

Anul LXIV
Vol. XLIX

Revista ARHIVELOR

nr. 4 1987

**ORGAN AL DIRECȚIEI GENERALE
A ARHIVELOR STATULUI
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA**

Maria Pirvulescu—președinte,
Liviu Boar, Ioana Burlacu,
Nicolae Chipurici, Iulian Cârțână,
Constantin Condrea, Costin Feneșan,
Ștefan Hurmuzache,
Ana-Cristina Halichias,
Gheorghe I. Ioniță,
Dumitru Ivănescu, Maria Klaus,
Corneliu Lungu, Alexandru Matei,
Eleonora Mitrescu, Nicolae Mociolu,
Mircea Mușat, Nicolae Nistor,
Florea Oprea, Emilia Poștăriță,
Mihai Rachieru, Traian Rus,
Ștefan Ștefănescu, Mioara Tudorică,
Silvia Vătafu-Găitan

CUPRINS

V. MOISE — „Epoca Nicolae Ceaușescu”, epoca marilor împliniri ale poporului român	359
40 DE ANI DE LA PROCLAMAREA REPUBLICII	
I. CÂRȚANĂ, C. MOCANU — 30 Decembrie 1947 — act de voință al întregului popor român	363
GH. SOCOL — 30 Decembrie 1947 — 30 Decembrie 1987, ani de mărețe împliniri	376
STUDII ȘI COMUNICĂRI	
I. DUMITRIU-SNAGOV — Pagini noi din istoria strategiei de naționalizării românilor II	384
R. CONSTANTINESCU — constante ale unității românești. Polarizări alternative în economia și demografia carpato-danubiană (secolele XIV—XV) I	396
GH. UNTARU — Iarmaroacele din ținuturile sudice ale Moldovei între anii 1800—1884	404
I. COJOCARU — Săpăturile arheologice consemnate arhivistic	426
E ȘI PRACTICĂ ARHIVISTICĂ	
Masă rotundă : Modalități de perfecționare a evidenței fondurilor și colecțiilor arhivistice	431
EL. MITRESCU — Unele concluzii care se desprind din instruirea responsabililor cu munca de arhivă de la organizații socialiste din Capitală	445
DOCUMENTE	
S. IORDACHE — Un document înedit din secolul al XVI-lea	447
CRONICA VIETII ȘTIINȚIFICE	454
RECENZII ȘI PREZENTĂRI	462
INSTRUMENTE DE LUCRU	
F. PINTILIE — Lista documentelor publicate în vol. XLIX	468

COLEGIUL DE REDACȚIE

Ioana Burlacu, Costin Feneșan,
Ana-Cristina Halichias,
Ștefan Hurmuzache, Maria Klaus,
Corneliu Lungu, Eleonora Mitrescu,
Florea Oprea, Maria Pirvulescu,
Mioara Tudorică — președinte,
Silvia Vătafu-Găitan

Redactor șef :

Mioara TUDORICA

Redactor :

Magdalena STOICESCU

Secretar de redacție :

Florin PINTILIE

Anul LXIV — Vol. XLIX

Nr. 4/1987

Epoca Nicolae Ceaușescu — epoca marilor împliniri ale poporului român

VASILE MOISE

Perioada intrată în conștiința contemporaneității sub denumirea de Epoca Nicolae Ceaușescu, inaugurată de Congresul al IX-lea al P.C.R. a cunoscut o dezvoltare fără precedent a întregii vieți social-economice, o puternică și entuziastă descătușare a energiilor creatoare ale națiunii, punând puternic în valoare capacitatea de creație a maselor largi de oameni ai muncii. În această epocă glorioasă, înscrisă cu litere de aur în cartea istoriei românești, România a făcut pașii cei mai marcanți spre viitorul ei comunist, și-a sporit în ritmuri necunoscute altădată avuția națională, s-a consolidat neconținut unitatea de nezdruncinat a poporului în jurul partidului, s-a întărit unitatea oamenilor muncii.

Realitatea luminoasă a Epocii Nicolae Ceaușescu a validat adevărul că marile înfăptuiri obținute de poporul nostru în ultimii 22 de ani, sînt indisolubil legate de prodigioasa activitate teoretică și practică a secretarului general al partidului, președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu, militantul revoluționar și patriot, gînditor de impresionantă profunzime și creație novatoare, ctitor de istorie dreaptă și demnă, în care glasul acestui pămînt se intrupează în mod suprem. Arhitectul României socialiste de astăzi, prin cutezanța, profunzimea și clarviziunea gîndirii social-politice, prin activitatea sa clocotitoare, a stabilit noi valori teoriei și practicii sociale, a îmbogățit cu noi concepte, teze și idei materialismul dialectic și istoric, creația revoluționară contemporană, avînd o perspectivă clară, științifică în strategia edificării societății socialiste multilateral dezvoltate și a comunismului în România, formele noi de exercitare a rolului conducător al partidului prin integrarea sa organică în viața societății, rolul statului și transformarea acestuia într-un stat al democrației muncitorești revoluționare, fundamentarea conceptului despre noua ordine economică și politică internațională etc., etc.

Erou al națiunii române, personalitate proeminentă a lumii contemporane, luptător și gînditor de excepțională virtute, tovarășul Nicolae Ceaușescu relevă valoarea de simbol a poporului nostru identificîndu-se, prin întreaga sa ființă, cu cauza socialismului, a ridicării României pe cele mai înalte culmi ale civilizației și progresului. Cutezanța gîndirii revoluționare a tovarășului Nicolae Ceaușescu, spiritul său creator în pătrunderea celor mai complexe probleme au îmbogățit patrimoniul politic și spiritual național și universal. Tovarășul Nicolae

Ceaușescu, cu strălucita sa viziune s-a aplecat asupra istoriei naționale, i-a deslușit permanențele, ca izvor nesecat de învățăminte apreciind că „Avem o istorie minunată, ne putem mândri cu ceea ce au înfăptuit poporul român, înaintașii noștri. Avem datorită să cunoaștem și să clarificăm cât mai bine toate momentele importante din istoria formării și dezvoltării poporului și a națiunii noastre, cu atât mai mult cu cât chiar și astăzi mai sînt unii peste hotare care încearcă să pună în discuție, să minimalizeze istoria și lupta poporului român“.

Cutezanța gândirii revoluționare, nutrită de la istorie și generatoare de istorie, a tovarășului Nicolae Ceaușescu i-a permis să-i deslușească permanențele, să-i valorifice marile sensuri și să confere noi dimensiuni relației dialectice trecut-prezent-viitor. Expresia elocventă a acestei cunoașteri profunde a spiritualității românești o constituie însuși Programul Partidului Comunist Român, în a cărui inițiere și elaborare rolul hotărîtor l-a avut tovarășul Nicolae Ceaușescu și care sintetizează în mod științific istoria de milenii a poporului român; realizările și luptele sale eroice din cele mai vechi timpuri pînă în contemporaneitate. În această lumină gîndirea istorică a tovarășului Nicolae Ceaușescu este străbătută de principiul interpretării și evaluării procesului istoric ca rezultat complex și firesc al evoluției societății românești în ansamblul său în care se înglobează toate forțele sociale și politice în raport cu problemele vitale aflate în fața poporului. Studiarea istoriei ocupă un loc major în concepția Partidului Comunist Român, în gîndirea tovarășului Nicolae Ceaușescu, în activitatea politico-ideologică, ea fiind considerată nu numai ca un act de cunoaștere a trecutului omenirii ci mai ales un puternic mijloc de educare politică, de formare și dezvoltare a conștiinței socialiste, a spiritului patriotic și revoluționar al maselor. În acest sens tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta că : „...studiind istoria glorioasă a poporului nostru, luptele și sacrificiile înaintașilor noștri, strădaniile lor în perfecționarea creației materiale și spirituale, învățăm să prețuim și să iubim mai mult, mai profund cuceririle prezentului, să facem totul pentru a le dezvolta, pentru a făuri istoria nouă a patriei noastre, istoria socialismului și comunismului“.

În perioada de timp, neasemuit de rodnică, inaugurată de Congresul al IX-lea al partidului, spiritul gîndirii științifice, revoluționare, de amplă cuprindere a tovarășului Nicolae Ceaușescu a deschis larg abordarea în domeniul istoriei spre a desprinde înțelesurile autentice ale tradițiilor mărețe și demne ale poporului nostru.

Nu există moment de seamă al istoriei naționale, din timpuri străvechi și pînă în prezent asupra căruia tovarășul Nicolae Ceaușescu să nu formuleze teze și idei de mare profunzime științifică, să descopere esența semnificației și însemnătății acestora. Pornind de la aceste orientări istoriografia națională a beneficiat în această perioadă de timp de opere valoroase asupra marilor momente și perioade ale istoriei unice și unitare a românilor, cuprinzînd noi reflectări și abordări care îmbogățesc cunoașterea trecutului glorios al poporului nostru. Între acestea se înscriu : făurirea statului centralizat condus de Burebista, unirea din 1600, marile bătălii sociale de la 1784, 1821 și 1848, principalele etape parcurse pentru făurirea statului român unitar (1859, 1877, 1918), marile evenimente din istoria mișcării muncitorești : 1893, 1921, luptele împotriva pericolului fascismului și războiului, revoluția de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă de la 23 August 1944, instaurarea primului guvern revoluționar muncitoresc—țărănesc la 6 martie 1945, proclamarea Republicii la 30 decembrie 1947 sau evenimente mai recente din istoria contemporană.

Aceste teze și orientări cuprinse în opera teoretică de inestimabilă valoare a tovarășului Nicolae Ceaușescu, în documentele partidului nostru, au călăuzit Arhivele Statului în toată această bogată perioadă de timp din istoria patriei. Activitatea arhivistică a fost orientată și a cunoscut o serie de realizări în ceea ce privește dezvoltarea bazei documentare prin preluări succesive de documente de la organizații socialiste și persoane fizice, ca fundament al cercetării științifice și al istoriografiei românești. Documentele ilustrează pe lângă lupta maselor populare pentru eliberare națională și socială, pentru independență, unitate și suveranitate, eforturile întregului popor, sub conducerea Partidului Comunist, pentru edificarea socialismului în patria noastră. S-a acordat o mai mare atenție valorii informațiilor documentare preluate de Arhivele Statului, mărturii ale abnegației cu care generațiile din a doua jumătate a secolului XX au militat pentru ridicarea țării pe noi trepte de progres și civilizație.

Perfecționarea și modernizarea activității arhivistice a constituit preocuparea majoră a conducerii Arhivelor Statului. Instituție a cărei menire este, încă de la înființare, conservarea și păstrarea tezaurului documentar, Arhivele Statului au beneficiat de grija deosebită a partidului și statului nostru concretizată în acordarea unor însemnate investiții care au permis construirea unor depozite de arhivă cu parametri optimi de conservare a documentelor, efectuarea unui mare volum de lucrări de restaurare a documentelor, în aparatură modernă în laboratoarele de restaurare și reprografiere la care se adaugă măsurile de protecție împotriva acțiunii agenților de degradare, în vederea prelungirii vieții documentelor.

Parte integrantă a procesului de modernizare a muncii arhivistice, valorificarea documentelor din Fondul Arhivistic Național în scopuri științifice și cultural-educative, a cunoscut, în ultima perioadă de timp, noi valențe. Au fost elaborate și editate lucrări axate pe marile evenimente ale istoriei naționale, având ca punct de orientare prevederile documentelor programatice ale partidului nostru. Între acestea pot fi menționate: Mihai Viteazul în conștiința europeană; Izvoarele răscoalei lui Horea; Documente externe privind revoluția din 1821; Documente privind revoluția română de la 1848; Poporul român și lupta de eliberare a popoarelor din Balcani; Documente privind Unirea Principatelor; Izvoare de demografie istorică, Românii la 1859, 1918 la români; 23 August 1944 etc. La aceste publicații se adaugă instrumentele arhivistice de informare științifică: îndrumătoarele în arhive, cataloagele de documente, inventare arhivistice care oferă cercetării științifice o largă arie de informare în fondurile și colecțiile de documente.

De asemenea, opera educativă a partidului nostru, în lumina Programului ideologic al Partidului Comunist Român, cuprinde ca un obiectiv principal, așa cum relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu, „educarea tuturor celor ce muncesc în spiritul patriotismului socialist, al dragostei și devotamentului neîmămurit față de patrie, al hotărârii de a nu precupeți nimic pentru apărarea cuceririlor noastre revoluționare, a independenței și suveranității țării, pentru înflorirea continuă a României socialiste.” Cultivarea patriotismului revoluționar, dezvoltarea conștiinței socialiste a maselor se realizează pornind de la realitățile prezentului care generează noi categorii de sentimente, atitudini, criterii de apreciere și asimilare a valorilor, un nou mod de gândire și acțiune. În acest sens Arhivele Statului pot exercita o însemnată influență prin cultivarea tradițiilor înaintate ale trecutului, ale istoriei vieții și generațiilor care s-au succedat, ca o îndatorire socială de înaltă responsabilitate. Studiarea și cunoașterea în profunzime a isto-

riei patriei contribuie la formarea și dezvoltarea conștiinței socialiste a maselor, la înnobilarea personalității umane, la formarea omului politic conștient față de îndatoririle sale.

Direcția Generală și filialele sale au întreprins numeroase acțiuni în scopul aniversării unor evenimente importante, prin forța de necontestat a documentelor. Simpoziioanele științifice, expunerile, concursurile „Cine știe, răspunde“ expozițiile și alte asemenea activități organizate în toată țara au marcat numai în acest an : 1900 de ani de la urcarea pe tron a regelui erou Decebal ; permanența și continuitatea românilor în vatra strămoșească ; 110 ani de la dobândirea independenței de stat ; 40 de ani de la proclamarea Republicii. Folosind multiple modalități de valorificare a mesajului documentelor în formarea conștiinței revoluționare a maselor au fost marcate printr-o suită de acțiuni și alte evenimente din viața poporului nostru cum sînt : Conferința Națională a partidului ; alegerile de deputați.

Avînd ca temelie concepția partidului și a secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, referitoare la necesitatea ridicării calificării profesionale a tuturor oamenilor muncii, indiferent de domeniul de activitate, personalul Arhivelor Statului a beneficiat de condiții optime de învățămînt și perfecționarea pregătirii profesionale, de specializare în cadrul Centrului de perfecționare care a asigurat și reciclarea tuturor cadrelor din sistemul Arhivelor Statului.

Acum, în noua perspectivă de valorificare a mesajului istoric al documentelor, deschisă de Congresul al III-lea al educației politice și culturii socialiste și în lumina sarcinilor desprinse din documentele Conferinței Naționale a Partidului Comunist Român se cuvine să subliniem importanța deosebită în activitatea viitoare a Arhivelor Statului a perfecționării tuturor domeniilor sale de activitate, a legislației arhivistice în vigoare în vederea corelării ei depline cu mutațiile calitative din evoluția societății noastre socialiste. Valorificarea multiplă a informațiilor oferite de bogata bază documentară păstrată de Arhivele Statului se impune a fi mai temeinic ancorată în activitatea științifică, de propagandă și cultural-educativă. Cercetarea științifică și istoriografia națională vor beneficia de o serie de lucrări de informare specifice care vor continua tradiția arhivistică românească și vor răspunde cerințelor actuale și de perspectivă ale cercetării, precum și demonstrării adevărului istoric. Se va continua, totodată, seria instrumentelor de informare editate de Arhivele Statului.

În vederea îndeplinirii acestor obiective majore ale activității arhivistice se va urmări realizarea unui salt calitativ în pregătirea profesională și de specialitate a cadrelor ca o cerință a întregii vieți economico-sociale, de legare a ei mai strîns cu cerințele vieții.

Transpunerea în viață a tezelor și orientărilor cuprinse în documentele partidului nostru, a prevederilor legislației arhivistice, este chemată să conducă la mai buna organizare, păstrare și conservare a Fondului Arhivistic Național, la valorificarea superioară a acestuia în scopuri științifice și cultural-educative. Prefigurarea acestor sarcini majore vizează realizarea unei noi calități în întreaga activitate arhivistică, în promovarea și investigarea istoriei; pentru a răspunde și în acest mod cerințelor documentelor partidului nostru, de a contribui la restituirea uneia din marile cuceriri ale epocii celei mai fertile și mai bogate în realizări din bogata existență a societății noastre, Epoca Nicolae Ceaușescu.

40 DE ANI DE LA PROCLAMAREA REPUBLICII

Proclamarea republicii—act de voință a întregului popor român

IULIAN CÂRȚANA
CONSTANTIN MOCANU

Proclamarea republicii la 30 decembrie 1947 a reprezentat încununarea unei lupte îndelungate desfășurate de forțele progresiste ale societății românești, pentru libertate și independență, pentru statornicirea unui regim democratic în care oamenii muncii să dispună singuri de soarta lor.

Dorită, rîvnită de cei mai iluștri înaintași, Republica Română a devenit realitate numai în contextul marilor deschideri create de victoria revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din August 1944.

Înfăptuirea actului istoric de la 23 August a fost rezultatul activității Partidului Comunist Român de unire a tuturor forțelor democratice, antifasciste, de colaborare cu forțele patriotice naționale, cu reprezentanți ai armatei, inclusiv cu cercurile Palatului.

La baza făuririi acestor alianțe au stat, în esență, obiectivele de luptă stabilite și propuse de Partidul Comunist Român. Practica a dovedit caracterul realist al politicii promovate de P.C.R. pentru înlăturarea dictaturii antonesciene și întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste.

În seara zilei de 23 August a fost anunțată formarea unui nou guvern, compus din militari și tehnicieni, sub președinția generalului Constantin Sănătescu, avînd ca miniștri de stat fără portofoliu pe reprezentanții partidelor care alcătuiau Blocul Național Democratic : P.C.R. — Lucrețiu Pătrășcanu, P.S.D. — Constantin-Titel Petrescu, P.N.Ț. — Iuliu Maniu și P.N.L. — Dinu Brătianu, reprezentantul P.C.R. deținînd și interimatul Ministerului Justiției.

În Declarația adresată țării imediat după constituire, guvernul se angaja să realizeze „un regim democratic, în care libertățile publice și drepturile cetățenești vor fi garantate și respectate”, să acționeze alături de armatele coaliției anti-hitleriste, pentru eliberarea nordului Transilvaniei de sub ocupația străină și să strîngă legăturile cu Națiunile Unite ¹.

Un deosebit ecou a avut Declarația Comitetului Central al Partidului Comunist Român, publicată în dimineața zilei de 24 august 1944, în care se arăta că, fiind partid al clasei muncitoare, P.C.R. „reprezintă însă interesele întregii colectivități românești, deopotrivă ale muncitorimii și țărănimii, ale intelectualității și ale tuturor păturilor orășenești, ale întregului popor român în lupta sa de eliberare națională, în lupta sa pentru cîștigarea drepturilor cetățenești și demo-

¹ „România Liberă”, 24 august 1944.

cratice”². Precizându-și poziția față de guvernul instaurat la 23 August 1944 și față de problema colaborării cu celelalte partide grupate în Blocul Național Democrat, Partidul Comunist Român declara că va acționa împreună cu aceste forțe pentru înfăptuirea Programului enunțat de guvern, dar că acest lucru nu i-a răpit și nu-i răpește „independența sa organizatorică ideologică și politică, el păstrându-și deplina libertate în rezolvarea problemelor de bază ale României, de azi și de mâine”³.

Aceste precizări erau menite să clarifice o problemă de principiu, privind colaborarea Partidului Comunist Român cu partidele burgheze — colaborare care avea o rațiune tactică, vizînd realizarea unor obiective de larg interes național — să atragă atenția conducătorilor partidelor burgheze asupra obligației de a acționa pentru înfăptuirea Programului stabilit de comun acord și, în sfîrșit, să indice perspectiva liniei politice a partidului comunist care avea în vedere nu numai problemele imediate, ci și cele ale dezvoltării ulterioare a țării, pentru a căror rezolvare P.C.R. își rezerva deplina libertate de opțiune, dincolo de cadrul oferit de programul Blocului Național Democrat.

Deși guvernul constituit la 23 august era format în majoritate din reprezentanți ai burgheziei, totuși, în condițiile istorice în care el acționa, caracterizate printr-o puternică efervescență revoluționară, prin voința maselor largi populare de a răsturna vechile rînduiri sociale și politice, guvernul s-a angajat de a lua o serie de măsuri răspunzînd unor cerințe presante care nu mai puteau fi neglijate sau amîinate.

Pe baza unui decret-lege pregătit de Lucrețiu Pătrășcanu, reprezentantul P.C.R. în guvern, au fost desființate lagărele de concentrare și anulate dispozițiile privitoare la fixarea domiciliului obligatoriu.

Pentru a da un cadru juridic măsurilor de democratizare ce se preconizau, la 31 august 1944 a fost adoptat un decret prin care era repusă parțial în vigoare Constituția din 1923, anulîndu-se toate măsurile care statorneau discriminări de natură etnică sau religioasă, și recunoscîndu-se tuturor cetățenilor egalitatea în fața legilor, dreptul la întrunire și asociere, libertatea conștiinței, a cuvîntului și a presei.

Așa cum s-a dovedit însă ulterior, între forțele social-politice grupate în Blocul Național Democrat — inclusiv în cadrul guvernului — existau deosebiri fundamentale asupra modului în care se concepea dezvoltarea ulterioară a țării și însăși opera de democratizare a vieții publice. Într-adevăr, în timp ce pentru partidele politice burgheze și pentru monarhie răsturnarea dictaturii antonesciene și repunerea în vigoare a vechii Constituții însemnau punctul final al acțiunii, care ar fi trebuit, deci, să aibă drept rezultat revenirea la regimul parlamentar burghez, pentru Partidul Comunist Român și celelalte forțe democratice actul istoric de la 23 August însemna doar punctul de plecare al luptei pentru înfăptuirea unor adînci prefaceri sociale și politice, care să ducă la lichidarea vechilor stări de lucruri și la înfăptuirea unei noi orînduiri.

Era evident că politica de colaborare cu partidele și grupările burgheze, ca și cu monarhia, a însemnat, totodată, și o confruntare hotărîtă de poziții, ceea ce a imprimat întregii perioade care a urmat după victoria revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă trăsăturile unei etape de puternică efervescență revoluționară.

² Ibidem.

³ Ibidem.

În desfășurarea marilor bătălii de clasă din această perioadă, rolul hotărîtor l-a jucat clasa muncitoare, în alianță cu țărănimea, cu intelectualitatea și cu celelalte categorii de oameni ai muncii, sub conducerea Partidului Comunist Român.

Luînd în considerare sarcinile mari care îi reveneau în noile condiții istorice, **Partidul Comunist Român a trecut la reorganizarea sa și a acționat cu hotărîre pentru întărirea Frontului Unic Muncitoresc. Un rol important în înfăptuirea unității muncitorilor l-au jucat sindicatele. O importanță deosebită în desfășurarea procesului revoluționar a avut-o atragerea țărănimii în lupta pentru înnoirea democratică a țării.**

Partidul Comunist Român a acordat o atenție deosebită reorganizării, în noile condiții, a Uniunii Tineretului Comunist, a cărei conducere a fost încredințată tovarășului Nicolae Ceaușescu, militant care a luptat cu hotărîre pentru făurirea unui larg front național al întregului tineret. Referindu-se la importanța creării Frontului unic al tineretului muncitoresc, într-un articol publicat în „Scînteia”, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia : „În vederea ducerii cu succes a luptei comune este necesar să eliminăm tot ce ne-ar despărți. O colaborare loială, pe baza platformei Frontului Unic, este o sarcină primordială. Realizînd, prin munca noastră de zi cu zi sarcinile comune, vom putea face din tineretul muncitoresc conducătorul luptei întregului tineret român”⁴.

Partidul Comunist Român a manifestat grijă deosebită față de intelectuali, atrăgîndu-i în lupta pentru democratizarea și refacerea economică a țării, pentru dezvoltarea progresistă a culturii românești.

Intensa activitate politică și organizatorică desfășurată de Partidul Comunist Român, care a cuprins, practic, toate forțele sociale productive ale țării, a avut drept rezultat dinamizarea întregii societăți, angajarea unei tot mai ascuțite confruntări între forțele democratice și cele reacționare.

În stabilirea programului de acțiune a forțelor democrate un rol important l-a avut publicarea de către C.C. al P.C.R. la 24 septembrie 1944 a Proiectului de platformă pentru constituirea Frontului Național Democrat, proiect de program care cuprindea principalele transformări cu caracter economic și social-politic, necesar a fi înfăptuite în acea etapă : sprijinirea cu toate forțele a războiului purtat de armata română pentru eliberarea întregului teritoriu al țării și înfrîngerea definitivă a Germaniei hitleriste ; lupta împotriva rămășițelor fasciste din interior și democratizarea reală a întregului aparat de stat ; pedepsirea și confiscarea averilor tuturor celor ce se făcuseră vinovați de dezastrul țării și de împingerea României în război alături de Germania ; confiscarea bunurilor îmbogățitorilor de război și a averilor acaparate de cercurile monopoliste germane în România ; promovarea unei politici de deplină egalitate în drepturi și de prietenie între poporul român și naționalitățile conlocuitoare ; acțiuni hotărîte pentru refacerea economiei naționale ; înfăptuirea reformei agrare prin exproprierea marii proprietăți de peste 50 ha și împrăștierea țăranilor fără pămînt sau cu pămînt puțin, prioritare avînd cei ce luptau pe front ; asigurarea unor condiții mai bune de trai pentru toți oamenii muncii, stabilindu-se și salarii minimale în raport cu scumpetea ; ocrotirea muncii femeilor și a tinerilor ; respectarea dreptului de liberă organizare sindicală, inclusiv pentru muncitorii agricoli ; libertatea comerțului și a meșteșugurilor și punerea acestora în slujba intereselor poporului.

La 12 octombrie 1944 s-a constituit Consiliul Național al Frontului Național Democrat, alcătuit din reprezentanți ai următoarelor partide și organizații

⁴ „Scînteia”, din 22 septembrie 1944.

politice și obștești; Partidul Comunist Român, Partidul Social-Democrat, Frontul Plugarilor, Comisia de organizare a mișcării sindicale unite din România, Uniunea Tineretului Comunist, Madosz-ul, Apărarea Patriotică, Uniunea Patrioților, Partidul Socialist Țărănesc, Societatea Scriitorilor Români etc.

Partidul Comunist Român s-a adresat Partidului Național Țărănesc și Partidului Național Liberal să adere la platformă și să accepte constituirea unui nou guvern cu caracter politic, în care muncitorimea și țărănimea să fie reprezentate în funcție de raportul real al forțelor de clasă, de rolul pe care acestea îl aveau în viața economică și socială a țării. Cele două partide burgheze au refuzat însă să accepte colaborarea cu F.N.D.

În această situație, reprezentanții P.C.R. și P.S.D. au anunțat conducerile P.N.Ț. și P.N.L. că, prin constituirea Frontului Național Democrat, Blocul Național Democrat și-a încetat misiunea și și-a pierdut rațiunea de a fi. Reprezentanții P.C.R. și P.S.D. s-au retras din guvern la 16 octombrie 1944, și la 4 noiembrie 1944 s-a constituit un nou guvern de coaliție, dar cu caracter politic, în care forțele democratice erau mai larg reprezentate.

Noul guvern a inclus în programul său obiective noi propuse de F.N.D., care priveau îmbunătățirea situației materiale a maselor muncitoare și curățirea aparatului de stat de elementele reacționare.

Masele muncitoare organizate, reprezentate de partidele și organizațiile coalizate în F.N.D., au trecut pe scară largă la acțiuni de înlăturare, pe cale revoluționară, a vechiului aparat de stat la nivelul prefecturilor, primăriilor și al altor instituții, în locul lor instalind conduceri democratice. Un proces asemănător s-a desfășurat în întreprinderile economice, unde comitetele muncitorești au înlăturat elementele reacționare și au instituit controlul muncitoresc asupra producției, contribuind în acest fel la redresarea economiei naționale. La sate, țăranii au trecut și ei la împărțirea pământurilor moșierești, la înfăptuirea pe cale revoluționară a reformei agrare.

Ministri național-țărănești și național-liberali, îngrijorați de amploarea luptei revoluționare a maselor, și-au dat demisia din guvern, la 2 decembrie 1944, forțând astfel, căderea întregului cabinet. Regele a însărcinat cu formarea guvernului pe generalul Nicolae Rădescu, șef al Marelui Stat Major, fiind considerat de forțele reacționare „omul potrivit” pentru a stăvilă avântul revoluționar al maselor. Guvernul prezidat de Rădescu, format la 6 decembrie 1944, păstra în cea mai mare parte, structura și componența cabinetului anterior, de fapt forțele democratice își consolidau pozițiile cucerite.

Unii miniștri, reprezentând P.N.Ț. și P.N.L., au încercat să tergiverseze măsurile de democratizare a aparatului de stat, luând chiar hotărâri de anulare a unor schimbări efectuate pe calea luptei revoluționare.

În aceste condiții, când era clar că miniștrii reacționari, conservatori, nu voiau și nu puteau, ca urmare a intereselor de clasă pe care le reprezentau, să rezolve problemele presante care stăteau în fața țării, Partidul Comunist Român a inițiat publicarea, la 28 ianuarie 1945, a Programului de guvernare a Frontului Național Democrat.

În cursul lunii februarie 1945 s-a desfășurat o intensă activitate politică la orașe și sate, în întreprinderi și instituții care a schimbat radical raportul de forțe în favoarea Frontului Național Democrat. În aceste condiții, reacțiunea, în frunte cu generalul Rădescu, a trecut la amenințări și provocări. La 21 februarie 1945 miniștrii democrați au cerut demisia cabinetului. La 24 februarie, la chemarea Partidului Comunist Român și a celorlalte organizații democratice,

în țară au avut loc mari manifestații populare, în cadrul cărora s-a cerut demisia lui Rădescu și formarea unui guvern din reprezentanții F.N.D. Reacțiunea a trecut la folosirea armelor împotriva demonstranților, atât în Capitală cât și în provincie. Presiunea valului revoluționar al maselor l-a silit pe Nicolae Rădescu să-și prezinte demisia la 28 februarie 1945.

Cercurile Palatului s-au sfătuit cu liderii P.N.Ț. și P.N.L. asupra viitoarei formule de guvern, urmărind să respingă formarea unui cabinet din reprezentanții F.N.D., dar aceste încercări au eșuat. La 2 martie 1945 regele s-a văzut nevoit să accepte propunerea Frontului Național Democrat și a însărcinat cu formarea guvernului pe dr. Petru Groza. Cum și după această dată au continuat tergiversările în acceptarea listei cabinetului, Partidul Comunist Român a chemat masele să manifeste pentru instaurarea guvernului democrat și în Capitală a avut loc o uriașă demonstrație la care au participat aproape 800 000 de cetățeni din București și din împrejurimi.

În fața impresionantei manifestări de voință a maselor populare, a schimbării raportului de forțe în favoarea democrației, regele a acceptat la 6 martie 1945 guvernul propus de Frontul Național Democrat, în care au intrat: patru reprezentanți ai Partidului Comunist Român, trei ai Partidului Social-Democrat, trei ai Frontului Plugarilor, unul al Confederației Generale a Muncii, unul al Uniunii Patrioților, unul al preoților democrați, trei ai grupării conduse de Gheorghe Tătărescu care deținea și vicepreședinția Consiliului de Miniștri, unul al grupării național-tărăniste condusă de Anton Alexandrescu și un reprezentant al armatei.

Prin componența, prin sarcinile și programul său, guvernul instaurat la 6 martie 1945 a reprezentat puterea revoluționar-democratică a clasei muncitoare și țărănimii. Îndepărtînd de la conducere principalele partide ale burgheziei și moșierimii — P.N.Ț. și P.N.L., actul istoric de la 6 martie 1945 nu a însemnat o simplă schimbare de guvern, ci o schimbare a însuși regimului politic din România, procesul revoluționar intrînd într-o nouă etapă, al cărei obiectiv era înlăptuirea unor transformări profunde în domeniile vieții sociale și politice. Prezența în guvern a reprezentanților grupărilor burgheze conduse de Gheorghe Tătărescu și de Anton Alexandrescu nu a fost de natură să afecteze caracterul puterii de stat sau atingerea obiectivelor stabilite de forțele democratice, cele două grupări acceptînd programul unitar al F.N.D.

Acționînd în condiții istorice specifice, determinate de situația economică grea, de menținerea formei de stat monarhice, de existența mai multor partide politice, forțele democratice au trebuit să găsească cele mai adecvate căi și mijloace de rezolvare a sarcinilor care stăteau atunci în fața poporului român.

Principalele obiective urmărite de guvern vizau democratizarea țării, ducerea pînă la capăt a transformărilor cu caracter burghezo-democratic, în vederea trecerii la revoluția socialistă. La 23 martie 1945 a fost adoptat Decretul pentru înlăptuirea reformei agrare, prin aplicarea căruia au fost împrăștiți 918 000 țărani, și desființată clasa moșierească, forța cea mai retrogradă a societății.

Una din sarcinile importante ale guvernului condus de dr. Petru Groza a fost continuarea participării României la înfrîngerea Germaniei hitleriste. Bilanțul general al participării armatei române la războiul drept antihitlerist: 37 divizii, diferite unități de aviație, artilerie antiaeriană, marină, școli militare, toate însumînd aproape 540 000 oameni, atestă contribuția importantă a țării noastre la înfrîngerea Germaniei hitleriste.

În perioada care a urmat, guvernul democrat a continuat să acționeze pentru refacerea economică a țării, adoptînd o serie de măsuri în acest sens. Partidele burgheze au desfășurat o amplă campanie propagandistică și au întreprins măsuri pentru slăbirea pozițiilor regimului instaurat la 6 Martie, folosindu-se în acțiunea lor și de sprijinul regelui, care, la 21 august 1945, a cerut guvernului să demisioneze și nu a mai sancționat decretule-legi elaborate de acesta. A început astfel „greva regală” care a pus în evidență adevărata poziție a monarhiei, de forță antidemocratică. Manevra întreprinsă nu și-a atins scopul, întrucît guvernul a continuat să-și desfășoare activitatea pe baza jurnalelor Consiliului de Miniștri și a deciziilor ministeriale, ceea ce demonstra că țara se putea dispensa de concursul „factorului constituțional”.

După ce guvernul condus de dr. Petru Groza a acceptat recomandarea Conferinței miniștrilor de externe ai S.U.A., U.R.S.S. și Marii Britanii desfășurate la Moscova în decembrie 1945, de a include în cabinet cîte un reprezentant al P.N.Ț. și P.N.L., regele s-a văzut silit să reia legăturile cu guvernul.

În procesul de refacere economică și de dezvoltare democratică a țării, un rol important l-a avut Conferința Națională a Partidului Comunist Român, ale cărei lucrări s-au ținut între 16—21 octombrie 1945. În domeniul vieții politice, Conferința Națională a P.C.R. a stabilit ca sarcină principală întărirea statului democratic în vederea îndeplinirii programului general de dezvoltare a României și de asigurare a independenței și suveranității țării.

Evoluția evenimentelor a pus în fața Partidului Comunist Român, a celorlalte forțe democratice, noi sarcini economice și politice, atît pe plan intern cît și extern, la loc de frunte situîndu-se refacerea și dezvoltarea economiei naționale, consolidarea regimului democratic prin înfrîngerea reacțiunii în alegerile parlamentare ce urmau a fi organizate în toamna anului 1945, încheierea tratatului de pace cu Națiunile Unite.

În mai 1946 s-a făurit Blocul Partidelor Democratice, coaliție de forțe mai largă în comparație cu Frontul Național Democrat, al cărei program cuprindea obiectivele fundamentale ale noii etape.

În Platforma-program a B.P.D. se arăta că, în cadrul monarhiei constituționale, acesta va milita pentru consolidarea regimului democratic și a suveranității statului român. Prevederea referitoare la păstrarea formei de stat monarhice avea, desigur, un caracter tactic, urmărindu-se divizarea forțelor adverse și împiedicarea formării unui bloc al reacțiunii în frunte cu regele.

Forțele reacționare au apelat în continuare la monarhie pentru a stăvili procesul revoluționar; regele a încercat să oprească adoptarea unor legi cu caracter democratic menite să democratizeze sistemul electoral.

În urma activității desfășurate de Partidul Comunist Român, de celelalte forțe democratice, Blocul Național Democrat a cîștigat alegerile parlamentare organizate la 19 noiembrie 1946, obținînd 347 mandate din cele 414 cît avea parlamentul, la care se adăugau încă 29 mandate obținute de Uniunea Populară Maghiară, care a candidat pe liste proprii, dar a aderat la Platforma F.N.D.

Simțindu-și șubrezită poziția lor politică, căci P.N.Ț. nu avea în parlament decît 33 de locuri, iar P.N.L. doar 3 locuri, Iuliu Maniu și Dinu Brătianu au apelat din nou la „factorul constituțional” cerînd regelui ca, uzînd de prerogativele sale, să nu rostască mesajul de deschidere a Parlamentului, ceea ce ar fi dus la împiedicarea începerii activității acestuia. Monarhul, avînd experiența eșuării „grevei regale” și văzînd că o intervenție străină nu poate avea loc în

România, s-a hotărît să participe la deschiderea Parlamentului și să rostească mesajul regal.

Astfel, masele populare conduse de Partidul Comunist Român au obținut încă o importantă victorie, noul Parlament fiind, alături de guvern, un factor activ în opera de reconstrucție a țării. Guvernul a fost remaniat; Ministerul Economiei Naționale a trecut din mâinile grupării burgheze tătărăsciene în mâinile Partidului Comunist Român, minister căruia i-au fost acordate atribuții sporite în organizarea și controlul producției și repartitia bunurilor, ceea ce constituia, în acea etapă, alături de etatizarea Băncii Naționale, crearea oficiilor industriale și de alte asemenea măsuri cu caracter anticapitalist, verigi însemnate în procesul de trecere la revoluția socialistă.

În consolidarea statului nostru în acei ani, un eveniment important l-a constituit semnarea Tratatului de pace cu Națiunile Unite la 10 februarie 1947.

În perioada care a urmat, procesul revoluționar a mers ferm pe făgaș anticapitalist, fapt care va duce la ascuțirea contradicțiilor cu gruparea burgheză condusă de Gheorghe Tătărescu, prezentă în guvern și în Parlament. Cu prilejul discutării și adoptării Legii oficiilor industriale în mai 1947, reprezentanții grupării tătărăsciene au cerut să se elimine prevederile care aduceau atingeri proprietății capitaliste. La rindul său, monarhul a încercat să oprească măsurile ce se preconizau în direcția dizolvării Partidului Național Țărănesc, în urma încercării unor lideri ai acestui partid de a fugi în străinătate pentru a cere sprijin împotriva guvernului democratic-revoluționar.

Dizolvarea Partidului Național Țărănesc, la 29 iulie 1947, și încetarea activității Partidului Național Liberal la puțin timp după aceea au slăbit forțele reacționare, au dus la întărirea noului regim politic. Burghezia, în urma dispariției P.N.Ț. și P.N.L., a căutat să-și strângă rindurile în jurul Palatului și al grupării tătărăsciene, care încerca prin pozițiile deținute în guvern să împiedice aplicarea măsurilor determinate de dezvoltarea procesului revoluționar.

În aceste condiții, un grup de deputați a cerut Comisiei pentru afaceri externe a Parlamentului să analizeze activitatea desfășurată de Gheorghe Tătărescu și în urma analizei întreprinse s-a adoptat o moțiune de neîncredere în titularii departamentelor deținute de reprezentanții grupării tătărăsciene. Consiliul de Miniștri, însușindu-și concluziile Comisiei, a hotărît, la 6 noiembrie 1947, înlăturarea din guvern a miniștrilor și secretarilor de stat din gruparea P.N.I., condusă de Gheorghe Tătărescu, dând în acest fel încă o lovitură reacțiunii, forțelor conservatoare.

Îndepărtarea din guvern a ultimilor reprezentanți ai burghezicii nu a fost o simplă remaniere de guvern, ci o schimbare a caracterului puterii, care reprezenta clasa muncitoare, țărănimea și celelalte categorii de oameni ai muncii, forțele vii și creatoare ale poporului român.

Noua situație punea însă în evidență contradicția între conținutul puterii și forma de stat monarhică, contradicție care nu putea fi înlăturată decît prin abolirea monarhiei — devenită frînă în desfășurarea procesului revoluționar. Lipsit de un suport politic real și izolat în interior, regele a încercat să evite detronarea, solicitînd sprijin cercurilor imperialiste occidentale, cu prilejul voiajului întreprins în Anglia și Elveția în noiembrie-decembrie 1947, dar cererile sale s-au soldat fără rezultate concrete. Primul ministru al guvernului, dr. Petru Groza i-a vorbit regelui la întoarcerea sa în țară despre caracterul depășit al instituției monarhice.

Pregătind abolirea monarhiei, Partidul Comunist Român și guvernul au luat o serie de măsuri pentru ca acest act să se realizeze pe cât posibil pe cale pașnică, fără violență. În acest sens, la 24 decembrie 1947, conducerea Ministerului Apărării Naționale a fost preluată de un reprezentant al P.C.R. În ziua de 30 decembrie 1947 regele a fost invitat la o întrevedere cu primul ministru și secretarul general al C.C. al P.C.R., care i-au explicat că evoluția vieții social-politice a devenit incompatibilă cu existența monarhiei, că era necesară abdicarea sa, ceea ce corespunde voinței poporului român. După consultarea consilierilor săi, dându-și seama că orice împotrivire era sortită eșecului, regele Mihai a semnat actul de abdicare.

În după amiaza aceleiași zile a avut loc o ședință a Consiliului de Miniștri care a adoptat o Proclamație către țară. Seara, într-o ședință solemnă a Adunării Deputaților, prezidată de Mihail Sadoveanu s-a hotărât proclamarea republicii în România, stat al oamenilor muncii de la orașe și sate.

În noua formă de stat, puterea legislativă urma să fie exercitată de Adunarea Deputaților, iar pentru exercitarea puterii executive a fost instituit un Preșidiu compus din cinci membri: dr. Constantin I. Parhon, Mihail Sadoveanu, Ștefan Voitec, Gheorghe Stere și Ion Niculi.

Vestea proclamării republicii în România a fost primită cu vie satisfacție și cu un deosebit entuziasm în cercurile cele mai largi ale opiniei publice.

În cadrul acestei necesare și complexe procesualități social-istorice, abolirea monarhiei și, în consecință, instaurarea puterii populare depline, au deschis perioada prefacerilor revoluționare socialiste nemijlocite. În Programul Partidului Comunist Român, adoptat la Congresul al XI-lea din 1974 s-a apreciat că: „Odată cu înlăturarea monarhiei și proclamarea Republicii, la 30 decembrie 1947, România a intrat într-o etapă nouă a dezvoltării sale. Cucerirea întregii puteri politice de către clasa muncitoare, în alianță cu țărănimea muncitoare și cu celelalte categorii de oameni ai muncii și instaurarea regimului de democrație populară, marchează trecerea la înfăptuirea sarcinilor revoluției socialiste”⁵. Caracterizări de substanță au fost făcute de secretarul general al partidului, președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu care a spus: „Proclamarea Republicii Populare Române la 30 Decembrie 1947 a constituit un eveniment revoluționar de importanță deosebită în istoria poporului nostru și a deschis o nouă eră, marcând de fapt trecerea României la construirea societății socialiste”⁶.

În acel moment, în România, țară care, în situația de după cel de-al doilea război mondial, avea o suprafață de 237.500 km² exista, potrivit datelor recensământului din 25 ianuarie 1948, un număr de 15.872.624 de locuitori, dintre care 3.713.139, adică 23,4% în mediul urban, iar 12.159.485, adică 76,6% în mediul rural. Până la 11 iunie 1948, structura socială a populației României era în principal, aceeași ca în cei doi-trei ani de dinainte de 30 Decembrie 1947, intrucât instaurarea întregii puteri politice populare nu a dus îndată la schimbări social-economice. Existau următoarele clase și categorii sociale: proletariatul, care prin natura lui era lipsit de proprietate, însă se remarcă într-un fel nou în plan politic; burghezia, care pierduse pozițiile politice, dar dispunea încă de însemnate

⁵ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Edit. politică, București, 1975, p. 55.

⁶ Nicolae Ceaușescu, România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate, vol. 25, Edit. politică, București, 1984, p. 5—6.

resorturi economice; țărănimea, care în continuare, forma majoritatea masivă a populației țării și care avea în rindurile ei importante diferențieri sociale determinate de esența contradictorie a proprietății particulare; intelectualitatea, care, în proporții diferite provenea din toate straturile sociale, dar care pe scară tot mai amplă, se îndrepta spre slujirea aspirațiilor noii epoci; mai existau mici meșteșugari, mici negustori și alte asemenea categorii sociale. În etapa imediat următoare proclamării republicii au continuat să existe, un timp, mai multe partide și alte organizații politice, dar numărul lor se restrângea în ceea ce privește partidele ori dezidențele burgheze dar și în ceea ce privește partidele muncitorești, care se aflau în cursul realizării unui partid unic, partid format prin unificarea Partidului Comunist Român cu Partidul Social-Democrat la Congresul din 21—23 februarie 1948, și care s-a numit Partidul Muncitoresc Român.

Republica instaurată la 30 decembrie 1947 a fost caracterizată drept populară, pentru a nu se înțelege în nici un fel că ar fi vorba de o republică de tip burghez, care deși revendicată în deceniile anterioare, în noile condiții de după 23 August 1944, nu mai putea fi la ordinea zilei. Puterea politică populară instaurată la 30 decembrie 1947 avea un caracter larg, în virtutea situației că deriva nemijlocit din regimul politic precedent de „largă concentrare democratică” — după cum i s-a spus după 6 martie 1945, precum și prin componența organelor puterii de stat, constituite îndată, prin obiectivele lor, prin trăsăturile care reflectau conținutul larg cuprinzător, popular al formei politice republicane.

În vederea transpunerii în fapt a idealului socialist, înainte de a trece (în industrie) la „exproprierea expropriatorilor” dar și în scopul pregătirii acestei esențiale măsuri revoluționare, îndată după 30 Decembrie s-a procedat la noi modificări în componența și principiile de muncă ale organelor de stat și administrației. Este drept că în anii anteriori se desfășurase un însemnat proces de democratizare a vechilor instituții, însă noua etapă determina readaptarea lor, precum și formarea unor noi organe de stat, pe măsură ce deveneau prioritare obiectivele revoluției și construcției socialiste. La 23 ianuarie 1948 Adunarea Deputaților, care se constituise în urma alegerilor din 19 noiembrie 1946, a adoptat o nouă lege electorală; la principiile din 1946, s-a adăugat extinderea dreptului de vot pînă la vîrsta de 20 de ani inclusiv. La 24 februarie 1948, Adunarea Deputaților a decis să se treacă la organizarea alegerilor pentru un Parlament care să aibă structuri și atribuții superioare, și să se denumească — și sub înfiurirea unor noțiuni din timpul revoluției române de la 1848 — Marea Adunare Națională. Alegerile, care au avut loc în ziua de 28 martie 1948 s-au încheiat cu victoria masivă a forțelor politice reunite în Frontul Democrației Populare (F.D.P.). La 13 aprilie, Marea Adunare Națională, asumîndu-și rolul de adunare constituantă, a dezbătut și votat prima Constituție republicană, de tip socialist. Constituția a consfințit faptul cuceririi întregii puteri politice de către clasa muncitoare, în alianță cu țărănimea muncitoare și alte categorii de oameni ai muncii; nu numai că a înscris, dar a și garantat corespunzător drepturi și libertăți democratice. În același timp, ca document juridico-legislativ fundamental adoptat la început de etapa istorică nouă, a cuprins prevederi de natură să deschidă posibilitatea de a se adota, într-un cadru legal, noi măsuri revoluționare, inclusiv în plan economic-social.

Tocmai odată cu asemenea prefaceri la nivelul organelor superioare de stat și al legislației fundamentale, s-a trecut la naționalizarea principalelor mijloace de producție, respectiv înfringerea și pe plan economic a burgheziei industriale și bancare-financiare. Acest act revoluționar a fost pregătit de întreaga

desfășurare a evenimentelor din anii anteriori, de măsurile pe care Partidul Comunist Român le inițiasse în ultima parte a anului 1946 (etatismul Băncii Naționale) și, mai ales, în a doua parte a anului 1947. Naționalizarea principalelor mijloace de producție a consolidat republica instaurată și a marcat începutul făuririi economiei socialiste, care s-a dezvoltat tot mai mult în anii următori; a lichidat, prin urmare, sectorul capitalist în economia națională, dominația capitalului străin în România. Desființarea burgheziei industriale și bancar-financiare, după ce existența moșierimii fusese lichidată în martie 1945 prin reforma agrară a însemnat un moment nodal în istoria claselor sociale, în istoria lichidării, treaptă de treaptă, a exploatarei omului de către om. S-a schimbat radical condiția socială a proletariatului, care s-a transformat în clasă muncitoare socialistă.

Plenara Comitetului Central al partidului din 3—5 martie 1949 a analizat viața satului românesc, structura proprietății și de clasă. A constatat, de exemplu, că în anul 1949 din totalul de 3.067.000 gospodării agricole cele cu suprafețele mici și foarte mici, adică pînă la 3 ha, reprezentau mai mult decît jumătate din totalul suprafeței, mai exact: 53,2%; cele cu 3—5 ha; 22,9%; cele cu 5—10 ha; 17,8%; iar cele cu 10 ha: 6,1%. În ceea ce privește stratificarea socială, proletariatul agricol (care făcea parte și din clasa muncitoare) avea o pondere de 25% din totalul populației satești; țărănimea înstărită sau, cum s-a spus frecvent, chiaburimea reprezenta 5%; masa mare a locuitorilor era formată din țărănimea săracă, al cărui procent se ridica la 57%; țărănimea mijlocasă reprezenta 34%. Partidul a hotărît începerea activității de cooperativizare a agriculturii, pe baze socialiste; la 24 iulie au fost inaugurate primele cinci „gospodării agricole colective”: Roșcani din jud. Vaslui, Turnișor — jud. Sibiu, Laslea — jud. Tirnava Mare, Zăbrani — jud. Arad, Lunca de Jos — jud. Cluj. Mari prefaceri social-politice au început să se producă în organizarea și orientarea învățămîntului, în activitatea științifică, educativă, culturală, ideologică, în direcția diminuirii și înlăturării mentalităților depășite, a promovării concepției revoluționare, socialiste, materialist-dialectice despre natură, societate, gîndire.

După instituirea Marii Adunări Naționale și adoptarea Constituției republicane, noi schimbări au avut loc în forma și conținutul activității organelor de stat și administrației. La 30 august 1948 a fost desființată Siguranța, și creată Securitatea; la 23 ianuarie 1949 au fost desființate poliția și jandarmeria și creată, în locul amîndorura, miliția; la 22 aprilie a fost reorganizat Parchetul, devenit ulterior, la 19 iunie 1952, Procuratura; la 10 aprilie 1949 au fost desființate prefecturile, preturile și primăriile; noua formă a organelor locale ale puterii de stat a fost consiliile populare, destinate a da expresia alegerilor prin vot universal, egal, direct și secret; pînă la alegeri au fost instituite comitete provizorii ale consiliilor populare. La 6 septembrie 1950 s-a procedat la reorganizarea teritorial-administrativă, în locul celor 424 de plase și 58 de județe, au fost formate 177 de raioane și 28 de regiuni, comuna a rămas ca formă primară de organizare administrativ-teritorială, și era corespondentă unei localități ori întrunea două sau mai multe sate. Îndreptățită de criterii rezultate din necesitatea prefacerilor revoluționare, reorganizarea aceasta administrativ-teritorială a comportat însă unele îndepărtări de la tradiția îndelungată, pozitivă, a poporului român; renunțarea la forma de organizare în județe nu s-a dovedit o măsură corespunzătoare; iar constituirea a două trepte între localități și organele centrale ale statului (raion și regiune) nu a fost inspirată din trebuințele administrative contemporane ale României. În noua configurație administrativ-teritorială, la 3 decembrie 1950 au

avut loc primele alegeri pentru organele locale ale puterii de stat, numite sfaturi populare, deși mai înainte se propusese formula mai potrivită de consilii populare, cum de altfel se vor redenumi începînd din anul 1968. Instaurarea noilor organe locale a însemnat extinderea organizată, în mod nou, a puterii populare pînă la toate verigile vieții de stat, ea a încheiat o însemnată fază în istoria statului republican. Statul de tip revoluționar, muncitoresc, socialist care în acest timp deja a fost creat, urma însă să cunoască schimbări, prefaceri, adaptări în funcție de etapele revoluției și construcției socialiste, în ansamblul ei, care s-a dezvoltat pînă la atingerea obiectivului făuririi economiei socialiste unitare.

În acești ani, au fost puse în valoare o seamă de principii ale caracteristicilor republicane ale vieții de stat vizînd atît drepturile și îndatoririle cetățenești, dar și participarea, tot mai amplă, a maselor populare la conducerea treburilor publice, a treburilor — interne și externe — ale statului.

Desființarea, prin decretul din 28 martie 1959 al Prezidiului Marii Adunări Naționale, a ultimei grupări sociale exploataoare burgeoisă sătească, a constituit o remarcabilă realizare a revoluției și construcției socialiste și după o îndelungată istorie zbuciumată în care au existat clase sociale antagoniste și lupta de clasă, România a ajuns la situația în care în mod deplin comunitatea umană a devenit caracterizată prin omogenitate social-politică. Este dealtminteri o condiție esențială pentru ca să se poată realiza cît mai bine virtuțile regimului politic republican.

Înaintarea neabătută a socialismului în toate domeniile, de la economie la cultură, și eliminarea deplină a exploatării au determinat organele de stat, centrale și locale, să-și adapteze structura și atribuțiile în raport de momentele noi ale progresului istoric. A sporit rolul Marii Adunări Naționale ca organ suprem al puterii de stat; comisiile ei permanente au fost în măsură mai mare mobilizate la pregătirea textelor legislative. În sesiunea din 20—22 martie 1961 Marea Adunare Națională a format Consiliul de Stat care a înlocuit Prezidiul Marii Adunări Naționale.

Dezvoltarea neconținută a revoluției și construcției socialiste s-a exprimat fundamental în încheierea cu succes, în primăvara anului 1962, a operei de transformare socialistă a agriculturii. Țărănimea, în întregul ei, a devenit o clasă socială omogenă, socialistă. Alianța muncitorească-țărănească s-a ridicat pe o treaptă nouă, și astfel, odată în plus, republica a obținut o bază social-politică și mai trainică. În Raportul Comitetului Central prezentat la Congresul al IX-lea al P.C.R. din iulie 1965, tovarășul Nicolae Ceaușescu a spus: „Triumful deplin al socialismului la orașe și sate reprezintă cea mai mare victorie politică a partidului nostru după cucerirea puterii; ea întruchiează înfăptuirea visurilor pentru care au luptat și s-au jertfit cei mai buni fii ai clasei muncitoare, ai poporului român”⁷.

În etapa în care se realizase generalizarea relațiilor de producție socialiste, mai concret — la 1 iulie 1965, cînd a fost făcut un nou recensămînt, România avea 19.027.357 locuitori, dintre care 6.417.599, adică 33,7%, în mediul urban, iar 12.609.768 de locuitori, adică 66,3% în mediul rural. Față de 1948, pe parcursul anilor, s-a realizat un spor al populației totale cu 3.154.743 de locuitori; în ceea ce privește distribuirea în mediul urban și în mediul rural, creșterea ponderii a fost în favoarea orașelor, a industriei.

O etapă nouă, de o deosebită importanță și distinsă originalitate s-a deschis în istoria contemporană a republicii noastre în anul 1965, în care a

⁷ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. I, Edit. politică, București, 1968, p. 6.

avut loc istoricul Congres al IX-lea al partidului care, prin vrerea comuniștilor, a întregului nostru popor l-a investit pe tovarășul Nicolae Ceaușescu, patriot înflăcărat și strălucit revoluționar cu suprema funcție de secretar general al Partidului Comunist Român.

Este etapa semnificată, înainte de toate, prin însăși schimbarea denumirii partidului — hotărâtă de congres — din: Partidul Muncitoresc Român, în: Partidul Comunist Român. De asemenea, prin schimbarea denumirii: Republica Populară Română, în Republica Socialistă România, denumire propusă de congresul partidului și adoptată de imediată sesiune a Marii Adunări Naționale. În Raportul cu privire la proiectul noii Constituții, prezentat în ziua de 20 august 1965 la sesiunea forului suprem al puterii de stat, tovarășul Nicolae Ceaușescu spunea: „Considerînd necesară schimbarea denumirii țării, Comisia pentru elaborarea Constituției a propus ca patria noastră să se numească Republica Socialistă România! Această propunere — întâmpinată cu entuziasm de întregul popor — corespunde pe deplin actualului stadiu de dezvoltare social-politică și economică a țării”⁸.

Prin adoptarea Constituției republicii *socialiste* și a celorlalte măsuri care disting acest început de etapă nouă, statul român dispunea de un cadru politico-legislativ și mai adecvat, mai corespunzător, în măsură să înfrumusească și să faciliteze dezvoltarea de ansamblu a țării. Ca exponent al întregului popor, Partidul Comunist Român s-a preocupat, mai mult decît oricînd, de întărirea legăturilor sale și ale organelor de stat, cu masele de oameni ai muncii, de promovarea unor metode mai adecvate cunoașterii și generalizării experienței muncitorilor, țăranilor, intelectualilor, ale tuturor oamenilor muncii.

În baza orientărilor de partid, la 16 februarie 1968 Marea Adunare Națională a adoptat legea de reorganizare administrativ-teritorială; s-a renunțat la organizarea în raioane și regiuni, în locul cărora, însă, cu dimensiuni diferite, s-au constituit județe, care de altminteri, aveau o însemnată tradiție în istoria politico-administrativă a României. În 1968, au fost constituite 39 județe; municipiul București, capitala țării, a căpătat o organizare proprie. Mai tîrziu, la 23 ianuarie 1981, au fost create județele Giurgiu, Ialomița și Călărași; totodată, a fost format Sectorul agricol Ilfov, în subordinea municipiului București.

Prefacerile revoluționare din anii revoluției și construcției socialiste, înnoirile de după 1965 din toate domeniile de activitate — din economia națională, din viața social-politică, din cultură și mentalitatea publică — au determinat creșterea unității, a coeziunii între categoriile sociale, între organizațiile politice, educative, culturale. Ca urmare, s-a realizat din ce în ce mai mult, un grad mai mare de unitate a poporului român, și, pe acest temel, în 1968 s-a constituit Frontul Unității Socialiste, numit mai complet în 1980, Frontul Democrației și Unității Socialiste. Viața politică a republicii nu numai că se completa cu un însemnat organism cu activitate permanentă, dar obține o bază de sprijin și mai amplă, o unitate sporită a întregului popor, participant la înfăptuirea politicii partidului comunist.

În anul 1974 în România a fost, pentru prima dată în istoria ei, instituită funcția de Președinte al republicii. La 28 martie, Marea Adunare Națională a ales în această cea mai înaltă funcție de stat, pe tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Partidului Comunist Român. Întruchipînd cele mai înalte virtuți ale poporului nostru, identificîndu-se cu voința de libertate și progres, care

⁸ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. I, Edit. politică, București, 1968, p. 116.

a însuflețit dintotdeauna poporul român, tovarășul Nicolae Ceaușescu a găsit în istorie, în faptele de muncă și de luptă cu greutățile, cu vicisitudinile de tot felul din trecut, în faptele cele mari ale înaintașilor noștri, forța și garanția marilor izbânzi pentru înflorirea patriei străbune, pentru jalonarea viitorului de aur socialist și comunist al României. Jurământul Președintelui și discursul său în fața Marii Adunări Naționale au constituit înalte angajări ale partidului, ale personalității lui cele mai proeminente, de a face totul în interesul fundamental al poporului, al patriei, al progresului și afirmării României pe plan internațional.

Forța politică îndrumătoare și conducătoare a întregii activități din Republica Socialistă România, Partidul Comunist Român a elaborat etapă de etapă până în prezent, liniile esențiale de dezvoltare multilaterală a țării, felul cum trebuie neconținut să se îmbunătățească, în funcție de noile împrejurări, activitatea organelor de stat, ale administrației, cum sistemul politic republican să-și exercite cât mai bine menirea sa. La Congresul al XIII-lea al partidului din 19—22 noiembrie 1984, de la care au trecut trei ani, s-a arătat că în etapa în care ne aflăm, în ceea ce privește activitatea statului și organelor sale, a întregului sistem de conducere democratică, România dispune „de un larg cadru democratic, unic în felul său”⁹; participarea organizată a maselor la conducerea activității economico-financiare, a întregii societăți socialiste este asigurată de consiliile oamenilor muncii și adunările generale — organe de conducere din întreprinderi și instituții — consiliile populare județene, consiliile naționale, și congresele oamenilor muncii din industrie, agricultură, învățământ, știință, cultură, statul are un rol nu mai redus, ci mai mare „în planificarea, organizarea și conceperea unitară a întregii activități economico-sociale, pe baza planului național unic”¹⁰, există o îmbinare — care trebuie să se dezvolte — între activitatea organelor de stat și activitatea tuturor celorlalte organisme democratice. „Perfecționarea activității statului democrației muncitorești, revoluționare, dezvoltarea sistemului de organisme democratice ale oamenilor muncii din diferite sectoare va duce la creșterea continuă a participării active a maselor populare la conducerea statului, a întregii vieți economico-sociale, la democratizarea tot mai largă a societății noastre”¹¹.

Sub conducerea partidului comunist, în cei 40 de ani care au trecut de la proclamarea Republicii, și îndeosebi după Congresul al IX-lea, poporul român a obținut rezultate remarcabile în dezvoltarea țării, în ridicarea nivelului ei general de civilizație. Dintr-o țară cu o industrie slab dezvoltată și cu o agricultură înapoiată, România a devenit un stat industrial agrar, cu o economie în plin proces de modernizare și dezvoltare intensivă, cu o civilizație înfloritoare.

În anii 1986—1990, după cum a preconizat Congresul al XIII-lea al partidului, România va înainta pe drumul societății socialiste multilateral dezvoltate. Prin promovarea celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii, în ultimul deceniu al secolului în care ne aflăm, în țara noastră va continua procesul revoluționar de formare și modernizare a bazei tehnico-materiale a societății socialiste, în vederea trecerii la societatea comunistă. Republica Socialistă România se va înfățișa la sfârșitul secolului ca țară socialistă multilateral dezvoltată, din punctul de vedere al producției industriale și agricole, al învățământului, științei și culturii, dar și în ceea ce privește nivelul general de viață și civilizație

⁹ Congresul al XIII-lea al Partidului Comunist Român, 19—22 noiembrie 1984, Edit. politică, București, 1985, p. 38.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem.

al poporului, asigurându-se prin asemenea realizări, manifestarea din ce în ce mai evidentă a principiilor comuniste de repartitie, de muncă și de viață ale întregului popor. Tocmai în acest fel se împlinesc, la nivelul epocii de acum și al exigențelor viitorului preconizat, înseși năzuințele fundamentale ale înfăptuirii republicii în România, ale dezvoltării ei etapă de etapă, până în prezent.

30 decembrie 1947 — 30 decembrie 1987

GHEORGHE SOCOL

„Odată cu instaurarea republicii, trecînd la înfăptuirea revoluției socialiste, poporul român, condus de partidul comunist, a lichidat vechea orînduire socială, a înlăturat pentru totdeauna exploatarea omului de către om, cucerind victorii strălucite în toate domeniile construcției socialismului“.

NICOLAE CEAUȘESCU

Cînd, în urmă cu patru decenii, România devenea republică, procesul revoluționar ce fusese inițiat la 23 August 1944 atingea, în ceea ce privește componenta sa politico-statală, punctul său culminant. Într-adevăr, abolirea monarhiei și proclamarea republicii populare marcau completa înlăturare a vechii alcătuirii de stat, ce perpetua și garanta dominația claselor exploatare, și depina înlocuire a acesteia de către o nouă formă politică, menită să slujească interesele oamenilor muncii.

Este o particularitate a dialecticii procesului revoluționar din România, care decurge din condițiile concrete proprii țării noastre, că demolarea eșafodajului statal anterior nici n-a început și nici n-a vizat în primele sale faze, cum se întîmplă îndeobște, centrul său vital cel mai important. De aici și caracterul dualist al puterii de stat, respectiv existența elementelor noii puteri alături de vestigiile vechii alcătuirii de stat, în perioada de după instaurarea guvernului democrat-revoluționar de la 6 martie 1945 și pînă la 30 decembrie 1947, care prezintă o altă trăsătură a procesului revoluționar din țara noastră.

În România, prin înlăturarea monarhiei și instaurarea republicii populare, procesul edificării noii puteri de stat, pornit de jos în sus și urmînd o traiectorie în general ascendentă, de lărgire continuă a ariei de cuprindere, se încheia practic. Cea mai importantă bătălie pentru destinul noii orînduiri, lupta pentru cucerirea puterii politice, se încheia cu victoria clasei muncitoare și a partidului său comunist care s-a situat în acești ani permanent în fruntea maselor, indicîndu-le obiectivele și călăuzindu-le pas cu pas pe drumul dificil al atingerii lor.

Prin instaurarea republicii populare, țara noastră dobîndise cea mai avansată formă de stat. Forțele de producție, relațiile de producție, viața socială suferiseră însă prea puține modificări, nivelul de dezvoltare economică al societății românești fiind în continuare destul de modest. Prin aceasta se crease o contradicție între forma avansată de guvernămînt, care redase milioanelor de obidiți ai vechii societăți demnitatea omenească, și anemica dezvoltare a forțelor de

producție, care lipsea noul statut al omului de suportul material necesar. Contradicția aceasta trebuia grabnic înlăturată, iar statul democrat-popular nou creat a fost pîrghia cu care partidul a acționat pentru transpunerea în viață a strategiei sale privind stabilirea unor noi raporturi de muncă, dezvoltarea forțelor de producție, propășirea culturii și vieții spirituale a societății, într-un cuvînt, pentru făurirea socialismului în România.

Pînă la înlăturarea monarhiei, lupta pentru victoria noii orînduiri s-a desfășurat mai ales în sfera politicului. După proclamarea republicii, pe primul plan trece economicul. Dacă lupta pentru cucerirea puterii politice a fost o înfruntare îndirjită și tăioasă, ale cărei secvențe s-au succedat rapid una după alta, organizarea pe baze socialiste a economiei și întregii vieți sociale este un proces de durată, atotcuprinzător, constructiv, mult mai complex. Revoluția nu încetează ci intră într-o altă fază, extinguîndu-se și adîncindu-se, supunînd modelării sale atît structura cît și suprastructura societății.

Ca să evaluăm mai exact amploarea transformărilor pe care le-a suferit societatea românească în cei patruzeci de ani de după proclamarea republicii, este necesar să amintim de unde s-a pornit, condițiile deosebit de grele în care se găsea țara noastră în anii de după război. Cu toate progresele realizate, în special în deceniile de după desăvîrșirea statului național unitar din 1918, datorită secolelor de dominație străină și altor vicisitudini istorice, la mijlocul secolului al XX-lea România era încă o țară agrară. Industria, deși existentă, era slab dezvoltată, iar ramurile care exprimă cel mai elocvent progresul tehnic și care îl determină, ca și absente. În plus, economia țării fusese secătuită de jaful dominației hitleriste și de distrugerile pricinuite de război. În aceste condiții, producția industrială ajunsese, într-o serie de ramuri, la jumătate în raport cu nivelul antebelic, iar capacitatea de transport a căilor ferate la aproape 30%. Rechizițiile impuse de război, lipsa brațelor de muncă în agricultură, cei doi ani consecutivi de secetă provocaseră o drastică criză alimentară. Trebuie, de asemenea, adăugate sabotajul reacțiunii, blocarea devizelor și valutei țării în Occident, despăgubirile de război consistente pe care a trebuit să le plătim. Refacerea țării, crearea bazei tehnico-materiale a socialismului au cerut eforturi imense. Dar, așa cum arată secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, „bravul și încercatul popor român, care timp de aproape două milenii a fost nevoit să înfrîngă greutăți de neînchipuit pentru a-și păstra ființa și asigura progresul țării, a găsit și de această dată forța și energia necesare pentru a ieși din situația catastrofală în care se găsea, reaclădind din temelii întreaga țară prin puterea brațelor și a minții sale.”¹

Prin natura lor, prin limitele ce le sînt inerente, proprietatea capitalistă, mica proprietate asupra mijloacelor de producție nu puteau reprezenta cadrul adecvat pentru realizarea unor transformări de amploare acelor pe care le proiecta vizionar partidul comunist, forța politică conducătoare a poporului nostru ce și-a propus ca țel, de la făurirea sa, realizarea unei societăți drepte și prospere pe pămîntul străbun. De aceea, cîteva luni după proclamarea republicii, la 11 iunie 1948, are loc naționalizarea uzinelor și fabricilor, a băncilor și minelor, a tuturor întreprinderilor industriale capitaliste. Se făcea astfel un act de dreptate muncitorilor și specialiștilor care prin munca și priceperea lor au dat viață mijloacelor de producție ale epocii industriale. În același timp, devenind proprietate socialistă a întregului popor, industria putea servi statului

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 7, București, Edit. politică, 1978, p. 961.

democrat-popular ca instrument de promovare accelerată a progresului și de remodelare socialistă a tuturor celorlalte compartimente sociale.

Prin naționalizarea industriei și întronarea relațiilor de producție socialiste în acest domeniu, noua orînduire socială se instaura temeinic pe solul românesc. Nu se poate însă vorbi de o deplină victorie a noii orînduiri atîta vreme cît agricultura, ramură de bază a economiei românești, continua să funcționeze potrivit vechilor rînduiri, nu poate fi vorba de o adevărată victorie a socialismului atîta timp cît forțele de producție — și din industrie și din agricultură — nu se aflau la un asemenea nivel de dezvoltare care să permită transpunerea în fapt, în realitatea cotidiană, a tuturor principiilor socialiste de muncă și viață, realizarea unei personalități umane superioare. Iată de ce istorica plenară din 3—5 martie 1949 a partidului hotăra începerea acțiunii vaste de socializare a micii producții agricole, iată de ce, din 1951, s-a trecut la dezvoltarea economiei naționale pe baza planului cincinal, învățămîntul s-a extins și perfecționat, activitatea educativă, de formare a omului nou, înzestrat cu o conștiință socialistă, a luat amploare.

Rezolvînd cu succes dificultățile inerente unei opere de asemenea proporții, învingînd unele piedici artificiale și corectîndu-și din mers propriile greșeli, poporul român a înaintat an de an, cincinal de cincinal în direcția modernizării economiei, a făuririi unei societăți socialiste tot mai avansate. Epopeea construcției socialiste din țara noastră înscrie în perioada 1948—1965, în cartea sa de aur, astfel de mari succese precum: crearea într-un termen scurt a unei industrii constructoare de mașini în stare să producă tractoare, autocamioane, excavatoare, turbine, mașini unelte și echipamente de mare complexitate tehnică; realizarea sistemului energetic național alcătuit dintr-o rețea de termocentrale și hidrocentrale proiectate și construite de specialiștii noștri și dotate în mare măsură cu echipament autohton; făurirea unei puternice industrii chimice (și în primul rînd petrochimice) care să valorifice superior bogatele resurse de materii prime de care dispunem; la sate, mica proprietate agricolă, incompatibilă cu cerințele agrotehnicii moderne, este tot mai mult înlocuită de marea proprietate socialistă, pentru ca în primăvara anului 1962 grandioasa operă de cooperativizare a agriculturii să se încheie cu succes.

Aplicînd legile generale ale făuririi noii orînduiri sociale și ținînd cont de particularitățile concrete ale României, în mai puțin de două decenii de la debutul etapei socialiste a procesului revoluționar din țara noastră, partidul a asigurat, prin politica sa, victoria deplină și definitivă a noii orînduiri pe pămîntul patriei. Aceasta însemna crearea bazei tehnico-materiale a socialismului, generalizarea relațiilor de producție socialiste la scara întregii economii naționale, realizarea unei structuri sociale alcătuite din clase și categorii sociale cu interese fundamentale convergente, aplicarea consecventă a principiului socialist de repartiție, creșterea nivelului de trai material și spiritual al poporului. În 1965, unitățile socialiste realizau 99,7% din producția industrială globală, dețineau 97% din fondurile fixe din sfera producției materiale, dădeau de lucru la 94% din populația ocupată, produceau 95,5% din venitul național și dețineau 91,4% din suprafața agricolă. Rolul industriei de ramură conducătoare a economiei naționale nu mai era doar rezultatul superiorității ei tehnice, ca pînă atunci, ci și al contribuției sale (57,3%) la crearea venitulului național. Prin urmare, eticheta stigmatizantă (fiindcă voia să sugereze și o incapacitate funciară a românului de a mînuși tehnica modernă) de țară eminentamente agrară, ori aceea mai indulgentă

de țară agrară, aparțineau trecutului, România numărându-se de-acum printre țările industrial-agrare.

Marile realizări obținute în toate domeniile în anii făuririi societății socialiste unitare (1948—1965) au creat premise favorabile, economice și sociale, pentru continuarea procesului revoluționar de restructurare a societății românești într-un ritm mai accelerat și cu urmări și mai profunde. Impulsul politic și ideologic în această direcție a fost dat de Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român din iulie 1965, eveniment crucial care inaugurează o etapă nouă în ceea ce privește modul de abordare a problematicii teoretice și practice a devenirii socialiste a patriei noastre. Apelînd la sursele originale ale gîndirii socialiste, punînd capăt dogmatismului, înlocuind schemele abstracte cu analiza științifică a realităților de la noi, Congresul al IX-lea a reușit să indice mai corect stadiul de evoluție al societății românești și să definească, pe această bază, un program de perspectivă, fundamentat, de edificare a unei societăți socialiste îmbinînd într-o sinteză optimă generalul (atributele esențiale ale noii societăți) cu particularul (tradițiile istorice ale țării noastre).

Cursul înnoitor imprimat de Congresul al IX-lea practicii și gîndirii teoretice poartă amprenta secretarului general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a cărui personalitate reunește patriotismul cel mai profund cu devotamentul nemărginit față de cauza revoluției socialiste.

Analiza obiectivă, în spiritul deschiderii operate de congres, a stadiului în care se afla societatea românească după generalizarea relațiilor de producție socialiste și construirea bazei tehnico-materiale a noii societăți pune în evidență că România era o țară în curs de dezvoltare și că, pentru desăvîrșirea construcției socialiste, era necesară continuarea, în ritm susținut, a industrializării, dezvoltarea agriculturii, promovarea progresului tehnic, extinderea învățămîntului, sporirea aportului științei, perfecționarea relațiilor sociale și de producție, adică realizarea societății socialiste multilateral dezvoltate. „Ne propunem, arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu, ca, realizînd această nouă etapă în dezvoltarea socialistă a României, să creăm condițiile pentru a trece la edificarea societății comuniste. Toate aceste etape ale dezvoltării noastre sînt, de fapt, etape ale revoluției socialiste și comuniste”.²

Mobilizînd și mai puternic resursele națiunii și valorificîndu-le superior, Congresul al IX-lea este piatra de hotar a unei noi etape în desfășurarea procesului revoluționar din țara noastră, care în mod firesc poartă numele celui care a inițiat-o și i-a definit obiectivele și care în toți acești ani a stat de veghe neobosit în fruntea partidului și statului, epoca Nicolae Ceaușescu.

Marile prefaceri înnoitoare ale acestei epoci au înnobilit chipul patriei cu nenumărate dovezi ale hărniciei și priceperii generațiilor actuale, conferindu-i o nouă fizionomie. La originea acestora s-a aflat concepția partidului și a secretarului său general că dezvoltarea forțelor de producție pe baza industrializării reprezintă cheia de boltă a înfăptuirii cu succes a unei civilizații socialiste moderne pe pămîntul României. Pentru aceasta, în perioada 1966—1985 în economia națională au fost investite peste 3000 de miliarde de lei, prin urmare în medie 150 de miliarde anual, față de numai 24 de miliarde de lei anual în perioada 1950—1965. Pornind de la ideea că, pentru a fi viabil și pentru a nu periclita independența și suveranitatea țării, orice program de dezvoltare trebuie să fie rodul eforturilor proprii, aceste imense resurse bănești au putut fi obținute gra-

² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 6, București, Edit. politică, 1972, p. 267.

ție unei chibzuite repartizări a venitului național, partea destinată finanțării economiei naționale reprezentând în perioada 1966—1985 circa o treime din valoarea nou creată. Drept urmare, fondurile fixe din economie ajunseseră în 1985 la 2 780 miliarde de lei, 90% din acestea fiind creația ultimelor două decenii.

Harta economică a țării s-a îmbogățit în perioada 1966—1985 cu peste 8000 de noi capacități de producție, cu multe alte obiective social-economice. Între ele se detașează prin dimensiunile și complexitatea sa canalul navigabil Dunăre-Marea Neagră, cea mai mare investiție din istoria țării, măreață realizare a inteligenței și priceperii muncitorilor și specialiștilor români și test elocvent al capacității și posibilităților industriei noastre, una din marile lucrări hidrotehnice ale lumii, care va vorbi peste veacuri despre caracterul demiurgic al epocii în care a fost construit. Rămânând tot în perimetrul dobrogean, teritoriul care altădată impresiona doar prin tristețea peisajului său arid, trebuie să mai menționăm portul maritim Constanța, care atunci când va atinge cota finală se va situa printre primele din lume, șantierul naval capabil să trimită pe oceanele și mările planetei coloși de 150 000 de tone, centrala atomo-electrică de la Cernavodă, care va fi în stare să producă singură cam tot atîta energie electrică cît s-a realizat în 1965 în întreaga Românie, noul arc de oțel și beton peste Dunăre, replică contemporană a podului construit acum o sută de ani de Anghel Saligny. Atîtea realizări de seamă, cît pentru o întreagă istorie, numai în această parte a țării! Dar astfel de dovezi grătore în ceea ce privește caracterul deosebit de fertil al epocii în care ne aflăm găsim și în alte zone. Una dintre acestea ar putea fi combinatul siderurgic de la Galați, printre cele mai mari din Europa, alta, în același domeniu, mai tinăra cetate a oțelului de la Călărași, la fel de impresionantă. Fiindcă tot sîntem pe Dunăre, am putea menționa și hidrocentrala de la Porțile de Fier, printre cele mai mari din Europa. Trecînd în alte domenii industriale, putem menționa combinatele chimice de la Năvodari, Giurgiu, Timișoara, combinatele de utilaj greu de la Iași, Cluj-Napoca, Craiova, uzinele de autoturisme de la Pitești și Craiova și cite altele încă. România se află printre primele țări din lume în domeniul aviației și printre cele citeva în stare să exploateze, cu mijloace tehnice proprii, petrolul aflat sub apele mării.

În expresie statistică, în anii republicii producția industrială a ajuns să fie de peste 100 ori mai mare decît era în vechea Românie. Dar ceea ce diferențiază industria României socialiste de industria de pe vremea vechii orînduirii nu sînt atît aspectele de ordin cantitativ cît mai ales cele de ordin calitativ. Dacă în trecut ajunseseră la o oarecare dezvoltare industria ușoară și industria alimentară, astăzi în avangarda industriei românești se află ramurile care sînt produsul și producătoarele progresului tehnic contemporan: construcțiile de mașini, electronica, chimia. În momentul naționalizării, industria se rezuma la citeva ramuri care erau în stare să producă doar o gamă restrînsă de articole cu un grad de tehnicitate în general redus; în prezent, industria noastră dispune de o structură optimă în care regăsim toate subramurile care conferă autonomie funcțională unei economii, fiind totodată capabilă să producă un sortiment larg de produse, inclusiv articole de foarte înaltă tehnicitate.

Și dezvoltarea agriculturii a primit un puternic impuls în perioada de după Congresul al IX-lea al partidului. Reconsiderînd locul și rolul acestui domeniu tradițional de activitate în cadrul complexului economic național, în raportul prezentat congresului de tovarășul Nicolae Ceaușescu se prevedea: „Continuînd în ritm intens industrializarea socialistă, vom acorda o mai mare atenție dez-

voltării agriculturii³. Repusă de congres în drepturile ei firești de ramură de bază a economiei naționale, agricultura a beneficiat de atunci încoace permanent de atenția cuvenită din partea organelor de partid și de stat. Fondurile de investiții ce i-au fost alocate au fost mereu mai mari, ceea ce a permis ca baza materială de care dispune să cunoască o evoluție ascendentă cantitativ și calitativ. Rețeaua de S.M.A.-uri a fost extinsă, iar numărul tractoarelor a ajuns la peste 150 de mii, încât în prezent cerințele sînt satisfăcute în mod optim. Industria pune la dispoziția agriculturii o paletă largă de mașini agricole, cantități însemnate de îngrășăminte, alte produse chimice pe care le impune agrotehnica modernă. Drept urmare, producția agricolă a crescut simțitor de la cincinal la cincinal, în 1985 fiind de patru ori mai mare ca în 1944, în viața țărănimii și a satelor au pătruns puternic valorile culturii și civilizației socialiste.

Rezultatele obținute în construirea societății socialiste multilateral dezvoltate, acumulările cantitative considerabile înregistrate în perioada 1966—1985, în toate domeniile, fac posibilă trecerea țării noastre la un stadiu nou, superior, respectiv de țară cu un nivel mediu de dezvoltare. În vederea atingerii acestui obiectiv, Congresul al XIII-lea al partidului preconizează ca în cincinalul 1986—1990 să se accentueze dezvoltarea intensivă a industriei, agriculturii și a celorlalte ramuri de activitate, promovarea mai largă a noii revoluții tehnico-științifice, care să ducă la modernizarea și ridicarea întregii activități economico-sociale pe o treaptă superioară, la realizarea unei noi calități a muncii și vieții.

Dezvoltîndu-se în continuare, în cincinalul actual industria trebuie să-și sporească producția marfă cu 45—50%. Produsele industriale românești trebuie să se situeze, în 1990, în proporție de 95% la nivel mondial, iar 2—5% trebuie să-l depășească. Această nouă și importantă creștere a producției industriale, modernizarea ei urmează să fie rezultatul introducerii celor mai noi tehnologii de fabricație, extinderii automatizării, electronicii și roboticii în procesul de producție.

Și în domeniul agriculturii, marile acumulări cantitative înregistrate în perioada ce a trecut de la cooperativizare fac posibilă trecerea la o nouă calitate. Pentru a valorifica integral avantajele pe care le oferă proprietatea socialistă asupra pămîntului și pentru a imprima agriculturii un caracter intensiv la nivelul exigențelor științei agricole contemporane, conducătorul partidului și statului a conceput și inițiat programul realizării unei noi revoluții agrare. Vorbind despre obiectivele acestui nou program de acțiune și definindu-i sarcinile, tovarășul Nicolae Ceaușescu spunea: „Ne propunem, de fapt, să realizăm o adevărată revoluție agrară în ceea ce privește producția, productivitatea muncii, nivelul tehnic, eficiența economică, activitatea socială generală din satele noastre”.⁴

Înfăptuirea noii revoluții agrare presupune o și mai puternică dezvoltare a forțelor de producție din agricultură, lucrări de hidroameliorații la scara întregului teritoriu național pentru a limita acțiunea negativă a factorilor naturali și a da posibilitatea obținerii unor recolte sigure, aplicarea în producția vegetală și animală a celor mai noi cuceriri ale geneticii contemporane. Prin urmare, un întreg ansamblu de măsuri aflat în curs de aplicare și care numai în acest cincinal însumează investiții de 190 de miliarde de lei.

³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. I, București, Edit. politică, 1968, p. 34.

⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 21, București, Edit. politică, 1981, p. 420.

Rezultatul final al vastei desfășurări de forțe din cadrul noii revoluții agrare va fi creșterea substanțială a producției vegetale și animale, conservarea și chiar perfecționarea caracteristicilor ecologice ale mediului natural. Potrivit prevederilor, în actualul cincinal producția agricolă urmează să crească cu 34,8—38,30% față de media perioadei anterioare de cinci ani, deci cu 5—5½% anual. Bilanțul anului agricol 1986, când s-a obținut cea mai mare recoltă de cereale din istoria țării, este o probă elocventă că agricultura noastră socialistă dispune încă de mari rezerve.

În anii construcției socialiste economia națională a produs nu numai mereu mai mult ci și din ce în ce mai eficient. Odată cu trecerea la etapa intensivă a dezvoltării economice, eficiența devine criteriu esențial de apreciere a modului în care au fost cheltuite mijloacele materiale și umane ale unităților productive. De aici accentul deosebit pe care Congresul al XIII-lea îl pune pe modernizarea și perfecționarea proceselor de producție, valorificarea superioară a resurselor materiale, ridicarea nivelului tehnic și calitativ al produselor, diminuarea cheltuielilor materiale, creșterea productivității muncii, întărirea autoconducerii muncitorești și a autogestiunii. Deținând o pondere deosebită în ansamblul factorilor care condiționează eficiența, în perioada 1986—1990 productivitatea muncii va crește cu peste 70%, îndeosebi ca efect al progresului tehnic, care trebuie să asigure peste 52% din sporul total.

În cei 40 de ani de republică, schimbări esențiale s-au petrecut nu numai în industrie și agricultură, care alcătuiesc coloana de rezistență a întregii noastre societăți socialiste, ci și în celelalte domenii și componente ale organismului social. Astfel, Partidul Comunist Român, care a îndrumat și condus poporul nostru pe calea socialistă, este astăzi, prin cei peste 3,5 milioane de membri ai săi, integrat organic în societate, centru vital de la care iradiază energia ce ne va călăuzi în continuare spre piscurile luminoase ale comunismului. Statul socialist, care s-a conturat deplin după înlăturarea monarhiei, este în prezent componenta principală a sistemului democrației muncitorești revoluționare, instrumentul principal de transpunere în viață a planurilor și programelor economice. A fost creat un sistem democratic în care se regăsesc toate clasele, păturile sociale și categoriile profesionale, practic întregul popor. A devenit o practică curentă ca, înainte de a fi puse în aplicare, planurile și programele economice, celelalte măsuri de interes general, să fie puse în discuția forurilor competente ale sistemului democrației muncitorești revoluționare. Învățămîntul, știința și cultura, activitatea de perfecționare a conștiinței socialiste și de formare a omului nou cunosc o amploare fără precedent.

Toate marile realizări obținute de poporul nostru în cei 40 de ani care au trecut de la instaurarea republicii își găsesc finalitatea în creșterea nivelului de trai material și spiritual, în schimbările pozitive petrecute în viața oamenilor, țelul suprem al politicii partidului de edificare a noii orînduiri. Datorită puternicei dezvoltări economico-sociale, veniturile reale ale oamenilor muncii au crescut în anii socialismului de circa 8 ori.

Dezvoltarea armonioasă a tuturor zonelor țării, politica de dezvoltare mai rapidă a județelor în trecut rămase în urmă, vastul program de construcții de locuințe (aproape 3 milioane în perioada 1965—1985), urbanizarea și amenajarea urbană au condus la crearea unor condiții civilizate de viață în toate localitățile. Accentuarea procesului de urbanizare, unul dintre indicatorii nivelului înalt de dezvoltare social-economică al unei țări, este demonstrată de faptul că de la 148 de orașe existente în 1945, în 1986 s-a ajuns la 237. De asemenea, a crescut

numărul orașelor cu o populație mai numeroasă, în prezent 22 de orașe avind peste 100 de mii de locuitori, față de numai 6 în 1948. Extinderea orașelor, apariția unor orașe noi au dus la creșterea populației urbane de la 3,6 milioane (22,8%) în 1945, la 11,4 milioane în 1985 (50%).

Amplul program de construcții de locuințe, de așezăminte social-culturale și alte lucrări edilitare dau orașelor noastre un aspect modern și civilizat. Tîrguri intrate în literatură datorită monotoniei, apatiei și platitudinii lor, în anii epocii Ceaușescu s-au trezit la viață și s-au înălțat semeț pe verticală. Buzăul de altădată, Botoșanii, Vasluiul, Bacăul, Pașcanii, Bîrladul, Sălajul, Bistrița, Slatina, Călărașul, Piteștiul (și lista ar putea continua) s-au ridicat în anii socialismului la demnitatea de municipii în care viața economică și culturală pulsează energic.

Un exemplu elocvent al puterii regeneratoare a socialismului ni-l oferă Capitala țării. Din inițiativa secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, capitala patriei noastre este de cîțiva ani obiectul unei complexe operații estetice și de amenajare urbană. Așa au apărut metrourl, lacul Morii, o ade-vărată mare la porțile orașului, o Dimbovița renăscută și se conturează tot mai clar un centru politic și administrativ pe măsura evului socialist în care ne aflăm.

Ignorată ieri (sau descoperită doar cu ocazia reimpărțirii sferelor de influență între marile puteri ori atunci cînd monopolurile străine se aflau în căutarea de debușee avantajoase), România este astăzi, datorită politicii sale independente, acțiunilor și inițiativelor de pace ale președintelui său, tovarășul Nicolae Ceaușescu, bine cunoscută și respectată în lume. Președinți de state și șefi de guverne, oameni politici de pretutindeni vin la București pentru a asculta un punct de vedere bine cumpănit în problemele spinoase ale lumii contemporane. Pînă la un asemenea prestigiu s-a înălțat România socialistă în cei 40 de ani de republică !

După cum vedem, bilanțul celor patru decenii care au trecut de la proclamarea republicii este deosebit de îmbucurător. În acest scurt răstimp, alegînd calea socialistă de dezvoltare, țara noastră a parcurs drumul lung și dificil de la țară eminentamente agrară la țară industrial-agrară în plină dezvoltare. Dacă la începutul acestui drum era țară slab dezvoltată, în prezent se află în ajunul trecerii sale în rîndul țărilor mediu dezvoltate. Concomitent, modificări profunde de ordin calitativ s-au produs și în planul relațiilor sociale, al calității vieții, al organizării și în ceea ce privește locul țării noastre în concertul națiunilor lumii. Din această perioadă, deosebit de rodnică s-au dovedit cei 22 de ani de cînd în fruntea partidului se află tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Pagini noi din istoria strategiei deznaționalizării românilor. II*.

ION DUMITRIU-SNAGOV

Decesul nunțiului de la Viena, Alexandru Bavona la data de 19 ianuarie 1912, care sesizase deja cursa deznaționalizării întinsă de Hedervary a adus în primul plan al acțiunii un personaj periferic a cărui corespondență îi demască incredibila sa rea credință : Francesco Rossi-Stockalper.⁴⁴

Reamintim că bogăția materialelor de arhivă este atât de mare încât acoperă perioada moment cu moment, iar în fiecare se confirmă date, se confruntă statistici și se dezvăluie intrigi. Este o țesătură cu un fir neîntrerupt între guvernul de la Budapesta — Rossi — Stockalper — Card. Merry del Val — Pius al X-lea. Aceștia din urmă i se prezentau numai promisiunile binefăcătoare și catolice ale guvernului maghiar (cu mare susținere calvinistă în interior).

Mai reamintim că nu avem în vedere reacțiile organelor românești, care au atins mari dimensiuni, cu mobilizări îndelungate, conferințe, proteste în parlament, campanii de presă ș.a. atât în Transilvania, cât și în România. Intervențiile la Viena, Budapesta și Roma de a nu se îngloba populația românească avînd deja o apartenență ecleziastică de peste două sute de ani (din timpul cînd practic nu exista problema unor greco-catolici „maghiari“), și prezentarea politicii de deznaționalizare s-au lovit de hotărîrea papei Pius al X-lea, mergînd pînă la a refuza primirea delegației episcopilor români conduși de mitropolitul de la Blaj⁴⁵. Memorii, scrisori, pagini de un dramatism cutremurător care aminteau parcă marea vocație a acestei ramuri din poporul român de a fi mereu revendicați și totodată desconsiderați de Roma, n-au reușit nici măcar să pătrundă prin filtrul Secretariatului de Stat. Zeci de mii de semnături pe memorii în limba română și maghiară, protestînd împotriva silitei asistențe „religioase“, au rămas strînse ca pachete întregi în sertarele lui Eugen Pacelli (viitorul papa Pius al XII-lea,) în acel timp secretar al Congregației Afacerilor Eclesiastice Extraordnare.

Obiectivul strategiei deznaționalizării se definise acum cu precizie : teritoriul de înglobat trebuie să fie cît mai mare și cu precădere în Transilvania. Schema Hedervary — Rossi — Stockalper trecea „nucleul“ Hajdudorogului pe al doilea plan și urmărea harta depusă la Roma la 1900, în care populația românească era „maghiarizată“ peste noapte, deși episcopul D. Radu de la Oradea arătase cum sînt eludate sate maghiarizate din Ungaria și sînt introduse sate curat românești din Transilvania;⁴⁶ iar Conferința de la Blaj din 17 februarie 1912 arăta (pentru a cita oară !) cum sînt răpiți premeditat români numai pentru a-i integra în cîmpul de ofensivă antinațională.⁴⁷

⁴⁴ Ibidem, Fasc. 2, Protocol N. 55 446/12.II.1912

⁴⁵ Ibidem, Protocol N 58 090/28.VI.1912

⁴⁶ Ibidem, Protocol N 55 849/12.III.1912

⁴⁷ Ibidem, Protocol N 55 642/18.II.1912

* Partea întâi a studiului a apărut în nr. 3, 1987.

O mostră din informațiile cu care Rossi-Stockalper alimenta direct pe secretarul de stat. Card. Merry del Val, este edificatoare :

Viena, 23 februarie 1912

Nr. 170

Eminență,

Ca probă mai bună decît v-am trimis în rapoartele ce cu onoare le-am înaintat Em. Voastre, asupra creării unei noi episcopii de rit greco-catolic în Ungaria, adică despre faptul că episcopii români voiau să cîștige timp pentru a agita și a avea tihnă să acționeze împotriva acestui proiect numai cu scopul fanatismului național, îmi permit a vă trimite, în anexă, o scrisoare pe care am primit-o de la Excelența Sa Arhiepiscopul Netzhhammer de la București. Din aceasta, Eminența Voastră va putea desluși cu ușurință cum a fost falsificată situația : aceasta este în întregime opera episcopului Radu de la Oradea.

Deja îmi spusese atîtea la Budapesta, Ep. Radu și Can. Suciuc ca și cele ce se pot auzi de la Arhiepiscopul de București. Se vede că s-au adresat lui căutînd a găsi ca înecatul un pai de salvare ; și au demonstrat încă o dată că intenția lor nu este decît pur și simplu politică și națională.

Cum s-ar putea gîndi altfel, dacă Mgr. Netzhhammer spune deschis că „se crede că Roma lucrează cu maghiarii și împotriva națiunii române” și, mai jos, „că se vrea cedarea la presiunile maghiarilor?”. Iar concluzia este același obișnuit refren, adică să nu se ia repede hotărîrea.

Eminența Voastră cunoaște cît de periculoasă ar fi acordarea unei amînări acelor episcopi, care ar profita să continue agitația nejustificată pe care o fac împotriva intereselor spirituale ale credincioșilor, unicul scop pe care S. Scaun și-l propune în astfel de cazuri.

Nu se poate spune cît de necesară este dividerea episcopiiilor în acest imperiu, mai ales în Ungaria, unde din cauza întinderii teritoriale și prin numărul mare de credincioși, îngrijirile spirituale sînt rău executate. Este dureros să constăți cum chiar episcopii nu înțeleg aceste necesități și se lasă conduși de sentimente politice. Fără a mai vorbi de impresia jenantă pe care ar produce-o guvernului maghiar și de consecințele pe care le-ar putea avea amestecul arhiepiscopului de București într-o chestiune absolut internă și față de care el este completamente pe dinafară.

Îi vor scrie personal Mgr. Netzhhammer în chip particular pentru a-l pune în clar cu situația și pentru a elimina toate neînțelegerile care ar fi putut ieși prin expunerea lucrurilor făcute fără obiectivitate.

Al Eminenței Voastre...⁴⁸

Cît de obiectiv era zelosul diplomat al papei în aprecierile făcute, o demonstrează un raport adresat aceluiași cardinal, de la care nu trecuseră decît șase zile :

„Ca urmare a telegramelor cifrate trimisă ieri din Budapesta...

Cum v-am mai spus, episcopii români voiau să prelungească mult chestiunea creării diocезei, încredințându-se că astfel va rămîne nerezolvată. Acești episcopi au făcut totul pentru a cîștiga de partea lor opinia publică și clerul, dar fără a reuși.

⁴⁸ Ibidem. Protocol N 55 850

De fapt, în aceeași zi în care s-a ținut conferința a apărut în ziarul *Budapest Hirnap*, un articol în care se preamăresc triumful limbii maghiare introdusă ca limbă liturgică în noul episcopat care se va crea ⁴⁹.

Regia urma cursul strategiei deznaționalizării și nimic nu putea să-i stea în față, cu oricâte probe s-ar fi venit asupra irealismului său politic. Totul era deja hotărât :

Cardinalul Merry del Val, scria la 22 februarie 1912 mitropolitului român Victor Mihalyi :

„St. Părinte Popa a analizat cu toată atenția Memoriul pe care Înălțimea Voastră i l-ați adresat la data de 14 crt., cu privire la crearea unei noi episcopii de rit bizantin în Ungaria.

După cum vă este bine cunoscut, această creare a fost deja decisă în liniile ei generale de către S. Scaun. Propunerea aceasta, chiar și amănuntele de încorporare a fiecărei parohii la noua episcopie, v-a fost adusă la cunoștință încă de la începutul lunii noiembrie din anul trecut...“ ⁵⁰.

Totul era deci decis și nimic nu admitea Vaticanul în apărarea propriilor structuri eclesiastice (autonomia Provinciei Ecclesiastice de Făgăraș și Alba Iulia nu fusese cu nici un act suprimată). Cele două poziții se deliniaseră ca fronturi de luptă : de o parte erau credincioșii, de alta autoritățile conduse de însuși Pius al X-lea. Dar, dacă papa și armata lui erau hotărâți, masele din Transilvania tot nu puteau înțelege că „apărătorul“ dreptății lor nu își va lua locul de frunte și că ei vor fi înțeleși.

La București, unde opinia publică și autoritățile urmăreau cu atenție ofensiva de deznaționalizare și făcea demersuri la toate nivelele, se spera, la fel, într-o înțelegere din partea Vaticanului.

Din jurnalul Arhiepiscopului catolic Raymund Netzhammer (a cărei arhivă personală am descoperit-o recent și ale cărui Memorii sint în curs de apariție), desprindem amănunte interesante :

În fața Curții de la București el declara, la 10 martie 1912, cum încă din anul 1909, actualul episcop de Győr, Dr. Varady (pe atunci director în Ministerul Cultelor de la Budapesta) îi dezvăluise planul de creare a episcopiei de Hajdudorogh : ⁵¹

Deși R. Netzhammer nu a fost prea concesiv față de români, filtrând totul prin conservatismul catolic (și cu vederi latinizante față de uniții din Ardeal), s-a simțit obligat să meargă personal la Roma și să pledeze în fața autorităților centrale.

La 22 aprilie 1912 el notează în jurnalul său de zi :

„Am mers singur la Propaganda Fide, la seriosul dar părintescul cardinal Gotti, cel care m-a consacrat ca arhiepiscop... El este foarte nefericit pentru înființarea episcopiei maghiare ! S-a procedat fără Propaganda Fide și nici memoriul ep. Radu, nici protestele românilor uniți și nici intervenția lui V. Ghica nu au avut succesul sperat. Totul s-a terminat și publicarea actului papal de constituire este pregătită. Primatul Ungariei, card. Vaszary, a susținut de mulți ani întru bineînțelegerea limbii maghiare în liturghie. Cu toate că Vladimir Ghica a fost primit de papa numai cu condiția de a vorbi despre dioceza maghiară-orientală, prie

⁴⁹ Ibidem, Protocol N 55 611

⁵⁰ Ibidem, Protocol N 55 717

⁵¹ Memorii, vol. I, p. 68

tenul meu, cardinalul, m-a sfătuit că totuși, în timpul audienței să-mi exprim îndoielile mele asupra ei.

După această convorbire am mers la Vatican, am rugat pe majordomul curții, Mons. Ranazzi, pentru audiența papală și am căutat să ajung la secretarul de stat, Card. Merry del Val.

În anticamera sa am întâlnit pe Mons. Gianni, care mi-a spus că este de la sine înțeles că Vaticanul nu se poate amesteca în noua episcopie ungară.

Cardinalul Merry del Val m-a primit cu multă prietenie. El s-a interesat de Sturdza și de Brătianu, și a căutat să mă liniștească în privința episcopiei de Hajdudorogh; că scrisorile mele către Nunțiatura din Viena și către cardinalul Rampolla au fost luate în seamă; că nu este nici un motiv de teamă și că totul este în ordine.

Miercuri 24 aprilie

Audiența solicitată mi-a fost acordată chiar astăzi, înainte de masă, Sf. Părinte Pius al X-lea, arăta bine, însă a slăbit față de acum trei ani.

După trei minute, discuția noastră a fost numai despre episcopia maghiară. Papa spune:

— Nu există nici un motiv de neliniște din cauza ei.

— Sanctitatea voastră are încredere?

— Desigur! Cîteodată maghiarii sînt oameni groaznici! Trebuie să ne gîndim la ceea ce fac ei tocmai acum cu bătrînul împărat.

— Împăratul este îngăduitor cu guvernul ungar și cedează.

— Ce ai vrea să facă? El caută să-i cîștige. De multe ori cedează și în fața episcopilor. Între ei sînt în Ungaria persoane ciudate, ca episcopul din Erlau și Cardinalul Vaszary!

— Mî se pare că aceștia l-au cîștigat pe împărat pentru planurile lor și vor să-l pună și pe Sf. Părinte, în chestiunea limbii maghiare ca limbă liturgică, în fața unui fapt împlinit!

— Nu cred c-o să facă guvernul așa ceva!

— Sfînte părinte, eu știu asta de la Mgr. Varady, de cînd era consilier în Ministerul Cultelor.

— Așa, de la Mgr. Varady? L-am cunoscut la Veneția. Multă vreme n-am vrut să-l numesc episcop, dar la urmă am cedat. A lucrat bine pe cînd era consilier ministerial, dar cu ideea lui că o parte din moșiile episcopale să fie date țăranilor nu am fost de acord și am refuzat-o! Ce v-a spus în privința limbii maghiare ca limbă liturgică?

— Că se va introduce și Vaticanul va fi pus în fața unui fapt împlinit.

— Aceste tendințe le cunosc și luptăm împotriva lor. În noua episcopie este indicată limba liturgică greaca veche, după cum au propus chiar cei din guvernul maghiar, după ce au primit refuzul nostru pentru limba maghiară.

— Oare se vor ține de cuvînt? Cărțile orientale bisericești sînt deja traduse în limba maghiară și tipărite.

— Asta știu, dar este nepermis.

— Se spune că sînt preoți maghiari-uniți care țin liturghia în limba maghiară. Mă tem că Sf. Părinte va fi pînă la urmă cel înșelat!

— Este posibil ! dar trebuie să cred, dacă Primarul din Ungaria și episcopii lui mă asigură că vor să folosească greaca veche, conform ordinului.

— Nici un român nu crede că se va executa acest ordin !

— Românii nu trebuie să reproșeze nimic maghiarilor ! În fond românii întrebuințează pe nedrept limba lor ca limbă liturgică.

Sfinte părinte, mi-e teamă că în România se vor produce nemulțumiri și chiar contra noastră a româno-catolicilor, când se va afla că multe parohii române unite din Ardeal vor fi încorporate la noua dioceză de Hajdudorogh !

— Eu sper că totul se va aranja în liniște ! Chiar și Dvs. puteți contribui, în calitatea ce o aveți, explicând și liniștind elementele rebele... ! Ce mai face bătrînul ministru Sturdza ? Nu a devenit catolic ? "...⁵²

„București, vineri 1 mai 1912

După întoarcerea mea m-am simțit obligat să-l vizitez pe primul ministru Maiorescu. să-l informeze personal de demersurile mele la Roma împotriva episcopiei de Hajdudorogh. Din păcate a trebuit să-l anunț că discuțiile s-au încheiat și publicarea decretului se așteaptă din moment în moment. Să sperăm că va rămîne numai pe hîrtie. Maiorescu a fost surprins cînd am povestit vizita mea la Nunțiatura din Viena, unde Mgr. Rossi-Stockalper mi-a spus că și moștenitorul tronului, Francisc-Ferdinand este împotriva episcopiei maghiare, dar că totul e în zadar fiindcă papa a scris în această privință o scrisoare împăratului și secretarul de stat, card. del Val, este de acord cu totul.⁵³

Intervențiile au continuat și, la fel presiunile guvernului de la Budapesta. Pentru data de 29 mai/11 iunie s-a convocat Marea Adunare la Alba Iulia. Din cei aproape 20 000 de delegați români s-a ales sub președinția lui Gheorghe Pop de Băsești un comitet de acțiune, compus din personalități de vîrf ale tuturor ținuturilor ardelenne și, după ce s-a redactat un memoriu către Roma, s-a formulat un program de acțiune, cu hotărîrea unanimă a populației de a rezista politicii de deznaționalizare. A fost un nou avertisment dat autorităților asupritoare și adunarea a constituit ultima repetiție generală a Marei Adunări Naționale de la 1 decembrie 1918, de pe același Platou al Românilor de la Alba Iulia, cînd s-a hotărît unirea Transilvaniei cu restul țării.

Ecoul acestei Mari Adunări este în zecile de mii de semnături conținute de Memoriul intitulat : Protest —aderința — rugare, „contra estrădării și adnexării cerute a vreunei parohii, ori și numai a unui suflet din Neamul Românesc, fie că și-a pierdut limba, fie că vorbește, la plănuita dioceză greco-catolică maghiară... aderăm și ne declarăm solidari cu toate concluziile meetingului din Alba Iulia... cerem și ca suflete, și ca oameni, și ca români și ca cetățeni loiali scutul și apărarea Sf. Scaun Apostolic contra tendinței de a fi tractați drept cvantitate neglijabilă și material bun de exploatat bisericește și politicește !

Memoriile au ajuns pe masa lui Eugeniu Pacelli și s-au arhivat, fără a lua alt curs : hotărîrea era luată de mult timp înainte și strategia se organizase fără fisuri în organele de decizie imperiale și papale : la 8 iunie, papa semnase decre-

⁵² Ibidem, p. 81—82

⁵³ Ibidem, p. 91

tu intitulat *Christi fideles graeci*, prin care se înființează dieceza greco-catolică maghiară de Hajdudorogh, cu limba liturgică greacă veche. În această dieceză era cuprinsă populația astfel :

Din episcopia Munkacs	70 parohii
..... Eperjes	3 parohii
..... Gherla	4 parohii
..... Oradea	44 parohii
Arhi-ep. Făgăraș	35 parohii
Budapesta	1 parohie

Totul se prevăzuse anterior, ca să se ajungă de la nucleul din Munkacs, la configurația statistică și geografică sancționată de Pius al X-lea după dorința Budapestei : 78 parohii în Ungaria, 79 în Transilvania și una în capitala regatului.

Și totuși renunțarea la luptă nu apăruse în rîndurile masei. Roma înțelesese doar că nu trebuie să forțeze decizia și a amînat publicarea ei pentru 17 noiembrie. Vaticanul, cu perseverență rece își urma cursul pe linia guvernului șovinist, fără să se aștepte că din satele Transilvaniei alte mii și mii de semnături îl vor pune în judecata istoriei.

Numai cîteva rînduri din noile memorii și sînt demonstrative pentru felul în care a fost primit decretul papal și pentru poziția fermă de a refuza noua reformă ;

„Preafericite Părinte !

De ce ne-am temut toți credincioșii, toți cei ce veneram cu sinceritate religioasă autoritatea supremă bisericească și cinstim tradițiile nouă atît de scumpe ale veacurilor, ca o oglindă nepătată a credinței strămoșilor noștri, s-au săvîrșit prin Bula emanată de Preasfinția Voastră în 8 iunie a.c.

Stăm uimiți în fața acestui document trist al timpurilor...

Noua dieceză este pentru cei ce vorbesc ungurește și pentru cei ce au cerut înființarea ei.

Dar noi sîntem români, și deși sînt între noi care vorbesc ungurește, toți sîntem români, și cei mai mulți nici nu vorbim altfel, decît numai românește, și nu am cerut niciodată înființarea episcopiei ungurești...

Sîntem hotărîți a ne apăra altarele străbunilor noștri, limba și legea noastră românească pînă la moarte...

Una ne uimește și încă cu tot dreptul...

Anume : S. Scaun Apostolic de Roma a fost pururea apărătorul chemat al popoarelor asuprite, pururea și fără rezerve și-a pus în cumpănă cuvîntul auctori-tativ pentru drepturile popoarelor, și pentru condamnarea tiraniei.

Ce s-au putut întîmpla, ce spirit tainic a putut prevala la S.Scaun din Roma ?...

Noi punem în cumpănă dreaptă sentimentul național cu sentimentul nostru religios. Sîntem convinși, că aceste sentimente ... nu trebuie să vie niciodată în contradicere, în contrast sau dușmănie ...

Rugăm cu toată insistența, și cu fiasca iubire și umilintă pre Sfinția Voastră să binevoiți a ne reda liniștea religioasă sufletelor noastre și a ne reincorpora către diocezele de la care am fost zmulși fără știrea și fără voia noastră“.

„In hoc signo (+) vinces!
Dumnezeu cârmă Constantin-
Marele — contra păgânului
Maxentiu.

„Nos genere et sanguine Romani“
Istoria regelui bulgaro-român
cârmă Papa Iosif al III.

Protest—aderință—rugare.

Subscriși credincioși greco-catolici români din parohia *Scaunmagierus* dieceza Gherlei (Ardel—Ungaria), în interesul binepnceput al mântuirii sufletelor, în interesul Bisericii, al catolicismului în Orientul Europei și cel al Sfântului Scaun Apostolic de Roma, — în numele umanismului, al rasei latine, al vigorosului Neam Românesc și în interesul statului ungar, care n'are lipsă de nemulțumiri — acest mozaic de limbi și naționalități, — care chiar se află în fața răspântiei istorice, (sufragiul universal) — noi mânătorii din agonie al catolicismului din Ardel și Ungaria (1700) și pilastri de granit și pururea credincioși ai augustei Dinastii catolice, (1700—1912) — „nos genere et sanguine Romani“! — noi filii Romei! — cu câtă reverință, cu atâtă bărbăție și nelindaplecare română — românească **protestăm** sârbătorește, sus și tare în fața Sf. Scaun Apostolic și în fața Mamei — Roma, *declinând răspunderea pentru armări pe teren religios, și cerem sprigin* contra străduinței de știrbire a integrității Provinciilor noastre Mitropolitane de Alba-Iulia și Făgăraș, contra estradării și adnexării cerute a vreunei parohii, ori și numai a unui suflet din Neamul Românesc, fie că și-a pierdut limba, fie că o vorbește, la planuita dieceză gr-cat, maghiară, *aceasta punde în mână spre calvinizare* **protestăm** contra violării unilaterale a pactului de unire (1700) și **protestăm** contra tractării militarești (termen de 8 zile, audiență de 23 minute) a Mărimii noastre Cer Episcopesc pe această temă, —

aderăm și ne declarăm solidari

cu toate concluziile meetingului din *Alba Iulia*, în cauza episcopiei gr-cat maghiare, — și în urmă, —

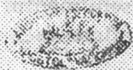
cerem

și ca suflete, și ca oameni, și ca români și ca cetățeni leali, scutul și apărarea Sf. Scaun Apostolic contra tendinței de a fi tractați drept evanțitate negligeabilă și materială hun de exploarat bisericăște și politicăște!!

Protestăm! Aderăm! Ne rugăm!

Dat în *Scaunmagierus* la 29 Maiu

1912.

Kusmercan Ion
prim sursator ca martor.

Teodor Moldovanuș
preot. martor.

PREA FERICITE PĂRINTE!

De ce ne-am temut toți credincioșii, toți cei ce venerăm cu sinceritate religioasă, auctoritatea supremă bisericească și cinșim tradițiile nouă alături de scumpele ale veacurilor, ca o oglindă nepătată a credinței strămoșilor noștri: aau săvârșit prin „Bolla” emanată de Preasfinția Voastră în 8 Junie a. c. „Christifideles graeci ritus catholici”.

Săm așmii în fața acestui document trist al timpurilor.

Uimirea și intristarea noastră lavorează din două cauze principale.

Întâi din acea cauză, că în aceasta „Bolla” în mod superficial, fără nici un motiv se călărează agățăminte vechi bisericești științes prin obiceiuri seculare, se călărează drepturi călăgate, — iura adquisita — se vatămă sentimentul religios al unui popor întreg și se provoacă resentimentul și revolta spiritelor în toate bisericile orientale. Apoi:

Istoria și dreptul canonic, precum și consideratiuni serioase asupra situației prezente a bisericii catolice, justifică pe deplin umerea și intristarea noastră.

Biserica noastră românească în decursul veacurilor întunecoasă, întâi pe vremea prigonitorilor împărățitor tirani, pe urmă în epocile prozape ale migrațiilor popoarelor barbare, s'a dezvoltat încet-încet dar cu pași siguri, pe temeiul învățăturilor apostolice, din ceia dinlăi vremuri ale creștinismului.

Năvălirile barbarilor, herexile de tot soiul, influențele greco-bizantine și cele slavone, au împedecat adesea, au îngreunat purarea, dar nu au putut opri evoluțiunea firească a genului latino-român al poporului nostru, și deodată cu constituirea etnică a națiunii române, aflăm constituită și biserica românească, în cadrul așezămintelor bisericești orientale, cu limba română, și cu obiceiurile religioase aduse de creștinii alături în esta nestăruță a colonilor Traiane.

Nici Bizanțul grecesc, nici slavonismul arho-bulgar n'au putut se țină încetățuit genul românismului în dezvoltarea sa, și co alături mai puțin herexile protestante — calvine, primite de nași și de maghiari, ci la vremea bolărită

Beatissimo Padre,

Cio che tanto abbiamo temuto, noi tutti, che venieramo sinceramente l'autorità suprema ecclesiastica, ed onoriamo la tradizione a noi tanto cara, dai secoli, che consideriamo come uno specchio purissimo della fede dei padri nostri: si consuma per la „Bolla” emanata dalla S. Vostra agl 8 di giugno a. c. „Christifideles graeci ritus catholici”.

Attoniti e stupefatti siamo in faccia a questo triste documento dei tempi!

Il nostro stupore insieme colla più profonda tristezza siegua da due cause principali.

Primo da quella causa, che in questa Bolla di maniera affatto superficiale, e senza alcun motivo, si distruggono antiche istituzioni ecclesiastiche, santificate da venerabili consuetudini secolari, si calpestano diritti acquisiti, — iura adquisita, — si offende il sentimento religioso di un intero popolo, e si provoca il risentimento e la rivolta degli spiriti, in tutte le chiese orientali. Poi:

Considerazioni sedie supra la storia, supra il diritto canonico, e sopra la situazione presente della Chiesa cattolica, giustificano pienamente la nostra meraviglia, come la nostra tristezza.

La nostra chiesa rumena si è sviluppata pian-piano, nel corso dei secoli passati, cominciando dal tempo delle persecuzioni terribili degli imperatori pagani, poi nelle tremende epoche della migrazione dei popoli, a passi sicuri, sulla base delle dottrine apostoliche dei primi tempi del cristianesimo.

Le incursioni dei barbari, le eresie d'ogni fatta, le influenze greco-bizantine e quelle degli slavi; anzi spesso impedito e sempre aggravato l'evoluzione naturale del genio latino-romano del nostro popolo, ma non l'hanno potuto incatenare, e così avvenne, che insieme colla formazione etnografica della nazione rumena, troviamo costituita anche la chiesa rumena, nei quadri delle istituzioni della chiesa orientale, colla lingua rumena, e colle consuetudini religiose portate dai cristiani trannisti nell'immensa moltitudine della colonia Traiane.

Né il Bisanzio greco, né lo slavismo serbo-bulgaro, poterono tenere incatenato il genio rumeno del nostro popolo, e tanto meno le eresie protestanti — calvine — luterane, accet-

În Arhiva Secretă a Vaticanului, unde ne-au rămas memoriile arhivate de Eugeniu Pacelli, în reuniunea consistoriului papal sînt înregistrate, prin cuvîntul lui Pius al X-lea, efectele poziției maselor : să se amîne aplicarea deciziei din cauza agitației românilor.

Memoriile au continuat și în primăvara anului 1913, cu aceleași rugămînturi de a nu fi încorporate satele nemaghiare la noua episcopie. Vaticanul, inflexibil în hotărîre, a făcut în 21 aprilie un nou pas tactic : a numit pe Ștefan Miklós, primul episcop de Hajdudorogh, sfințit abia în 5 octombrie al aceluiași an astfel că inovația să se acomodeze treptat și să treacă neobservată la baza societății.

De la germenii acțiunii lansate prin Congresul preoților din 16—17 februarie 1868 pentru un vicariat greco-catolic la Hajdudorogh, care să-i cuprindă pe credincioșii de limbă maghiară (sprijinit de ministrul G. Andrassy) din cele 33 de parohii din episcopia de Munkacs și înființat în anul 1873, crescuse un abil instrument politic cu implicații continentale. Aparatul de stat al Ungariei se perfecționase între timp prin legislație adecvată pentru obligativitatea limbii maghiare, iar codul pentru deromanizarea Ungariei avea, sub semnătura lui Huszar Antal (A Magyarország Románok bizalmas használatára munkatársak közreműködésével, Budapesta, 1907), autoritate programatică. Libertatea legitimă de exprimare în slujbele religioase în limba poporului — respectiv limba maghiară — devenise pretextul pentru oprirea romanilor care foloseau, printr-o îndelungată tradiție, limba proprie. Europa cunoștea prin cazul Hajdudorogh un adevărat război al limbii și Vaticanul era protagonistul principal. Acesta a concurat cu guvernul de la Budapesta pentru crearea unui hibrid politic și religios irealist, fiindcă nici episcopia ca instrument politic al deznaționalizării și nici decretul de a introduce limba veche nu puteau avea viabilitate.

Crearea unei episcopii de obicei nu poate avea un caracter experimental, așa cum s-ar putea crede că era intenția lui Pius al X-lea (care am văzut că accepta senin să fie înșelat), fiindcă ea trebuie să corespundă unei necesități liber acceptată de masa credincioșilor. Acest procedeu de convertire forțată a creștinilor la creștinism constituia oricum o inovație medievală în plin secol XX. Și totuși, Pius al X-lea, ajunsese să accepte, în principiu, o modificare a bulei eminate, iar contele Tisza declara că este dispus să cedeze din partea guvernului. Dar aceasta nu însemna nicidecum o înțelegere a realității, menținîndu-se incisivitatea diplomației și dominarea în teritoriu.

În jurnalul său, arhiep. R. Netzhammer nota la Roma în 3 mai 1913 :

Am cerut o întrevedere cu secretarul de stat, cardinalul Merry del Val, care mi-a fost acordată ieri seara... În curînd a venit vorba de dioceza maghiară și eu i am răspuns foarte sincer :

— Eminentă, noi avem din cauza acestui Hajdudorogh mereu de suferit. Zărele califică biserica catolică drept dușmană a națiunii române și spun că limba greacă în liturghie este o unealtă ridiculă pentru a introduce ușor și pe neobservate limba maghiară.

— Eu înțeleg aceste acuzații din partea românilor.

— Ar trebui să se excludă parohiile curat românești din această episcopie.

— Se pare că s-au luat într-adevăr parohii curat românești. Dar asta nu a fost deloc intenția S. Scaun ! Se pare că guvernul maghiar ar vrea să ajungă

la un compromis. Prima listă a parohiilor a fost redusă și noua listă a fost stabilită cu episcopul Radu...

— Românii sînt indignați !

— Românii și-au făcut singuri rău prin repetate scrisori, reproșînd Vaticanului că nu are dreptul să alcătuiască o nouă dieceză cu elemente maghiare !...

— Dacă se vor separa parohiile românești poate va fi totul bine.

— Ce părere are Maiorescu despre această chestiune ?

— După părerea mea, nici Maiorescu și nici Sturdza, pe care îl cunoașteți, nu fac din asta o tragedie. Și regele Carol este liniștit, văzînd că nici după intervenția energetică a moștenitorului tronului, arhiducele Franz Ferdinand, nu s-a ajuns la vreun rezultat !

— Am regretat că nu am putut satisface dorința arhiducelui. Politica lui diferă de aceea a împăratului și pentru mine părerea împăratului este cea justă !...⁵⁴

După cîteva săptămîni la 17 august 1913 la Fiecht, R. Netzhammer nota : „De dimineată l-am întîlnit la cafenea pe contele Majlath, episcopul de Alba Iulia. El se afla, ca și în altă dată, în vacanță la Achensee și de ieri este aici în vizită. Mă bucur că întîlnesc pe vecinul meu ardelean și îl felicit pentru buna desfășurare a sinodului episcopal... Am vorbit de politică, de sfîrșitul Războiului Balcanic...

Între episcopul Majlath și mine a avut loc următoarea discuție :

— Crearea noii dieceze de Hajdudorogh a contribuit foarte mult la ura românilor împotriva monarhiei !

— Eu nu am fost niciodată întrebat de formarea acestei dieceze — a spus Majlath — și episcopii români sînt pe nedrept supărați pe mine. Am primit de două ori scrisori de la Nuntiatură în privința asta...

— A venit un preot din noua dieceză la Brașov... și a slujit liturghia în limba maghiară, a spus Majlath.

— Cazul de la Brașov este un fapt care în chip neîndoielnic ne-a prejudiciat în România, dovedind că această dieceză are ca scop maghiarizarea popoarelor nemaghiare.

Am vorbit apoi mult despre școlile maghiare din România și de preoții maghiari care ne sînt trimiși de diecezele ungare. Episcopul Majlath crede, după cum a auzit, că aceștia nu corespund. Eu l-am asigurat că am un cooperator de prim rang...⁵⁵

Europa în întregime fierbea de conspirații. Preoții „misionari” treceau Carpații, în România, și cutreerău satele catolice în care-i căutau pe conaționalii lor, sub pretextul studiilor, trimiși chiar cu recomandare ierarhică și activînd cu asistența diplomatică.⁵⁶ De partea opusă, nu scădea cu nimic rezistența ajungînd pînă la violența atentatului : la 23 februarie 1914, un pachet exploziv trimis prin poșta din Cernăuți pe adresa episcopului Miklosy i-a distrus cancelaria din Debreczin. Bănuiți de autoritățile austro-ungare nu au fost decît românii (nu și rutenii !), acționînd sub îndemnul Rusiei.

Izbucnirea Primului război mondial a făcut însă ca efectele practice ale organizării diecezei să nu avanseze decît cu paliditatea neputinței. Un oarecare

⁵⁴ Ibidem, p. 175

⁵⁵ Ibidem, p. 194—195

⁵⁶ Ibidem, p. 249—250

reviriment a cunoscut episcopul prin publicarea Schematismului pe anul 1918, rămas un monument al „Paradisului pierdut“, o mărturie a unor contradicții compromițătoare. Citim în paginile lui referitoare la Transilvania: biserici cu hramul Sfânta Paraschiva — pe care calendarul propriu n-o menționează (ea fiind recunoscută în calendarul ortodox), parohii de limba română dependente de episcopia de limbă maghiară, deservenți români care formează structura de cadre a episcopiei. Nu lipsește nici mărturia expansiunii teritoriale în... Moldova, anexind Ciugheșul din jurisdicția episcopului catolic de la Iași, districtul Trotuș, la districtul Ciuc.

Ceea ce a realizat practic „conflagrația Hajdudorogh“ este tocmai ceea ce nu și-au propus guvernânții șovini: tonusul de apărare a caracterului național al populațiilor nemaghiare. Conștiința de unitate națională a românilor a suferit un proces de radicalizare exprimată cu mai mare forță în înțeleștarea de eliberare a teritoriilor de ocupanții Puterilor Centrale. Măsura acestor eforturi este dată de hotărîrea cu care la 1 Decembrie 1918 întregul popor român, în virtutea dreptului de autodeterminare, a realizat statul național unitar cu aceeași dirzenie cu care pe Cîmpia Libertății din Alba Iulia s-a proclamat unirea Transilvaniei cu restul țării. Și, ca un reflex al hotărîrii asupra propriului destin și al recunoașterii internaționale, apare promptitudinea cu care chiar Vaticanul, într-o orientare, a anulat jurisdicția Hajdudoroghului în teritoriile Transilvaniei la 10 mai 1919 pentru Episcopiile de Oradea și Gherla, și la 29 iunie 1919 pentru Arhiepiscopia de Făgăraș și Alba Iulia, măsură care a anticipat Tratatul de la Trianon.

CONCLUZII:

Cazul Hajdudoroghului este un exemplu de feudalism întârziat în istoria Europei și demonstrează absurditatea strategiei deznaționalizării popoarelor printr-o alianță a autorităților de stat și eclesiastice. Din evoluția confruntărilor dintre masele populare românești și guvernânții șovini — laici și eclesiastici, așa cum o probează atâtea documente, se evidențiază următoarele concluzii:

1. Autoritățile austro-ungare au recunoscut originea nemaghiară a „maghiarilor catolici de rit bizantin“ provenind din ruteni și români deznaționalizați, în realitate maghiarofoni de tradiție nemaghiară, prin care, folosind un grup social-religios au construit o strategie a deznaționalizării.

2. Legislația din statul aristocratic maghiar avea la bază identitatea artificială dintre cetățenie și naționalitate, folosind maghiarofonia ca instrument de camuflare politică, spre un pretins salt genetic.

3. Curia centrală a Bisericii Catolice, dependentă conjunctural de evenimentele politice a sfârșit prin a se oferi ca instrument social de deznaționalizare, intrînd în contradicție cu propria structură de masă.

4. Artificialitatea soluției Hajdudoroghului a fost probată prin:

a) Utopia de a introduce limba greacă veche.

b) Irealismul manevrei politicii șoviniste de a interveni împotriva cursului istoriei prin comitete și comisii, decrete și scrisori sacre ale conservatorilor din vechiul regim feudal-aristocratic, promovînd o acțiune de tip medieval prin administrația eclesiastică.

c) Imposibilitatea de a stăvili forța acțiunilor de masă românești, împiedicînd absolutismul deciziei papale.

d) Evoluția istorică generală a făcut ca fenomenul să fie realist, circumscris, în final, la masa maghiarofonilor care, în baza dreptului de liberă exprimare reli-

gioasă, își are justificată dorința de organizare proprie și pe care societatea are obligația să o respecte.

5. Inconsistența tezei deznăționalizării impusă ca rațiune de stat a fost probată de evoluția istorică prin care s-a afirmat și recunoscut dreptul popoarelor la autodeterminare în politica internațională.

RÉSUMÉ

L'auteur démontre par la présentation du cas Hajdudurog, l'absurdité de la stratégie de la dénationalisation des peuples par une alliance des autorités d'État et ecclésiastiques. Dans l'évolution des confrontations des masses populaires roumaines et des gouvernants chauvins — laïques et ecclésiastiques, comme le prouvent plusieurs documents, il en ressort : les autorités de l'Autriche-Ungrie ont reconnu l'origine nonhongroise, des hongrois catholiques de rite byzantin issus de ruthéniens et de roumains dénationalisés, en réalité maghyarophonés de tradition nonhongroise, par lesquels, utilisant un groupe social — religieux ont construit une stratégie de la dénationalisation ; la législation de l'État aristocratique hongrois se fondait sur l'identité artificielle entre la citoyenneté et la nationalité utilisant la maghyarophonie comme instrument de camouflage politique, vers un prétendu saut génétique ; La Curie centrale de l'Eglise catholique, dépendente du point de vue conjoncturel des événements politiques s'est offert comme instrument social de dénationalisation, entrant en contradiction avec sa propre structure de masse.

L'artifice de la solution du Hajdudurog a été prouvée par : l'utopie d'introduire l'ancienne langue grecque ; l'irrécél de la manœuvre de la politique chauvine d'intervenir contre le cours normal de l'histoire par des comités et des commissions, des décrets et des lettres secrètes des conservateurs de l'ancien régime ; l'impossibilité d'entrever la force des actions de masse roumaines en empêchant l'absolutisme de la décision papale ; l'évolution historique générale fait que le phénomène soit circonscrit finalement à la masse des maghyarophones que en base du droit de libre expression religieuse justifie son désir d'organisation propre et que la société a l'obligation de respecter, l'inconsistance de la thèse de la dénationalisation imposée comme ration d'État a été prouvée par l'évolution historique par laquelle on a affirmé et reconnu le droit des peuples à l'autodétermination dans la politique internationale.

PRECIS

By presenting the Hajdudurog case the author shows the absurdity of strategy aiming at peoples denationalization by means of an alliance between State and the ecclesiastic authorities. From the confrontation development between Roumanian popular masses and the laic and ecclesiastic chauvinist governing civeles, as it si proved by several records, the following as render evident : the Austro-Hungarian Authorities recognized the non-Magyar origin of „Catholic Magyars of Greek rite“ resulting from denationalized Ruthenians and Rumanians, in reality Magyarophones of non-Magyar tradition, by the help of whom, using a social-religions group, they build up a strategy of denationalization. Legislation in the Magyar aristocratic State was based on the artificial identity between citizenship and nationality, using the Magyarophones as an instrument of political camouflaging, directed towards an alleged genetic leap. The central Curia of the Catholic Church, conjuncturely dependent on political events, ended as a social instrument for denationalization, coming into contradiction with its own mass structure.

The artificiality of Hajdudurog solution was proved by: utopy of introducing the ancient Greek language; unrealism of chauvinist policy manœuvre of intervening against history progress through committees and commissions, decrees and secret letters of the old regime Conservatives, impassibility to refrain the force of the Roumanian mass actions by hindering the absolutism of papal resolution.

History development, asserting an recognizing peoples right to self-determination, proved the foundlessness of the denationalization thesis imposed as State reason.

Constante ale unității românești

Polarizări alternative în economia și demografia carpato-danubiană (secolele XIV-XV). I.

RADU CONSTANTINESCU

Fără a dispărea vreodată cu adevărat, teza — veche de două veacuri — care propune drept vatră demografică a românilor sălașele unor păstori rătăcitori, balcanici sau carpatini, a dobândit în ultima vreme o favoare recrudescență. Nu este așadar de prisos a examina, în lumina știrilor pe care ni le pun la îndemână arhivele, datele geografice și istorice ale economiei și demografiei, pentru a vedea în ce măsură asemenea teze pot dobândi suportul unor argumentări. Alegem aici, pentru exemplificare, epoca marilor mutații economice și demografice de la finele evului mediu.

Din capul locului trebuie să spunem că știm mai multe — și aceste mai multe rămân, totuși, foarte puține — despre politica fiscală a vremii decît despre situația economică; cit privește aspectul demografic, ei bine, nu greșim prea mult dacă spunem că ne aflăm încă pe tărîmul evaluărilor ipotetice: asta în privința cifrelor, pentru că din punct de vedere etnic nu există temei pentru vreun dubiu oarecare. S-a încercat însă să se reconstituie, cu aproximație, cifrele populației totale. Întrucît aici ne interesează cu precădere Țara Românească, ne mărginim acum să subliniem că datele pe care le avem la îndemînă, contradictorii și sărace, nu au îngăduit o prea mare precizie. Așa de pildă, contemporanii lui Vlad Țepeș afirmă că acesta ar fi dispus în 1462 de 22.000—24.000 de luptători¹, ori chiar 30.000², ba încă și 40.000, cu auxiliari cu tot.³ Socotind așadar că întreaga populație nu ar fi putut fi, cel puțin — după cum ni se propune îndeobște — decît rezultatul unei multiplicări cu 5 și cel mult cu 10, ar însemna să credem că ea se ridica la 110.000—200.000 minimum și 220.000—

¹ *Monumenta Hungariae historica*, IV. *Acta externa*, IV, Budapest, 1876, nr. 91, p. 145—147 (22.000) și Nicolò di Modrusa, *Historia de bellis Gothorum*, la G. Mercati, *Notizie varie sopra Niccolò Modrusiense*, in *Opere minori*, IV, Roma, 1937, p. 247—249 (25.000).

² *Ibidem*, nr. 105, p. 167—168.

³ Cf. Șt. Ștefănescu, *Conjunctură socio-politică și situație demografică în Țara Românească în sec. XIV—XVI*, în *Populație și societate. Studii de demografie istorică*, I, Cluj, 1972, p. 75—78 (p. 77). Această cifră este acceptată, după P. P. Panaitescu, și de către L. Roman, *Populația Țării Românești în sec. XIV—XV*, „Revista de istorie”, 39(1986), 669—684, care preferă să multiplice cu 10 și ajunge la 700.000 de inși pentru anul 1448. Mai aproape de realitate pare să fie cifra oferită de cronicarii turcilor: 5.000 munteni față de 18.000 de turci (*La progenie della Casa dei Ottomani*, la N. Iorga, *Acte și fragmente privitoare la istoria românilor din depozitele de manuscrise ale Apusului*, III, București, 1897, p. 12—15). Chalcocondil (*Expuneri istorice*, trad. V. Grecu, București, 1958, p. 282—193) pomeneste de 6.000 de inși, ca și analiștii sultanilor (Enveri la M. Guboglu, M. Mustafa, *Cronici turcești privind Țările Române în sec. XV—XVI. Extrase*, București, 1966, p. 45—47; 7000 la Tursun-bey, *Ibidem*, p. 67—73) și J. Cuspinianus, *De Turcorum origine*, Louvain, 1654, p. 129.

400.000 maximum. Nu ne putem împiedica însă a observa că, pentru anul amintit, când autoritățile românești s-au îngrijit să comunice cifre foarte exacte străinătății — lucru pe care îl știm prea bine din faimoasa scrisoare a lui Tepeș către Corvin după raidul din iarna 1461—1462 în dreapta Dunării —, există totuși foarte mari diferențe de apreciere. Or, este lesne de înțeles că pentru o epocă mai puțin favorizată de asemenea statistici, cifrele trebuie să fie și mai hazardate. Oricum, cifra 22.000 pare să aibă un aer foarte serios. În sine, ea nu este lipsită de plauzibilitate, dacă o raportăm la altele, furnizate de surse înrudite pentru aceeași arie demografică europeană. Așa de pildă, dacă ambasadorul venețian la Buda știa, de la Matiaș crai, că muntenii dispun de 22.000 de luptători în 1462, solul milanez comunica, în decembrie 1455, oferta ducelui Burgundiei, constind în 16.000 de ostași pentru plănuita cruciadă împotriva turcului.⁴ Or, Burgundia însemna atunci nu numai provincia cu acest nume, ci și toate domeniile ducale, cu vasalii indirecti, așadar Franche-Comté, Champagne, jumătate din Lorena, precum și zona septentrională a Franței (Artois, Picardie) și toate Țările de Jos, cu o populație extrem de densă; nu este mai puțin adevărat că, într-un caz, avem de a face cu „oastea cea mare”, așadar, teoretic măcar, cu toți oamenii valizi și în stare a purta arme, iar în cealaltă, cu o însumare, la fel de teoretică, deși mai precisă, de *arrière-bans*, delimitate numeric în virtutea unor obiceiuri mai vechi, din sec. XIII, iar nu de soldați propriu ziși (mercenari). Oricum, dacă acceptăm cifra de 16.000 pentru oștenii marelui stat burgund, cea de 22.000 pentru ai Țării Românești (oastea cea mare), pare foarte aproape de adevăr. Nu trebuie totuși să uităm că, atât în Burgundia, cât și în Ungaria acelor ani, avem de a face, de regulă, în caz de conflicte militare serioase, cu oșteni de strînsură, recrutați din sărăcimea dezlădăcinată și care, pentru o soldă infimă și dreptul de a jefui sub ocrotirea unui steag oarecare, acceptau să joace rolul de masă militară de manevră. Ba chiar, de multe ori, asemenea oșteni impuneau aceste conflicte înseși, folosite ca o modalitate de neutralizare a unor mase turbulente de către potențatii epocii. Sint nenumărate cazuri ce pot fi amintite în acest sens, atât în Ungaria, cât și în Burgundia, inclusiv în 1455. Pe de altă parte, tot solul venețian care ne dă cifra de 22.000 pentru Țara Românească în 1462, dovedește aceeași precizie suspectă atunci cînd pomeneste niște efective pe care nu avea cum să le aprecieze numeric cu exactitate, cum ar fi, de exemplu, cei 20.000 de turci concentrați la Sofia de beglerbegul Rumeliei în ianuarie 1457⁵, ori cei 15.000 de robi luați de otomani din Serbia în 1458⁶.

Ceva mai sigură pare cifra de 40.000 de case în Țara Românească, cifra aflată la 1476, în vremea ultimei domnii a lui Vlad Tepeș, într-un izvor străin,⁷ și care corespunde, așadar, celei de 4000 de oșteni, din același an, semnați de contemporani⁸.

⁴ *Monumenta Hungariae historica, Diplomataria*, XXIII, Budapest, 1907, nr. 260, p. 193—195.

⁵ *Ibidem*, nr. 304, p. 222—223.

⁶ *Ibidem*, nr. 310, p. 237—239.

⁷ S. Papacostea, *Populații și fiscalitate în Țara Românească: un nou izvor*, „Revista de istorie”, 33(1980), 1779—1786 și *Din nou cu privire la demografia Țării Românești în sec. XV*, „Revista de istorie”, 37(1984), 578—582; L. Roman, *Statistiques fiscales et statistiques démographiques, ou les fausses apparences*, „Annales de Démographie Historique”, 22(1985), 245—280.

⁸ *Monumenta Hungariae historica*, IV, *Acta externa*, V, nr. 234, p. 339—340; N. Iorga, *Acte și fragmente*, III, 101. Într-o scrisoare din 1462 de la Kremsmünster înținem însă cifra 80.000 (Melk, Stiftsbibliothek 60/B.26, coperta II, apud M. Kropf, *Bibliotheca Benedictina Mellicensis*, Wien, 1747, p. 393).

Dacă o acceptăm, însă, ar însemna să credem că și în Muntenia ar fi fost atunci în uz un sistem de evidență a impunerilor directe ca în Apus, pe gospodării, ceea ce nu se poate totuși susține. Să zicem însă că o acceptăm. Vom înmulți atunci cu 5, ori cu 10 cel mult, ajungând la 200.000 (400.000) de suflete. Or, știind, din aceeași sursă, că la căsătoria regelui Vladislav I (Warnencyk), așadar în 1440⁹, muntenii dind, potrivit obiceiului, cite un' bou de gospodărie, au trimis în dar craiului 60.000 de capete de vită, ar trebui să credem că are dreptate și contemporanul¹⁰ care zice că Vlad Țepeș ar fi jertfit 100.000 de inși¹¹, de unde și socoteala $60.000 \times 5 = 300.000$ și $300.000 - 100.000 = 200.000$. Or, este evident, mai întâi că nu dispunem de nici o informație care să ne îngăduie a presupune, așa cum vor să ne facă a crede sursele citate, că în Țara Românească s-ar fi ținut evidențe fiscale pentru impozite directe — o inovație a Apusului acelei vremi, necunoscută însă la noi —, ori că ar fi existat uzul trimerii de daruri, ba încă a unor daruri de asemenea am ploare, suveranului Ungariei; că muntenii ar fi putut trimite peste munte 40.000 ori 60.000 de boi, ca să fie vinduți în Ungaria, asta e altceva, desigur, și cifrele amintite rămân, dar numai în acest sens, utile. Iar în al doilea rând, legenda lui Drăculea prindea trup tocmai în acești ani, așa că despre cei 100.000 de inși jertfiți ar fi absurd să mai vorbim.

Una peste alta, rămâne cert faptul că, pentru contemporani, populația Țării Românești în anii 1440—1476 se ridica la 220.000—300.000 de inși.

Densitatea relativă pare, în lumina cercetărilor arheologice, să fi fost, în secolele XIV—XV, mult mai omogenă decât în veacurile ce au urmat. Cît privește dimensiunile numerice ale categoriilor economice și sociale însă, ignorăm totul aproape. Ne propunem, de aceea, să așezăm aici câteva jaloane, spre a reconstitui, în mare, o parte a osaturii sistemului de proprietate asupra așezărilor, exploatărilor agricole și rezervelor agro-silvice din zona care, de la sfârșitul secolului XIII și pînă într-a doua jumătate a veacului XVI, a reprezentat un teatru tradițional de înfruntare între familiile voievodale rivale.

Trebuie să începem prin a evidenția faptul că, în ciuda unor nuanțări de ultimă oră, opinia cvasi-unanimă a cercetătorilor istoriei sociale muntenie insistă asupra implantării sistematice a relațiilor senoriale în acest areal încă de la finele secolului al XIV-lea. Pe lângă aceasta, se socotește îndeobște că majoritatea așezărilor din Muntenia erau deja aservite mănăstirilor, marilor boieri și chiar domniei la mijlocul veacului XV, indiferent de ceea ce însemna realmente aservirea în chestiune.

⁹ Ș. Papacostea, *Populație și fiscalitate*, care crede însă că este vorba de regele Ladislav Postumul, iar nu de Vladislav. De fapt, Ladislav al V-lea, logodit în 1457 cu o principesă franceză, nu a mai apucat să se căsătorească, murind în același an. Sursa pentru cele 60.000 de gospodării este, de data aceasta, analistul oficial milanez Cicco Simonetta, dar informația este intermediată, desigur, tot de către ambasadorii italieni în Ungaria.

¹⁰ Gabriel de Verona, episcop de Eger (*Monumenta Hungariae historica, Diplomataria*, XXIII, 265—268, nr. 369, p. 267).

¹¹ *Ibidem*: „Asserunt primores hujus regni eum ultra C. millia hominum, cum voivodatu Transalpino praesset, palis et aliis horrendae mortis suppliciiis occidere”. Alte surse numără 20.000 de victime (Chalcocondil) sau 23.000—25.000, așadar cit și ostașii țării (Ioan din Mediaș, *Continuatio Mellicensis 1124—1564*, ed. W. Wattenbach, *Monumenta Germaniae historica, Scriptores*, IX, Hannover, 1851, p. 519—520, 522); cf. N. Iorga, *Încă ceva despre Vlad Țepeș și Ștefan cel Mare*, „Convorbiri literare”, 38 (1904), 302.

La drept vorbind, ar fi o iluzie să credem în existența unui domeniu domnesc administrat în regie proprie, imaginea unui conglomerat de autonomii clientelare, agregate în virtutea unor înrudiri de interese și alianțe familiale convenționale, de tradiție arhaică, părint mult mai plauzibilă. Asemenea imagine, propusă de primii noștri istorici, a fost însă părăsită astăzi aproape cu totul în istoriografie, ea rămânând să constituie în continuare o axiomă numai în compartimentul istoric al etnografiei românești. În schimb, etnografia istorică nu izbatește să asimileze distincția, utilă și necesară, pe care mediivistica o face în mod constant între *dominium eminens* al principelui ca suveran de drept și proprietatea alodială a aceluiași (și familiei sale, extrem de ramificate), proprietate sustrasă pe această cale raporturilor juridice feudale. Temeiul neînțelegerii rezidă așadar în admiterea unor structuri juridice unice, la primii exclusiv tradiționale, la ceilalți exclusiv feudale. De aici și neconcordanța dintre imaginea oferită de studiile întemeiate numai pe hrisoavele de danie și privilegiu — care este cea a unei societăți perfect ierarhizate și integral divizate în categorii foarte stricte — și cea din reconstituirile etnologice, întemeiate pe tradiția economică și demografică locală.

În ceea ce privește, totuși, domeniile boierești, trebuie să observăm, mai întâi, că ele rămân, deocamdată, simple excepții în secolele XIV și XV; iar după aceea, că ele reprezintă cu totul altceva decât niște exploatare riguros organizate, și anume doar niște așezări de obște, care-și păstrează autonomia, fiind subordonate numai în virtutea unei obligații economice simbolice, cu totul minore, unui fruntaș sau altuia al statului voievodal. Că în secolul al XVI-lea asemenea așezări aveau să cunoască aservirea seniorială e altceva. Vom înțeli, de aceea, dar numai de la finele secolului al XVI-lea înainte, conglomerate compacte de sate aservite, precum și mari domenii eclesiastice în regie proprie, diseminate pe cuprinsul întregii țări. În secolele XIV și XV însă, atunci când domeniile mănăstirești abia se încheagă, ele reprezintă numai complexe de privilegii locale, distribuite cu precădere la hotare și sprijinind afirmarea drepturilor eminente ale domniei asupra unor teritorii mărginașe; teritorii care gravitează în jurul nucleului înfățișat de vatra istorică a marelui voievodat; dar teritorii care păstrează încă o foarte largă autonomie economică. Ele se află, de aceea, toate, la hotare, *deoparte și de alta a granițelor naturale*, incluzând comunitățile etnice românești, în diferent de subordonarea lor politică.

Revenind la satele boierești, s-a arătat de multă vreme că, din secolul al XV-lea și pînă în secolul al XVIII-lea, în mod constant, se menține, în ciuda progreselor realizate de procesul aservirii senioriale, o fișie îngustă continuă de sate libere (moșnenești), în Mehedinți, Jaleș (Gorj), Vilcea, Olt, Argeș, Muscel, Dimbovița, Prahova și Săcueni (Buzău), cu variații locale.¹² Moșnenii cuprind, precum vedem, teritoriul deluros și subalpin, dar particularitățile de relief și sistem agricol nu pot lămuri, numai ele, fenomenul menținerii vechiului sistem de proprietate fără intruziunea pretențiilor senioriale. Statistica înregistrează, de pildă, chiar și în prima jumătate a secolului trecut, o proporție de sate moșnenești de 23% în Dimbovița, identică celei din fostul Județ de Baltă (24% în Dolj și 21% în Romanai).¹³ Faptul este cu atît mai grăitor — în sprijinul tezelor etnologice —, cu cît situația înregistrată statistic exprimă o realitate evoluată istoric, în care situația moșnenilor s-a deteriorat extrem de mult, iar raportul numeric a fost modificat continuu în defavoarea lor.

¹² V. Tufescu, *Răspîndirea satelor de răzeși*, București, 1934.

¹³ P. Poni, *Statistica răzeșilor*, București, 1921.

Dincoace de Olt, grupuri masive de sate moșnenești apar numai în sudul județului Argeș (vechiul județ Argeș, întrucît partea meridională a celui actual făcea parte din Teleorman și Vlașca). La miazănoapte, în Loviștea de Argeș, Muscel și Pădureț, satele vechi erau deja, în mare parte, cuprinse la mijlocul veacului al XV-lea, de către boieri și mănăstiri.¹⁴ Singurul ținut în care moșnenii alcătuiau, chiar și la sfîrșitul epocii fanariote, majoritatea, rămînea Oltenia. Bineînțeles, trebuie să ținem seama, atunci cînd folosim datele statistice de acum 180 de ani — cele mai vechi de care dispunem — că de la 1440 la 1810 este o întreagă istorie, fiind un grav defect de perspectivă introducerea unei evoluții liniare descendente acolo unde s-au petrecut foarte multe lucruri.

Există, totuși, diferențe sensibile. Astfel, la cîmpie, lingă Dunăre, numărul satelor aservite este foarte mare. Acestea sînt însă așezări noi, pe terasele luncii inundabile, întemeiate în secolele XVI-XVII, chiar dacă poartă numele vechilor seliști. Satele vechi, cîndva pe malul fluviului și pe cele ale bălților de pește — acestea cîmpite integral de boieri și mănăstiri în prima jumătate a secolului al XVI-lea —, erau încă libere în veacurile XIV și XV. Tot așa, aflăm în secolele XVIII și XIX, cînd drumurile oierilor se mută, sate noi pe cîmpia înaltă dintre Caracal și Calafat, sate întemeiate acolo unde pînă atunci fuseseră numai conacele de iarnă ale ciobanilor mărgineni. Oricum, chiar la începutul veacului trecut, minoritatea satelor libere din Romanați (21%) și Dolj (25%) rămînea compactă, acestea fiind, toate aproape, sate noi, întemeiate după spargerea vetrelor vechi și strămutarea locuitorilor către nord, inclusiv a celor veniți din dreapta Dunării. Cercetările de teren, foarte insistente în această zonă mai ușor de investigat sistematic, constată de aceea pretutindeni, din secolul al XIV-lea și pînă în secolul al XVIII-lea, strămutări de populație dinspre Dunăre înspre podișul getic. Primul transfer se face în secolele XV-XVI, sub terasele fluviale¹⁵ și el are sensul unei sustrageri a pescarilor controlului fiscal. Un exemplu clasic este cel al așezării de la Coconi, pe malul unei bălți bogate în pește, prosperă în veacul al XIV-lea¹⁶, abandonată în favoarea tîrgului de pește de la Cornățel — sat boieresc în prima jumătate a veacului al XVI-lea, apoi tîrg domnesc privilegiat¹⁷. În secolul al XVIII-lea, aflăm aici numai o grădiște, cu numele Mănăstirea și Odaia Vlădichii — acesta din urmă dovedind că avem de a face acum cu un sălaș de oieri.¹⁸

Într-adevăr, a doua etapă a acestei strămutări, pe terase ori chiar în adîncimea teritoriului, se petrece în secolul XVII mai cu seamă, pentru a se întîlni punctele de iernatec ale mocanilor și mărginenilor — respectiv locurile de tontă obligatorie, stabilite de autoritățile fiscale locale.¹⁹ Aceste sate noi nu sînt însă așezări de colonizare ardelenescă; dimpotrivă, păstori transalpini evită tîrgurile și locurile de tontă fixate de către autorități — fie românești,

¹⁴ N. Constantinescu, *Satele medievale din județul Argeș pînă la anul 1500, Încercări de geografie istorică*, „Muzeul Pitești, Studii și comunicări”, 2(1969), 167—178.

¹⁵ D. Bugă, *Considerații geografice privind dezvoltarea așezărilor omenești din lunca și de pe terasele Dunării dintre Olt și Vede*, „Studii și cercetări de geografie, geofizică și geologie”, seria Geografie, 15(1968), 1, 55—63.

¹⁶ Cf. N. Constantinescu, *Issledovanie v seke Kokon' i vopros o derevni v Valachii v XIV-om veke*, „Dacia”, 6(1962), 337—356.

¹⁷ C. C. Giurescu, *Un vechi oraș al Țării Românești — Cornățelul*, „Studii și articole de istorie”, 2(1957), 95—130.

¹⁸ Cf. C. C. Giurescu, *Istoria pescuitului în România*, București, 1964, p. 222, 228 și 229—234, pentru mecanismul evitării taxelor și a locurilor obligatorii de tîrg la pescarii dunăreni.

fie turcești — din rațiuni financiare, procedînd la tunsori, vînzări și schimburi tot în centrele tradiționale de peste munte.²⁰ Putem vorbi, de aceea, despre o colonizare semnificativă, în Cimpia Română, Dobrogea și alte locuri, de către oierii ardeleni, *abia din secolele XVIII și XIX*,²¹ *apogeul fiind atins într-al doilea sfert al veacului trecut.*²²

În Mehedinți și Gorj, unde populația este foarte densă, procentul crește considerabil,²³ dar aici curentul colonizării interne, coborînd de la nord-est la sud-vest, sensibil în Banat, rămîne, din pricina diferențelor orografice, cu totul neînsemnat de cealaltă parte a muntelui, unde direcția văilor alpine interzice asemenea expansiune. De aceea, aportul ardelenesc în demografia olteană este, aici, neglijabil. Dimpotrivă, constatăm un transfer neconținut de populație românească din Banat în Oltenia, pe plaiurile mehedințene, din secolul al XIII-lea pînă în secolul al XVIII-lea.²⁴

În sfîrșit, în Vilcea, care ne interesează îndeosebi, tocmai pentru că aici se află vatra voievodală în secolul al XV-lea, moșnenii alcătuiesc o majoritate absolută. Ei stăpînesc integral muntele (Loviștea) și piemontul, mănăstirile și boierii posedînd teren numai în văile subalpine și în partea de cîmpie dinspre Drăgășani. Pe culoarul Oltului însă, de la Rîmnicul Vilcii pînă în munte, mănăstirile și boierii au totul aproape, satele de moșneni reprezentînd numai un procent de 10—20%.²⁵

Cu toate acestea, tocmai aici, adică pe șira spinării domeniilor Drăculeștilor, nu întîlnim sate domnești în perioada 1460—1560.²⁶ Explicația se află în faptul că, practicîndu-se intens procedeul redistribuirii domeniilor odată cu schimbarea domnitorului — ales dintre marii boieri —, acesta recurgea la un transfer fictiv de drepturi în favoarea unor fundații monastice, în schimbul unor

¹⁹ I. Băcănar, *Așezările omenești în sectorul văii Dunării dintre Olt și Balta Ialomiței în sec. XV—XIX*, „Comunicări de geografie“, 4, 1967, p. 81—94 și *Probleme geografice în dezvoltarea așezărilor omenești din lunca Dunării între secolele XV și XIX*, în „Studii și cercetări de geografie, geofizică și geologie“, seria Geografie, 15, (1968) 2, 215—222. Harta drumurilor de oieri în sec. XVII, în *Din istoria Transilvaniei*, II, București, 1960, p. 226—227.

²⁰ N. Dragomir, *Din trecutul oierilor mărgineni din Săliște și comunele din jur*, „Lucrările Institutului de geografie din Cluj“, 2 (1924—1925) 193—257.

²¹ Șt. Metes, *Păstori ardeleni în Principatele Române*, „Anuarul Institutului de istorie națională“, 3 (1924—1925) 293—355 și *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII—XIX*, București, 1977², p. 148—179; D. Prodan, *Teoria imigrației românilor din Principatele Române în Transilvania în veacul al XVIII-lea*, Sibiu, 1944.

²² A. Veress, *Păstoritul ardelenilor în Moldova și Țara Românească pînă la 1821*, „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice“, 3, 7 (1927) 127—230. Conștiinciosul și exhaustivul repertoriu de date de arhivă pe care-l constituie cartea lui T. Mateescu, *Păstoritul mocanilor în teritoriul dintre Dunăre și Marea Neagră*, București, 1986 sugerează aceeași concluzie, deși autorul înclină să socotească întemeiată ipoteza unei colonizări mai vechi, din secolele XV—XVII.

²³ R. Vulcănescu, *Cartografierea etnografică a transhumanței în Oltenia de vest*, „Revista de etnografie și folclor“, 9 (1964), 1, 17—31.

²⁴ S. Dragomir, *Vechimea elementului românesc și colonizării străine în Banat*, „Anuarul Institutului de istorie națională“, 3 (1924—1925) 275—291.

²⁵ I. Donat, *Așezările omenești din Țara Românească în sec. XIV—XVI*, „Studii“, 9 (1956) 6, 75—94.

²⁶ I. Donat, *Le domaine princier rural en Valachie (XIV—XVIe siècles)*, „Revue Roumaine d'Histoire“, 6 (1967) 201—231, p. 208—213.

garanții ctitoricești.²⁷ Ambele fenomene au fost deja remarcate — și nu numai o dată —, dar ele n-au fost încă puse în legătură.

Lunca Dunării constituia astfel un teren princiar rezervat²⁸, cedat formal ctitoriei domnești a Tismanei²⁹ — așa cum culoarul Oltului fusese cedat ctitoriilor domnești ale Govorei și Coziei. Domeniul fundațiilor cirmuite de către Nicodim sub Radu, Dan și Mircea cuprinde însă, datorită faptului că ele se înșiră, treptat, de la sud-vest la nord-est, dinspre dreapta înspre stînga fluviului, în țara sirbească, „ungurească” (Tismaņa stăpînind și hinterlandul cetății Severinului, cu 25.000 km² la apus de oraș)³⁰ și românească, întregul drum de negoț și principalul drum de transhumanță subalpină, de unde și recunoașterea de mai apoi a drepturilor mănăstirești asupra vâmlor de munte, de la Dunăre la pasul Vilcanului, mai apoi. Asemenea vâmi, cu toate acestea, nu fuseseră domnești, ba chiar nu fuseseră deloc, întrucît hotarele oltenesti statornicite la începutul veacului al XVI-lea tăiau, la munte, drept în două domeniile ctitoriilor subalpine ale lui Nicodim. Cu alte cuvinte, fundațiile domnești ale veacului al XIV-lea avuseseră rostul atragerii în orbita voievodală a unor așezări gemelare alpine, în condițiile cînd sustragerea, ca urmare a inițiativei ungurești de la 1366, a satelor românești de dincolo de munte, autorității voievodale, trebuie să provoace, mai devreme ori mai tîrziu, o întindere a hotarului autorității noului stăpîn angevin și *dincoace de culme*: aceasta pentru că *pendant*-ul oltean al satului bănățean era dependent, în mod tradițional, de voievodul român de dincolo.

La prima vedere mecanismul demografic pare astfel să fie următorul: (1) Spor natural al populației, generînd un fenomen de expansiune; sensul este dinspre Banat și Transilvania înspre Oltenia și Țara Românească; și este acesta pentru că, sporind populația, pășunile devin neîndestulătoare, așa că se trece și peste munte, unde se întemeiază așezări fiice omonime. (2) Cu vremea, și noile așezări își sporesc locuitorii, care întemeiază noi sate, firește, tot de-a lungul drumului oilor ș.a.m.d.

Se pornește, astfel, de la o observație corectă, respectiv de la coincidența între sensul expansiunii demografice alpine, cu întemeiere de așezări gemelare, uneori omonime, de o parte și de alta a muntelui și sensul drumului oilor înspre vîrteac; înr-adevăr, noile sate fiind așezate în imediata apropiere a noilor locuri de vîrat pastoral, turmele nu mai trebuie să se deplaseze vara, și nici să treacă muntele toamna, întrucît locuitorii lor nu mai ierneză în locurile tradiționale de dincolo, ci pornesc mai departe, înspre lunca Dunării. La acestea se mai adaugă și tradițiile locale, foarte stăruitoare, ce pomenesc „descălecări” și „descălecători” de peste munte. De aici și teza, de care am mai pomenit, a unei migrații transalpine, dinspre Transilvania înspre Țara Românească (ori Moldova).

Mecanismul politic, la rîndul său, ar fi următorul: (1) Extinderea autorității unui voievod asupra cosingenilor săi și prigonirea lui, ca urmare a acestui lucru, de către un voievod rival, ori de către suzeranul regal. De aceea se trece muntele și se procedează la o „descălecare”, respectiv la o întemeiere

²⁷ I. Minea, L. T. Boga, *Cum se moșteneau moșiile în Țara Românească pînă la sfîrșitul sec. XVI?* I. Iași, 1933, p. 15—21; Gh. Cronț, *Dreptul de ctitorie în Țara Românească și Moldova*, „Studii de istorie medie”, 4 (1960) 82—209.

²⁸ I. Donat, *Op. cit.*, p. 226.

²⁹ *Documenta Romaniae historica*, B, I, București, 1966, nr. 7, 8, 53, 260 (anii 1385, 1387, 1424, 1495—1505).

³⁰ I. Donat, *Op. cit.*, p. 226—227.

de autoritate într-un ținut nou, de unde, mai apoi, cu vremea, se purcede mai departe, cu zidiri de cetăți și mănăstiri, distribuire de pământuri ș.a.m.d., pînă la o lăfire a stăpînirii asupra întregii țări. Și această imagine este bine cunoscută în istoriografie.

În felul acesta, în cazul voievozilor Țării Românești, de la 1369 la 1477, pretențiile, mereu înnoite, de partea muntenească, asupra unor ținuturi de hotar de dincolo, peste Carpați, trebuie lămurite printr-o îndelungată tradiție istorică, ce leagă, economic și demografic, teritoriile românești, de o parte și de alta a muntelui, sub aceeași autoritate domnească.

Asemenea explicații au totuși un cusur și anume acela că reclamă ipoteza unui spor de populație diferit în Transilvania față de ținuturile de dincoace de munte. E drept, dincolo există și teritorii asupra cărora, la un moment dat, grupuri etnice adventice pretind să aibă o folosință exclusivă, în dauna populației românești majoritare, excluse astfel de la utilizarea multiseclară a locurilor de iernatec. Fenomenul ar putea, la rigoare, lămuri o anumită presiune, de unde și un transfer transalpin de populație, dacă nu s-ar împotrivi la aceasta: (1) Faptul că fenomenul nu este semnalat în documente decît între anii 1433 și 1477 și este semnalat cu atîtea detalii, încît cunoaștem desfășurarea lui pînă în cele mai mici amănunte, fiind vorba numai de stăruință, încununată de succes, a sașilor, de a pune mîna pe ținuturile pastorale românești din părțile Sibiului și Făgărașului, cu sprijinul, sau în pofida domnului Țării Românești. (2) Pendularea sezonieră a turmelor nu implică, ba mai mult, exclude un transfer de populație oarecare. Etnologia și geografia istorică românească de astăzi subliniază, de aceea, mai întîi că *pe teritoriul românesc nu există o transhumanță propriu-zisă*, așadar o deplasare de populație în urma turmelor, ci numai mișcări mono- ori bi-pendulare, la distanțe mai mari ori mai mici, cu excepția — foarte importantă pentru un istoric — a unor sate de colonizare pastorală, specializate, precum Jina și Poiana, la hotarul dintre scaunul Miercurii și teritoriul cetății Sebeșului, Săliște — cnezat din comitatul Sibiului, Racovița în Țara Oltului, Șinca și Șercaia la hotarul dintre Făgăraș, Țara Birsei și Țara Românească.³¹ Chiar și în cazul acestor sate de păstori transhumanți, însă, conducătorii turmelor revin întotdeauna pe locurile lor de baștină (de altfel, chiar și în secolul al XIX-lea, asemenea ciobani nu alcătuiesc mai mult de 1% din populație), iar așezările întemeiate pe drumurile lor de iernat în cîmpia Dunării nu le aparțin, ci sînt, toate, sate mai vechi.

În al doilea rînd, satele-*pendant* ale oierilor ardeleni, la sud de munte, reprezintă numai adcescențe pastorale de „ungureni“, apărute abia în secolul al XVIII-lea, așadar sate de români veniți din țara supusă craiului Ungariei, români veniți pe o vatră de „pămînteni“ statornici precedenți, care-i îngăduie în hotarul lor. Asemenea aspect demografic, foarte lesne de remarcat, a fost cercetat cu stăruință, de către I. Nistor, Șt. Metes, A. Veress, D. Prodan și alți istorici, iar etnografiile care l-au studiat sînt, și ei, legiune. S-a putut, astfel, dovedi că de o migrație semnificativă de populație peste Carpați, înspre apus și miază-noapte, nu poate fi vorba niciodată, deplasările inverse, de „ungureni“ din Ardeal în Moldova și Țara Românească petrecîndu-se intens în secolele XVIII și XIX.

³¹ N. Dunăre, *L'élevage pendulaire doublé dans la vie pastorale carpatique*, în *Vie Congrès international des sciences anthropologiques et ethnologiques*, XI, Moscova, 1971, p. 390—413.

Iarmaroacele din ținuturile sudice ale Moldovei între anii 1800-1864

GHEORGHE UNTARU

După anul 1780, în economia Moldovei au loc importante prefaceri ca urmare a dezvoltării economice generale a țării.

Limitarea monopolului turcesc asupra comerțului extern al țărilor române prin tratatul de la Kuciuk-Kainargi (1774) și mai cu seamă desființarea acestuia după pacea de la Adrianopole (1829) au creat premise favorabile dezvoltării producției de cereale — marfă, creșterii producției meșteșugărești locale, sporirii volumului circulației de mărfuri atât pe piața internă cât și pe cea externă.

Apropierea de portul Galați¹ legat prin intermediul Dunării și Mării Negre de piața europeană de mărfuri, precum și măsurile de încurajare, dezvoltare și organizare întreprinse de administrația de stat, au pus în valoare în primul rînd produsele agro-alimentare ale ținuturilor sudice ale Moldovei: Covurlui, Putna și Tecuci, a căror economie, nevoită să se adapteze solicitărilor pieții, face primii pași pe calea dezvoltării capitaliste².

Dezvoltarea comerțului intern, în această perioadă suportă influența unor factori ca: menținerea dominației otomane, lipsa de capitale și credite, inexistența unui sistem monetar și ponderal unice, insuficiența mijloacelor de transport etc. fapt care a permis menținerea unor practici ce i-au imprimat o serie de particularități, legate mai mult de economia feudală.³

În condițiile existenței unor orașe și țiguri cu o populație puțin numeroasă legată încă de ocupațiile agricole, iarmaroacele, forme ale comerțului periodic, au continuat să joace un rol important în sfera schimbului de mărfuri.

Faptul că în ținuturile sudice ale Moldovei producția era organizată mai cu seamă în vederea asigurării cerințelor de export, comerțul din iarmaroace a cunoscut unele particularități față de cele din restul țării, prin volumul sporit

¹ Pentru desfacerea produselor agricole, Moldova dispunea de un singur debarcaș principal, portul Galați. Această situație făcea ca terenurile așezate în apropierea acestui centru să se bucure de un fel de monopol, realizînd profituri însemnate, spre deosebire de terenurile din nord, mai puțin fertile și obligate să suporte cheltuieli mari de transport pînă la Galați, din cauza lipsei de mijloace de transport și a drumurilor impracticabile. (Vezi A. Șuțu în „Opere economice”, București, 1957, p. 57, „Transportul grîului din interiorul țării pînă la Galați, costă mai mult decît de la Galați în Anglia”, Ibidem, p. 339.

² Rămînerea în urmă a părților nordice ale Moldovei, consecință a lipsei de debarcaș și totodată revirimentul produs asupra sudului Moldovei de activitatea portului Galați, sînt sugestiv redată de către domnul M. Sturza, în hrîsoavul de reînnoire dat țărgului Mihăileni la 24 septembrie 1838: „Ne-am îndemnat a întoarce osebîtă luare aminte către parte din sus a principatului, în care dizvălire negoțului au rămasu înapoietu de gradul sporirilor ci revarsă limanul Gălaților în partea ce dingios a Moldovei” (Arh. St. Iași, Tr. 875, op. 997, dos. 426, f. 552). Domnului M. Sturza, Galații îi par „singura schele a țării unde face mare alișverîș în tot soiul de marfă ce se aduce pe Dunăre” (Hurnu-zaki supl. I, 5, p. 15—17, nr. 6).

³ Într-o adresă către prefectura jud. Putna, din 22 octombrie 1887 Ministerul agriculturii, industriei, comerțului și domeniilor arată că iarmaroacele sînt „o necesitate a epocelor lipsite de siguranță și de mijloace de comunicație” (Arh. St. Focșani, Prefectura Putnei dos. 18/1885, f. 46).

și variat al mărfurilor, ca și prin participarea unui număr mai mare de negustori străini, depășind sfera pieții locale și contribuind la aprovizionarea pieții externe.

Multe documente scot în evidență faptul că iarmaroacele și târgurile săptămânale de la Galați⁴, Focșani și Nămolosa, continuau în condiții îmbunătățite tradițiile lor legături comerciale cu Țara Românească și raiaua Brăilei⁵, iar cele de la Soveja⁶, la schimbul de mărfuri nu mai puțin important cu Transilvania.

Iarmaroacele funcționau atât la orașe cât și la sate, în anumite zile ale anului, putând ține o singură adunare, una sau mai multe zile. În mod curent, pe teritoriul Moldovei, termenul folosit pentru această formă de organizare a comerțului interior era acela de iarmaroc⁷, dar pe alocuri, în părțile sudice, se mai folosea și denumirea de bilci⁸, datorită apropierii legăturilor mai frecvente cu Țara Românească.

Dacă în satele răzeșești, ca proprietăți depline, necondiționate, iarmaroacele funcționau fără restricții, pe baza obiceiului pământului, pe moșiile boierești, încă din secolele trecute ca și în secolul al XIX-lea ele nu puteau funcționa fără asentiimentul domnului, acordat prin privilegiu de iarmaroc, care trebuia confirmat și reinnoit la fiecare nouă domnie. Așa de exemplu la 15 mai 1839 Alecu Sturza, menționează că încă din anul 1818 are privilegiu pentru înființarea de iarmaroace dar fiindcă „după întâmplările vremilor acel hrisov nu și-a avut lucrare” roagă să fie reinnoit spre a și le putea reinființa.⁹

De obicei, în vederea obținerii pentru prima dată a hrisovului, proprietarul pe a cărui moșie urma să se înființeze iarmarocul, se adresa domnului cu o cerere în care arăta avantajele naturale ale așezării, ca și eventualele îmbunătățiri ce i-a adus, sau urma să-i aducă. Domnul, cu recomandarea respectivă, înainta lucrarea Vistieriei, căreia îi revenea îndatorirea și răspunderea de a cerceta prin ispravnicii dacă proprietatea respectivă îndeplinea condițiile cerute după care o înainta Sfatului administrativ, care hotăra în ultimă instanță.

După obținerea privilegiului, se proceda la informarea celor interesați asupra datelor la care urmau a se ține iarmaroacele prin baterea în darabană pe uliți, citirea publicației în biserică, strigarea de către crainic prin târguri etc. Astfel, la 7 iulie 1819, ispravnicii ținutului Putna îl informau pe biv-vel comisul Ilie Roset, proprietarul moșiei Rădiana, „că a pus de s-a făcut publicație nrodului aicea în tîrg ca să meargă la iarmarocul ce se face în satul Rădina”¹⁰. Cîțiva ani mai tîrziu, vistiernicul Petrache Sturza, proprietarul moșiei Sascut, cerea starostelui de Putna să facă publicații în ținut pentru înștiințarea de obște „și a lăcuitorilor și a neguțătorilor” și „înnoind pururea și vremea viitoare asemenea publicații și

⁴ Nicolae Iorga, *Contribuțiuni la istoria modernă a Galaților* în Anal. Acad. Rom. „Mem. sect. Ist.” seria a III-a, tom. XII, p. 7.

⁵ Arh. St. Iași, Colecția Litere M/509, f. 116.

⁶ Arh. St. București, Colecția documente istorice, CCCXI/118. Brețcanul Radu Stăncescu, în anul 1831 a cumpărat din Soveja 80 de berbeci.

⁷ Iahrmarkt, cuvînt de origine germană.

⁸ Bolcsu, cuvînt de origine maghiară (Vezi *Dicționarul limbii române moderne*, Edit. Acad. R.P.R., 1958, p. 82). O definiție corectă o dă termenului de bilci, un document din Țara Românească și anume adresa Vistieriei din 16 martie 1827 către Adm. districtului Gorj: Bilci „se zice tîrgului aceluia unde se string neguțători mulți și de prin alte județe și părți cu mărfuri îndestule și ține zile mai multe” (Apud Georgeta Penelea; *Les foires de la Valachie et pendant la periode 1774—1858*, București, 1973, p. 175).

⁹ Arh. St. Iași, Tr. 1864, op. 2013, dosar 1157, f. 23.

¹⁰ Arh. St. București, Colecția documente istorice XXIX/99.

înlesniri pînă cînd se vor aduce în obișnuință și între întemeiere¹¹ iarmaroacele acestea¹², iar la 24 iunie 1832, vornicul Iancu Jurje, proprietarul moșiei Negri-lești-Tecuci, ruga ispravnicia ca „prin crainic... în tirgul Tecuci să vestească no-rodului ținerea iarmaroacelor“ pe acea moșie, obligîndu-se a da „toată putincioasa îndemnare, nemărginind pe nimeni în comerțul său“¹³.

După 1831 numărul iarmaroacelor crește¹⁴ iar pentru a se curma neînțelegerile între proprietari, prin reglementarea din 13 februarie 1842¹⁵ se hotăra ca înființarea noilor tirguri sau iarmaroace să nu se facă decît dacă sînt la o depărtare de patru ceasuri de cele vechi, măsurate în pasul boului.

„În noile condițiuni, cererea solicitantului trebuia să fie mai întîi publicată în „Buletin“ și „Foaia sîtească“ spre a fi adusă la cunoștința publică, pentru ca eventualii nemulțumiți să poată face contestație la Vistierie, în termen de trei luni de la publicare. În caz că nu existau obiecții sau contestația era dovedită ca neîndreptățită, Vistieria înainta cererea spre aprobare Sfatului administrativ¹⁶. Astfel, la Golășei-Covurului, proprietarul aga Alexandru Ventura cerea la 27 noiembrie 1843 Sfatului administrativ dreptul de a face iarmaroace. Dar în termenul legal face contestație un oarecare Tudorache Iamandi, arătînd că-i va fi stingerită activitatea iarmaroacelor sale de la Berești, datorită faptului că Golășei s-ar afla la o mică depărtare față de proprietatea sa, „un ceas și jumătate, cel mult două“. În urma cercetărilor efectuate, se constată că depărtarea nu este mai mică de patru ceasuri și deci contestația nefiind întemeiată, cererea se aprobă¹⁷. Tot așa, la 24 februarie 1850 vornicul Iancu Greceanu cerea Vistieriei să poruncească ispravnicilor de Tutova, Tecuci și Galați publicarea zilelor de iarmaroc de la moșia sa Drăgușeni-Covurului¹⁸, deci dintr-o largă arie geografică din care spera să-și atragă participanții la iarmaroacele sale¹⁹. Unii proprietari, în schimbul obținerii privilegiilor se obligau să înființeze în satele respective școli. Astfel a procedat la 20 februarie 1852 principele Alecu Sandu Moruz, proprietarul moșiei Boșîrlău-Putna iar la 17 septembrie 1856 postelnicul Panaite Balș, proprietarul moșiei Ivesți-Tecuci²⁰.

Conform uzanțelor feudale, pentru obținerea hrisovului de iarmaroc, proprietarii de moșii invocau „mila domnului“. Formulele folosite de către boierii solicitanți de iarmaroace în jalbele către domni erau, „fie și va rămîne în veci neuitată

¹¹ Ibidem, CXLI 79.

¹² Arh. St. Iași, Tr. 507, op. 550, dosar 259, f. 30.

¹³ În articolul 136, cap. V se prevedea ca „pe lîngă iarmaroacele ce se află prin tirgurile țării, să se așeze și altele în deosebite date ale anului la locurile cele mai favorabile spre înlesnirea vînzării tuturor produselor“ (*Regulamentul Organic al Prințipatului Moldovei*, Iași, 1837, cap. V, p. 3).

¹⁴ Docladul Sfatului administrativ cu nr. 1006 din 13 februarie 1842 (Arh. St. Iași, Tr. 1864, op. 2013, dosar 1560, f. 11 și Tr. 1316, op. 1488, dosar 131, f. 78).

¹⁵ Ibidem, Tr. 1764, op. 2013, dosar 1560, f. 11 și Tr. 1768, op. 2011, dosar 281, f. 81.

¹⁶ Ibidem, Tr. 768, op. 211, dosar 281, f. 399.

¹⁷ Ibidem, Tr. 1768, op. I, 2017, dosar 609, f. 2.

¹⁸ Mihail Kogălniceanu, cerea Vistieriei la 27 martie 1840, să-i comunice lista iarmaroacelor cu data ținerii lor pe luna aprilie, în vederea publicării în „Foaia Sătească“ (Arh. St. Iași, Tr. 875, op. 997, dosar 428 f. 1). La 20 august 1840, vornicul Alecu Sturza reclama Vistieriei că Mihail Kogălniceanu nu ar fi publicat adunările iarmaroacelor de pe moșia sa. Acesta se disculpă răspunzînd că a publicat aceste date „încă din 21 a trecutei luni sub nr. 16“ (Arh. St. Iași, Tr. 875, op. 975, dosar 427, f. 673).

¹⁹ Ibidem, Tr. 1768, op. 2017, dosar 609, f. 130.

pomană înălțimii voastre”²⁰, sau „înălțimii voastre spre nemuritoare pomenire” etc.²¹.

La rîndul său, în hrisovul acordat, domnul folosea una din formulele: „mi-
lostivindu-ne i-am dat hrisovul domniei mele”²² sau „și aceste arătate prin hriso-
vul domniei mele vor fi nestrămutate din domneasca noastră milă”²³, sau „îi
facem veșnică miluire”²⁴ etc.

Ion Sandu Sturza, în hrisovul din 13 februarie 1824, prin care acordă boierului
Iordache Catargiu dreptul de a deschide iarmaroace pe moșia sa Mărășești, moti-
vează că i-a dat acest privilegiu „pentru slujbele domnicii sale celei de folosință
și de mărturisită laudă ce au adus către pămîntul patriei, atît în vremurile de mai
înainte cît și sub a noastră însuși ocîrmuire, cu deplină mulțumire și a patriei
și a noastră”²⁵. Domnia acorda deci privilegiu de iarmaroc proprietarilor de
moși, în virtutea dreptului de „dominium eminens”.

Boierii, deși arătau că, prin înființarea de iarmaroace, aveau în vedere „deș-
teptarea comerțului”²⁶, „îndemnarea alșiverișului obștesc”²⁷, intenția „de a fericii
și a înavuții țara”²⁸ sau „temeiul cel mai cu dinadinsul al fericirii poporului”²⁹,
urmăreau și pe această cale sporirea veniturilor moșiilor lor. Din punctul acesta
de vedere, demnă de luat în considerație, ni se pare cererea Casandrei Iamandi,
proprietara moșiei Dămăcuța-Tecuci, care în jalba către domn din 10 noiembrie
1834 afirmă că privilegiul de iarmaroc îi va fi o mare facere de bine „ce va rămîne
spre nemuritoare pomenire la o casă împovărată de datorii și cu fete mari”³⁰.

Dacă în orașe și țirguri iarmaroacele își datorau existența din nevoi bănești,
pentru comerțul exterior sau pentru asigurarea populației cu mijloace de sub-
sistență, în celelalte regiuni au apărut ca urmare a necesității schimbului de pro-
duse între locuitorii aflați în zone diferite de cultură agricolă, cărora impracticabi-
litatea drumurilor și nivelul tehnic rutier scăzut le făcea imposibilă deplasarea
spre piețele de schimb prea îndepărtate. Acestea se deosebeau de cele dintîi prin
faptul că nu depășeau sfera producției locale, volumul tranzacțiilor fiind cu mult
mai mic.

Astfel, prin hrisovul din 2 iunie 1816, Scarlat Alexandru Callimachi vv.
motiva că a acordat biv-vel spătarului Costache Pantazoglu dreptul de a face
cinci iarmaroace pe moșia sa Muncelu din ținutul Putnei, pentru că „nu numai

²⁰ Jalba maiorului Iancu Fote proprietarul moșiei Brănești-Covurlui din
4 aprilie 1835 către domn. (Arh. St. Iași, Tr. 875, op. 997, dosar 425, f. 80).

²¹ Jalba Casandrei Iamandi, văduva postelnicului Mihai Iamandi, pro-
prietarul moșiei Dămăcuța-Tecuci din 12 noiembrie 1834 (Ibidem, Tr. 766, dosar
537, f. 162).

²² Hrisovul lui Ion Sandu Sturza dat lui Ion Greceanu, proprietarul mo-
șiei Drăgușeni-Covurlui, la 18 octombrie 1823. („Uricarul”, XIX, p. 105—106).

²³ Ibidem.

²⁴ Hrisovul lui Ion Sandu Sturza, dat nepotului său Petrache Sturza, pro-
prietarul moșiei Săscut-Putna, la 7 martie 1823 (Arh. St. București, Colecția do-
cumente istorice, CXXI/79).

²⁵ Ibidem, CCCCXLV/326.

²⁶ Jalba vornicului Iancu Juje către isprăvnicie din 24 iunie 1832 (Arh. St.
Iași, Tr. 507, op. 550, dosar 259, f. 30).

²⁷ Cererea agăi Alecu Sturza de a înființa iarmaroace la Găiceana-Tecuci,
din 15 mai 1830 (Ibidem, Tr. 875, op. 997 dosar 426, f. 23).

²⁸ Jalba lui Alexandru Ventura din 27 noiembrie 1834 către Vistieria Mol-
dovei (Ibidem, Tr. 1868, op. 211, dosar 281, f. 399).

²⁹ Hrisovul domnului Ioniță Sandu Sturza dat vistiernicului Iordache Ca-
targiu pentru înființarea de iarmaroace la Mărășești-Putna la 13 februarie 1832
(Arh. St. București, Colecția documente istorice, CCCCXLV/326).

³⁰ Arh. St. Iași, Tr. 766, op. 868, dosar 537, f. 162.

pentru locuitorii satelor megieșite dar și pen'ru alte sate ale ținutului din pregiur, care se află cu depărtare de tir'uri, poate să aducă multe folosinți și îndemnări în urmarea alișveriușului lor"³¹.

De asemenea, acordându-i hrisov pentru întemeierea de iarmaroace maiorului Iancu Fote, pe moșia sa Brănești-Covurului, la 10 februarie 1837, Mihail Sturza vv. făcea mențiunea că „sînt aducătoare de priincioase folosuri alișveriușului și a îndemnării locuitorilor, după îndepărtarea tirgurilor”³², iar la Giceana Tecuci, lui aga Alecu Sturza îi făcea cunoscut că „iarmaroacele ce urmau a se deschide sînt foarte folositoare, deoarece această moșie să găsește în depărtare de tirguri de prin pregiur, cale de opt ceasuri”³³.

Tot pentru că se aflau la mare depărtare de alte tirguri mai vechi se aprobase în 1817 înființarea de iarmaroace și la Umbrărești-Tecuci, unde proprietarul spera că vor veni „nu numai locuitorii de prin pregiur dar și de la alte sate mai îndărtate”³⁴.

Pentru ca un iarmaroc să-și poată desfășura activitatea în bune condițiuni, trebuiau asigurate anumite condiții materiale minime ca : acordarea unui teren unde urma să se expună mărfurile aduse spre vinzare și care uneori era amenajat prin construirea de tarabe, dughențe etc. dar și a unui teren pentru oborul de vite cu adăpători și a unui loc de imaș. De obicei, încuviințînd înființarea de iarmaroace, domnul ținea să precizeze, în aprobare, că „cercetînd domnia mea și adevărindu-se că la numita moșie este loc cu adevărat îndeminatic și cu toate cele trebuincioase... avînd și imaș deajuns și îndestulare de apă”³⁵.

În hrisovul acordat lui Matei Cantacuzino, proprietarul moșiei Băleni-Covurului se arată că „moșia are îndestulă întindere, cîmpii și loc cu apă”³⁶, iar boierului Petrache Sturza, proprietarul moșiei Sascut-Putna, prin hrisovul din 7 martie 1823 i se pune în vedere că „are a da dumnealui pururea locul cuviincios pentru adunarea iarmaroacelor, precum și loc de imaș și de adăpătoare pentru vitele iarmarocenilor”³⁷.

În hrisovul din 10 februarie 1817, acordat de Scarlat Callimachi vv., biv-vel postelnicului Mihalache Mavrogheni se arată că moșia Umbrărești-Tecuci are „loc bun și îndeminatic pentru adunarea de iarmaroace, avînd și îndestulare de apă și toate alte înlesniri, spre a se îndemna nu numai locuitorii satelor de prin pregiur, dar și alte sate în alcătuirea iarmaroacelor”³⁸.

De asemenea, așezarea lingă un drum de intensă circulație, sau lingă graniță erau alte condiții favorabile unei activități comerciale înfloritoare și erau folosite ca argumente în obținerea dreptului de iarmaroc. De pildă, Grigore Rosetti, proprietarul moșiei Filipeni-Tecuci, menționa în jalba din 3 decembrie 1834 că iarmarocul ce intenționa să înființeze se găsea „în drumul mare al Berheciului și pe care neconținut oamenii umblă și... cu călătorii i lăcutorii de prin pregiur, precum

³¹ Arh. St. București, Colecția documente istorice, LX/80.

³² Arh. St. Iași, Tr. 766, op. 997, dosar 425, f. 435—436.

³³ Jalba din 15 mai 1839 prin care aga Alecu Sturza cere reînnoirea privilegiului din 1818 pentru opt iarmaroace și zile de tirg la Găiceana-Tecuci (Ibidem, Tr. 875, op. 997, dosar 426, f. 23).

³⁴ Hrisovul lui Scarlat Callimachi vv. din 10 februarie 1817, dat biv-vel postelnicului Mihalache Mavrogheni (Ibidem, Tr. 875, op. 997, dosar 426, f. 23).

³⁵ Hrisovul lui Scarlat Callimah vv. din 2 iunie 1816 acordat biv-vel Spătarului Costache Pantazoglu, proprietarul moșiei Muncelu-Putna, (Bibl. Acad. R. S. România, Manuscrise, LX/80).

³⁶ Hrisovul din 14 mai 1839 (Arh. St. Iași, Tr. 875, op. 997, dosar 426, f. 369).

³⁷ Arh. St. București, Colecția documente istorice, CXLI/79.

³⁸ Arh. St. Iași, Tr. 875, op. 997, dosar 426, f. 199.

și neguțătorii, s-ar putea câștiga cu un bun folos pe vânzare de vite și orice marfă”³⁹, iar Matei Cantacuzino proprietarul moșiei Băleni-Covurlui, sconta un venit sigur din poziția iarmarocului său „așezat în mijlocul drumului statornicic între Galați și Birlad”⁴⁰.

La rîndul său, vornicul Costache Conachi arăta că prosperitatea tirgului și a iarmaroacelor de la Nămolosa, se datora „înlesnirii alii-verișului cu Țara Românească și cu raiaua Ibrailei, despre care se află pomezuit... acolo aflîndu-se și podul întins pe Siret și trecerea oștilor”⁴¹.

Dacă acele iarmaroace așezate la întretăierea drumurilor comerciale, lângă graniță, sau la zona de contact a dealului cu cîmpia s-au remarcat prin volumul mare al mărfurilor desfăcute și deci prin venitul mare realizat, cele din zonele cu populație redusă, sau sărăcită de pe moșiile boierești, avînd un număr mic de participanți, nu au devenit rentabile. Astfel, la 27 februarie 1847, Ștefan Dăscălescu, se jeluia stărostiei Putna, că la iarmarocul din Cîmpuri, datorită impracticității drumurilor, numărul participanților este mic, fapt pentru care cei care aduc vite de vânzare nu-și găsesc cumpărători⁴².

Unele iarmaroace s-au dovedit a fi deosebit de rentabile pentru proprietari, deoarece cu minimum de investiții le asigurau importante venituri bănești din taxele încasate pentru mărfurile expuse vânzării, cît și din desfacerea avantajoasă a mărfurilor proprii, fiind scutiți de cheltuielile ce ar fi necesitat transportul acestora la schela Galați, sau pe alte piețe. Pînă la epoca regulamentară taxele cuvenite proprietarilor erau reglementate prin hrisoavele de întemeiere, ele variînd de la o moșie la alta, în funcție de rentabilitatea iarmarocului sau de importanța funcției proprietarului. La Soveja, prin hrisovul emis de Matei Ghica vv. la 4 iulie 1775, se acorda mănăstirii dreptul de a încasa în timpul celor două iarmaroace de la Ispas și de la Sintamaria mare „cîte douăzeci de bani de butea de vin și de dugheana cu marfă, și cîte zece bani de coliba cu marfă”⁴³. La Sascut, prin hrisovul din 7 martie 1823, Ioniță Sandu Sturza vv. acorda lui Petrache Sturza dreptul de a încasa „pe lângă venitul obișnuit al iarmaroacelor... băutura și paraua”⁴⁴ și venitul mortasipiei, (adică taxa încasată pentru animalele vîndute sau cumpărate) „cîte douăzeci și patru bani noi de toată vita mare, bou, vacă, cal sau iapă, giumătate de la vînzători și giumătate de la cumpărători”⁴⁵. La Muncelu și Mărășești, ambele localități în ținutul Putna, în primul caz, prin hrisovul din 2 iunie 1816, Scarlat Callimah vv. acordă biv-vel paharnicului Costache Pantazoglu⁴⁶, iar în cel de-al doilea, Ioniță Sandu Sturza vv. la 13 februarie 1824 acordă voi-vistiernicului Iordache Catargiu, mortasipia, în aceleași condițiuni ca la Sascut⁴⁷.

³⁹ Arh. St. Iași, Tr. 766, dosar 537, f. 168.

⁴⁰ Ibidem, Tr. 873, op. 997, dosar 426, f. 35.

⁴¹ Cererea din 10 aprilie 1829 prin care solicită reînnoirea privilegiului din 1827. (Ibidem, lit. M., dosar 509, f. 116).

⁴² Arh. St. Focșani, fond Stărostia Putnei, dosar 44/1847, f. 51.

⁴³ Arh. St. București, fond Mănăstirea Soveja, V/19.

⁴⁴ „Băutura”, adică dreptul de monopol pe care îl avea proprietarul de a-și vinde băuturile proprii sau de a concede acest drept în schimbul unei sume bănești, iar „paraua” era taxa ce o încasa pentru eventualele pagube aduse moșiei de vitele aduse la iarmaroc, sau pentru mărfurile expuse vânzării. Jaiba către isprăvnicia ținutului Tecuci a vornicului Iancu Jurje din 24 ianuarie 1832 proprietarului moșiei Negrulești (Arh. St. Iași, Tr. 507, op. 550, dosar 249, f. 30).

⁴⁵ Arh. St. București. Colecția documente istorice, CXLI/79.

⁴⁶ Ibidem, LX/80.

⁴⁷ Ibidem, CDXLV/326.

Taxe încasate în iarmaroacele din orașe și târguri erau cu mult mai mari decât acelea din iarmaroacele sătești, fapt explicabil prin volumul mai mare de mărfuri care se desfăcea. La Panciu, răzeșii încasau de pe partea lor de târg, de la cei ce veneau „cu fel de mîncări”, cîte patru parale de car⁴⁸. De aceea la 19 mai 1814, Scarlat Alexandru Callimah vv. dispunea ca la Panciu, pe partea mănăstirii Bogdana nici ocolașii, nici zapcii, să nu mai aducă supărare locuitorilor, prin luarea a cîte zece și cinsprezece parale de la acei ce vin cu marfă de vinzare, adică cu „lemne, faină sau strae de îmbrăcăminte, sau orice”⁴⁹.

Ioniță Sandu Sturza vv. în urma intervenției egumenului mănăstirii Bogdana neluînd în considerație că târgul era așezat și pe partea răzeșilor, prin hrisovul din iunie 1823 acorda dreptul de a încasa taxe numai mănăstirii și anume „de la acei ce aduceau mărfuri la iarmaroace... cîte treizeci parale de tarabă”.

Tîrgoveților din Panciu nu li se îngăduia atunci să încaseze dări de la negustorii străini, ce își desfăceau mărfurile în fața dughenelor lor. De asemenea, se interzicea starostelui de Putna, zapciilor ocolași, sau căpitanului târgului să încaseze taxe de la cei ce veneau la târg cu marfă⁵⁰. În urma contestației făcute de tîrgoveți domnul se convinge că târgușorul este construit în parte și pe moșia răzeșilor și printr-un nou hrisov, emis la 24 ianuarie 1828, hotărăște ca și tîrgoveții răzeși pe partea lor, să aibă a lua de la carele sau harabalele cu patru boi, ce mai mult toamna veneau încărcate cu „buți, poloboace, putini, cherestea”, cîte 20 parale, iar pentru cele încărcate cu fin și cu cercuri, cîte 10 parale. Li s-a dat, de asemenea, dreptul să încaseze de la negustorii străini pînă la 10 parale de tarabă sau întindere de marfă⁵¹. În același timp, în târgul Nămolosa, Ion Sandu Sturza vv printr-un hrisov din 1827 permitea vornicului Costache Conachi să ia în zilele de iarmaroc cîte 20 parale de toată taraba, sau întinderea de marfă⁵².

Tot așa, la târgul răzeșesc Odobești-Putna la 6 septembrie 1830 se încasa de la cei ce veneau cu mărfuri următoarele taxe: cîte șase bani de fiecare bou sau cal, folosiți la carul cu marfă: (erau exceptați cei ce erau încărcati la plecare cu vin); pentru o vită mare vîndută în iarmaroc, se încasau șase bani. De toată dughiana folosită de negustorii străini se încasau cîte șazeci de bani. Pentru vinul adus și vîndut în târg se încasau cîte treizeci de bani de toată butea și 10 bani de poloboc⁵³.

Pe de altă parte mărfurile alimentare precum „fainuri de grîu și păpuși, grăunță, legumi, zarzavaturi și tot felul de poame, lăpturi, unturi, păsări, ca și furajul de grăunțe” erau scutite de orice taxă⁵⁴. Spre a se împiedica specula cu astfel de produse, s-a încercat totuși să se interzică, prin măsuri administrative cumpărarea lor de către precupeți la barierele orașelor, în scopul revînzării la prețuri ridicate⁵⁵.

⁴⁸ Jalba egumenului mănăstirii Bogdana din 23 iunie 1800 către Constantin Alexandru Ipsilant (Arh. St. București, fond Mănăstirea Bogdana, XI/14).

⁴⁹ Ibidem, XXIX/3.

⁵⁰ Ibidem, LIV/3.

⁵¹ Ibidem, XXIX/6.

⁵² Arh. St. Iași, dosar Lit. M/509, f. 117.

⁵³ Butea avea 100 de vedre, iar polobocul 50 de vedre (Ibidem, Lit. K/1877 vol. I, f. 351).

⁵⁴ Divanul împlinitor al Moldovei către Stărostia Putnei, 23 februarie 1828 (Arh. St. Iași, Tr. 1609, op. 1848, dosar 49, f. 1).

⁵⁵ Arh. St. București, Colecția documente istorice, 1038, f. 141.

Regulamentul Organic a desființat dările „asupra regustoriei vitelor Moldovei” cu excepția vămii, al cărei quantum era încasat de stat și care era fixat „pentru bou, vacă și cal la cîte o jumătate de galben, iar pentru 70 capete mici la cîte un galben”⁵⁶.

În schimbul mortasipiei, care de asemenea se desființează, proprietarul rămînea îndreptățit să se despăgubească numai pentru imasul care i s-ar paște de vitele celor veniți la iarmaroc, cu cîte opt parale de fiecare vită vîndută, patru încasate de la cumpărător și patru de la vînzător⁵⁷.

Dreptul de monopol al proprietarului (vînzarea băuturilor, folosirea exclusivă a măcelăriei etc.) se mîntine, dar cu diferențe între prevederile legii și modul ei de aplicare.

La Drăgușeni-Covurlui, Constandin Pandichi a stricat „aliș-verișurile” iarmarocului, deoarece pe cei ce veneau cu vite de vînzare „îi apuca cu strînsoare” și lua cît voia, iar celor ce veneau cu lucruri de mîncare le confisca, din care pricină locuitorii au încetat de a mai veni, tîrgoveții fiind nevoiți să meargă pe la alte tîrguri spre a-și cumpăra articole pentru hrana zilnică⁵⁸.

În tîrgul Panciu, la un singur iarmaroc din 1833, s-au încasat numai de la cei veniți cu marfă pe uliță, pe partea mănăstirii sume variînd între 16 bani și 1,20 lei, în funcție de valoarea și cantitatea mărții⁵⁹ totalizînd 16,90 lei. La 22 iulie 1839 comisarul tîrgului Panciu, Petrovici raporta stărostiei că egumenul Theofilact al mănăstirii Bogdana încasa tot felul de taxe ilegale de la cei veniți la iarmaroace, și anume: „De la cei care veneau cu chereștea cîte 20 parale de giug”, de la cei ce aduceau lînă, cîte 50 de parale de la femeile ce veneau cu borangic „în bîsmăli” cîte 20 de parale de la lipovenii ce umblau cu coropca în spinare, cîte 20 de parale⁶⁰ etc.

Odată cu acordarea dreptului de iarmaroc se fixau prin hrisoavele respective obligații pentru aparatul administrativ-local menite să asigure ordinea și siguranța în iarmaroace. Așa de exemplu la 4 iulie 1755 Matei Ghica vv. prin hrisovul de iarmaroc dat mănăstirii Soveja, porunca stărostelui de Putna „să se dea mînă de agiutoriu mănăstirii la iarmaroacele de acolo”⁶¹. Pentru pricini de judecată ce vor urma între acei ce se adunau la Tecuci și Nicolești, ispravnicul

⁵⁶ Prin articolul 156, cap. I, se prevede înființarea de iarmaroace „în părțile cele mai îndemînatice comerțului spre înlesnirea vînzării tuturor produselor”, (*Regulamentul Organic a Prințipatului Moldovei*, Iași, 1837, cap. V, p. 3 și cap. III, art. 66, p. 14).

⁵⁷ Adresa Departamentului trebilor dinlăuntru către episcopia mănăstirilor închinat, din 18 aprilie 1832 Arh. St. București, Secția bunurilor publice, dosar 13, f. 1).

⁵⁸ Copia „practicalei” încheiată de judecătoria ținutului Covurlui la 29 mai 1833, în judecata ce au avut tîrgoveții din Drăgușeni cu stăpînul moșiei Pandichi (*Documente privitoare la istoria economică a României. Orașe și tîrguri, 1776—1861, Moldova*, Seria A, vol. II, București, 1960, p. 161—164).

⁵⁹ „28 bani, de la Milu pascaru ot Focșani, 24 bani de la Dragomir pascaru, 24 bani de la Iancu pascaru, 1,30 lei de la Constantin pascaru din Agiud, 16 bani de la Constantin sîn Stirciu, 20 bani de la Chiriță pascaru, 26 bani de la Gligore sîrbu, 20 bani de la Stancu pascaru, 20 bani de la Ilie pascaru, 1 leu de la Tănase pascaru, 30 bani pentru o căruță cu raci de la Andrei Beșleagă, 2,10 pentru trei căruțe cu pești de la Neculai Ciolacu, 2 lei de la un băcan, pe locul lui Costi sîn Croitoru, 2 lei pe un car cu pește de la Necula tij, 1,20 lei pentru un car cu pastramă de la Ion Dascălu, 1 leu pentru un car tij de la Iordache, 1,20 lei pentru un car cu păsări de la Ilie sîrbu și 30 bani de la căvafu Gligore Lupu” (Arh. St. București, fond Mănăstirea Bogdana, XL/19).

⁶⁰ Arh. St. București, fond Mănăstirea Bogdana, XL/27.

⁶¹ Ibidem, fond Mănăstirea Soveja, V/19.

era împuternicit să numească „dregători și vechili“ ce erau sfătuiți să judece „cu toată dreptatea“⁶². Cît privește atribuțiile dregătorilor ținutului la iarmaroacele de la Sascut, proprietatea lui Petrance Sturza, ele sînt stabilite prin hrisovul din 7 martie 1823, în care se vorbește de „privigherea aceia cuviincioasă... precum și pricini de judecată ce se vor întîmpla între iarmaroceni, fără a se amesteca însă într-un nimica alta mai mult“⁶³.

Pentru a-și scoate tirgușorul Berești-Covurlui de sub controlul dregătorilor ținutului, la 29 decembrie 1843 Tudorache Iamandi solicita Vistieriei aprobarea ca șase mazili de acolo să fie însărcinați cu paza în zilele de tîrg și iarmaroace, în schimbul scutirii de slujbele ținutului⁶⁴.

Pentru paza și menținerea ordinei în iarmaroacele din tîrguri pînă la 1830, un rol important le revenea comisarilor. Inițial, în tîrgurile proprietate particulară, comisarii erau numiți de către proprietari, ei rezolvînd în numele acestora probleme privind administrarea, ordinea, încasarea taxelor etc.⁶⁵.

După 1830 numirea comisarilor în tîrguri se făcea de către Departamentul din Lăuntru, fiind în subordinea isprăvniciilor,⁶⁶ salariul urmînd să-l primească din bugetul statului⁶⁷. Această măsură a stîrnit împotrivirea proprietarilor, care nu erau de acord cu amestecul statului într-un domeniu pe care îl considerau exclusiv al lor. Astfel, la Podul Turcului (Tecuci), la 10 noiembrie 1841, Vasile Iamandi, pemeștritor că s-a adus jignire dreptului proprietății cerea înlăturarea comisarului numit de Departament și să i se lase ca „dregător“ pe omul casei, iar la Dămăcușa-Tecuci, Casandra Iamandi protesta împotriva numirii comisarului de către Departament, sub motiv că acesta este „un drit al proprietății“⁶⁸.

Prin măsurile luate pentru siguranța deplasării oamenilor și a mărfurilor spre iarmaroace, grija de a se menține acolo liniștea și ordinea necesare bunei desfășurări a activității, s-a făcut un pas înainte în liberalizarea și dezvoltarea comerțului. Unele abuzuri însă, au încetinit dezvoltarea acestuia.

Obiectul schimbului în iarmaroacele din zonă în perioada de timp cercetată îl constituiau, în primul rînd, produsele agro-alimentare specifice regiunii, ca cereale, vin, lemn, fructe, zarzavaturi, animale etc.

De asemenea, în special în iarmaroacele din tîrguri și orașe se desfășeau și produse de import. Mărfurile locale expuse vinzării variau în funcție de regiune și sezon. La Odobești și Panciu, ambele din ținutul Putna și la Nicorești din Tecuci, vinul constituia marfa cea mai solicitată atît de către negustorii autohtoni, cît și de cei străini.

⁶² Hrisovul lui Scarlat Callimach vv. din 20 iulie 1817 (Arh. St. Iași, doc. P. 666—35).

⁶³ Arh. St. București, Colecția documente istorice, CXLI.79.

⁶⁴ Arh. St. Iași, Tr. 1768, op. 211, dosar 281, f. 417.

⁶⁵ Ibidem, dosar M/509, f. 289—292 și condica litera K/390, f. 377—387.

⁶⁶ Obștea Tîrgului Panciu, reclama Departamentului Dinlăuntru la 31 ianuarie 1841 că Pavelache, comisarul tîrgului „este un om al dumisale starostelui, slugă veche“ (Ibidem, Tr. 1772, op. 2020, dosar 43901, f. 1—2). Cea mai veche mențiune a comisarului Tîrgului Panciu este din 1809 (Arh. St. București, fond Mănăstirea Rîșca, XIII/31).

⁶⁷ Arh. St. Iași, Tr. 722, op. 2020, dosar 45901, f. 19.

⁶⁸ Ibidem, f. 58.

Din regiunea de munte a Zăbrăuțului și a Vrancei, „bîrsanul și mocanul” aduceau spre vânzare în satele de șes și pînă la Galați „oi, lînă, caș, brînză, cergi”⁶⁹.

La Odobești, iarmarocul începea în fiecare an la 14 septembrie și ținea pînă la 1 noiembrie⁷⁰, la Panciu tot între aceste date⁷¹ iar la Nicorești-Tecuci după cum se arată într-un document „din vechime se obișnuiește ca în toate toamnele a face iarmaroace trebuitoare spre alișverîșul neguțătorilor obștei”⁷².

În Odobești⁷³ ca și la Țifești în podgoria Panciu⁷⁴ erau prezenți cazaclii, negustori din părțile Rusiei, care cumpărau de aici vin, pe care îl transportau în părțile lor de origine. Vinul se aconta înainte de culesul viei, mustul turnîndu-se direct în vasele negustorilor⁷⁵. Cazaclii erau aceia care „rupeau prețul pentru întreaga zonă viticolă a Putnei”. Așa de exemplu vechilul mănăstirii Neamțului, aflat la viile de la Țifești, își informa egumenul, la 30 iunie 1841, deci înainte de 14 septembrie (cristovul viilor), că „pi la Odobești au prins cazaclii a da arvună cite 15 parale pe vadra de vin nouă”⁷⁶. Cazaclii transportau vinul în Rusia, fie pe apă de la Galați la Odesa (aceștia fiind numiți cazaclii de Odesa)⁷⁷, fie pe uscat, spre Nejin⁷⁸ (localitate aflată la aproximativ 100 km nord-est de Kiev)⁷⁹.

Vinul de cea mai bună calitate se vindea, în 1841, la Țifești în podgoria Panciu cu 90 lei suta de vedre⁸⁰ iar în 1842, datorită recoltei mari obținute peste posibilitățile de depozitare, cu 40 de lei suta de vedre⁸¹, în timp ce vasele de pus

⁶⁹ N. Iorga, *Studii și documente*, IX, București, 1905, p. 361. Referindu-se la producția Moldovei, Mihail Sturza vv. arată că în ținuturile sudice se produceau: la Putna vinul, în Vrancea brînzeturile, lîna oilor, sîul de zăhăna, la Tecuci vinul de Nicorești (Hurmuzaki, supl. 15, p. 15—17 nr. VI). Ion Ionescu de la Brad constată în 1859 că la Putna producția agricolă se deosebea de a celorlalte județe prin cultivarea viței de vie precum și a legumelor și zarzavaturilor pe o scară întinsă. (Ion Ionescu de la Brad, *Agricultura română în județul Putna*, București, 1869, p. 194).

⁷⁰ Arh. St. Iași, dosar K/877, f. 351.

⁷¹ Arh. St. Focșani, fond Prefectura Putnei, dosar 6/1881, f. 143.

⁷² Jalba tirgoveților din 30 august 1835 (Arh. St. Iași, Tr. 875, op. 997, dosar 425, f. 116).

⁷³ Nicolae Iorga afirmă că încă la 1701 Odobeștii era plin de negustori abageri și cazaclii, unii iscăind grecește, care merg la cazaclii din Rusia apuseană, dînd vin pentru piei și alte produse rusești (N. Iorga, *Studii și documente*, VI, p. 62, Vezi și Constantin C. Giurescu, *Istoricul podgoriei Odobeștii*, edit. Acad. R. S. România, București, 1969, p. 131—136). Un cazacliu, Sanduli Ioan Papazoglu, avea la 1824, 10 pogoane de vie la Crucea, în podgoria Panciului. La Grozești, lîngă Odobești, la 1793, exista și o mănăstire a cazacliilor (Bibl. Acad. R. S. România, Manuscrise, CCIV/137).

⁷⁴ La 3 septembrie 1841 vechilul mănăstirii Neamț, aflat la viile de la Țifești-Panciu, scria egumenului că „vin nu am vîndut pînă acum nîcicum, că cazaclii beau și mîncîcă și nu zic nimic” (Arh. St. București, fond Mănăstirea Neamț, dosar 81/1841, f. 93).

⁷⁵ La 1 octombrie 1841 același vechil al mănăstirii Neamț se plîngea egumenului că „negustorii încă unii nici pînă acum nu dau vase și strugurii se tolesc pe harag” (Ibidem, f. 112).

⁷⁶ Ibidem, f. 75.

⁷⁷ „Buletinul Foi Oficiale”, XI(1843), p. 437 (În continuare B.O.F.).

⁷⁸ Ibidem, p. 135.

⁷⁹ Arh. St. București, colecția Documente istorice, MCCXC/42 și MCCXC/35.

⁸⁰ Arh. St. București, fond Mănăstirea Neamț, dosar 81/1841, f. 112. „Vinul pe aici nu are nici un preț, chiar o batjocură, decît numai cheltuieli deșarte”, scria egumenului, vechilul Gherasim, la 15 octombrie 1842.

⁸¹ Ibidem, f. 107 „la Faraoane vasele bune se vindeau cu 50 parale vadra, la Odobești și Focșani, se află mai scumpe și mai proaste”.

vinul se vindeau, în ianuarie 1841, cu 50 parale vadră⁸² iar în iulie același an, cu 70 de bani vadră, doagele vaselor fiind confecționate din lemn de stejar⁸³ iar cercurile din girneață, fiind necesare „cite 5 și 6 fășii“ la un polonic⁸⁴.

O problemă greu de rezolvat era aceea a transportului. Căraușii locali (chirigii) cereau pentru transportarea vinului din Tîfești, pînă la mănăstirea Neamț sau Secul în 1842, cite 2,20 lei de vadră și nici nu se prea găseau „fiind camenii întrebuițați la drum și la Galați“⁸⁵, fapt pentru care erau preferați căraușii din satele ținutului Neamț, cărora li se plăteau cite 70 parale de vadră, lăsîndu-li-se cite 2 vedre pentru băut pe drum, brudina „cu deșertul“ la venit plătind-o căraușii, iar cu plinul, la întoarcere mănăstirea⁸⁶, fapt ce arată că pînă la Neamț, costul transportului depășea valoarea inițială a vinului.

Transportul rachiului se plătea cu 2 lei de vadră, fapt ce dovedește că valoarea transportului se stabilea proporțional cu valoarea mărții. Vinul era transportat toamna, sau în timpul iernii, dar în nici un caz primăvara sau vara, deoarece exista pericolul „că se vor usca vasele și vor curge pe drumuri“⁸⁷.

În centrele viticole amintite, comerțul se făcea și cu articole specifice ca : butoaie, doage, haragii etc.⁸⁸ aduse mai cu seamă la vremea iernii, de către locuitorii satelor de deal și munte⁸⁹. Haragii se vindeau în 1841 la Odobești, cu un irmilic mia⁹⁰.

În 1828, la iarmarocul de la Panciu, care trebuia să se facă „în toate părțile tîrgușorului din cap în cap“, adică atît pe partea răzeșilor cît și pe aceea a mănăstirii Bogdana, veneau care și harabale⁹¹ încărcate cu „buți, poloboace, putini și chereștea“⁹².

În 1832, la iarmaroacele din Panciu, se desfășeau mărfuri din import ca : bogaserii, brașovenii, postăvării și produse meșteșugărești locale precum : cojocării, ciobotării, articole alimentare ca pește sărat, pește proaspăt, zarzavaturi, articole meșteșugărești din Vrancea, „sucmane, pinze și alte lucruri ce se vind cu mișcări pe toate ulițele“⁹³.

⁸² Ibidem, f. 49 și 98.

⁸³ Ibidem, f. 75.

⁸⁴ Ibidem. În anul 1844 din satele ocolului Zăbrăuți, podgoria Panciului, s-au vîndut în tîrgurile Bacău, Botoșani și Piatra 60 000 vedre vin cu preț de 3 lei vadră (Arh. St. Focșani, fond Stărostia Putnei, dosar 771/1844, f. 10).

⁸⁵ Arh. St. București, fond Mănăstirea Neamț dosar 81/1841, f. 61 „Iar dacă vom umbla prin vasă ca să bem mai mult, din care pricină să s-aducă smin-teală vinului, să nu ni se plătească un ban chirie“ (Contractul între locuitorii satului Nemțisorul și Mănăstirea Neamț, din 16 august 1842).

⁸⁶ Ibidem, f. 99. Transportul costa mai mult decît valoarea vinului și înainte de această dată. Astfel, la 3 aprilie 1823, arhimandritul mănăstirii Bogdana scria stareșului Dimitrie de la Schitul Brazi, că nu este de acord să i se trimită la acca dată vinul la Roman deoarece „mai mult m-a ține cheltuia cu transportul“ (Arh. St. București, fond Mănăstirea Brazi, LXXII/11).

⁸⁷ Ibidem, fond Mănăstirea Neamț, dosar 81/1841, f. 146.

⁸⁸ Arh. St. Iași, Tr. 1316, op. 1488, dosar 1132, f. 116.

⁸⁹ La tîrguri și iarmaroace, locuitorii din ocoalele Girle și Vrancea erau prezenți cu „haragi, doage, cofe, sumanuri“ (Arh. St. Focșani, fond Stărostia Putna, dosar 94/1841, f. 33).

⁹⁰ Arh. St. București, fond Mănăstirea Neamț, dosar 81/1841, f. 35. Irmilicul echivala la 1 iunie 1844, cu 19,32 lei cursul Galaților. (Arh. St. București, colecția Documente istorice, CCXCVIII/60).

⁹¹ Harabaua era prin construcție mai mare și mai rezistentă decît carul.

⁹² Hrisovul lui Ioniță Sandu Sturza vv. din februarie 1828 (Arh. St. București, fond Mănăstirea Bogdana, XXIX/6).

⁹³ Întelegerea realizată între tîrgoveții din Panciu, la 3 decembrie 1832 (Arh. St. Focșani, fond Prefectura Putna, dosar 16/1885, f. 73).

Din înțelegerea realizată între târgoveții de pe partea mănăstirii cu cei de pe partea răzăsescă la 20 iunie 1838, rezultă că la acea dată mărfurile desfăcute la iarmaroacele din Pânciu se diversificaseră și sporiseră ca volum. În afara locuitorilor satelor din jur, a vrâncenilor, „mocani cu cară“, ce aduceau de ale mâncării și mai ales sare⁹¹, erau prezenți și negustorii „din țara de sus“ cu „sucmane“ ca și „sirbi“ cu zarzavaturi.

Mărfurile prezente erau: varza și „potocăria cu cofa“, pescării, băcălii, brașovenii, căvâfii, calpaccii, bogaserii, cojocării, făinării, odgoane, balerci de vin⁹⁵ și rachiu, olării, păcură, linării, cherestea (scinduri, dulapuri, grinzi de brad etc.).

Mărfurile erau expuse de o parte și de alta a uliței, mijlocul ei rămânând „din cap în cap slobod pentru umblarea norodului și la o parte și la alta“. „În pleasa hanului“, se interzicea așezarea căruțelor, carelor și harabalelor, „ca să rămână de umblarea norodului până în capătul uliței de gios“. Ocolul de vite și hărăgăria erau repartizate la capătul târgului de jos, iar vinzarea vinului celor ce veneau din afară, se făcea liber, de-a lungul întregii ulițe⁹⁶.

Varietatea, cantitatea și calitatea produselor meșteșugărești și agro-alimentare expuse reflectă nivelul ridicat atins atât de producția meșteșugărească cât și de cea agricolă, în această perioadă în sudul Moldovei, în pofida piedicilor și constrîngerilor de tot felul.

Cerealele făceau în mai mică măsură obiectul comerțului în iarmaroace, fiind de obicei transportate și vândute direct de către marii proprietari prin porțul Galați⁹⁷, în timp ce vitele constituiau obiectul unui comerț activ. În 1844, locuitorii satelor din ocolul Zăbrăuți au vândut numai la iarmaroacele din Nămoioasă și Pânciu 319 boi, 184 vaci, 29 cai, 273 oi, 43 capre și 15 porci, prețul unui bou variind între 80—90 lei, al unei vaci între 60—80 lei, al unui cal între 100—120 lei și al unei oi între 18—20 lei, obținându-se în total suma de 61.000 lei, iar din satele ocolului Gîrle s-au vândut, în același an, 237 boi, 111 vaci, 54 cai și 10 capre pe care s-au încasat 36.131 lei⁹⁸.

Nucile care se vindeau în 1844 cu 3 lei mia, aveau o mare căutare, deoarece se întrebuițau la obținerea „oloiului“ care servea „în loc de unt“⁹⁹.

⁹⁴ O adresă a oțcupicului ocnelor, logofătul Alexandru Vilara informa la 4 octombrie 1841 Vistieria, că vrâncenii scot sare și o vînd nu numai în ținutul Putna, dar încă și peste hotar în Valahia și Transilvania, în pofida interdicției, ei avînd doar dreptul, conform unui vechi obicei, de a scoate sare numai pentru trebuințele proprii (Arh. St. Focșani, fond Stărostia Putna, dosar 501/1841, f. 1).

⁹⁵ Și la iarmarocul de la Soveja se vindea vinul de către cei veniți de pe afară, direct din butoi, de la cep (Arh. St. Focșani, fond Tribunalul Putna, dosar 90/1855, f. 273).

⁹⁶ Arh. St. București, fond Mănăstirea Bogdana, dosar 5, f. 376.

⁹⁷ La 24 iunie 1832 Vistieria făcea cunoscut privighetorului ocolului Vrancei avantajele de care se vor bucura toți aceia ce vor transporta cereale spre Galați „dobîndind înlesnirea trecerii productelor“ (Arh. St. Focșani, fond Stărostia Putnei, dosarele: 19.1832, f. 89; 439.1840, f. 93; 771.1844, f. 73 și 79).

⁹⁸ Ibidem.

⁹⁹ Arh. St. București, fond Mănăstirea Neamț, dosar 107/1842, f. 142—183 și Arh. St. Focșani, fond Stărostia Putnei, dosar 771.1844, f. 36, 39, 47, 53, 62, 63, 73—79. Astfel locuitorii satelor ocolului Biliștei au vîndut 2824 chile de grîu, 6330 chile de porumb, 19 chile de orz și ovăz, 36 cai, 394 boi, 2484 vaci, 458 ocale de unt, 1175 ocale de brînză, 350 ocale de miere, 168.984 ocale de seu și 249.408 ocale de cerviș, produse de zahanalele de Bahne și Costieni. La rîndul lor locuitorii satelor din ocolul Răcăciuni au vîndut 1563 chile grîu, 3011 chile porumb, 60 chile secară, 142 chile ovăz și orz, 790 chile de prune, 45 chile de mere, 122.000 nuci, 34.200 vedre de vin, 76.000 vedre miere, 100 ocale ceară, 200 ocale brînză, 592 boi, 179 vaci, 20 cai, 150 oi, 120 de porci, 17.650 ocale de seu și 2.000 ocale cerviș.

O privire de ansamblu asupra producției și comerțului din zonă se poate contura observând totalitatea vânzărilor făcute de locuitorii satelor Biliiești și Răcăciuni la iarmaroace în anul 1844.

Din suma „vedomostiilor“ rezultă că în total, în 1844 s-au vândut la iarmaroacele ținutului Putna 1932 boi, 1065 vaci și 1611 oi.

O altă marfă desfăcută prin iarmaroace era peștele, care prin lipovenii din Galați și bălțile Dunării ajungea în cantități destul de însemnate în această parte a țării¹⁰⁰.

Articolele de import ca „băcălii“, stofe, unelte agricole etc. pătrundeau în iarmaroacele din orașe și țirguri, venind din Galați. Într-o adresă către Isprăvnicia Putna, din 8 decembrie 1844, privighetorul ocolului Vrancea făcea cunoscut că locuitorii satelor de acolo cumpărau de pe la țirguri „fabricaturi, brașovenii, curele, minere și altele“¹⁰¹.

În iarmaroacele din ținutul Putna articolele de import pătrundeau și din orașul Focșani. Aici au intrat, în 1844 mărfuri din Lipsca în valoare de 60.000 galbeni, din Viena de 10.000 galbeni, din Turcia „aba, blanc, găitane“ de 14.000 galbeni, din Brașov, de 15.000 galbeni, din Rusia, tot felul de metaluri „curelării, frîngihii, farfurii, clopote“ etc. pînă la 6.000 galbeni și „fabricaturi“ din București, precum „testemeluri, pantofi“ și altele pînă la 2.500 de galbeni¹⁰². În 1844 aceste mărfuri se găseau de vinzare și pe piața țirgului Panciu,¹⁰³ aduse din Focșani. Se remarcă prețul ridicat al produselor importate, comparativ cu al celor indigene, datorat în cea mai mare parte taxelor de vamă și costului transportului. Pentru „băcăliile“ în valoare de 20.267,12 lei, transportate de la Galați la mănăstirea Neamț, s-au plătit: 565 lei vamă, 190 lei vătăjiei cărașilor¹⁰⁴, 400 lei pentru transport „cite 100 lei de fiecare cal folosindu-se „carul mocănesc“¹⁰⁵.

Datele statistice asupra volumului mărfurilor vîndute la un singur iarmaroc sînt deosebit de rare. Avem totuși o informație de acest fel din 1825, care arată că în acel an, la un iarmaroc la Tecuci s-au vîndut 36 de vaci și 6 boi pe care s-au încasat 8,16 lei, după cum urmează: pe 21 vaci 4,8 lei, pe alte 15 vaci 3 lei, pe 6 boi 1,80 lei¹⁰⁶.

Tot așa, la Focșani aflăm dintr-o dare de seamă a stărostiei Putna, pe anul 1850 că la un singur iarmaroc din acel an s-au vîndut 100 de vite mari, iar suma totală a tranzacțiilor s-a ridicat la 80.000 lei¹⁰⁷.

Iarmaroacele nu erau numai o piață de desfacere a produselor agro-alimentare și meșteșugărești, ci și apreciate locuri de agrement. La Drăgănești-Tecuci, boierul Mihalache Sturza în cererea din 10 mai 1833 solicita înființarea de iarmaroace „pentru a locuitorilor petrecere și alisveriş“¹⁰⁸. Aici erau prezenți comedianți, păpușari, se instalau scrincioburi etc. constituind o irezistibilă atrac-

¹⁰⁰ Vezi tabla vămii Focșani din Februarie 1725 (Bibl. Acad. R. S. România, Manuscrise, DLXXVI/195) și tabla pentru banii vămii ce s-au strîns în august 1825 la Galați, Ibidem, DLXXVI/263).

¹⁰¹ Arh. St. Focșani, fond Stărostia Putnei, dosar 771/1844, f. 8.

¹⁰² Ibidem.

¹⁰³ Arh. St. Iași, Tr. 1772, op. 2020, dosar 16593, f. 17.

¹⁰⁴ Existau vătăjii de harabagii în mai toate țirgurile Moldovei inclusiv la Focșani (Arh. St. Iași, Tr. 1352, op. 1535, dosar 1270, f. 13).

¹⁰⁵ Arh. St. București, fond Mănăstirea Neamț, dosar 81/1841, f. 38.

¹⁰⁶ Bibl. Acad. R. S. România, Manuscrise, CLXXVI/196.

¹⁰⁷ Arh. St. Focșani, fond Stărostia Putnei, dosar 1189/1859, f. 1.

¹⁰⁸ Arh. St. Iași, Tr. 507, op. 550, dosar 259, f. 60.

ție, îndeosebi asupra lumii satelor. Zicala populară „se adună lumea ca la iarmaroc” confirmă o realitate istorică a acestei perioade.

O modalitate eficientă și rapidă a efectuării plăților o constituie acum folosirea biletelor la ordin. Pentru garantarea împrumuturilor, încep a se folosi în mod curent polițele. La 14 noiembrie 1839, un oarecare vătaf Vasile primește un ordin de plată pentru zaraful Leiba Cahan din Focșani, pentru a i se achita vinul-vindut la Nicorești, în valoare de 1000 lei¹⁰⁹. De asemenea, în vederea efectuării unor cumpărături, vechilul mănăstirii Neamț se împrumută pe bază de polițe la zarafii din Focșani, plătind o dobândă de 3 la sută pe lună¹¹⁰.

Printre negustorii prezenți la iarmaroacele din ținutul Putna documentele menționează un mare număr veniți din Țara Românească. Prezența lor aici era facilitată de faptul că prin Focșani, „care se considera unul și întrebuințat unul din altul” trecerea dintr-o parte în alta a oamenilor și mărfurilor era liberă, cum se prevedea în convențiile vamale¹¹¹.

Schimbul dintre cele două părți era mult ușurat și de faptul că la Focșani exista un curs unic al monedelor și al sistemului de măsuri și greutate¹¹².

După desființarea vămilor dintre Moldova și Țara Românească, în 1847 cînd eu excepția sării, mărfurile puteau circula liber dintr-un principat în altul, schimbul de produse se intensifică¹¹³.

Documentar, îi întîlnim pe munteni la iarmaroacele de la Nămolosa¹¹⁴, Odobești¹¹⁵ și Panciu¹¹⁶. Întîlnim situații cînd muntenii cumpărau cereale din Moldova, considerindu-le de o calitate superioară celor din Țara Românească¹¹⁷.

Comerțul ambulant era practicat de așa numiții „desăgari” sau „coropcari” ce își purtau marfa în spate, în coropcă (un fel de dulap cu polițe), obiectul comerțului lor fiind tot felul de produse alimentare și meșteșugărești de mai mică importanță.

Deoarece își plăteau patenta în tirgurile în care își aveau locuințele, erau scutiți de plata altor dări în iarmaroace și tirguri¹¹⁸. Printre coropcari, sînt amintiți la Panciu, la 22 iunie 1839 și „lipovenii ce umblă cu coropca în spinare”¹¹⁹.

Creșterea sub aspect calitativ și cantitativ a volumului mărfurilor oferite pieței în această etapă este o dovadă că în economia sudului Moldovei, ca de altfel în a întregii țări, au avut loc importante schimbări de structură, îndeosebi în domeniul formelor și relațiilor comerciale, care devin din ce în ce mai perfecționate.

În perioada de început a funcționării iarmaroacelor, datorită numărului lor cedus, neînțelegerile dintre proprietari, alimentate de diverse cauze ce le stîn-

¹⁰⁹ Cei 1000 lei i s-au plătit în următoarele monede: 5 galbeni blanci, 25 irlmîlei vechi; 17 irlmîlici noi, 12 carboave, 136 husași, una rublă și un sfert carboavă (Bibl. Acad. R. S. România, Manuscrise, CCCVIII/173).

¹¹⁰ Arh. St. București, fond Mănăstirea Neamț, dosar 81/1841, f. 37.

¹¹¹ Ibidem, fond Vistierie, dosar 1277/1841, f. 4—5—32.

¹¹² Ibidem, dosar 2536/1842, f. 155; 1277/1841, f. 366.

¹¹³ „Foia Sătească” an X, nr. 2 din 11 ianuarie 1848 și adaos la „Foia Sătească”, nr. 8 și IX din 25 ianuarie 1848.

¹¹⁴ Arh. St. Iași, dosar lit. M/509, f. 116.

¹¹⁵ Ibidem, Tr. 1772, op. 2020, dosar 2529, f. 1.

¹¹⁶ Arh. St. București, fond Mănăstirea Bogdana, XL/27.

¹¹⁷ Ibidem, Vornicia dinlăuntru, Ad-tive, dosar 3098/1837, f. 1.

¹¹⁸ Dumitru Z. Furnică, *Documente privitoare la comerțul românesc, 1473—1868*, București, 1931, p. 240—241 și Arh. St. Iași, Tr. 166, condica nr. 6, f. 137—138.

¹¹⁹ Arh. St. București, fond Mănăstirea Bogdana, XL/27.

ghereau activitatea, deși mai rare, se întâlnesc totuși. Astfel, într-o jalbă adresată domnului — la 22 septembrie 1819, egumenul mănăstirii Bogdana arăta că datorită reducerii tranzacțiilor comerciale, a fost silit să-și mute cele două iarmaroace de la satul Movilița, tot de pe proprietatea mănăstirii „unde se țineau de sute de ani” la Panciu. Iordache Catargiu a înființat însă la aceeași dată două iarmaroace pe moșia sa Mărășești „unde de cînd lumea n-au mai fost”, cu intenția de a strica așezarea acestui târgușor¹²⁰. Odată cu înmulțirea numărului iarmaroacelor a crescut și numărul conflictelor între beneficiari, deoarece îngustarea hinterlandurilor celor vechi însemna diminuarea cotei lor de afaceri sau chiar, datorită concurenței, desființarea lor. Conflicte aveau loc uneori chiar și între târgoveți, generate de faptul că vânzarea și implicit cumpărarea mărfurilor datorită unor condiții mai favorabile, se făceau numai într-o parte a târgului. O astfel de situație întâlnim la Nicorești-Tecuci, unde locuitorii din partea de sus a târgului se plîng Vistieriei la 30 august 1835, că întrucît iarmaroacele se fac numai în partea de jos, pe partea lor „a început a se prăpădi toate dughenele”¹²¹, din lipsă de cumpărători.

La Panciu, la vremea iarmaroacelor, negustorii se așezau cu mărfuri numai pe partea răzeșească, evitînd partea mănăstirii Bogdana deoarece acolo se cereau taxe mai ridicate.

În urma reclamației făcute de către locuitorii de pe partea mănăstirii, la 3 decembrie 1832, se ajunge la o înțelegere prin care se repartizează mărfurile pe toată întinderea uliței, atît pe partea mănăstirii cît și pe cea răzeșească,¹²² pentru ca ambele părți să beneficieze de taxele încasate pentru mărfurile aduse și să se poată aproviziona cu produse agro-alimentare. În pofida reglementării însă, negustorii continuă să-și aducă mărfurile tot în partea de jos a târgului, în timp ce partea de sus, proprietate a mănăstirii, rămîne „ca pustie” și cei de aici, pentru a-și cumpăra cîte ceva de ale mîncării, erau nevoiți să se deplaseze tot pe partea răzeșească¹²³. De aceea, în jalba din 20 august 1852 către Departamentul bisericesc, obștea locuitorilor de pe partea mănăstirească face cunoscut că „dacă nu se va regularisi împărțirea și întinderea sîrbilor ce vin la acest tîrg la zilele de tîrg și iarmaroace pe toată ulița, nu sînt siguri de nepribegirea ce s-ar întîmpla”¹²⁴.

Se întîmpla uneori ca târgoveții să considere că și iarmaroacele din unele sate le făceau concurență, stingherindu-le și limitîndu-le cîștigurile, ceea ce îi determină să se adreseze autorității centrale, pentru a cere încetarea activității acestora. Așa de pildă în iulie 1835, târgoveții din Agiudul Nou cer desființarea iarmaroacelor de la Răcăciuni-Bacău, deoarece „ne împiedică tot felul de alișveriș și hrana vieții noastre”¹²⁵.

În urma cercetărilor efectuate, stărostia dă dreptate târgoveților din Agiudul Nou, arătînd în raportul ei din 1 noiembrie 1835 către Vistierie că „în toate zilele cînd se fac iarmaroace acolo, tîrgul lor se află pustiu”¹²⁶. În fața acestor

¹²⁰ Afirmația „și de zece ani se ține orînduiala asta” lasă să se înțeleagă faptul că mutarea iarmaroacelor de la Movilița la Panciu a avut loc în anul 1809 (Arh. St. București, fond Mănăstirea Bogdana, XII/11).

¹²¹ Arh. St. Iași, Tr. 875, op. 997, dosar 425, f. 116.

¹²² Arh. St. Focșani, fond prefectura Putna, dosar 16/1885, f. 73.

¹²³ A doua înțelegere dintre târgoveți din 20 iunie 1838 (Arh. St. București, fond Mănăstirea Bogdana, dosar 5, f. 405).

¹²⁴ Arh. St. Iași, Tr. 1772, op. 2020, dosar 26.207, f. 2.

¹²⁵ Ibidem, Tr. 875, dosar 997, f. 112.

¹²⁶ Ibidem, f. 158.

argumente Vistieria cere Sfatului administrativ desființarea acestor iarmaroace, pe motiv că sînt la o depărtare de numai două ceasuri și jumătate de Agiud și totodată pentru că „la Adgiud este vechiul tîrgușor, iar la Răcăciuni este numai un sat”¹²⁷. La rîndul său, Sfatul solicită domnului desființarea iarmaroacelor cu alîșverîșul neguțătoriei, iar la Răcăciuni iaste un sat, a căror lăcuitori urmează a se hrăni cu lucrarea pămîntului¹²⁸. În cele din urmă, toate aceste acțiuni au rămas fără finalitate, marele postelnic informînd Vistieria, la 10 decembrie 1835, că nu se pot desființa privilegiile, ci doar „dispune schimbarea datelor pentru ca să se poată folosi de iarmaroace ambele părți”. Ulterior, la 26 februarie 1844, aceiași tîrgoveți din Agiudul Nou se adresează Secretariatului de Stat, pentru a cere desființarea iarmaroacelor și a zilelor de tîrg de pe moșia Domnești, deoarece „cu totul ni obișduiește, închizîndu-ne tot negoțu”¹²⁹.

Existența într-un spațiu restrîns a mai multor iarmaroace, prin desprinderea și atragerea spre nuclee mai puternice a unor sate aparținînd altor cîmpuri de gravitate, a sfîrșit de cele mai multe ori prin reducerea sau chiar încetarea activității unora lipsite de prezența locuitorilor, negustorilor și mărfurilor, care le activizau comerțul.

Pentru aceasta, beneficiarii mai vechi ai privilegiilor de iarmaroace, interesați în menținerea avantajelor integrale ale proprietăților lor, se străduiau să anuleze orice alt nou iarmaroc, care datorită apropierii le-ar fi cauzat prejudicii. Astfel, la 16 ianuarie 1838, spătarul Iancu Greceanu roagă Vistieria să nu aprobe înființarea de iarmaroace lui Tudorache Iamandi la tîrgul Berești-Covurlui, întrucît îi stîngherește „alîșverîșul tîrgului său Drăgușeni”¹³⁰, iar la 10 februarie 1844 vîstierul Alecu Balș, proprietarul moșiei Agiud, protestează împotriva înființării de iarmaroace și zile de tîrg la Domnești pe moșia postelnicului Iancu Razu, tot din cauza apropierii¹³¹. Conflictul dintre vîstierul Alecu Balș și postelnicul Iancu Razu a continuat pînă în 1851, cînd, deși se constată de către forurile competente că Alecu Balș are dreptate, nu se poate lua nici o hotărîre cu privire la interzicerea iarmaroacelor și a zilei de tîrg la Domnești, deoarece „s-au văzut la mîna dumnealui vornicul Razu, acturile ce au înfățișat pentru statornicirea zilelor de iarmaroace și tîrgușor acolo”¹³².

Încălcînd legislația în vigoare ca și învoielile încheiate cu tîrgoveții, sau încasînd de la cei ce veneau cu mărfuri taxe abuzive, unii proprietari dornici de o rapidă îmbogățire și-au nesocotit interesele, golînd iarmaroacele de oameni și, prin aceasta, aducînd pagube tîrgoveților, care s-au văzut nevoiți pentru a-și apăra drepturile, să ducă împotriva acestora o continuă și asiduă luptă care, deoarece ținea la diminuarea exploatării, avea un caracter progresist.

La Panciu, tîrgoveții s-au învoit cu mănăstirea Bogdana ca, în schimbul unei sume globale, aceasta să nu se mai amestece la încasarea de taxe de la acei ce veneau cu mărfuri la vremea iarmaroacelor. În 1830, egumenul, după ce a luat de la tîrgoveți „prin chipuri” învoiala respectivă, a căutat să încaseze de la participanții iarmaroacelor taxe abuzive, acțiune în urma căreia negustorii și locuitorii au început să ocolească aceste iarmaroace¹³³.

¹²⁷ Ibidem.

¹²⁸ Ibidem, f. 159.

¹²⁹ Ibidem, Tr. 1764, op. 2013, dosar 1925, f. 30.

¹³⁰ Ibidem, Tr. 766, op. 868, dosar 599, f. 1449.

¹³¹ Ibidem, Tr. 1764, op. 2013, dosar 1926, f. 25.

¹³² Ibidem, Tr. 1768, op. 2011, dosar 281, f. 542—545 (distanța între localitățile Domnești și Agiudul Nou este de 12 km).

¹³³ Arh. St. București, fond mănăstirea Bogdana, XXIX/6, jalba tîrgoveților către domn din 24 februarie 1818.

La 24 iunie 1843 privighetorul de Zăbrăuți raporta stărostiei că egumenul lua de la cei ce veneau la iarmaroace cu marfă, sume necuvenite¹³⁴. La această sesizare egumenul răspunde, fapt ce scoate în evidență creșterea gradului de combativitate al târgoveților pânceni, că „aceștia nu lasă pe mânăstire a se folosi în liniște de proprietatea ei”¹³⁵.

Atît pentru localitățile rurale, dar mai ales pentru târguri sau orașe, iarmaroacele au avut un rol cu atît mai important, cu cît volumul tranzacțiilor efectuate era mai mare.

Pentru a-și asigura condiții bune desfășurării comerțului unii proprietari, doritori de a câștiga cît mai mult din exploatarea moșiilor, se văd stimulați să investească o parte din sumele încasate pentru amenajări de drumuri, construirea de tarabe, dughenițe etc. care prin acumulări treptate, transformă piața periodică într-una permanentă, iar sub aspect edilitar, satul în târg. Transformarea lentă a orașelor și târgurilor în centre permanente ale schimbului de mărfuri, consecință a slabei dezvoltări a diviziunii sociale a muncii, a făcut însă ca iarmaroacele să continue a avea încă un rol important în viața economică a târgurilor și orașelor, cel puțin pînă la jumătatea secolului al XIX-lea.

În hrîsovlul acordat de către Mihail Sturza vv. orașului Galați la 1 octombrie 1836, se făcea mențiunea, nu lipsită de semnificație că se înființează acolo cinci iarmaroace pe an „pentru mai multă deschidere a negoțului”¹³⁶, iar vornicul Costachi Conachi făcea cunoscut domnului, la 10 decembrie 1845, că târgușorul Puțani-Tecuci „cu mare greutate mai poate a să ține din pricina lipsei de iarmaroace”¹³⁷.

Concurența dintre iarmaroacele apropiate, lipsa unor condiții favorabile pentru exercitarea comerțului, cu amenajări pentru depozitarea și expunerea mărfurilor etc., dările excesive și abuzurile de tot felul sînt tot atîtea cauze care explică decăderea unor iarmaroace și implicit a unor așezări. La Drăgușeni-Covurlui, târgoveții se plîng că posesorul Pandichi „lua de la cei ce veneau cu marfă la târg cît voia, din care pricină au conținut a mai veni”¹³⁸. La Agiud-Nou, locuitorii se plîng Ministerului de Interne, la 5 ianuarie 1860 că „plătim domnului Balș un acciz impus cu forța și n-avem decît suflet și colibă de casă, fără cergă în pat” În pofida legii, menținînd monopolul și impunîndu-i la taxe abuzive, i-a determinat pe mulți dintre târgoveții săraci „a lăsa totul și a se împărți pe aiurea”, pustiindu-se mahalaua¹³⁹.

La Nămolosa-Putna, în 1835 din totalul de 51 de prăvălii, 18 erau deșarte¹⁴⁰, fapt ce arată că târgul se afla în declin economic. Tîrgușorul Vladnicul-Tecuci, la 1853, „era cu totul pustiu” avînd doar 16 „dughenițe”¹⁴¹.

Funcția economică a celor mai multe din aceste târgușoare a încetat, deoarece, datorită în primul rînd abuzurilor proprietarilor n-au mai fost frec-

¹³⁴ Ibidem, XIV/4.

¹³⁵ Ibidem, adresa stărostiei către egumenul mânăstirii Bogdana din 24 iunie 1843.

¹³⁶ Arh. St. Iași, Tr. 1768, op. I/2017, dosar 422, f. 45.

¹³⁷ Ibidem, Tr. 1316, op. 1482, f. 982.

¹³⁸ *Documente privitoare la istoria economică a României, Orașe și târguri, 1776–1865. Moldova*. Seria A, vol. II, București, 1960, p. 161–169.

¹³⁹ Arh. St. București, fond Ministerul de Interne, Moldova, dosar 237/1859, f. 5, 8, 11, 20, 23, 34, 37. Art. 46 al Convenției de la Paris din 1858 prevedea abolirea tuturor monopolurilor în țările române (D. A. Sturdza, *Acte și documente privitoare la istoria renașterii României*, vol. VII, p. 313).

¹⁴⁰ Arh. St. Iași, dosar lit. M/509, f. 117.

¹⁴¹ Ibidem, Tr. 1768, op. 2017, dosar 609, f. 17.

ventate de către negustori și locuitori. La târgul Drăgușeni-Covurlui, proprietarul informează Vistieria că a fost nevoit să reducă numărul zilelor de iarmaroc „din pricină că de la o vreme încoace au început a nu se prea aduce vite”¹⁴².

Cauza decăderii activității comerciale la Drăgușeni-Covurlui a fost după cum arată proprietarul Iancu Greceanu la 12 ianuarie 1839, că târgoveții de acolo, deși se angajaseră în scris să nu neguțătorească decît prin dughenele lor, umblau prin sate cu tot soiul de mărfuri, iar prin unele deschiseseră chiar și dughene, din care cauză au împiedicat cu totul venirea locuitorilor la iarmaroace, producînd mari pagube proprietarului¹⁴³. Și, în timp ce unele iarmaroace s-au văzut nevoite să-și înceteze activitatea, altele, datorită unor conjuncturi favorabile, și-au specializat și diversificat funcțiile devenind din centre ale comerțului periodic, centre ale comerțului stabil.

Tîrgul Panciu, ale cărui începuturi se situează la sfîrșitul secolului al XVIII-lea s-a dezvoltat concomitent atît pe moșia mănăstirii Bogdana cît și pe aceea a răzeșilor din Crucea de Jos, datorită importanței iarmaroacelor ce se țineau aici și îndeosebi a aceluia de toamnă.

La Odobești, tot din iarmarocul de toamnă, a luat ființă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, tîrgul permanent, cu o piață și dughene stabile¹⁴⁴.

La Nicorești-Tecuci, de asemenea centru de podgorie cu iarmaroace „în toate toamnele”¹⁴⁵, tîrgul a apărut și se va dezvolta continuu, tot la începutul secolului al XIX-lea¹⁴⁶.

În toate cazurile prezentate, iarmaroacele au precedat înființarea tîrgurilor. Exista, de altfel, și în concepția contemporanilor părerea că, prin înființarea de iarmaroace se creau de fapt premisele înființării de tîrguri.

Constantin Botez, proprietarul moșiei Glodurile-Tecuci, solicită la 10 iunie 1835 Sfatului ocîrmuitor dreptul de a deschide iarmaroace „ca după vreme să pot încheia și tîrgușor, spre alîșverîșurile locuitorilor”¹⁴⁷. În octombrie 1837 același ban Constantin Botez considera că s-au creat condițiile necesare înființării tîrgușorului și deci solicită Vistieriei eliberarea privilegiului de tîrg, „deoarece acum mulți dintre neguțători voiesc a se stabili acolo, ridicînd binal”¹⁴⁸.

Ca și în cazul iarmaroacelor, motivația hrîsovului de tîrg trebuia să prevadă avantajele naturale, ca și îmbunătățirile ce urmau a fi aduse de proprietar. În hrîsovul din 11 mai 1841, prin care se acordă polcovnicului Ion Shina dreptul de a face tîrg pe moșia sa Vladnicul-Tecuci, se arată că „este așezat pe drumul mare, aproape de ratoș, vîlniță și de mori, condiții lesnicioase înfloririi comerțului”. Celor ce urmau a se stabili aici, proprietarul se angaja să le facă anumite avantaje, precum acordarea gratuită a lemnului necesare construirii dughenelor, scutire de bezman pe timp de trei ani etc.¹⁴⁹. La 24 mai 1845, proprietarul face un nou apel pentru atragerea de tîrgoveți, arătînd că „în afara scutirii de dări pe timp de trei ani, le va lăsa și după aceea taxele pentru băuturi și altele mult mai gîos” decît prin celelalte tîrguri¹⁵⁰.

¹⁴² Ibidem, f. 2.

¹⁴³ Ibidem, Tr. 875, op. 997, dosar 426, f. 341.

¹⁴⁴ C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 175—177.

¹⁴⁵ Arh. St. Iași, Tr. 875, op. 997, dosar 425, f. 116.

¹⁴⁶ Arh. St. București, colecția Documente istorice, CLXIV/44.

¹⁴⁷ Arh. St. Iași, Tr. 766, op. 868 dosar 536, f. 6.

¹⁴⁸ Ibidem, N. Iorga opinia că boierii solicitînd dreptul de a deschide iarmaroace, de la început aveau și intenția de a le preface în așezări statornice orășenești (Vezi „Mem. Acad. Rom.” Seria I, Tom 39, p. 316—317).

¹⁴⁹ Arh. St. Focșani, fond Stăroștia Putnei, dosar 573, f. 118.

¹⁵⁰ B.F.O., XIII (1845), p. 202.

La Domnești, deși proprietarul moșiei, Iorgu Razu, obținuse numai privilegiul de iarmaroc, cu de la sine putere a construit 12 dughene „spre sprijinirea neguțătorilor ce vor trage acolo”¹⁵¹ cu intenția de a face târg, și, pentru a și-l popula, cu prilejul înscrierii la bir a locuitorilor „a găsit prilej să atragă 80 de locuitori fruntași din satele răzășești (Ruginești, Copăcești, Anghelești și Păunești) ca și din satul mănăstirii Bîrnova, Bălca, făcîndu-i tirgoveți”¹⁵².

Pentru a pune capăt numeroaselor reclamații și pentru a da o bază legală înființării de târguri, la 8 martie 1852 se desființează obligativitatea menținerii distanței de patru ceasuri între târgurile fără iarmaroace, menținîndu-se numai pentru târgurile cu iarmaroace¹⁵³.

Desigur, în târguri nu se puteau așeza oricare dintre țărani, ci doar aceia care cunoșteau un meșteșug, sau aveau oarecari deprinderi în activitatea comercială și înainte de toate, o stare materială bună. Există de fapt și o bază legală, care permitea, cu îndeplinirea anumitor condiții, stabilirea unor țărani în orașe și târguri. Odată stabilit în târg, țăranul trebuia să mai plătească Casei Obștești o sumă egală cu aceea a patentei, care de asemenea trebuia achitată imediat și integral¹⁵⁴.

În 1855, în ținuturile sudice ale Moldovei-Covurlui, Tecuci și Putna — figurau în listele Vistieriei, următoarele tirgușoare. În ținutul Covurlui: Pechea, Foltești, Golășești, Vlădești, Roșojeni, Drăgușeni și Berești. În ținutul Putna: Odobești, Panciu, Agiud, Domnești, Nămolosa și Sindilari și în ținutul Tecuci: Nicorești și Podul Turcului¹⁵⁵. Dezvoltîndu-se continuu sub aspect demografic și edilitar, adîncindu-se diviziunea socială a muncii, populația stabilă din aceste târguri fiind constituită din ce în ce mai mult din meșteșugari și negustori, iar comerțul exercitîndu-se cu precădere în prăvălii stabile, specializate pe profiluri de mărfuri, unele din ele ca: Odobești, Panciu, Agiudul, Nicorești etc. au devenit după 1860 comune urbane¹⁵⁶.

În această nouă fază, dezvoltîndu-se în aceste centre o rețea importantă de prăvălii, continuu aprovizionate cu mărfuri diversificate pentru toate gusturile și posibilitățile, urmare a construirii în zonă a unei rețele de drumuri mai bune și mai sigure, comerțul de iarmaroc stagnează, populația satelor îndreptîndu-se spre orașe și târguri, spre a se aproviziona cu produsele meșteșugărești necesare și pentru a se desfăce pe piața orașului sau târgului respectiv, produsele agro-alimentare.

Concomitent cu creșterea funcțiilor economice, a crescut și rolul social al acestor târguri, unele devenind subdiviziuni administrative (ocoale), în care își aveau reședința slujbașii ce asigurau executarea ordinelor, se preocupau de încasarea dărilor etc.

Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea acest proces de dezvoltare a târgurilor și orașelor generalizîndu-se, iarmaroacele își pierd funcția economică și deci importanța de mai înainte. Dezvoltarea căilor de comunicație, a circulației libere a mărfurilor în condiții de securitate etc. a facilitat schimbul permanent dintre sat și oraș, a creat premisele comunității economice și mai apoi, viața unică a întregii țări.

¹⁵¹ Ibidem, op. 211, dosar 281, f. 542—545.

¹⁵² Ibidem.

¹⁵³ *Manualul Administrativ*, vol. II, cap. XIII, p. 119.

¹⁵⁴ Arh. St. Iași, Tr. 175, op. 997, dosar 426, f. 151, 397, 400.

¹⁵⁵ Ibidem, Tr. 1757, op. 2005, dosar 615.

¹⁵⁶ Arh. St. București, colecția Documente istorice, 733, f. 26—31.

În condițiile limitării și apoi a abolirii monopolului turcesc asupra comerțului extern al țărilor române și obținerii libertății comerțului pe Dunăre și Marea Neagră, produsele agroalimentare ale Moldovei pătrund în circuitul economic european, antrenând economia Moldovei pe calea dezvoltării capitaliste.

Sudul Moldovei, datorită apropierii de portul Galați, a fost cuprins mai repede și mai complet de acest reviriment economic, deoarece avînd și mai bogate resurse agroalimentare, produsele sale pătrund mai ușor și cu cheltuieli de transport mai mici pe piața europeană de mărfuri.

Creșterea rapidă a volumului comerțului extern a activizat și piața internă, solicitînd-o acum să satisfacă atît nevoile mereu crescînde proprii, cît și cerințele de export. Comerțul intern se desfășoară sub două forme, a schimbului permanent în prăvălii (dughene) care avea o pondere mai mică la începutul secolului al XIX-lea și al schimbului periodic în iarmaroace și zile de tîrg, din orașe, tîrguri și sate, care cunoaște o stagnare începînd cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Deoarece se organizau și-și desfășurau activitatea după vechi tradiții, pe bază de privilegii, acordate de către domn proprietarilor de moșii, cu respectarea dreptului de monopol al acestora etc., iarmaroacele reprezintă forme feudale de exercitare a comerțului.

Cu toate acestea, întrucît au înlesnit pătrunderea produselor țărănești pe piață, activizînd schimbul dintre sat și oraș, au contribuit la stratificarea țărănimii, la creșterea ponderii și rolului negustorimii în viața economico-socială, permițîndu-i să-și însușească o parte din renta feudală pentru acumulări și investiții prin faptul că, favorizate de împrejurări, unele au devenit tîrguri ca așezări urbane. Iarmaroacele și-au adus un aport deosebit la formarea și dezvoltarea pieții interne unice a Principatelor române și în ultimă instanță, la apariția și dezvoltarea relațiilor de producție capitaliste.

În mod cu totul deosebit în ținuturile sudice ale Moldovei, iarmaroacele au avut nu numai o importanță locală, contribuind nu numai la aprovizionarea cu alimente a orașelor sau la aprovizionarea satelor cu produse meșteșugărești, ci avînd și rolul de a spori volumul comerțului extern.

Prezența la iarmaroacele de la Galați, Nămolosa, Odobești, Panciu, Nicorești etc. a unor negustori străini, ce achiziționau pentru export importante cantități de vin, cereale, vite etc. ce erau dirijate spre Rusia, Turcia, Austria, Țara Românească etc. este o dovadă concludentă în acest sens.

Concomitent cu sporul demografic al orașelor și tîrgurilor și cu dezvoltarea edilitară a acestora, a specializării funcțiilor lor economice și administrative, în condițiile sporirii și îmbunătățirii rețelei rutiere, organizării securității negustorilor și mărfurilor lor, importanța iarmaroacelor scade, produsele țărănești găsindu-și în noile condiții create, plasament mai sigur și mai avantajos pe piața stabilă a orașelor și tîrgurilor.

ANEXĂ :

LISTA LOCALITĂȚILOR CU IARMAROACELE DIN ȚINUTURILE SUDICE ALE MOLDOVEI-COVURLUI, TECUCI ȘI PUTNA — ÎNTRE 1800—1864

Ținutul Covurlui :

1. Tîrgușorul Rogojeni (1820) ¹⁵⁷

¹⁵⁷ B.F.O., XIII, 16 septembrie 1845, p. 304. Cifra din paranteză reprezintă anul emiterii hrisovului, sau cea mai veche mențiune documentară. Denumirea de tîrgușoare este dată în lista tîrgurilor și tîrgușoarelor mai însemnate, a Vistiei (Arh. St. Iași, Tr. 1772, op. 2020, dosar 45782, f. 117—118).

2. Țirgușorul Drăgușeni (1823) ¹⁵⁸
3. Orașul Galați (1836) ¹⁵⁹
4. Țirgușorul Pechea (1836) ¹⁶⁰
5. Satul Brănești (1837) ¹⁶¹
6. Țirgușorul Berești (1838) ¹⁶²
7. Satul Băleni (1839) ¹⁶³
8. Țirgușorul Foltești (1840) ¹⁶⁴
9. Țirgușorul Golăsești (1844) ¹⁶⁵
10. Țirgușorul Vlădești (1853) ¹⁶⁶

Ținutul Tecuci :

1. Negrilești (1806) ¹⁶⁷
2. Țirgușorul Puțani (1814) ¹⁶⁸
3. Umbrărești (1817) ¹⁶⁹
4. Orașul Tecuci (1817) ¹⁷⁰
5. Țirgușorul Nicorești (1817) ¹⁷¹
6. Țirgușorul Găiceana (1818) ¹⁷²
7. Lărgășeni (1812—1819) ¹⁷³
8. Vladnicu (1819—1821) ¹⁷⁴
9. Dămăcușa (1822—1828) ¹⁷⁵
10. Țirgușorul Podul Turcului (1831) ¹⁷⁶
11. Țirgușorul Stănișești (1834) ¹⁷⁷
12. Filipeni (1834) ¹⁷⁸
13. Brehoia-Călmățuia (1835) ¹⁷⁹
14. Glodurile (1837) ¹⁸⁰
15. Țirgușorul Colonești (1839) ¹⁸¹
16. Ivești (1856) ¹⁸²

¹⁵⁸ Arh. St. Iași, Tr. 875, op. 997, dosar 426, f. 341.

¹⁵⁹ B.F.O. XV, (1847), p. 528.

¹⁶⁰ Arh. St. Iași, Tr. 766, op. 868, dosar 538, f. 68.

¹⁶¹ Arh. St. București, colecția Documente istorice, CLXXIX/186.

¹⁶² Arh. St. Iași, Tr. 1768, op. 211, dosar 281, f. 413.

¹⁶³ Ibidem, Tr. 875, op. 997, dosar 426, f. 35.

¹⁶⁴ Ibidem dosar 18, f. 1.

¹⁶⁵ Ibidem, Tr. 1768, op. 211, dosar 281, p. 399.

¹⁶⁶ Ibidem, Tr. 1316, op. 1482, dosar 42, f. 10.

¹⁶⁷ Arh. St. Iași, Tr. 507, op. 550, dosar 259, f. 30.

¹⁶⁸ Ibidem, op. I/2017, dosar 469, f. 11.

¹⁶⁹ Ibidem, Tr. 1764, op. 2013, dosar 1015, f. 60.

¹⁷⁰ Ibidem, Tr. 875, op. 997, dosar 425, f. 116.

¹⁷¹ Ibidem, Doc. P. 606/35, f. 87.

¹⁷² Ibidem, Tr. 875, op. 997, dosar 426, f. 23.

¹⁷³ Ibidem, Dos. 427, f. 74—75 (Hrisov de la Scarlat Alex. Callimah vv. fără a se menționa anul).

¹⁷⁴ Ibidem, dosar 425, f. 79 (Hrisov de la Mihai Șutu fără a se menționa anul).

¹⁷⁵ Ibidem, Tr. 766, op. 868, dosar 537, p. 162.

¹⁷⁶ Ibidem, Tr. 1772, op. 2020, dosar 45901, f. 19.

¹⁷⁷ Ibidem, Tr. 766, dosar 537, f. 114.

¹⁷⁸ Ibidem, Tr. 766, op. 868, dosar 537, f. 168.

¹⁷⁹ Ibidem, Tr. 875, op. 997, dosar 425, f. 22.

¹⁸⁰ Ibidem, Tr. 766, op. 868, dosar 536, f. 6.

¹⁸¹ Ibidem, Tr. 875, op. 997, dosar 426, f. 268.

¹⁸² B.F.O. (XV/1847 p. 539—540).

Ținutul Putna :

1. Movilița („De sute de ani erau întemeiate”. La 1809 sînt mutate pe moșia mănăstirii Bogdana, la Panciu)¹⁸³.
2. Țirgul Odobești (a luat ființă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, iarmarocul de toamnă avînd loc între 14 septembrie — 1 noiembrie)¹⁸⁴.
3. Țirgul Panciu (a luat ființă pe moșia mănăstirii Bogdana la sfîrșitul secolului al XVIII-lea avînd iarmarocul de toamnă ca și la Odobești, între 15 septembrie — 1 noiembrie)¹⁸⁵.
4. Soveja (1775)¹⁸⁶
5. Mărășești (1818)¹⁸⁷
6. Țirgul Agiud Nou (1823)¹⁸⁸
7. Sascut (1823)¹⁸⁹
8. Țirgul Domnești (1826)¹⁹⁰
9. Țirgul Nămolosa (1827)¹⁹¹
10. Cimpurile (1842)¹⁹²
11. Boțirlău (1825)¹⁹³

R É S U M É

Utilisant des documents des archives, l'auteur fait une ample présentation de l'activité commerciale du sud de la Moldavie dans la première moitié du dix-neuvième siècle. Il nous dévoile le chemin complexe du développement des relations de type capitaliste et leurs implications : législatives, démographiques, édilitaires, de transport, à partir de l'ancienne formule féodale du commerce par les foires jusqu'au marché permanent des villes et des bourgades — dans l'économie des Pays Roumains.

P R E C I S

Based on archival records, the author makes an ample presentation of the commercial activity in the South of Moldavia in the first half of the 19th century.

Starting from the old feudal form of trade in fairs and arriving at the stable market of towns, Gh. Untaru shows the complex development of capitalist relations in the economy of the Romanian countries with their legislative, demographie, urbanistic and of transport implications.

¹⁸³ Arh. St. București, fond Mănăstirea Bogdana, XII/11.

¹⁸⁴ C. C. Giurescu, *Istoricul podgoriei Odobeștilor*, Edit. Acad. R. S. România, 1969, p. 131—136.

¹⁸⁵ Arh. St. București, fond Mănăstirea Bogdana, XXIX/3, XII/11.

¹⁸⁶ Arh. St. București, colecția Documente istorice CCCXI/63.

¹⁸⁷ Ibidem, CCCXLV/326.

¹⁸⁸ Ibidem, fond Ministerul de Interne, Moldova, dosar 237, f. 22.

¹⁸⁹ Arh. St. Iași, Tr. 1316, op. 1488, dosar 1131, f. 1.

¹⁹⁰ Ibidem, Tr. 1764, op. 2013, dosar 71, f. 40 ; Tr. 1768, op. 1/2017, dosar 281, f. 382.

¹⁹¹ Ibidem, dosar lit. M/509, f. 117.

¹⁹² Ibidem, Tr. 1764 op. 2013, dosar 1560, f. 1.

¹⁹³ Ibidem, Tr. 1768, op. 2017, dosar 775, f. 100—101.

Săpături arheologice consemnate arhivistic

ION COJOCARU

Importantele succese înregistrate de arheologia românească — alături de celelalte izvoare, în sprijinul istoriei naționale — mai ales în ultimele două decenii confirmă *sui generis* tradițiile pozitive, din această ramură de activitate. Este suficientă, de pildă, referirea la operele de bază ale lui Grigore Tocilescu (1850—1909), sau Vasile Pîrvan (1882—1927), spre a ne putea reprezenta, pe baza vestigiilor materiale, gradul de dezvoltare a civilizației noastre din epoca pre-romană și pînă în evul mediu.

Pentru o cît mai substanțială reducere a „petelor albe” din cronica trecutului nostru multimilenar, concură evident și săpăturile — efectuate uneori de temporara administrație străină în provinciile românești. Este cazul unor săpături la mănăstirea Putna din Bucovina sfîrșitului de an 1856 — deci cu un veac anterioare celor de la Suceava¹. Ele au fost consemnate (1856) într-un amplu proces-verbal („Protocol”) ce se păstrează (în copie) la Arhivele Statului din București, în Fondul „Achiziții noi”, sub cota MMDCLIV/53.

Redactat în versiune germană, cu caractere gotice, actul a fost elaborat de o comisie ad-hoc constituită cu un profil multidisciplinar — cum am zice astăzi — de vreme ce în componența ei intrau inclusiv ingineri, medici etc.

Geneza săpăturilor putnene din 1856 rezidă în repetatele solicitări, pe care forul ecleziastic de resort, deseori asaltat de afluența vizitatorilor sosiți la Putna, le adresa în acest scop autorităților habsburgice. Se invoca necesitatea ca mormintele voievodale de la Putna să poată fi vizitate de populație, după exemplul oferit în cazul altor mănăstiri și cavouri („Klöster und Gruften”) de la Neamț și Kiev. Drept un argument în plus pentru demararea săpăturilor, procesul verbal enumeră, cu detalii, o serie din membri componenți ai acelor familii domnești: persoane de vază („berühmte Personen”), care se găsesc înhumate la Putna și anume:

- Ștefan cel Mare, menționat încă din prima pagină a documentului, drept „cel mai vestit erou român și ctitor al mănăstirii Putna, mort în anul 1504” („der berühmteste romanische * Held und Stifter des Klosters Putna, Fürst Ștefan der Grosse, gestorben im Jahre 1504”);
- prima sa soție, Doamna Maria, răposată în 1477;
- a doua soție, Doamna Maria-Voichița, fiica lui Radu cel Frumos**, decedată în 1511 — personaj domnesc din Muntenia (la care se revine și în concluziile textului de față);
- Bogdan al III-lea Voievod, fiul și urmașul lui Ștefan cel Mare (din căsătoria cu Maria-Voichița), răposat în 1517;
- Bogdan și Petru, copii mici ai lui Ștefan cel Mare, care au încetat din viață în 1479, respectiv 1480;

¹ Ion Nestor, *Epoca lui Ștefan cel Mare în lumina săpăturilor arheologice de la Suceava*, în: „Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare”, Edit. Acad. R.P.R., 1964, p. 235—257.

* Forma adjectivală „românesc” „român” este exprimată în documentul la care ne referim, prin „romanischer”, -e -es.

** Din eroare, acest voievod Radu este menționat în pag. 1 a procesulul verbal drept principe moldovean — eroare corectată ulterior de către autorii semnațari ai actului menționat.

- Ștefan Voievod („Fürst Ștefan“), adică Ștefăniță (Ștefan cel Tânăr), nepot al lui Ștefan cel Mare și decedat în 1527 ;
- Doamna Maria, nora lui Ștefan cel Mare și soție a lui Petru Rareș, decedată în 1529 ;
- Mitropoliții suceveni Teoctist (mort în 1477) și Iacob (săvârșit din viață în 1778) etc.

În paginile respectivului proces-verbal sînt în mod repetat subliniate virtuțile și meritele eroului de la Podul Înalt, prestigiul de care s-a bucurat acest domn român în rîndul maselor populare, precum și peste hotare ***. Atari sublinieri, înșușite de către membrii comisiei oficiale de săpături — comisie austriacă — erau și un reflex al luptei patriotice din întregul teritoriu național, desfășurată (1856—1859—1862) pentru Unire și alcătuirea statului național român. Astfel, citim : „Cu mîndrie aude moldo-românul și astăzi pomenindu-se numele celui mai mare erou al său, cu profund respect i-l rostește el, binecuvîntînd cu cea mai adîncă recunoștință amintirea acestui domnitor, care călăuzise statul moldovean pe cea mai înaltă treaptă de putere, de renume și făcuse celebru numele poporului român“ (Mit Stolz hört der Moldoromane noch heute den Namen seines grössten Helden erwähnen, mit Ehrfurcht spricht er denselben aus und weihet dem Andenken dieses Herrschers, der den moldauischen Staat auf die höchste Stufe der Macht und des Ruhmes gebracht, und den Namen des romanischen Volkes berühmt gemacht hatte, den tiefgefühlten Dank). În nota epocii respective, aprecierile continuă : „Ștefan cel Mare este eroul, ale cărui înfăptuiri moldo-românii le cîntă în cîntece ; iar în Ștefan cel Mare, ei văd pe prealuminatul Domn și protector religios. Cea mai proeminentă virtute a acestui Domn era vitejia și talentul său militar, așa încît moldovenii de sub comanda sa erau eroi și erau socotiți de neînvins (Ștefan der Grosse ist der Held, dessen Thaten die moldo-romanen in Lieder besingen und in Ștefan den Grossen sehen sie den erlauchten Fürsten und Beförderer der Religiosität. Die hervorragendste Tugend dieses Fürsten war Seine Tapferkeit und Sein Feldherrentalent, so dass die Moldauer unter Seiner Anführung Helden waren und für unüberwindlich hielten). Enumerînd dealtfel războaiele purtate rînd-pe-rînd de Ștefan cel Mare, același proces-verbal adaugă : „Cea mai glorioasă victorie a fost cea antiotomană din 1475 la Rahova (am Racovah) și la Dunăre, unde Ștefan nimiciu oștirea lui Soliman de 120 000 oameni — pentru care biruință, însuși Papa de la Roma porunci să se țină Te-Deum-uri sărbătorești în toate bisericile și să se facă rugăciuni pentru Ștefan, ca apărător al lumii creștine împotriva dușmanilor...“ (Der glorreichste Sieg war der gegen die Türken im Jahre 1475 am Racovah Berlad und an der Donau, wo Stefan das aus 120 000 Mann bestehende Heer des Soliman vernichtete, für welchen Sieg selbst der römische Papst in allen Kirchen feierliche Te-Deum anordnete und für Stefan als der Bollwerk der Christenheit gegen die Feinde des S. Kreuzes bethen liess...).

Același document evocă prestigiul lui Ștefan cel Mare nu numai în Moldova, ci și în Muntenia, Transilvania, Banat.

Procesul-verbal al comisiei oficiale din 1856, consenunează că același colectiv a procedat, în continuare, în chip minuțios la identificarea galeriei pentru accesul către sicrie, apoi la dezvelirea și amănunțita descriere tehnică a aces-

*** Enciclopediile de peste hotare (cea sovietică, ed. a doua, vol. 28, Moscova, 1954, pag. 107 ; cea americană, vol. 23, New York, 1965, pag. 767 ; der grosse Brockhaus, vol. 12, Leipzig, 1932, pag. 662) subliniază în mod unanim glorioasele fapte ale lui Ștefan cel Mare.

tora. S-a ajuns astfel la o serie de constatări științific-tehnice — verificate atunci și cu datele din arhiva putneană — privind inclusiv îmbrăcămintea celor dezumați. Referitor la unul din morminte, conținând rămășițele pămîntești ale unei persoane de gen feminin, din familia domnească, s-au consemnat mențiuni și de ordin artistic. Astfel, „corpul neînsuflăit, îngropat în pămînt, fusese îmbrăcat cu un fel de baiaderă“ (probabil un costum obișnuit la dansatoarele iberice — n.n.): îmbrăcămintea era confecționată din impletitură de mătase și (fire de) aur..., ornamentată cu ciucuri din perle, aur. Perlele ajunseseră în stare deteriorată. Erau și 2 inele de aur, lucrate simplu, din care unul „turcesc“ iar celălalt cu rubin (War die in Erde übergegangene Leiche mit einer Art Bajadere bekleidet gewesen, die aus Seide und Goldgeflecht verfertigt... dann Goldfransen. Die Perlen befinden sich im zerstörten Zustande... Zwei goldene Ringe einfacher Arbeit, von denen einer türkisch, der andere einen Rubinsplitter — etc.).

Un moment emoționant a fost cînd s-a dezvelit sicriul cu rămășițele pămîntești ale lui Ștefan cel Mare: „Într-un puternic dangăt de clopote — reia-tează documentul — s-a procedat la dezvelirea mormîntului. Mereu de față cu comisia, soborul mănăstiresc a îndeplinit, sărbătorește, o înălțătoare procesiune funerară — după a cărei terminare s-a pîșit la examinarea rămășițelor din sicriu“ (Unter dem vollen Glockengeläute, war das Grab aufgedeckt. Angesichts der Commission, hat der stets anwesende Klosterconvent in feierlich erhebender Weise die Exequien — nach deren Beendigung zur commissionellen Besichtigung des überrestlichen Grabes-inhaltes geschritten wurde). Din trupul marelui dispărut nu se putea vedea ceva deosebit; „este culcată, menținîndu-se destul de bine; partea superioară a craniului, <dar> complet descoperită, fără nici o urmă a acoperămîntului de odinioară“ (Liegt der noch ziemlich gut erhaltene obere Theil der Hirnschale eines menschlichen Körpers, ohne alle Spur einer ehemaligen Bekleidung ganz blossgestellt).

Este știut, că în antichitate și feudalism, cavourile și sicriile manilor personalități istorice au atras — ca un „magnet“ — în mod frecvent pe jefuitori. Nici cripta mortuară a „eroului de la Vaslui“ n-a fost astfel scutită de acțiuni reprobabile. Anume, rezultă că nu s-a dat de urma coroanei voievodale a lui Ștefan cel Mare. Procesul verbal precizează, în continuare, că survenind — potrivit izvoarelor istorice — către mijlocul secolului al XVIII-lea un cutremur de pămînt, clădirea Putnei a trebuit renovată. Cu acel prilej, pentru refacerea odoarelor de cult la o calitate superioară, fostul mitropolit Iacob a poruncit ca din acest sicriu voievodal să fie ridicate și să-i fie trimise piesele prețioase. Membrii sus-arătatei comisii de săpături blamează această stranie depozitare a criptei respective, de piesele ei importante: „Jefuirea acestui mormînt este dovedită“ (Die Beraubung dieses Grabes ist erwiesen), după cum ține să precizeze același proces-verbal. Cu toate acestea, actul din 1856 adaugă, că menționatul prelat Iacob, după renunțarea sa în 1760 la scaunul mitropolitan, a îmbrăcat cinul de simplu călugăr la mănăstirea Putna, unde „s-a săvîrșit din viață în completă sărăcie, în 1778“ (starb in gänzlicher Armut 1778).

În atari circumstanțe, pentru eventuala studiere științific-tehnică și artistică a unor piese din sus-arătaatele săpături, se oferă, totuși, anumite perspective.

Adică, s-ar putea proceda aplicându-se *metoda comparativă**. Într-adevăr, același proces-verbal ne descrie, cu detalii, de pildă obiectele descoperite în mormintul putnean cu rămășițele pămîntești ale lui Bogdan al III-lea Voievod — sicriu despre care rezultă că fusese găsit intact.

Referitor la acoperămîntul capului și piesele de podoabă (Kopfbekleidung und Schmückgegenstände), acest din urmă mormînt conținea „gingașe” părți componente (zierliche Bestandtheile) ale coroanei voievodale, confecționată dintr-o anumită stofă scumpă și căptușită cu mătase fină. Culoarea ambelor stofe pare a fi fost roșu-închis (Die farbe beider Stoffe scheint dunkelroth gewesen zu sein).

La această din urmă coroană, s-au mai aflat :

- a. 52 piese de formă triunghiulară, avînd fiecare pe una din părți împletitură ornamentală, iar în ansamblu garnitura cu pietre roșiatice, lucrate drept podoabă ;
- b. 24 bucăți ornamente septuagonale, din aur, lucrate ca și cele precedente ; în mijloc o piatră roșiatică. Alte elemente de podoabă se aflau montate în fiecare din cele 7 unghieri menționate, din componența coroanei ;
- c. 2 bucăți „nasturi” grei din aur, ornamentali, în formă de strugure și cu alte dispozitive anexe ;
- d. 38 buc. plăcuțe din aur, ovale, cu inelușe și alte piese anexe ;
- e. 52 buc. plăcuțe mai mici din aur etc. ;
- f. 3 inele (cu dimensiunile specificate în pr. verbal) : primul are diverse mici anexe și un desen gravat (aur) ; al doilea inel (aur) cu un topaz sus, iar în părți cu un mic rubin, un smarald ; ambele părți ornate cu arabescuri gravate ; al treilea inel (aur), cel mai greu, are în partea de sus un patrat (?), „în care se află, adînc săpată, imaginea bourului, vechea stemă moldoveană” (in welchem ein Auerochs das alte moldauische Wappen vortieft geschnitten ist**). Laturile acestui din urmă inel se înfățișează adînc gravate cu linii de forma arabescurilor.

În temeiul celor de mai sus, „protocolul” în cauză permite cîteva *concluzii* :

1. Săpăturile oglindite în acest proces-verbal s-au finalizat cu rezultate în genere pozitive — datele consemnate fiind susceptibile de a fi ulterior adîncite, așa cum o reclamă progresul științific ;
2. Membrii comisiei oficiale din 1856 au ținut să sublinieze odată mai mult frecvențele, răsunătoarele riposte defensive impuse Principatului moldovean în epoca lui Ștefan cel Mare, pe baza unei oștiri structurate pe participanții-oameni liberi, drept o remarcabilă prezență, dinamizată de figura glorioasă a lui Ștefan cel Mare însuși ;

* În mod similar, la Simpozionul desfășurat (octombrie 1986) la Academia R. S. România, în cadrul Comitetului Român de Istoria și Filosofia Științei, la una din comunicări — intitulată *Gînditorul de la Hamangia. Considerații cu privire la geometria sa*, autor : Vasile Droj — s-a recurs la *compararea* respectivelor parametri, cu cei corespunzători piramidei lui Keops. Au rezultat asemănări, precum și unele particularități specifice creației locale, de la Dunărea de Jos.

** Inițial cu, binecunoscutul ei rol heraldic, stema moldoveană a bourului se regăsește multiform pînă tîrziu. Astfel, între obiectele cu care, prin osîrdia lui Mihail Kogălniceanu, Moldova a participat — prin filieră otomană — la Expoziția universală organizată (1851) la Londra, se afla și o sanie lucrată de elevii Școlii ieșene de arte și meșteșuguri. După cum precizează voluminosul catalog (în versiune engleză) al acestei expoziții, părțile terminale ale acestei sâinii erau înfăptuite cu capul de bour.

3. Viața socială, inclusiv la Curtea domnească, se derula cu specificul ei aparte — cadru în care se impun atenției și implicații muntene (de pildă, de la București fusese adus tezaurul, odată cu veșminte și cele două captive: soția și fiica lui Radu-cel-Frumos). Devenită pentru 29 ani Doamnă a Moldovei (1475—1504), Maria-Voichița va da acestui Principat și pe succesorul lui Ștefan cel Mare: fiul acestora, Bogdan al III-lea Voievod — ceea ce se remarcă și în textul documentului la care ne referim. Înainte de Bogdan al III-lea Voievod, Maria-Voichița născuse pe Alexandru. Procesul-verbal al comisiei de săpături arată, că anul morții lui Alexandru Voievod (pe care Ștefan cel Mare și-l asociase la domnie) nu este precizat în „cronica” putneană, dar se presupune că murise anterior urcării lui Bogdan al III-lea pe tron;

4. Dacă potrivit rînduielilor din practica feudală, unirea matrimonială Ștefan Vodă-Maria Voichița ar fi de asemenea considerată drept o timpurie „uniune personală” moldo-valahă — preludiu la actul politic din 1859 — în cursul istoriei ne apare firește drept un fapt logic prima unire politică a celor trei țări române, sub glorioasa domnie a lui Mihai Viteazul. Finalizarea acestui proces ireversibil s-a realizat la 1 decembrie 1918 la Alba Iulia, prin făurirea statului național unitar român**;

5. Din viața socială a Moldovei sec. XV—XVI, nu lipseau preocupările menite unui trai evoluat. Dezvelirea mormintelor domnești, prin săpăturile din 1856, dovedesc — la Curtea voievodală, în clasa boierilor — că se obișnuia îmbrăcăminte de un gust rafinat. Obiectele de lux, bijuteriile se întâlneau purtate îndeosebi la ceremonii drept o cerință *sine qua non*;

6. Concomitent cu unele elemente artistice (arabescuri, perle) denotînd contacte exterioare, se întîlnesc — sec. XV—XVI — *motive ornamentale derivate din civilizația autohtonă*. Un exemplu îl constituie liniile aplicate pe obiectele prețioase, prin tehnica inciziei. Tot ca element de podoabă, comisia putneană de săpături din 1856 menționează — în metal prețios — struguri. De exemplu, pe unul din inelele descoperite în sicriul lui Bogdan al III-lea ca însemn heraldic, bourul — multă vreme vînat pe atunci prin partea locului — figura săpat în metalul prețios.

RÉSUMÉ

Les fouilles archéologiques effectuées dans le monastère de Putna aux tombes voïvodes de la famille d'Etienne le Grand par une commission pluridisciplinaire autrichienne en 1856 ont fourni aux contemporains l'occasion d'une nouvelle expression de la profonde reconnaissance et du respect envers le héros et le voïvode Etienne le Grand, tout en offrant des informations particulièrement précieuses en ce qui concerne l'art de la Moldavie à l'époque.

PRECIS

The article deals with the archaeological excavations done at Putna Monastery in the voivode tombs of Steven the Great's family by a multidisciplinary Austrian Committee in 1856, that offer a lot of particular important information as regards the Moldavian arts of the respective period.

** În primul volum al operelor lui Gheorghe Asachi, tipărit (1973) la Ed. Minerva din București prin grija lui N. A. Ursu, a fost inclusă (pag. 588—606) drama istorică originală *Voichița de Românie*. Principalii eroi ai acestei drame a lui Asachi sînt Ștefan cel Mare și Maria-Voichița.

TEORIE ȘI PRACTICĂ ARHIVISTICĂ

Masă rotundă: Modalități de perfecționare a evidenței fondurilor și colecțiilor arhivistice

Preocuparea constantă a Direcției Generale a Arhivelor Statului pentru perfecționarea și modernizarea activității arhivistice, include îndeosebi laturile sale esențiale: constituirea arhivei curente la organizațiile sociale în conformitate cu prevederile legislației arhivistice actuale, inventarierea și selecționarea documentelor, evidența acestora etc. În acest sens, la inițiativa Direcției Generale a Arhivelor Statului, în ziua de 28 iulie 1987 s-a organizat la sediul Filialei Arhivelor Statului județul Iași masa rotundă cu tema „Modalități de perfecționare a evidenței fondurilor și colecțiilor arhivistice”. Acțiunea a beneficiat de participarea directorului general al Arhivelor Statului, tovarășul Vasile Moise care a condus lucrările mesei rotunde, precum și de a un număr însemnat de specialiști de la unele filiale județene ale Arhivelor Statului și din Direcția Generală.

În cuvîntul de deschidere rostit de tovarășul director general, VASILE MOISE, s-a arătat că scopul principal al întîlnirii este realizarea unui schimb de experiență asupra modalităților de întocmire și ținere a evidenței documentelor, pornind de la diversitatea acestora și a sistemelor de evidență în care sînt organizate în diferite zone geografice ale țării, precum și aflarea unor noi procedee de perfecționare a evidenței fondurilor și colecțiilor arhivistice în raport cu cerințele actuale ale cercetării științifice. Directorul general al Arhivelor Statului a menționat că participanții la dezbateri împărtășesc experiența proprie dobîndită în sistematizarea, întocmirea evidenței fondurilor și colecțiilor pe care le păstrează precum și sugestiile și propunerile lor în vederea îmbunătățirii sistemului de evidență existent la filiala Iași a Arhivelor Statului. Pornind de la aceste deziderate ale organizării mesei rotunde, tovarășul Vasile Moise a reliefat necesitatea perfecționării sistemului de evidență a documentelor în raport cu nevoile teoretice și practice ale activității arhivistice, ale satisfacerii într-o măsură sporită a exigențelor documentelor de partid și de stat, a perfecționării continue și permanente a muncii noastre.

În continuarea dezbaterilor s-au prezentat următoarele intervenții:

DUMITRU IVANESCU, șeful Filialei Arhivelor Statului județul Iași: Arhivele Statului din Iași reprezintă una din cele mai vechi și mai importante instituții din sistemul național ce conservă o însemnată cantitate de documente. Înființată cu peste 155 de ani în urmă, datorită strădaniilor înaintașilor noștri, în depozitele arhivelor iesene au intrat peste 13 km. de dosare, manuscrise, documente, stampe, fotografii, planuri, hărți, desene de arhitectură etc., din perioada 1399—1970. Multe din ele au făcut obiectul unor îndelungate și sistematice cercetări, sînt cuprinse în cunoscute corpusuri de documente sau stau la baza unor lucrări fundamentale ale istoriografiei românești. Firește, nu vom spune nimic nou dacă vom aminti că unele dintre aceste valori documentare au fost studiate de reputați istorici români și străini, din rîndul primilor nelipsind B. P. Hasdeu, Th. Codrescu, A. D. Xenopol, P. Rășcanu, Gh. Asachi, Gh. Ghibănescu, D. A. Sturza, Dimitrie Onciul, Mihai Costăchescu, N. Iorga, Andrei Oțetea, Sever Zotta, Gh. Brătianu, Ilie Minea și mulți, mulți alții.

Datorită lor documentele pe care le păstrăm și-au dovedit utilitatea, au fost puse în slujba adevărului istoric.

Dar pînă să ajungă pe masa cercetătorului, documentul de arhivă a trebuit să fie supus anumitor operațiuni efectuate de către arhiviști, pentru că, încă de la începutul existenței instituției Arhivelor Statului, una din problemele capitale ale muncii noastre a constituit-o înregistrarea și regăsirea cu ușurință a documentelor. Ca să putem înțelege de ce în arhivele noastre există forme diverse de evidență — și cînd spun aceasta mă refer numai la inventar, ca principal instrument de înregistrare și regăsire a.u.a. — forme ce sînt specifice provinciilor istorice românești, cit și unor etape din munca noastră, trebuie să ne întoarcem la anii de început ai instituției Arhivelor Statului. Concret, în cazul Arhivelor Statului Iași, la activitatea desfășurată de Gh. Asachi cel care a fost nu numai un deschizător de drumuri, dar și cel care a pus bazele teoretice și practice ale profesiei noastre.

Elaborarea și aplicarea unui „metod lesnicios” pentru evidența documentelor și a dosarelor depuse la Arhivele Statului l-a preocupat mult pe Asachi. Instrucțiunile primite de la Ministerul de Justiție, forul tutelar al instituției noastre la acea dată, nu-l satisfăceau. Pentru îmbunătățirea lor Asachi a cerut, la 25 februarie 1832, să aibă dezlegare să aplice o altă rînduială la „înscirierea acturilor, precum și a înlesnicioasei aflări”..

La raport el anexa și modele de formulare pentru registrele de evidență. Asachi avea în vedere că Arhivele Statului vor aduna documente de proveniență și conținut foarte variat. În consecință, evidența nu putea fi aceeași ca la arhiva unei instituții. Pe de altă parte, modul defectuos de depunere, care consta uneori din cîte un singur dosar sau document, l-a determinat pe înaintașul nostru să vadă în Arhivele Statului un mare depozit, în care firul călăuzitor nu putea fi decît unul: asezarea unităților de păstrare — dosar, condică sau document foaie volantă — pe alfabet, în cadrul a două colecții, prima fiind aceea a depunerilor oficiale de la instituții (dosare, condici, etc.); iar a doua, a documentelor publice neconstituite în dosare. Și pentru una și pentru alta, ca evidență de bază a introdus cîte o „condică generală” numită transportor, în care se treceau în ordinea intrării, „transporturile” (depunerile) respective.

Pentru fiecare transport se completau în condică următoarele rubrici: numărul curent al actului din opisul (inventarul) depunerii respective, cuprinderea pe scurt a actului, numărul opisului (inventarului), data documentului (anul, luna, ziua), numărul fiilor și la ce literă a fost repartizat. Pentru documentele foi volante s-au făcut cutii pentru fiecare literă. Ca metodă de cartare a confecționat un du'ap cu 4 căsuțe, în care se așteau documentele pe litere pînă se adunau atîtea ca să poată face un pachet. Pachetul odată format, se lega cu sfoară, punându-i-se etichetă dacă erau dosare sau condici, ori se așeza într-o cutie cu litera respectivă și numărul din condica generală și alfabetică.

În condica generală se trecea, de asemenea, numărul și data adresei cu care se făcea depunerea.

În primii ani de activitate, Asachi n-a folosit inventarierea făcută de instituții. Opisul primit era păstrat ca document de bază al depunerii. Documentele și dosarele, odată intrate la Arhivele Statului erau supuse unei noi inventarii. Ele erau trecute în condici de inventar general, unde conținutul era dat pe larg și cu elementele necesare unei bune orientări, iar într-o altă rubrică se arată litera la care a fost repartizat. La repartizarea dosarelor și documentelor pe litere, se ținea cont de elementul esențial al dosarului: problemă, persoană sau proprietate. Pentru fiecare literă s-a întocmit cîte un inventar în care se indica numărul de inventar, titlul dosarului pe scurt sau al documentului și numărul fiecărei unități de păstrare din condica generală. Dacă urmărim cu atenție lucrările executate, atît în primul volum al condicii generale cit și în inventarele pe litere întocmite în perioada 1832—1837, putem lesne constata seriozitatea, competența și migala cu care se lucra la întocmirea rezumatelor și repartizarea pe litere. Folosind acest sistem, au fost incluse în colecție toate depunerile pînă în 1827, repartizîndu-se pe litere 35.000 dosare și condici și 92 documente publice. În acest fel în colecția „Litere Gh. Asachi”, cum este ea numită acum, au intrat primele 81 de transporte (depuneri) formate din fonduri ale unor instituții desființate (Divanul Împlinitor, Comisiile revizuitoare, Departamentul Pricinilor Străine, Hătmănia, Vornicia Obștei etc.) sau ale unor instituții care funcționau în acea

perioadă (Divanul Domnesc, Divanul Judecătoresc, Obșteasca Adunare, Departamentul Treburilor din Lăuntru, Obștescul Control, Comitetul Sănătății, Vistieria, Tribunalul de Comerț Iași, Comisia Epitropicească, Divanul judecătoresc, Țara de Sus și de Jos, Judecătoriile ținutale Bacău, Botoșani, Cirligătura, Covurlui, Dorohoi, Fălciu, Hirău, Herța, Neamț, Putna, Roman, Tecuci, Tutova, Vaslui).

Acest sistem de ordonare alfabetică a dosarelor nu pe fonduri ci pe probleme pe care le conțin corespunde sistemului de indexare al întregului material arhivistic. Având inventare bune și fiind, în același timp, indexate, cercetătorul poate epuiza o temă de cercetare cu mare ușurință, nefiind obligat să cerceteze toate fondurile.

Exemplu : la litera V se află întregul material documentar privind vămile Moldovei. După anul 1837, din cauza înmulțirii depunerilor și mai ales a lipsei de personal, Gh. Asachi a fost obligat să renunțe la așezarea materialului arhivistic pe litere și la refacerea inventarelor primite de la instituții. A adoptat o altă metodă în raport cu numărul mare de depuneri. Astfel, a folosit inventarele întocmite de instituții, iar în depozit a păstrat transportul cum a fost depus. Singura operațiune după înregistrarea depunerii în transportul general era aceea de a trece pe coperta dosarului sau condiții primite, numărul de transport — prescurtat, Tr. — și de opis. — op. corespunzător transportului general și numărului opisului de depunere. În transportul general se urmărea cu regularitate trecerea numărului curent al transportului și al opisului — un transport putând avea mai multe opise —, cine depunea, dacă era fondul propriu sau al unei instituții desființate, numărul și data adresei cu care erau depuse, numărul unităților de păstrare și data. Deci evidența nu se ținea pe fonduri arhivistice, ci pe transporturi și opise. De aceea, un fond arhivistic se afla într-un depozit sau în mai multe, după cum intrase în Arhivele Statului sau după cum i se găsisse loc în depozit. Această formă improprie de sistematizare a fondurilor s-a păstrat până în 1912, când noul șef al Arhivelor Statului Iași, Sever Zotta, a trecut la reorganizarea întregului fond arhivistic. De la această dată înainte principala formă de evidență o capătă fondul, folosind însă inventarele depuse de instituții, așa încât toate fondurile administrative și judecătorești ale Moldovei din epoca modernă, circa 4 km. de arhivă scrise cu litere chirilice, sînt ordonate pe fonduri, iar în cadrul fondurilor pe transporturi și opise. Războiul al doilea mondial și evacuarea din 1944 au produs noi perturbații în evidența fondurilor și colecțiilor arhivistice, încît a fost necesară o muncă uriașă pentru a face ordine în cele peste 600.000 dosare.

Avînd în vedere sistemul de evidență existent la Filiala Arhivelor județului Iași, ne exprimăm opinia că organizarea pe transporturi a documentelor nu ridică probleme deosebite la nivelul evidenței centralizate și al cercetării științifice actuale și propunem menținerea lui în continuare, dată fiind tradiția specifică locală.

MIRCEA TIMBUS, arhivist principal, Filiala Arhivelor Statului județul Arad :

Evidența documentelor din Fondul Arhivistic Național al Republicii Socialiste România păstrat de Arhivele Statului, constituie una din laturile fundamentale ale activității arhivistice contemporane care, în procesul completării continue a bazei documentare dobîndește un plus de importanță. Miile de fonduri și colecții de arhivă păstrate în depozitele Direcției Generale a Arhivelor Statului și în ale filialelor sale județene, al căror număr sporește an de an, se cer temeinic cunoscute în vederea informării operative a cercetării științifice și practice, precum și pentru a face posibilă planificarea activităților arhivistice ale Arhivelor Statului. De aici preocupările conducerii instituției, ale lucrătorilor ei, de a asigura o evidență cît mai bună a fondurilor și colecțiilor de arhivă, fundamentată pe principii și metode moderne, unitare.

Se cuvine să amintim preocuparea generațiilor anterioare de slujitori ai Arhivelor, față de cunoașterea patrimoniului documentar. În acest sens, amintim elaborarea și publicarea unor instrumente arhivistice de informare în cursul anilor. Dintre acestea menționăm mai multe inventare arhivistice ale fondurilor păstrate în Arhivele Statului, care permit o orientare amănunțită în informațiile cuprinse în acestea.

Considerăm potrivit să precizăm că dispunem de o evidență a fondurilor și colecțiilor de documente aflate în patrimoniul Arhivelor Statului, rod al muncii și

gîndirii cîtorva generații de arhiviști, că această evidență, chiar dacă pe alocuri poate fi corectată și completată de noi, arhiviștii de astăzi, în dorința firească de a ne perfecționa munca, de a dobîndi un sistem de evidență mai bun, mai eficient, adaptat condițiilor noi în care ne desfășurăm activitatea.

În acest sens, menționăm că, Filiala Arhivelor Statului județul Arad, preocupată și ea în ultimii ani de perfecționarea sistemului de evidență, ca urmare, mai ales a extinderii preluărilor de fonduri și colecții arhivistice, a efectuat o serie de corecturi în instrumentele de evidență, din care amintim pe cele mai importante.

Astfel, înainte de toate, am trecut la înlocuirea din evidențe a *denumirilor improprii de „colecții de fonduri”*, care mai apăreau încă în Inventarul general din anul 1969. Este vorba despre *colecția de fonduri parohiale, colecția de fonduri personale și familiale* ș.a., din care s-au constituit mai multe fonduri parohiale, familiale și personale, înregistrate separat. Fondurilor parohiale li s-a dat denumirea ofi-cilor parohiale care le-au emis, iar celor *familiale* și personale, *numele de familie*, respectiv numele și prenumele creatorului de fond. În cazurile cînd fondurile familiale sau personale se compuneau din cîteva file, însumînd 0,01—0,09 m.l., nu s-a considerat necesară înregistrarea lor ca fonduri sau colecții distincte. Documentele provenite din donații sau achiziții care, prin volumul lor, nu justificau constituirea în fonduri de sine stătătoare, au fost repartizate la alte fonduri, deja constituite, cu un profil asemănător.

Din analiza evidenței existente la Filiala Arhivelor Statului județul Arad a reieșit necesitatea perfecționării sistemului. De exemplu la fondul Prefectura județului Arad, care are instrumente contemporane de evidență (registre intrare-ieșire, opise alfabetic, registre seriale de arhivă ș.a.), există două situații și anume: documentele de la începutul secolului al XVIII-lea (cele mai vechi păstrate în fondul amintit) și pînă în anul 1920, au fost menținute în forma de ordonare aplicată de instituția creatoare de fond, iar cele ulterioare anului 1920 au fost supuse unor operațiuni de evidență. Dacă în primul caz documentele au rămas ordonate pe serii — cronologic, iar în interiorul fiecărui an după numărul de înregistrare sau numărul de bază, fără să fie supuse selecționării, în cazul al doilea s-a apreciat că este oportună selecționarea. Astfel, după selecționarea documentelor din seria Serviciul administrativ, pe anii 1921—1930, au fost grupate cronologic, pe probleme, constituindu-se în dosare aparte pentru fiecare problemă. Aceste dosare, cite 20—30 în fiecare an, au fost apoi inventariate, iar instrumentele contemporane de evidență au fost înlocuite prin noile inventare, întocmite în conformitate cu prevederile legislației arhivistice în vigoare.

Aceste operațiuni se justifică prin noua calitate a inventarelor care răspund într-o mai mare măsură nevoilor actuale și prin faptul că se elimină o însemnată cantitate de maculatură.

O problemă care ne-a preocupat mai mult, dată fiind ponderea documentelor preluate în ultimii ani de la organele administrației de stat, a fost *determinarea apartenenței lor la fonduri de arhivă*. Înregistrarea acestor fonduri în evidențele filialei, mai ales la primele preluări, s-a făcut neunitar, ca urmare a preluării întocmai a denumirilor date fondurilor de unitățile predătoare.

Încercînd să înlăturăm minusurile și aplicînd principiul istorismului în stabilirea apartenenței documentelor la fonduri, care nu trebuia să conducă la fragmentarea lor, s-au operat corecturi în evidențe.

În cele ce urmează înfățișăm modul în care filiala noastră a încercat să rezolve fondarea arhivelor create de organele administrației de stat:

1. *Consiliul Popular al județului Arad* a fost considerat fond nou, deschis, ca urmare a reorganizării administrative a teritoriului R. S. România din 16 februarie 1968, cînd Aradul a devenit județ. El nu continuă activitatea fostului Sfat Popular al raionului, cu o structură organizatorică diferită și competență teritorial-administrativă mult mai restrînsă. Credem, însă, că în acele județe în care consiliile populare județene au preluat activitatea fostelor sfaturi populare regionale, fondurile de arhivă trebuie privite drept continuatoare ale sfaturilor populare regionale și, respectiv, ale prefeturilor județene.

2. *Fondul Consiliului Popular al municipiului Arad*, cuprinzînd documentele create de-a lungul anilor de Primăria municipiului și de Sfatul popular al orașului Arad, este un fond cu o istorie mai veche, căruia, potrivit cu principiile ce stau la baza fondării, trebuia să i se atribuie ultima denumire a instituției creatoare, deci Consiliul Popular al municipiului Arad. Am înregistrat însă

partea de fond cuprinsă între anul înființării instituției și pînă la finele anului 1950, cu denumirea de Primăria Municipiului Arad, iar cea ulterioară anului 1950 cu denumirea de Consiliul Popular al municipiului Arad. Această derogare o motivăm prin aceea că fondul Primăria a pătruns cu această denumire în circuitul cercetării istorice fără a dispune de argumente întemeiate. Asemenea schimbări se vor produce inevitabil, determinate de schimbările de denumire a instituțiilor și întreprinderilor. Important pentru cercetarea științifică este nu denumirea pe care o dăm noi fondurilor și colecțiilor, ci regăsirea acestor fonduri și colecții în depozite, indiferent de denumirile cu care sînt înregistrate, spre a servi cercetării.

3. Consiliile populare orășenești sînt continuatoare ale activității sfaturilor populare ale orașelor de subordonare raională, ale primăriilor orășenești, dar și ale sfaturilor populare comunale, respectiv ale primăriilor comunale, atunci cînd este vorba de orașe nou înființate în locul comunelor, pe baza Legii privind organizarea administrativă a teritoriului R. S. România din 16 februarie 1968. Arhivele acestor organe sînt înregistrate în evidențele noastre cu ultima denumire a instituției creatoare, cea de Consiliu popular al orașului.

4. Consiliile populare comunale, prevăzute cu această denumire și în nomenclatura legilor de organizare administrativ-teritorială a țării, anterioare anului 1950, continuă activitatea sfaturilor populare comunale și respectiv a primăriilor comunale care le-au precedat. În evidențele noastre figurează cu ultima denumire, cea de consiliu comunale, făcîndu-se mențiuni despre denumirile anterioare în fișa „Situația fondului”.

5. Arhiva fostului Sfat Popular al regiunii Arad a fost înregistrată ca fond aparte, cu anii extremi 1951—1956, deși instituția continua de fapt activitatea fostei Prefecturi a județului Arad. Din considerente similare cu cele avute în vedere la fondul Primăria municipiului Arad, am considerat fondul Prefectura județului Arad, intrat și el cu această denumire în circuitul cercetării istorice, ca fond aparte. Sfatul Popular al regiunii Arad este fond închis în anul 1956, în acel an desființîndu-se regiunea Arad, iar teritoriul ei fiind repartizat pentru administrare regiunilor Banat și Crișana.

6. Sfaturile populare raionale, constituite ca urmare a raionării administrativ-economice a teritoriului țării din septembrie 1950 și în conformitate cu prevederile Decretului de organizare nr. 259 din decembrie 1950, au rămas în activitate, cu unele excepții, pînă în anul 1968. Arhivele create de acestea formează fonduri închise, cu denumirea de sfaturi populare raionale. Ele nu continuă activitatea fostelor preturi de plasă cu un teritoriu de competență cu totul diferit.

7. Sfaturile populare orășenești, ale orașelor de subordonare regională sau raională, nu pot fi considerate fonduri închise. Așa cum s-a arătat mai sus, ele continuă activitatea primăriilor din localitățile respective și sînt continuate, la rîndul lor, fie de către consiliile populare municipale, fie de către cele orășenești. În consecință, fondurilor arhivistice create de acestea li se vor atribui denumirile respectivelor consilii.

8. O situație aparte o prezintă sfaturile populare comunale, datorită modificărilor repetate survenite în împărțirea administrativ-economică a teritoriului țării. Astfel, o parte din ele continuă activitatea fostelor primării comunale, anume acelea care au fost constituite pe teritorii comunale existente și înainte de anul 1950. Altele au fost înființate prin modificările aduse în anii 1952, 1956, 1960 și 1965 legilor de împărțire administrativ-teritorială, fără să continue deci activitatea altor organe ale administrației comunale. Activitatea unor sfaturi populare comunale a fost continuată după anul 1968 de consiliile populare comunale, altele au încetat să funcționeze prin prevederile legilor din anii 1952, 1956, 1960, 1965 și 1968. Arhivele create de acestea din urmă trebuie considerate fonduri închise cu denumirea sfatului popular al comunei respective.

9. Preturile de plasă au fost în toate cazurile considerate fonduri închise, cu anii extremi foarte diferiți, încadrîndu-se în general în perioada interbelică și pînă în anul 1949.

10. Primăriile comunale au fost tratate diferențiat, în funcție de anii extremi ai funcționării acestora. Acele primării comunale a căror activitate a încetat în 1950, sau înainte de acest an, au creat documente încadrate în fonduri arhivistice închise la data încetării activității, de fapt înregistrate cu denumirea de

primăriei comunale. Primăriile a căror activitate a fost continuată de sfaturile populare comunale și o bună parte de consiliile populare comunale, au fost înregistrate — după caz — cu denumirile de sfaturi populare comunale sau de consilii populare comunale.

În ceea ce privește documentele create în cursul activității de Comitatul Arad, până la unirea Transilvaniei cu România, noi le-am inclus în fondul Prefectura județului Arad ca instituție a administrației județene, continuatoare a comitatului.

Desigur, exemplele ar putea continua cu fonduri create de unități aparținând și altor ramuri de activitate. Fiecare filială a acumulat în acest sens o experiență proprie. Hotărâtoare la stabilirea apartenenței documentelor la fonduri este, în toate cazurile, cunoașterea cât mai amănunțită a istoricului instituțiilor creatoare de arhivă, spre a exprima pe această bază, nuanțele problemei și consecințele reorganizărilor survenite în viața acestor unități. Dar, cu toate eforturile arhivistilor de a găsi cele mai potrivite căi de rezolvare a problemelor privind fondarea și evidența documentelor, vor continua să apară, este în logica lucrurilor, situații individuale, chiar și subiective.

Apreciem așadar că, evidența în Arhivele Statului este un domeniu susceptibil de o permanentă actualizare și perfecționare. Trebuie să știm să dăm evidenței elementele necesare despre fondurile și colecțiile păstrate pentru ca ea, la rândul ei, să fie în măsură să ne ofere, la momentul potrivit, informațiile cerute. Nici o evidență nu va oferi altceva vreodată decât ceea ce a fost înmagazinat în ea. De aceea, este nevoie să ne fixăm cu exactitate asupra elementelor componente ale fiecărui instrument de evidență și să veghem la completarea lor întocmai.

În condițiile actuale cind numărul fondurilor și colecțiilor de arhivă a sporit considerabil la fiecare unitate a Arhivelor Statului, se simte tot mai mult nevoia suplimentării instrumentelor de evidență prevăzute de Normele tehnice, printr-un registru sau caiet repertor, prevăzut cu o rubrică adecvată care, gruppând fondurile și colecțiile în ordine alfabetică, să fie în măsură să stabilească relația cu dosarele fondurilor și inventarele acestora păstrate în ordine numerică. Această evidență alfabetică poate fi completată cu date despre locul de depozitare a fondurilor și colecțiilor (numărul depozitului, al raftului și poliței), centralizând deci informațiile din ghidurile depozitelor.

În încheiere, îmi exprim convingerea că masa rotundă consacrată evidenței fondurilor și colecțiilor arhivistice din depozitele Arhivelor Statului va prilejui un valoros schimb de opinii între arhiviști, contribuind, pe această cale, la adoptarea celor mai potrivite soluții vizând perfecționarea instrumentelor de evidență și la abordarea lor în mod unitar.

ȘTEFAN SUCIU, director adjunct — Filiala Arhivelor Statului Brașov:

În intervenția mea doresc să împărtășesc din experiența colectivului *Filialei Brașov* în activitatea de întocmire a evidenței fondurilor și colecțiilor arhivistice din depozitele proprii și totodată să-mi exprim unele opinii referitoare la perfecționarea sistemului de evidență în Arhivele Statului.

Firește, mă voi referi în primul rând la documentele create de către instituțiile din Transilvania care au particularități atât în felul de constituire cât și în privința evidenței.

În decursul vremii din valoroasele documente create de Primăria Brașov, s-au constituit colecții de documente pe criterii diferite: genul documentului, emitent sau limba de redactare. Astfel, s-au constituit colecțiile „Privilegii” (1353—1910), „Fronius” (1379—1721), „Schnell” (1431—1733), „Stenner” (1369—1820).

Considerând că instrumentele de evidență (inventare numerice, repertorii incomplete sau rezumate sumare) nu corespund nevoilor actuale ale activității arhivistice și având în vedere valoarea deosebită a documentelor, s-a trecut la inventarierea documentelor, menținându-se însă ordinea dată de creatorii colecțiilor, deoarece au intrat în circuitul științific cu aceste cote. Inventarele cuprind și bibliografia documentelor publicate până în prezent. Intenționăm ca la fiecare inventar să întocmim indici, pentru înlesnirea cercetării.

În același fel s-a procedat și cu documentele create înainte de introducerea sistemului deregistratură din seria „Acte administrative”, întocmindu-se 29 de volume de inventare, însumând 11.800 unități arhivistice.

Inventarele astfel întocmite corespund actualelor cerințe arhivistice.

Fără îndoială că pentru filialele din Transilvania o problemă majoră de evidență o constituie fondurile create după introducerea sistemului de registratură, în anul 1772. Acest sistem a evoluat și totodată s-a complicat pe măsură ce documentele s-au înmulțit de la an la an. Din sistemul păstrării actelor în ordinea strict numerică a numerelor de înregistrare s-a dezvoltat un sistem nou, al numerelor de bază, iar din acesta, dar nu în toate cazurile, sistemul claselor.

În prezent, toate aceste sisteme, anume — registrele de intrare-ieșire, registrele seriale de arhivă (cartea arhivarului) și indexele — nu asigură o evidență exactă asupra conținutului documentelor. Spre deosebire de inventare, instrumentele contemporane de evidență nu pot fi îmbunătățite în timpul efectuării unor operațiuni arhivistice.

Practica a demonstrat că regăsirea documentelor după indexe, folosirea acestor instrumente de evidență din cauza limbii de redactare și manipularea acestora, sînt anevoioase. Este greu de stabilit la ce cuvînt cheie a fost indexat un document.

În cele mai multe cazuri, cele trei instrumente contemporane de evidență pot fi folosite numai împreună, completîndu-se reciproc prin anumite informații. În cazul sistemului simplu de registratură, în lipsa indicelui alfabetic, pentru fiecare document trebuie parcurs registrul de intrare-ieșire în întregime, uneori cu 18—20.000 înregistrări.

În ambele cazuri menționate, sînt de părere că singura soluție de rezolvare constă în inventarierea documentelor, cu respectarea ordinii dată de creatorului fondului.

La Filiala Brașov, dată fiind importanța documentelor din seria „acte prezidiale” create de Comitatul Brașov în perioada dualismului s-a trecut la inventarierea acestor documente.

De asemenea, s-a efectuat selecționarea documentelor din fondul Prefectura județului Brașov pe anii 1922—1949, în cadrul căreia s-a menținut sistemul numerelor de bază și după anul 1918, documentele păstrate urmînd să fie inventariate. Instrumentele contemporane de evidență constituie cu siguranță izvoare importante ale istoriei. Cu timpul însă, ele, și mă refer la cele întocmite atît înainte cît și după introducerea sistemului de registratură, vor fi înlocuite, avînd în vedere perfecționarea evidenței.

În sensul celor arătate, propunem adaptarea unor prevederi ale normelor de lucru, în sensul ca pentru operațiunile arhivistice care se efectuează să se cerceteze fiecare document.

O problemă care ne preocupă o constituie fondarea documentelor. La Filiala Brașov, pentru a evita fragmentarea fondurilor, am avut în vedere, în primul rînd principiul integrității și continuității fondurilor arhivistice, de exemplu: Prefectura județului Făgăraș cuprinde documente din anii 1614—1950, Primăria Brașov conține documente create în peste șase secole (1353—1950), Primăria comunei Cristian (1362—1950), sau Camera de comerț și industrie (1853—1949), Fabrica „Aurora”, cu documente începînd din anul 1884 (fond deschis), Inspectoratul industrial (1873—1948). Dintre colecții menționez Colecția de documente Biserica Neagră cu documente datînd din anii 1371—1876 și Colecția Bibliotecii ASTRA Brașov, care cuprinde documente create în anii 1435—1946. Important în primul rînd, este să dispunem de evidențe complete, care să răspundă cerințelor complexe ale activității arhivistice.

DUMITRU ZAHARIA, șeful Filialei Arhivelor Statului județul Bacău:

Evidența fondurilor și colecțiilor arhivistice din depozitele Arhivelor Statului constituie una din problemele principale ale activității arhivistice.

Între instrumentele de evidență, inventarul fondului, care cuprinde și istoricul instituției creatoare, este principalul instrument, la care se adaugă registrul general de arhivă, cel al inventarelor și fișa fondului.

La Filiala Arhivelor Statului Bacău s-au efectuat operațiunile de întocmire a evidenței documentelor din perioada feudală și din cea modernă și contemporană. Preluările de documente de la organizațiile socialiste s-au realizat cu respectarea normelor în vigoare astfel încît putem aprecia că în prezent sistemul de evidență la filiala noastră nu ridică probleme deosebite.

În vederea perfecționării sistemului de evidență s-au operat unele corecturi în inventare, îndeosebi în ceea ce privește denumirile instituțiilor și definirea

profilului activității. De asemenea, pentru asigurarea condițiilor optime de preluare a documentelor de la organizațiile socialiste s-au efectuat verificări periodice asupra modului de întocmire a inventarelor, a prefețelor acestora și a respectării tuturor prevederilor legislației arhivistice.

Pentru Filiala Iași apreciem că inventarele existente sînt de bună calitate dar se impune modernizarea sistemului de evidență în sensul reorganizării documentelor pe fonduri, deci cu respectarea principiului fondării, al provenienței acestora.

NICOLAE CHIPURICI, șeful Filialei Arhivelor Statului județul Mehedinți :

Dintre problemele actuale privind evidența fondurilor și colecțiilor arhivistice la Filiala Arhivelor Statului, județul Mehedinți și nu numai la aceasta, prezentăm, cu acest prilej : 1) inventarele de predare-preluare a documentelor de la organizațiile socialiste ; 2) fișa „Situația fondului” — instrument centralizator de evidență.

Disponind de un local nou, din 1981, Filiala Arhivelor Statului Mehedinți a preluat de la organizațiile socialiste și persoane fizice, în numai cinci ani, fonduri și colecții ale căror documente create în majoritate între anii 1948—1975, au însumat, în final peste 3500 m.l. poliță raft, respectiv peste 500 de fonduri sau fragmente de fonduri și colecții arhivistice.

Din preluările efectuate pînă în prezent, unele fonduri sînt deschise, provenind de la creatori care funcționează, și pentru care există mai multe inventare în funcție de numărul preluărilor. De aceea apreciem că, preluările și inventarele pe transporturi, în cazul Filialei Iași nu au fost o greșală la vremea lor, ci rezultatul unei necesități în concordanță cu realitatea, cu practica arhivistică a timpului. De asemenea, înțelegem că acest mijloc de evidență a devenit actual, în timp ce vechile inventare de transporturi sînt discutate sau amendate.

Inventare parțiale succesive de preluări avem și în cazul fondurilor închise în anii 1950 și 1968, ca urmare a organizării teritorial-administrative a țării, precum și pentru faptul că astfel de inventare vor exista în continuare, datorită periodicității inventarierii, a selecționării și a depunerii arhivei curente la depozitul creatorului, apoi la Arhivele Statului.

Inventarele de predare-preluare la care ne referim se înscriu în registrul inventarelor.

Pentru aceasta considerăm că este necesară o muncă de îndrumare mai atentă și sprijinirea alcătuirii unor inventare de către organizațiile socialiste care să corespundă pe deplin reglementărilor în vigoare și nevoilor muncii de informare.

Principala problemă pe care o ridică inventarele de predare-preluare a documentelor de la organizațiile socialiste este cea a delimitării și fondării documentelor cuprinse în acestea care, în cazul existenței mai multor fonduri în același depozit de arhivă, se face adesea greșit. Experiența și concluziile la care s-a ajuns la Filiala Arhivelor Statului Mehedinți în anii 1981—1985 au fost prezentate în „Revista Arhivelor”, nr. 2/1986 și nu le repetăm acum. Subliniem, totuși, și cu acest prilej că o evidență corectă este determinată de o fondare corespunzătoare. De asemenea, rezolvarea problemelor de fondare implică alături de principiul istorismului și pe cel al apartenenței schimbărilor profilului activității care survin pe parcurs sau al reorganizării din punct de vedere teritorial-administrativ.

Este necesar ca indicațiile noastre metodologice, ale Arhivelor Statului să se desfășoare unitar numai în concordanță cu principiile enunțate.

Relația dintre inventar și fondarea documentelor este de reflectare directă ca și cea dintre inventar și celelalte evidențe arhivistice care, toate, se întocmesc cu datele furnizate de inventar. Și cum principala problemă pe care o reflectă inventarele de predare-preluare este cea de greșită fondare, refondarea are drept urmare un inventar refăcut și, deci, alte date, schimbate față de inventarul de predare-preluare ale cărui date au fost deja înscrise în procesul verbal de predare-preluare, registrul general de arhivă, fișa „situația fondului” și chiar registrul inventarelor. De aici seria de neconcordanțe care apar între instrumentele de evidență. Evident că astfel de neconcordanțe pot avea și alte cauze care pot să fie înlăturate.

Cu alte cuvinte, se cere ca inventarierea să fie precedată de o bună fondare, sarcină care intră în competența și răspunderea Arhivelor Statului.

2. Fișa „Situația fondului” reprezintă un formular care necesită unele îmbunătățiri, după părerea noastră și include rezultatele și schimbările intervenite în cursul activității.

Pentru aceasta, actualul formular „Situația fondului” poate să fie simplificat și adaptat, simplificat în sensul că rubricile 10—19 pot să fie eliminate, etapele de muncă respective nefiind urmărite prin acest formular, ci numai etapa finală (rezultatul), adică documentele inventariate după selecționare (cimpurile 20—22 din formular). Adaptat, în sensul ca cele șase-șapte activități care nu sînt menționate să fie incluse în acest formular.

Indiferent de concluziile și formulările la care se va ajunge, pentru cunoașterea operativă, conducerea, organizarea și controlul eficient ale acestor activități, optăm pentru adaptarea și modernizarea formularelor existente.

În ceea ce privește evidența de la Filiala Arhivelor Iași ne exprimăm părerea următoare: colecția „Litere” avînd în vedere modul de constituire și conținutul, se poate păstra în continuare după cum a fost concepută de creatorul ei. Celelalte aspecte sînt discutabile.

VASILE MIRON, șeful Filialei Arhivelor Statului, județul Suceava :

Un loc important în activitatea arhivistică îl ocupă evidența documentelor în scopul cunoașterii existentului fondurilor și colecțiilor de documente deținute de Arhivele Statului, al completării bazei de documentare, informării operative a cercetării științifice și practice, planificării activității arhivistice.

În prezent, amplificarea activității arhivistice impune perfecționarea evidenței fondurilor și colecțiilor deținute de Arhivele Statului, avînd în vedere și modificările organizatorice succesive suferite de unele instituții. Fondarea, acțiune de delimitare a documentelor ce aparțin unui fond, reprezintă problema principală care asigură evidența exactă a documentelor.

De exemplu, fondurile create de instituțiile locale ale administrației de stat, ce au funcționat în mai multe orinduiuri sociale, succedîndu-se și avînd aceleași atribuții și competență teritorială au funcționat în decursul timpului sub diferite denumiri ca : Isprăvnicia ținutului Suceava (1832—1864), Prefectura județului Suceava (1864—1925), Prefectura județului Fălticeni (1925—1930) și Prefectura județului Baia (1930—1949), Comitetul provizoriu al județului Baia (1949—1950). Documentele create de instituțiile enumerate mai sus au fost constituite într-un singur fond, pornindu-se de la argumentul că aparțin uneia și aceleiași instituții locale a administrației de stat și ca atare au fost înscrise și în evidența filialei cu ultima denumire : Prefectura județului Baia. Considerăm că în ceea ce privește denumirea fondului de mai sus, atît în cazul nostru, cît și în alte asemenea cazuri, nu s-a respectat principiul istorismului, incluzîndu-se sub aceeași denumire isprăvnicia și comitetul provizoriu. Aceeași situație o au fondurile arhivistice create după încetarea activității comitetelor provizorii de către : sfaturile populare regionale și consiliile populare județene, pe care le vom prelua în viitor.

Totodată se pune întrebarea dacă este corect ca să se citeze documente dintr-un fond al unei instituții înainte ca aceasta să se fi creat sau după ce și-a încetat activitatea.

Considerăm necesar ca denumirile anterioare pe care le-a purtat instituția și care sînt menționate în fișa „Situația fondului” să fie evidențiate și în inventarul fondului pentru perioadele corespunzătoare denumirii.

La Filiala Suceava s-au adus îmbunătățiri sistemului de evidență datorate selecționării unor documente (exemplu, la fondurile prefecturilor județelor Rădăuți, Suceava și în prezent Prefectura județului Baia), reordonării documentelor și recotării u.a., cum a fost cazul la colecția de documente și la Primăria orașului Suceava.

La Primăria orașului Suceava, prin scoaterea din fond a documentelor ce aparțin Comisariatului ținutal cezaro-crăiesc Suceava s-a creat un nou fond arhivistic, impunîndu-se refacerea inventarului. La acest fond, documentele create după sistemul de registratură au fost ordonate după instrumentele contemporane de evidență. Unele greutăți au existat la documentele financiar-contabile care au fost cuprinse în registrele contemporane de evidență și pe care le-am constituit în dosare separate, le-am ordonat după ultimul document creat după sistemul de registratură și le-am cuprins în inventarul anului respectiv, după mențiunea

că documentele au fost ordonate după instrumentele contemporane de evidență, începînd cu numărul 1.

Perfecționarea inventarelor arhivistice se impune la unele fonduri și datorită modului defectuos de inventariere al creatorului. Nu sîntem de acord cu faptul că la unele fonduri mai mici s-au dat numere de inventar peste ani. Această situație crează greutatea la luarea în evidență a unor noi documente intrate ulterior în depozitele noastre. Un exemplu îl constituie fondul Judecătoria Suceava care, în momentul preluării în depozitele noastre, a avut documente din anii 1875—1947 numerotate de la 1—300. Între timp s-au mai primit alte dosare create în perioada de început a activității. Datorită sistemului de inventariere peste ani a trebuit să fie incluse după ultima poziție din inventar, indiferent de anul creării. De aceea, propunem ca și fondurile mici să primească număr de inventar numai în cadrul anului și nu peste ani, pentru ca în cazul unor preluări ulterioare u.a. să poată fi inventariate la anul de emiter.

Documentele depistate cu ocazia verificării ca aparținînd altor fonduri au fost trecute în procesele verbale a existentului cu inventarele cu mențiunea necesității de separare și de includere a lor la fondurile de care aparțin. În scopul ușurării cunoașterii operative a situației documentelor din fondurile aflate în depozitele proprii, procesele-verbale de verificare a existentului cu inventarele au fost puse la dosarul fondului.

Propunem ca la fișa „situația fondului” să se introducă o rubrică care să redea situația privind starea de conservare a documentelor care să reflecte cantitatea și totalul u.a. ce necesită recondiționare și cantitatea restaurată.

Pentru o informare cu caracter general, dar la obiect, asupra conținutului documentelor din fondurile și colecțiile deținute de Arhivele Statului susținem ideea întocmirii unor inventare de bună calitate și corect dactilografiate, pe care să le oferim cercetătorilor la sala de studiu.

În vederea perfecționării evidenței la Filiala Arhivelor Statului Iași, propunem menținerea în forma existentă a colecției Asachi, iar pentru transpoarte să se alcătuiască indici care să înlesnească cercetarea documentelor și să contribuie la îmbunătățirea evidenței.

ȘTEFAN HURMUZACHE, șef serviciu în D.G.A.S.:

De cînd statul și-a luat asupra sa grija pentru arhive, pentru adunarea, folosirea, conservarea și protecția documentelor a impus tuturor administrațiilor instituției noastre codificarea „obiceiurilor” arhivistice în regulamente și legi pentru instaurarea ordinii în acest domeniu. De la arhivistica practică în Muntenia și Moldova au ajuns pînă la noi mai puține reglementări arhivistice pentru perioada de pînă la începutul secolului al XIX-lea. Din această cauză, arhiviștii din prima jumătate a secolului XX au întîmpinat o seamă de greutăți în organizarea și evidența documentelor pe care le-am calificat uneori insurmontabile. De aici a derivat respectul pentru modul cum a fost organizat fondul de creatorul lui.

Soluții însă, pentru organizare și evidență ca și pentru asigurarea protecției documentelor dictate de interesul pentru a duce mai departe procesul de gîndire socială prin folosirea acestor izvoare istorice s-au căutat de fiecare generație. Sarcina esențială pe care și-au propus-o și arhiviștii care ne-au precedat, după cum rezultă din studiul actelor normative a fost să se alcătuiască o evidență cit mai corectă, prin instrumente de informare, fie de natură administrativă, fie științifică, care să aibă capacitatea de a răspunde cerințelor informării, indiferent în ce problemă.

În prezent Serviciul I din D.A.C. utilizează următoarele forme de evidență:¹

¹ *Evidență arhivistică*: noțiune absentă în Dicționarul științelor Speciale ale Istoriei, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1982). Ceea ce redă acest dicționar invocă *sistemele* de evidență. Nici legislația arhivistică mai veche sau mai nouă cu toate că are în diferitele redacții cuvîntul evidență, nu relevă explicit ce se înțelege prin aceasta. Or, *evidența arhivistică*, dacă ținem seama de definiția dată evidenței de DEX, este activitatea care înregistrează și asigură informarea permanentă și precisă despre situația proceselor, fenomenelor și bunurilor arhivistice din punct de vedere cantitativ și calitativ.

Desigur ea se asigură prin *sisteme* care pun ordine în domeniile teoriei și practicii arhivistice, reglementează organizarea documentelor și face ca activită-

1. Evidență administrativă, dispunând de :

a) diferite tipuri de instrumente administrative de orientare și informare create de instituțiile legislative, executive și de altă natură, care au produs sau au moștenit documente, în raport cu propriile lor cerințe și cu reglementările în stat pentru a-și cunoaște, organiza și depune documentele la Arhivele Statului.

b) diferite tipuri de instrumente administrative de informare create de-a lungul vremii de structurile organizatorice din Arhivele Statului pentru a ști² și a folosi documentele create și preluate de la instituțiile de stat, particulare, persoane fizice etc. Aceste instrumente apărute au însemnat în majoritatea cazurilor perfecționarea evidenței, deficitară din n... motive, au transformat de cele mai multe ori instrumentele de la pct. „a” în mijloace de probă ale existenței documentelor în cadrul unor activități ca verificarea cu existentul și ca atare în izvoare ale istoriei arhivelor și arhivisticii românești.

2. Evidență prin instrumentele de *informare științifică*. Nu face obiectul atenției noastre în intervenția de față.

3. *Evidență prin informatica arhivistică*. Nu stă în interesul nostru aici. Problemele Serviciului nostru în domeniul evidenței administrative (de gestiune) sînt legate de :

— stabilirea responsabilităților arhiviștilor pe depozite pentru gestiunea documentelor prin :

- perfecționarea evidenței prin selecționarea, ordonarea și inventarierea documentelor din depozit și totodată sistematizarea fondurilor și colecțiilor din depozit, acolo unde aceste activități sînt reclamate de starea materialului sau de cerințele de utilizare a informației ;
- folosirea documentelor prin sala de studiu, pentru elaborarea de instrumente științifice sau de cercetare și prin sistemul informatic al D.G.A.S. ;
- pregătirea documentelor pentru fondul de asigurare în vederea protecției speciale despre care vorbește legea.

De la textele legale începînd cu cele ale Regulamentelor din anii 1831—1832 și pînă la Decretul 472/1971 care fixează importanța socială a Arhivelor Statului a emanat dreptul instituției noastre de a stabili norme de urmat cu privire la evidența, păstrarea și protejarea documentelor de la creatori și a celor primite în depozitele proprii.

Așa se explică faptul că în prezent majoritatea documentelor din Arhivele Statului sînt organizate și cunoscute pe baza unui sistem de evidență administrativă la care au contribuit :

a) *instituțiile cratoare* care au elaborat instrumente de evidență administrativă numite opise, liste de vărsare, borderouri, inventare, acceptate de Arhivele Statului, înregistrate la ele tot ca instrumente de evidență și folosite din cele mai vechi timpuri pînă astăzi ;

b) *arhiviștii de la Arhivele Statului prin :*

— simpla retranscriere în alfabet latin, executată sporadic după 1860 pînă în anii 40 ai secolului nostru și intens între anii 1948—1951 a vechilor inventare scrise cu alfabet chirilic ;

— completarea rezumatelor inventarelor vechi din secolul trecut aparținînd așa-ziselor administrative vechi și administrative noi și din secolul nostru (făcute mai sumar) cu noi informații, alese firește mai mult sau mai puțin subiectiv, de cel ce și-a propus „îmbunătățirea” inventarului. În bună parte asemenea inventare au rămas neschimbate cu mențiuni impuse de verificarea cu existentul și de fondare acolo unde s-a crezut că era cazul ; ele au rămas în mss. și într-un

țile arhivistice să funcționeze potrivit scopului urmărit. Normele tehnice din ediția 1984, Cap. III, p. 34—41 precizează numai cine întocmește, ce întocmește, ce se efectuează și cine ține evidența. Nici Decretul 472/1971 nu stabilește altceva.

² Nu spunem „pentru a gestiona” întrucît noțiunea lipsește din actele normative și din dicționarul amintit. Înseamnă că n-a fost adoptată în practica actuală *de jure* iar dreptul arhivistic nu i-a putut conferi conținut. Cum gestiunea se impune totuși din ce în ce mai mult va trebui ca viitoarele modificări cu caracter de lege și de normă să prevadă sensul ei exact.

singur exemplar.³ Unele dintre aceste inventare au fost în ultimele trei decenii dactilografiate în unul, două și în cazuri cu totul fericite în trei exemplare pentru mai multe trebuințe;

— prin refacerea totală a inventarelor unor fonduri și colecții pe temeiul principiilor și regulilor stabilite îndeosebi de Instrucțiunile 6720 din 1957, Normele tehnice privind desfășurarea activității în Arhivele Statului, edițiile 1976 și 1984. Multe din inventarele realizate s-au dactilografiat, din păcate nerespectându-se întotdeauna regula celor trei exemplare. Multe au rămas sub formă de fișe, așteptându-și rîndul și astăzi la dactilografie.

Am relevat cele de mai sus pentru că reflectă o realitate istorică legată de istoria instituției noastre, de concepțiile arhivistice care au stat la baza reglementărilor obligatorii la un moment dat. Totodată, ele oglindesc faptul că a existat o evidență administrativă cu instrumentele ei pe care le folosim și astăzi.

Serviciul I deține următoarele fonduri care au încă în uz în cadrul sistemului de evidență inventarele alcătuite de creatorii lor începînd cu anul 1831:

Logofeția dreptății; Vornicia din Lăuntru, T. Românească; Condiții de venituri și cheltuieli, de la Magistraturi și Țiguri; Evidența actelor de stare civilă; Simbriile învățătorilor satești; Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice; Eforia Spitalelor Civile; Logofeția Pricinilor bisericești; Tribunalul de Comerț București.

Toate aceste fonduri au:

— un rînd de opise (inventare) pe depuneri sau uneori de transporturi scrise în alfabet chirilic, ale delelor săvîrșite, care ne ajută să știm cîte și ce dosare au fost predate la Arhivele Statului și pe ce criterii au fost întocmite. Analizînd dosarele constatăm că erau ca și astăzi, cînd aplicăm Nomenclatorul tot pe părți structurale și pe probleme;

— un rînd de opise tipizate de la sfîrșitul secolului trecut sau din secolul nostru în care sînt transcrise vechile depuneri, dar cu litere latine. Acestea sînt de fapt inventare pe serie de numere anume destinate pentru dosarele fiecărui an și părți structurale. Astfel opisul unei depuneri sau transport dintr-o depunere cuprinde dosarele de la o secție și o masă pe mai mulți ani, fiecare an avîndu-și numerele sale de dosare.

În depozit dosarele sînt așezate, însă nu în ordinea din opis ci la anul respectiv, toate numerele existînd de la cel mai mic la cel mai mare. Spre exemplu:

Cutia 1/1831 nr. 3963—3969
nr. 4198—4209

Cutia 2/1831 nr. 4210—4246

În dreptul nr. 4247 și nr. 4248 scrie lipsă în opisul cu litere latine.

Cutia 3/1831 nr. 4249—4250
nr. 4258—4261

Numerele 4251—4257 de asemenea lipsă ș.a.m.d.

Această așezare în cutii cu numerotarea lor firească facilitează foarte mult regăsirea documentelor, ea fiind imediată și fără nici un obstacol. Cercetătorul de la sală va cere primul nr. din opis al arhivei, scris cu roșu și va primi imediat dosarul.

Aceeași este situația evidenței și la celelalte fonduri enumerate mai sus pentru depunerile din anii 1829—1864 sau care urcă uneori spre 1872. De regulă, către sfîrșitul secolului, așa cum este cazul la fondul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, depunerile au fost făcute cu opise/inventare pe părți structurale și pe ani iar în cadrul anilor numerotarea începe de la 1 și se termină cu ultimul dosar creat pe acel an: 125, 93 sau 2001 etc.

În nici o împrejurare, la verificarea regăsirilor nu am avut cazuri de repetări de numere de dosare în același an care să ne dezorienteze.

³ În trecut chiar după apariția mașinii de scris, a existat concepția arhivistică că inventarul trebuie să existe în manuscris într-un exemplar, fiind mai mult un instrument de uz intern care poate fi corectat și adăugat. Cf. A. Sacerdoțeanu, *Arhivistice*, Edit. didactică și pedagogică, București, 1971, p. 174.

Singurele greutăți cu care ne-am confruntat au fost cele provocate de inițiatorii unei activități trecute de fondare și de multiplicare la mașina de scris a unui inventar cu litere latine. Inventarul dactilografiat al fondului M.C.I.P. a rezolvat și mai puține lucruri decât cel transcris de arhivistul paleograf, întrucât nu conținea decât nr. dosarului de la rubrica veche intitulată nr. arhivei și rezumatul. Dar, pe exemplarul scris cu mîna erau menționați că dosarul x sau y este lipsă sau trimis la fondul Logofeția pricinilor bisericesti. La inventarul acestei Logofeții însă nu s-au operat trimiterile menționate în inventarul M.C.I.P. Pentru a avea o situație exactă se impun activități de verificare cu existentul și de corecții necesare ambelor inventare.

Avînd în vedere structura acestor tipuri de inventare, adică faptul că depunerile nu sînt cronologice, că după o depunere sau un transport dintr-o depunere din anul 1840 se revine cu una din anii 1831 sau 1835, arhiviștii au găsit soluția pentru o ușoară orientare și anume de a pune la foaia de titlu a inventarului o filă dactilografiată cuprinzînd anul și nr. filei la care găsim dosarele anului respectiv. De exemplu: dosarele anului 1835 se găsesc la filele : 5, 10 verso, 25, 103 verso și 221.

Sistemul de evidență prezentat nu încurcă, după opinia noastră, nici operațiunile de fișare tematică, nici pe cele de culegere și pregătire pentru calculator a informațiilor din documentele respective, deoarece elementele de cotă ce se cer a fi completate sînt simple ca și la cererile de la sală, iar regăsirile cu ajutorul calculatorului pot fi și mai rapide.

Apoi asigurarea unei evidențe unitare nu trebuie să însemne o uniformizare retroactivă după actuale Norme tehnice fără a ține seama chiar de prevederile ultimului alineat din articolul 11 care înmagazinează în prima parte o experiență mai veche transmisă continuu din instrucțiuni metodologice mai vechi. O evidență unitară poate fi realizată și din diversitate. Aplicarea retroactivă de fiecare dată cînd au apărut Norme tehnice în ultimele decenii a dus la apariția de noi inventare la unele fonduri cu cite 3—4 rînduri de liste de corespondență și personalul de la depozite se descurcă greu într-o asemenea evidență.

MIHAI RACHIERU, șeful Filialei Arhivelor Statului județul Prahova :

Legislația arhivistică din țara noastră a acordat și acordă problemelor legate de evidență a fondurilor și colecțiilor arhivistice un loc aparte. Astfel Decretul 472/1971 privind Fondul Arhivistic Național reglementează problemele legate de evidența documentelor create de organizațiile socialiste și celelalte organizații incluzînd și instituția Arhivelor, iar capitolul III din Normele Tehnice privind desfășurarea activității Arhivelor Statului stabilește pentru filiale obligativitatea întocmirii evidenței fondurilor și colecțiilor din depozitele proprii, iar pentru D.G.A.S., întocmirea evidenței centralizate a fondurilor și colecțiilor aflate în depozitele Arhivelor Statului.

Filiala Arhivelor Statului județul Prahova deține o evidență bună a fondurilor și colecțiilor arhivistice, principalele instrumente de evidență fiind : registrul general de arhivă, inventarele fondurilor și colecțiilor, registrul inventarelor, fișa „Situația fondului”.

Pe linia perfecționării evidenței documentelor din depozitele proprii, filiala și nu numai Prahova, a realizat îndrumătorul arhivistic, a trecut la fișarea tematică, pregătirea documentelor pentru microfilmare, etc.

Evidența centralizată a fondurilor, colecțiilor, realizată de către D.G.A.S.

Analiza atentă a instrumentelor de evidență reliefează faptul că, sînt întocmite conform normelor în vigoare, deși au fost realizate în diferite perioade de timp, dar se simte nevoia perfecționării lor.

Operațiune grea și complexă, de mare importanță, inventarierea documentelor din depozitele proprii s-a realizat în județul Prahova în perioada 1952—1970. La mutarea în noul local majoritatea fondurilor și colecțiilor erau inventariate.

Multe fonduri arhivistice însă, nu au fost preluate cu inventare de la vechii creatori. La Prahova, printr-un volum mare de muncă, s-au inventariat principalele fonduri : Prefectura județului Prahova, Primăria orașului Ploiești, Camera de Comerț și Industrie Ploiești, arhivele societăților petroliere, documentele școlare și familiale.

În ultimul deceniu s-au perfecționat, cu prilejul cercetării tematiche, realizării unor lucrări arhivistice (îndrumătoare, volume de documente, studii) și a pregătirilor pentru microfilmare, inventarele principalelor fonduri arhivistice de

la filială. Inventare publicabile avem la fondurile Prefectura județului Prahova, Ocîrmuirea Saac, Camera de Comerț, Colecția de documente îmbogățită an de an prin noi preluări și în mod deosebit cu documentele preluate de la muzee, în urma aplicării prevederilor Decretului 472/1971, este în lucru, inventarierea urmînd să se încheie în anul 1988 odată cu definitivarea Catalogului de documente și a operațiunii de evaluare a documentelor.

Problemele care le luăm în discuție se referă la reinventarierea, refacerea inventarelor, cotearea și recotarea unui fond.

Cînd realizăm aceste operațiuni ?

Din multitudinea de aspecte voi aborda doar cîteva rezultate din acțiunile întreprinse cu ocazia perfecționării evidenței de la Prahova.

Un prim aspect se referă la îmbunătățirea inventarelor la unele fonduri arhivistice preluate în etape. Fiecare depunere are un inventar, iar cronologia nu este în majoritatea cazurilor respectată. Exemplu, la Filiala Prahova fondul Primăria orașului Ploiești a fost preluată în trei etape, există trei inventare care au mulți ani ce se suprapun. Fondul Tribunalul județean Prahova cu cele 4 secțiuni a fost preluat în mai multe etape, pentru unele secțiuni există inventare, pentru altele registre-inventar. Reordonarea, recotarea și reinventarierea acestor fonduri este după opinia noastră absolut necesară.

Analiza trebuie făcută însă de la fond la fond. De exemplu, Tribunalul Prahova deși a fost preluat în etape, unele secțiuni sînt complete și sistemul actual de evidență este util, intrat în circuitul științific, fișat tematic, inventarele dactilografiate și complete în conținut.

Nu trebuie neglijați nici cei doi factori — forța de muncă și timpul. 1300 de metri lineari, pentru care ne-am propus să unificăm preluările și să îmbunătățim inventarele pînă la sfîrșitul anului 1989, nu este o cantitate mică. Operațiunile sînt deosebit de grele.

A doua problemă foarte importantă care impune perfecționarea inventarelor este selecționarea fondurilor.

Preluate în diferite perioade, multe din fondurile filialei Prahova au fost sau vor fi supuse operațiunii de selecționare. Acțiunea poate fi făcută direct sau cu prilejul altor lucrări, de exemplu pregătirea pentru microfilmare, fișarea tematică, verificarea cu existentul etc. Ne propunem selecționarea documentelor create de Comisia de validări miniere de pe lîngă Tribunalul Județului Prahova dosare de cauză, deoarece păstrăm registrele de trecere a validărilor miniere (care sînt complete și furnizează suficiente informații) privind proprietarii, terenurile, localitățile și suprafețele existente.

Studiem, de asemenea, posibilitățile de selecționare a fondului Comisia de consolidări miniere și Concesiuni petrolifere. Optăm pentru reținerea planului, a hotărîrilor de validare și consolidare iar în cazul păstrării registrelor de trecere a hotărîrilor de validare sau consolidare propunem reținerea lor și eliminarea dosarelor și a hotărîrilor.

O altă preocupare a noastră este legată de perfecționarea sistematizării tematică a fondurilor, întrucît un fond a fost preluat în mai multe etape și deci se află în două-trei depozite. Exemplu: fondul Întreprinderii 1 Mai Ploiești — Centrala import-export, preluat în diferite etape cronologice se păstrează în prezent în trei depozite. Unificarea fondului se impune și totodată îmbunătățirea inventarelor. În această situație sînt și alte fonduri mai mici.

Cît privește fișa „Situația fondului” ea corespunde realizării evidenței de la filială și a celei centralizate. Sînt necesare două operațiuni: actualizarea lor și verificarea exemplarelor de la filială cu cele de la D.G.A.S.

Registrul general de arhivă și Registrul inventarelor sînt instrumente de evidență care în prezent nu impun modificări.

Sistemul de evidență existent la Filiala Prahova în prezent asigură valorificarea științifică și practică a documentelor, fișarea tematică și microfilmarea documentelor.

Sistemul de evidență se îmbunătățește continuu cu prilejul verificării cu existentul și sistematizării tematică a fondurilor, realizării volumului de documente și catalogului în perioada 1987—1990 și nu în ultima instanță în timpul pregătirii pentru microfilmare și al fișării tematică.

Desigur, arătînd necesitatea perfecționării evidenței, nu trebuie să pîrdem din vedere faptul că există și unele dezavantaje. Astfel, recotarea și reinventa-

rierea unor fonduri impun corespondența de cote în toate instrumentele de evidență, precum și în fișierul tematic.

Pentru problema supusă atenției noastre, propunem următoarele:

1. Normele tehnice să nu se aplice retroactiv, iar aplicarea lor asupra unor fonduri fișate deja tematic, folosite în lucrări să se facă după o analiză foarte atentă și de la caz la caz, de la filială la filială.

2. Instrumentele de evidență pentru fondurile preluate în mai multe etape, care nu creează nici un fel de probleme și nu se suprapun cronologic, să fie păstrate sub forma actuală. Fondul însă să fie depozitat într-un singur depozit în ordinea preluărilor.

3. Fondurile care nu s-au microfilmă și sînt doar pregătite, dacă au mai multe inventare să se realizeze un singur inventar în conformitate cu normele tehnice.

STELA GIOSAN, șefa Filialei Arhivelor Statului județul Botoșani:

Evidența constituie una din problemele esențiale ale activității arhivistice și de aceea trebuie ținută la zi și adaptată nevoilor fiecărei perioade. În ceea ce privește filiala Botoșani, nu se confruntă cu probleme deosebite de evidență. Prelucrările succesive care s-au făcut la un singur fond s-au comasat, întocmindu-se un singur inventar. Se simte nevoia alcătuirii unui registru repertor alfabetic al fondurilor și colecțiilor de documente din cadrul unei filiale. De asemenea, mai există unele greutăți în fondarea documentelor, care pot fi depășite analizându-se fiecare caz în parte.

În încheierea dezbaterilor mesei rotunde, tovarășul director general VASILE MOISE apreciază calitatea intervențiilor participanților, a remarcat oportunitatea și utilitatea întâlnirii pentru activitatea arhivistică viitoare, într-una din laturile sale esențiale: evidența documentelor. Pe lângă schimbul de experiență realizat, s-au formulat sugestii și propuneri menite să conducă la îmbunătățirea sistemului actual de evidență în sensul de a răspunde mai deplin cerințelor de informare și de cercetare științifică, de aplicare mai riguroasă a prevederilor legislației și normelor în vigoare și realizarea unei mai largi accesibilități la informațiile documentare.

În ceea ce privește evidența fondurilor și colecțiilor păstrate de Filiala Arhivelor Statului Iași s-a arătat necesitatea îmbunătățirii acesteia în vederea realizării dezideratelor menționate. Pentru aceasta va fi necesară ordonarea cronologică a documentelor în cadrul „transpoartelor”, retranscrierea și dactilografierea inventarelor scrise cu caractere chirilice.

De asemenea, colecția „Litere” alcătuită de Gh. Asachi va rămîne fără modificări, apreciindu-se că ea răspunde, în această formă tuturor nevoilor.

Tovarășul VASILE MOISE a remarcat necesitatea organizării unor astfel de dezbateri și pe alte aspecte ale activității arhivistice care necesită îmbunătățiri și perfecționări ca rod al contribuției colective a specialiștilor din Arhivele Statului.

Unele concluzii ce se desprind din instruirea responsabililor cu munca de arhivă de la organizațiile socialiste din Capitală

Condiție majoră a desfășurării muncii de arhivă la un nivel calitativ superior, pregătirea cadrelor care răspund la unitățile socialiste de această activitate, se constituie într-un obiectiv constant al Direcției Generale a Arhivelor Statului și filialelor sale.

Desfășurate în cadrul Centrului de perfecționare a cadrelor al Direcției Generale a Arhivelor Statului, instruirile, la organizarea cărora au contribuit specialiști din compartimentele Direcției Generale și din Filiala Arhivelor Statului

— Municipiul București, au avut ca scop principal cunoașterea, însușirea și aplicarea corectă și unitară a legislației arhivistice și a sarcinilor practice rezultate din prevederile acesteia, generalizarea experienței pozitive, aprofundarea cunoștințelor în ceea ce privește operațiunile de bază ale muncii în domeniul arhivelor create de organizațiile socialiste.

În cursul anului 1987, beneficiarii acestor forme de pregătire au însumat un număr de 135 responsabili cu arhiva, reprezentând instituții subordonate Consiliului Popular al Municipiului București, Ministerului Muncii și Consiliului Culturii și Educației Socialiste.

Programul acțiunilor de instruire s-a bazat pe o tematică bine precizată, axată pe aspectele specifice arhivelor create de unitățile susmenționate. Expunerile și lucrările practice au abordat probleme de esență ale activității arhivistice, dintre care menționăm: înregistrarea documentelor, elaborarea, actualizarea și utilizarea Indicatorului termenelor de păstrare și a Nomenclatorului dosarelor, evidența și selecționarea documentelor, păstrarea și conservarea acestora ș.a.

Fiecare temă a programului a constituit totodată și un prilej de dezbateri fructuoase, un util schimb de experiență, favorizând relevarea metodelor bune de lucru și a inițiativelor valoroase, analiza unor neajunsuri care mai persistă în organizarea arhivelor din unitățile socialiste.

Mesele rotunde organizate în finalul instruirilor s-au dovedit deosebit de eficace, problematica supusă atenției participanților avînd la bază date și concluzii desprinse din acțiunile desfășurate în cadrul controalelor întreprinse de Direcția Generală a Arhivelor Statului și Filiala Arhivelor Statului — Municipiul București, aspect ce a permis precizarea unor noi sarcini, măsuri și modalități menite să determine îmbunătățirea continuă a muncii responsabililor de arhivă.

Vizitarea unor depozite de arhivă din Direcția Generală a Arhivelor Statului, prezentarea expoziției documentare ca și vizionarea filmului „Arhivele contemporane — valori ale posterității”, au stîrnit în rîndul cursanților interes și aprecieri unanime.

Pornind de la obiectivele instruirilor putem aprecia că ele au fost îndeplinite, eficiența acestora fiind demonstrată în mod concret de rezultatele obținute între care enumerăm: actualizarea instrumentelor de lucru, îmbunătățirea evidenței documentelor, asigurarea condițiilor de păstrare și conservare, creșterea răspunderii și exigenței Comisiilor de selecționare.

Cu toate realizările obținute, avînd în vedere și situațiile constatate la organizațiile socialiste în activitatea de aplicare și respectare a legislației arhivistice, considerăm că se impune în continuare depunerea unor noi stăruințe pentru perfecționarea pregătirii profesionale a personalului din unitățile socialiste cu răspunderi în probleme de arhivă.

În acest sens s-a conturat necesitatea imprimării unui caracter periodic formelor de pregătire și, concomitent, convocarea și abordarea tematică diferențiate, vizîndu-se inițierea începătorilor sau actualizarea și aprofundarea cunoștințelor pentru lucrătorii cu experiență. A rezultat totodată și faptul că aplicațiile practice trebuie să ocupe o pondere mai mare în programele instruirilor, iar în scopul generalizării experienței pozitive, credem că nu ar fi lipsită de interes, organizarea de activități practice, chiar în arhivele unor întreprinderi, care au înregistrat realizări în această privință. În același timp însă, vor trebui antrenati în aceste forme de pregătire, nu numai responsabilii cu arhiva, dar și președinții Comisiilor de selecționare sau șefii de compartimente din întreprinderi, în scopul creșterii gradului de interes și al implicării acestora în respectarea și aplicarea legislației arhivistice actuale.

ELEONORA MITRESCU

Un document românesc inedit din secolul al XVI-lea

STELIAN GH. IORDACHE

Printre puținele documente românești rămase inedite pînă astăzi se numără și cel aflat în colecția „Documente“ a Filialei Arhivelor Statului din Galați preluat în 1977 de la Margareta Carp împreună cu alte trei documente din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea referitoare la proprietățile familiei Țopa din ținutul Covurlui.

Documentul are ca suport hîrtia și este scris în semicursivă cu tuș maroniu. Starea de conservare în care se prezintă astăzi este foarte bună și cu toate că a fost pliat, indoiturile nu au împietat cu nimic asupra lizibilității sale. Totuși s-ar putea ca în primul secol de la emiterea sa o parte a suportului să se fi deteriorat deoarece contrapagina este dintr-o hîrtie mai nouă, cu filigran, lipită foarte îngrijit de prima filă. Pe verso se află însemnarea mai tîrzie ale cărei caracteristici ne fac să credem că este din secolul al XVIII-lea.

Locul, data și completarea finală, ce cuprinde intitulăția și o parte din coroborare, sînt scrise probabil mai tîrziu, de aceeași persoană cu tuș negru.

Cele de mai sus și faptul că este redactat sub forma unei scrisori adresate domnului pot ridica unele semne de întrebare cu privire la autenticitatea și datarea documentului. Să vedem mai întîi de ce această mărturie are forma unui raport, fenomen mai puțin cunoscut în practica judiciară a Moldovei de la sfîrșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea.

Intr-adevăr, marea majoritate a actelor de proprietate emenate de la autoritățile teritoriale sau de la persoanele particulare, în general foști dregători, desemnate de domn să judece diverse pricini, au un formular diplomatic copiat după cel al documentelor redactate în cancelaria domnească. Ele sînt acte de sine stătătoare iar autoritățile emitente nu erau obligate să aducă la cunoștință domnului modul în care au rezolvat diversele litigii, motiv de abuzuri și în consecință apeluri repetate la instanța supremă. De aceea, puțin mai tîrziu, la jumătatea secolului al XVII-lea, Vasile Lupu îi obligă pe judecători să-l înștiințeze în scris despre modul în care sînt soluționate toate pricinile din teritoriu¹.

Dăr, anterior domniei lui Vasile Lupu au existat anumite situații în care domnii moldoveni le solicitau judecătorilor întocmirea unor rapoarte scrise, fie pentru a putea fi folosite ca acte probatorii la judecata domnească fie pentru că pe domn îl interesa rezolvarea respectivului litigiu. Este de presupus că toate mărturiile judecătorilor teritoriale redactate sub forma unor scrisori, anterioare lui Vasile Lupu sînt urmarea unor porunci, în acest sens, ale domnitorilor. Așa de exemplu, la 23 ianuarie 1619 în porunca pe care Radu Mîhnea o dă lui Gheughăa mare logofăt și Ionciul, fost staroste pentru a cerceta pricina dintre dregătorii și țirgoveții orașului Cernăuți cu feciorii lui Cracaleiu pentru un loc din hotarul țirgului Cernăuți se menționează „și cum veți afla să scrieți și să dați știre domniei mele“². Peste aproximativ doi ani, la 4 iulie 1621, Alexandru Iliăș poruncindu-le pîrcălabilor, șoltuzului și pîrgarilor din Cotnari să cerceteze pricina dintre călugării de la mănăstirile Aron Vodă și Calia pentru niște vie de la Cotnari la care totodată „...să scrieți o carte la domnia mea, cu pecetea țirgului și să ne

¹ V. Georgescu, *Judecata domnească în Țara Românească și Moldova, 1611—1831*, partea I, Organizarea judecătorească, vol. I, Edit. Acad. R. S. România, București, 1981, p. 47.

² *Documente privind Istoria României*, veacul XVII, A. Moldova, vol. IV, Edit. Acad. R.P.R., București, 1956, doc. 380.

dați știre domniei mele”³. După anul 1625 poruncile în acest sens, se înmulțesc. Ele provin din cancelariile aceluiași domnitori de mai sus⁴ și din cancelaria lui Miron Barnovschi⁵. Mai importantă dintre toate este cea din 25 august 1628 prin care Miron Barnovschi poruncește lui Ionașco Vrabie și Pavel Roșca să cerceteze pricina dintre niște răzeși din Tulucești, și Apostol armaș pentru satul Vorniceni din ținutul Covurlui în care se face precizarea: „și cum veți afla mai cu dreptul să dați știre domniei mele”⁶. Importanța sa nu constă în expresia folosită ci în faptul că s-a păstrat și răspunsul celor doi boieri către domn. Datat la 14 septembrie 1628 raportul sau mărturia lui Ionașco Vrabie și Pavel Roșca este foarte asemănătoare cu documentul pe care ne-am propus să-l prezentăm.

Pentru a ne apropia cât mai mult de adevăr vom trata formularul diplomatic al „mărturiei” dată de „Pană ce au fost paharnic și Adam căpitan” raportându-l la cel al scrisorilor cu valoare probatorie adresate de instanțele teritoriale domnitorilor. Întrucât notificația, expoziția și dispoziția nu ridică nici o problemă, ele fiind comune tuturor mărturiilor de acest fel vom lua în discuție adresa, salutația, urarea finală, intitulația și semnele de validare.

Adresa și salutația formulate: „Milostive doamne să fii măria dumitale sănătos” se reîntîlnesc și în alte scrisori din epoca respectivă. Într-un document românesc emis în Piatra la 12 martie 1596 prin care preoții, șoltuzul și tirgoveții din acest ținț moldovean mărturisesc că siliștea Tătărăși aparține mănăstirii Bistrița, respectivii se adresează domnului cu aceeași formulă⁷. Uneori formula apare puțin schimbată sub forma: „Milostive și luminate doamne, să fii măria dumitale sănătos”⁸ sau, „Poftim de la milostivul Dumnezău mării dumitale pureure bună pacy și sănătate, adevăr. Altă milostive doamne...”⁹. Alteori lipsește cu totul salutația, adresa fiind formulată astfel: „Milostive doamne și luminate doamne”¹⁰ sau „Milostive doamne”¹¹ sau într-o formulă mult mai complicată pe care nu are rost să o redăm aici¹².

Urarea finală este identică cu salutația. Ea se întâlnește în documentul deja amintit, din 1596, sub aceeași formă și plasată după expoziție. Sub forma „Și Dumnezeu să înmulțească zilele și anii mării domniei tale în pace, amin” apare la 18 decembrie 1624¹³ și asemănător în scrisoarea pe care namesnicul ținutului Neamț o trimite domnului M. Barnovschi¹⁴, și în cea a boierilor care cercetează pricina satului Vorniceni la 14 septembrie 1628¹⁵. În sfârșit în mărturia din 27 decembrie 1633 cu privire la o danie făcută mănăstirii Bisericieni se folosește expresia „milostivul Domnul dentru cer să dăruască mării dumitale bună pacy și sănătate în domnia mării dumitale, adevăr”¹⁶.

Intitulația „Robii mării tale Pană ce au fost paharnic și Adam căpitan”, spre deosebire de marea majoritate a documentelor unde face parte din protocolul inițial, este plasată după semnele de validare. Fenomenul nu este însă singular. În mărturia pentru siliștea Tătărăși a mănăstirii Bisericieni, autorii ei se intitulează „Rugătorii mării dumitale, preoții, șoltuzul, cu toți tirgoveții de ținț de Piatra”¹⁷ iar în cea cu privire la locul de construcție a mănăstirii Secul adresată lui Radu Mihnea „Robii și Maraciarii șoltuzul și 12 pargari și toți tirgoveții bătrîni și tineri din țințul Neamț”¹⁸. Tot după dată apare intitulația și în

³ Ibidem, vol. I, doc. 74.

⁴ Ibidem, doc. 451 și *Documenta Romaniae Historica A. Moldova*, vol. XXI, Edit. Acad. R. S. România, București, 1969, doc. 108, 109, 113 și 289.

⁵ Ibidem, vol. XIX, doc. 52, 395 și 450.

⁶ Ibidem, doc. 402.

⁷ *Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea*, Edit. Acad. R. S. România, București, 1979, doc. CVI.

⁸ D.R.H. Moldova, vol. XIX, doc. 402.

⁹ Ibidem, vol. XXI, doc. 433.

¹⁰ D.I.R., veacul XVII, vol. V, doc. 409.

¹¹ Ibidem, doc. 208.

¹² D.R.H. — A. Moldova, vol. XIX, doc. 14.

¹³ D.I.R. veacul XVII, A. Moldova, vol. V, doc. 409.

¹⁴ D.R.H. — A. Moldova, vol. XIX, doc. 15.

¹⁵ Ibidem, doc. 402.

¹⁶ Ibidem, vol. XXI, doc. 433.

¹⁷ *Documente și însemnări...* doc. CVI.

¹⁸ D.I.R., veacul XVII, A. Moldova, vol. IV, doc. 19.

alte documente ai căror autori își spun „Sluga domniei tale Ion armașul“¹⁹, „Mai micul robu a măriei dumitale. Eu Ionașco Jora dvornic“²⁰ sau „Mai mici și de supt talpele măriei dumitale, măriei tale robi, Ionașco Vrabie de Igesti și Pavel Roșca ce-au fost pircălab“²¹.

Cit privește precizarea din final „Și le-am făcut amindurora zapise“ ea se regăsește în documente dar în finalul expoziției la singular sub mai multe formule: „am făcut acest zapis“, „am făcut aiașta scrisoare de mărturie“, „am făcut această carte“ sau „i-am făcut zapis și mărturie de la noi“.

În mod firesc documentul de care ne ocupăm ar fi trebuit să fie validat în primul rând cu pecetile emitenților așa cum se întâmplă în marea majoritate a documentelor de acest fel. Surprinzător, cele două peceti lipsesc, locul lor fiind luat de șapte amprente digitale diferite aparținând „oamenilor buni“ ce participaseră la judecarea pricinii, deasupra cărora se află, la fiecare în parte, semnătura neautografă a posesorului scrisă cu tuș maroniu ca și textul propriu-zis. Ținând cont de faptul că litigiul dintre Constantin Țopa și Alifana a creat trei documente identice dintre care două au intrat în posesia împricinaților iar altul a fost înaintat domnului s-ar putea ca cei doi judecători delegați să nu fi validat cu pecetile proprii decât raportul către domn. De altfel, „mărturia Țopii“ deci actul care a intrat în posesia lui Constantin Țopa nu a fost terminat imediat după judecarea diferendului, data și intitalia fiind completate ulterior de pisar probabil după plecarea judecătorilor din Șerpeni.

O problemă deosebit de importantă este cea a datei la care a fost emis documentul. La sfârșitul textului propriu-zis este trecut cu tuș negru anul 7100 = (1592). Persoanele implicate în litigiul cu privire la stăpânirea satului Șerpeni au trăit însă ceva mai târziu, în prima jumătate a secolului al XVIII-lea ceea ce ne face să credem că cel ce a scris documentul a uitat să treacă literele care reprezentau zecile și unitățile, deci după opinia noastră data este incompletă. De aceea, pentru stabilirea cu oarecare precizie a anului de emiterie al acestor cărți de judecată, este necesară o scurtă prezentare a personajelor implicate.

Constantin Țopa armașul este fiul lui Sava iar Alifana este nepoata lui Manea Țopa. Acest Manea Țopa era pircălab de Roman între 13 decembrie 1572 și 10 mai 1573²² și staroste de Covurlui la 1 decembrie 1581²³. Într-un document din 28 martie 1599 Ieremia Movilă îi întărește lui Sava Țopovici, fost staroste mai mulți țigani cumpărați precum și alți țigani din uricile de cumpărătură pe care le-a avut socrul său Țopa, fost modelnicer de la Alexandru Lăpușneanu Ioan voievod, Iancu Sasul, Petru Șchiopul și de la Aron Tiranul, țigani pe care socrul său Țopa îi cumpărase de la Nicșul Muntean, fost șoimar²⁴. Deci, Sava Țopa este ginerele lui Manea Țopa care mai trăia încă în perioada septembrie 1591 — iunie 1592 în timpul domniei lui Aron Tiranul. În documentul nostru însă are calitatea de „strămoș“ al Alifanei, de înaintaș răposat, ceea ce exclude posibilitatea redactării sale în anul 1592. Același Manea Țopa a avut cel puțin două fiice, Parasca amintită într-un zapis de vânzare din 24 noiembrie 1646 în calitate de mamă a Paiaghiei²⁵ și Cristina consemnată la 9 iunie 1632 în calitate de vânzătoare, anterior acestei date, a părții Țopei din satul Făurari din ținutul Tutova²⁶. Sava Țopa a fost și mai era căsătorit la 1599 cu una din fiicele lui Manea Țopa cu care nu a avut nici un copil. După această dată Sava Țopa rămâne văduv iar proprietățile pe care i le adusese soția sa revin de drept rudelor celor mai apropiate ale acesteia. În ceea ce privește satul Șerpeni în care familia Țopa stăpânea trei sferturi se pare că el a rămas în continuare în administrarea lui Sava Țopa care a cumpărat, așa cum reiese din document, și a patra parte după ce s-a căsătorit cu Casandra.

Din a doua căsătorie Sava Țopa are doi copii, Constantin și Ionașcu, născuți după anul 1600.

¹⁹ *Ibidem*, vol. II, doc. 409 cu data 18 decembrie 1624.

²⁰ *D.R.H.* — A. Moldova, vol. XIX, doc. 344 cu data 16 aprilie 1628.

²¹ *Ibidem*, doc. 402 cu data 14 septembrie 1628.

²² N. Stoicescu, *Lista marilor dregători moldoveni (1384—1711)*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie A. D. Xenopol“ din Iași, VIII, 1971, p. 413.

²³ *D.I.R.*, veacul XVI, A. Moldova, vol. III, doc. 178.

²⁴ *Ibidem*, vol. IV, doc. 312.

²⁵ Arh. St. Galați, colecția „Documente“ XXXII/3.

²⁶ *D.R.H.* — A. Moldova, vol. XXI, doc. 115.

Prima consemnare a lui Constantin Țopa este cea din documentul pe care îl prezentăm aici unde el are calitatea de armaș. În 1646 cînd cumpără de la Palaghia, fiica Parascăi, nepoata lui Manea Țopa, jumătate din Balintest²⁷, sat învecinat cu Șergani ca și în 1647²⁸, Constantin Țopa este fost armaș.

Ca urmare, „mărturia Țopii” a fost scrisă anterior anului 1646 cînd Constantin Țopa mai era încă armaș. Pentru a putea îndeplini această funcție el trebuia însă să fie un bărbat matur, motiv pentru care același document nu putea fi scris anterior anului 1625. Pe de altă parte, în hrisovul din 1696 prin care Antioh Cantemir le întărește lui „Mihalache Țopa, feciorul lui Ionasco Țopa ce au fost armaș, nepotul Savei Țopii ce au fost clucer mare și lui Constantin, feciorul lui Constantin Țopa ce au fost armaș” proprietățile lor, între „ispisocul” pentru Șerpeni amintit primul și zăpislul pentru Balintest²⁹ din 1646 mai sînt consemnate alte două documente de proprietate³⁰. Dacă înscrisurile ar fi fost prezentate cronologic, cum este firesc, data de emitere a documentului aici în discuție ar putea fi cu cîțiva ani anterioară anului 1646.

Prima consemnare a lui Pană datează de la 29 martie 1625 cînd în calitatea de pîrcălab de Galați este martor la vînzarea unei jumătăți din satul Șendreni³¹. La 8 septembrie 1632 este paharnic³² iar între 15 decembrie 1633 și 15 martie 1634 este mare paharnic³³. În anii 1636³⁴ și 1641³⁵ este din nou paharnic pentru ca în 1642 să apară într-un hrisov de la Vasile Lupu cu titulatura de „fost mare paharnic”³⁶ după care în anul 1646 este numit din nou paharnic³⁷. După moartea sa survenită în jurul anului 1650, urmașul său Andronic Pană este numit cînd fiul lui Pană paharnicul³⁸, cînd al lui Panu fost mare paharnic³⁹. Această alternanță a titlului pe care îl nota Pană ne îngreunează și mai mult sarcina. Singura certitudine este faptul că el nu a putut fi mare paharnic decît anterior lui Vasile Lupu, deoarece în timpul acestuia respectiva funcție a deținut-o Georghe Coci, fratele domnului⁴⁰. Documentul din 1693 îl consemnează pe Pană cu calitățile de „fost paharnic” și împreună cu Vasile Adam „ce au fost căpitan, pîrcălabi de Covurlui”⁴¹. Deci persoanele care judecă pricina dintre Constantin Țopa și Alifana, reprezintă instanța teritorială de judecată, cea a pîrcălabiei care, începînd din secolul al XVII-lea joacă un rol tot mai activ în justiția feudală⁴². Concomitent cu acest fenomen are loc scăderea importanței militare a acestor instituții, ceea ce duce la micșorarea valorii sociale a funcției de pîrcălab, motiv pentru care unii dintre ei nici nu își mai spun astfel ci se definesc prin titlul dregătoriei avute anterior⁴³. Aceasta poate fi și situația lui Pană în cazul căruia „ce au fost paharnic”, poate eventual să însemne și fost mare paharnic. Într-adevăr, este greu de presupus că într-un act emanat de la el însuși, Pană s-ar putea numi cu un titlu mai mic decît cel pe care îl avusese efectiv. Un astfel de exemplu este cazul în care Pană se adresa însuși domnului care îl schimbase din dregătorie de mare paharnic numindu-l într-o funcție mai mică, aceea de pîrcălab al ținutului Covurlui. Pe de altă parte, singurul care îl numește pe Pană în anul

²⁷ Arh. St. Galați, colecția „Documente”, XXXII/3.

²⁸ Arh. St. București, Documente istorice. IX, 177, f. 14.

²⁹ Arh. St. Galați, colecția „Documente” XXXII/4.

³⁰ D.I.R. veacul XVII, A. Moldova, vol. V, doc. 441.

³¹ D.R.H. — A. Moldova, vol. XXI, doc. 388.

³² N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 419.

³³ *Catalogul documentelor moldovenesti din Arhiva Istorică Centrală a Statului*, vol. II, București, 1959, doc. 1176 și Supliment II, doc. 556.

³⁴ *Ibidem*, doc. 1516.

³⁵ *Ibidem*, doc. 1581.

³⁶ *Ibidem*, doc. 1886.

³⁷ *Ibidem*, vol. IV, doc. 386.

³⁸ *Ibidem*, vol. IV, doc. 462.

³⁹ N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 419.

⁴⁰ Arh. St. Galați, colecția „Documente”, XXXII, doc. 4.

⁴¹ N. Grigoraș, *Instituțiile feudale din Moldova I. Organizarea de stat pînă la mijlocul sec. al XVIII-lea*, Edit. Acad. R. S. România, București, 1971, p. 287.

⁴² N. Stoicescu, *Sfatul domnesc și marii dregători din Țara Românească și Moldova (sec. XIV—XVII)*, Edit. Acad. R. S. România, București, 1958, p. 210.

1642 fost mare paharnic este Vasile Lupu⁴³. În anul 1636 Pană apare din nou cu calitatea de „paharnic”,⁴⁴ probabil al II-lea, ceea ce ne face să credem că funcția de pircălab de Covurlui a îndeplinit-o între anii 1634—1636.

În ceea ce-l privește pe Adam căpitan trebuie să menționăm încă de la început că acesta nu este Moviliță Adam înaintașul direct al familiei Adameștilor, întemeietorii ai mănăstirii Adam din codrul Ghenghii⁴⁵, ci fratele acestuia Vasile sau Vasilache Adam. Hrisovul de la Antioh Cantemir din 1696 îl numește „Vasilache Adam ce au fost căpitan” alături de Pană, pircălab de Covurlui⁴⁶. La prima vedere am fi tentați să credem că respectivul document transpune realități contemporane într-o epocă mai veche deoarece unul dintre fii lui Moviliță Adam purta numele de Vasile și era ca și tatăl său căpitan⁴⁷. Într-un document considerat fals și datat 1633 după octombrie-noiembrie apare un Adam iuzbașa⁴⁸. Coroborat cu documentul din 1 septembrie 1681 în care la alegerea satelor feciorilor lui Adam căpitan (Vasile și Dabița) acestora le revine printre altele și satul Vitezești din care un bătrîn le fusesse dăruit de Vasile iuzbașa și alții din „seminția lor”⁴⁹, ajungem în mod firesc la Vasile Adam iuzbașa care trăiește în prima jumătate a secolului al XVII-lea.

În ceea ce privește celelalte personaje menționate, apare un „Grigore Neertatul”⁵⁰ într-un document considerat fals și datat 10 ianuarie 1632. La 8 martie 1633 este consemnat Cazacul, ginerele lui Nechita, martor la vânzarea satului Tulucești⁵¹ iar în alte două documente din 1640—1650 și 1652 apare un Frățian din Orzăști⁵².

Așadar, considerăm că documentul aici în discuție poate fi datat în timpul domniei lui Vasile Lupu, și anume la începutul acesteia, atunci cînd Andronic Pană a îndeplinit funcția de pircălab de Covurlui, probabil între anii 1634—1636.

Documentul este important din punct de vedere istoric din mai multe considerente. În primul rînd, dezvăluirea uneia dintre modalitățile în care se făceau judecățile în prima jumătate a secolului al XVII-lea care contribuie la îmbogățirea informațiilor cu privire la instituțiile judecătorești din acea perioadă. Menționarea satelor Șarpeni, Poienești, Cioinaști, Tepatori, Orăști și Virlezi, dintre care unele au dispărut sau ființează actualmente sub un alt nume, dă posibilitatea unor reconsiderări în ceea ce privește demografia părții de nord a ținutului Covurlui în prima jumătate a secolului al XVII-lea. În sfîrșit, prin numele de persoane pe care le furnizează, documentul reprezintă o sursă de informații pentru studiile de genealogie.

(1634—1636) Șerpeni. Pană fost paharnic și Adam căpitan judecă pricina dintre Constantin Țopa, armașul și Alifana pentru satul Șarpeni.

Milostive doamne¹ să fii măriia dumitale sănătos². Facem stire³ mării dumitale pentru rîndul⁴ Țopii armașului precum⁵ au vinit cu cinstita carte a⁶

⁴³ *Catalogul documentelor moldovenesti...* vol. II, doc. 1481.

⁴⁴ *Ibidem*, doc. 1176.

⁴⁵ *Ibidem*, doc. 2262.

⁴⁶ Arh. St. Galați, colecția „Documente”, XXXII, doc. 4.

⁴⁷ *Catalogul documentelor moldovenesti...* Supliment, nr. 703; *Ibidem*, III, nr. 117, 774, 1093, 1997.

⁴⁸ D.R.H. — A. Moldova, XXI, doc. E.

⁴⁹ *Catalogul documentelor moldovenesti...* vol. IV, nr. 661.

⁵⁰ D.R.H. — A. Moldova, vol. XXI — doc. I.

⁵¹ *Ibidem*, doc. 308.

⁵² *Catalogul documentelor moldovenesti...* vol. II, doc. 1479 și 2260.

¹ Scris доми

² Scris сѣнѣтос

³ Scris шре

⁴ Scris рѣнава

⁵ Scris пѣвѣ

⁶ Scris карта

mării tale pentru un sat anume Șărpeni⁷ să-i giudecăm⁸ cu Alifana și să le alegem⁹ cu oamenii¹⁰ buni precum Constantin Țopa, armașul au cumpărat tată-său Sava Țopa¹¹, iar Alifana¹² au zis precum au avut ca¹³ moșia de la Manea Țopa strămoșul ei, deci danii de la Stanca, strănepoata lui Murgu.

Deci am strâns oamenii den sus și den gios¹⁴. Deci așa¹⁵ au dat samă¹⁶ precum ei au apucat de la părinții¹⁷ lor precum au ținut Sava Țopa cu giupăneasa lui cu Costanda iar cu moșia¹⁸ Alifanei. Iar Alifana au arătat și un zapis de la Alixandru Vodă precum au dat danii Stanca strănepoata¹⁹ lui Defan²⁰ lui Ion Murgu de Cioinasti. Și oameni nu să află să știi de aci danii. Iar iste oameni anume Vasilie snu Frățaman au dat samă²¹ precum au avut moșii lor ocină²² în Șărpeni²³. Și așa au auzit de tată-său de Frățaman precum au vindut-o Savii Țopii și giupăneasăi lui Costandei moșăi²⁴ Alifanei. Așa au dat samă și Ghiorghi snu Brașau precum au dat samă tată-său Brașău²⁵, precum au cumpărat Sava Țopa. Așe au dat samă Vlăsicae precum au auzit de bărbatul său de Vlasie precum au vindut moșii lor Savii Țopii. Iar Gligorii Neertatul și Tănasi și Căzacul de Poinesti și alți oameni, precum au apucat ei ținind Sava Țopa și cu giupăneasa lui Costache moșia Alifanii.

Deci așe au socotit²⁶ precum să ții Alifana trei părți²⁷ iar²⁸ Țopa²⁹ a patra parte căci Țopa au făcut cu altă³⁰ giupăneasă. Iar Alifana³¹ să ții partea moșă sa³² și den giumătate³³ de sat den partea Savei Țopei giumătate. Așa au dat samă acești oameni³⁴ cu sufletele lor. Iar noi am socotit să ții Țopa a patra parte den sat iar Alifana să ții trei părți.

7 Scris шърпѣни

8 Scris Цю дѣвѣм

9 Scris ала ѹем

10 Scris ѡмѣни

11 Scris цѡппа

12 Scris алифанна

13 Scris ж

14 Scris Цѡсе

15 Scris ацѣ

16 Scris саамѣ

17 Scris пѣрницѣ

18 Scris моашѣ

19 Scris стрѣнепоатѣ

20 Scris дефан

21 Scris сомѣ

22 Scris ѡцѣнѣ

23 Scris шѣрпѣни

24 Scris мошѣ

25 Scris брашѣ

26 Scris сокутитѣ

27 Scris пѣриѣ

28 Scris ар

29 Scris цѡппа

30 Scris алаѣ

31 Scris алифанна

32 Scris мошѣ

33 Scris Цюмѣтѣ

34 Scris ѡмѣн

Și au fost mulți oameni buni anume : Pojoga³⁵ vat. și Stratul hot. și Trifăilă văt. și Onodreiu și Vasilie și Grozav³⁶ de Vârlezi și Gavril de Osăști și Stratul snu Neertatul și Vasilie de Țopători³⁷ și mulți oameni buni megiiși. Și pentru mai mare credință s-au pus degetele și iscăliturile.

Deci noi precum am aflat cu acești oameni buni facem știre mării dumitale. Să fii măriia dumitale sănătos. OXC amin.

U Șerpeni vlt

Vasilie

Gheorghie

Vlăsiian

Neertatul

Stratul hot.

Căzacul

Pojoga

+ Robii mării tale Pană ce au fost păharnic și Adam căpitan, dăm știre mării dumitale. Și le-am făcut amândoror zapise precum au dat samă oamenii buni.

Pe contrapagină verso însemnare din secolul al XVIII-lea.

+ Mărturiia Țopi de la Andronic Pană și de la Vasilica Adam pentru Șerpeni de la Covurlui de pe apa Chinejii — 7100 —

Arh. St. Galați, colecția „Documente“, XXXII/2, Original, lb. română, hîrtie (30,7 × 19), scriere semicursivă, cerneală maro și neagră, șapte amprente digitale.

³⁵ Scris пожоуга

³⁶ Scris грозав

³⁷ Scris цешътори

Manifestări politico-educative și cultural-științifice consacrate aniversării sărbătorii naționale a poporului român

Aniversarea zilei naționale a României a prilejuit și în acest an Direcției Generale a Arhivelor Statului și filialelor sale județene, organizarea unor suite de acțiuni politico-educative și cultural-științifice menite să evidențieze, pe baza izvoarelor arhivistice, semnificația istorică deosebită a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, eveniment de însemnătate epocală în istoria multimilenară a patriei, care a deschis calea transformării revoluționare a societății românești, a edificării cu succes a socialismului și comunismului în România.

Astfel, în ziua de 19 august 1987 la sediul Direcției Generale a Arhivelor Statului s-au desfășurat lucrările Simpozionului științific „Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944 — moment epocal în istoria poporului român”.

În deschiderea simpozionului, tovarășul VASILE MOISE, director general al Arhivelor Statului, definind actul istoric de la 23 August ca moment hotărâtor în dezvoltarea țării noastre pe un drum nou, a evidențiat profunde transformări revoluționare petrecute în țara noastră, însemnătatea de excepție a perioadei pe care am străbătut-o de la cel de-al IX-lea Congres al Partidului Comunist Român, în crustă pentru totdeauna cu litere de aur în analele patriei drept „Epoca Ceaușescu”.

„Este în spiritul tradițiilor poporului nostru — a subliniat în continuare vorbitorul — de a întâmpina aniversarea evenimentelor cruciale din viața sa prin manifestări menite să evoce și să omagieze bogatele tradiții de luptă ale P.C.R. și poporului nostru, căci în viziunea partidului istoria e un factor esențial în educarea tuturor oamenilor muncii în spiritul dragostei

față de țară, al patriotismului socialist, un instrument inestimabil de dezvoltare a sentimentului de răspundere față de destinele națiunii noastre, a hotărârii ferme a tuturor cetățenilor patriei de a-și consacra energia, elanul, puterea de muncă înfloririi și apărării patriei”.

Simpozionul omagial a relevat în lumina gândirii științifice, revoluționare a tovarășului Nicolae Ceaușescu, a indicațiilor teoretice și metodologice de excepțională însemnătate ale secretarului general al partidului în prospectarea istoriei și în analizarea experienței și a mesajului acesteia, pe fundamentul izvoarelor arhivistice interne și externe, importanța revoluției de eliberare socială și națională antifascistă și antiimperialistă, marile realizări obținute de poporul nostru sub conducerea Partidului Comunist Român pe drumul socialismului victorios.

În comunicarea, „Revoluția de eliberare socială și națională antifascistă și antiimperialistă din august 1944, în opera tovarășului Nicolae Ceaușescu”, Ioana Burlacu a subliniat meritul de excepție al secretarului general al partidului de a fi elaborat, pe fundamentul unei analize ample și profund științifice, în lumina teoriei și metodei materialismului dialectic și istoric conceptul de „revoluție de eliberare socială și națională antifascistă și antiimperialistă”, prin care a definit în toate dimensiunile, implicațiile și semnificațiile sale, actul crucial din August 1944”. În concepția conducătorului partidului și statului nostru — se relevă în continuare — procesul revoluționar declanșat prin insurecția armată din August 1944 a fost un fenomen legic, necesar, care decurgea din evoluția condițiilor interne, materiale și spirituale, ale vieții sociale și politice din țara noastră. Stadiul

dezvoltării țării, contradicțiile sociale fundamentale și adâncirea lor determinată de războiul hitlerist, existența condițiilor obiective și subiective pentru efectuarea unor transformări în structura politică, socială și economică a țării, implicau în împrejurările interne și internaționale date, dezvoltarea mișcării antifasciste a întregului popor, într-o profundă revoluție menită să schimbe din temelii viața țării în întregul ei“.

Evidențind forța și capacitatea organizatorică și de conducere ale Partidului Comunist Român în comunicarea „Partidul Comunist Român — organizatorul și conducătorul revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944“, Emilia Poștăriță a adus în atenția auditorului o foarte bogată și variată informație istorică de proveniență externă. „Sursele istorice oferă dovada peremptorie — sublinia autoarea — că Partidul Comunist Român a fost cel dintîi partid al țării, care, trăgînd concluziile politice și tactice din bogata sa experiență din anii interbelici, s-a preocupat de găsirea unei soluții politice în măsură să ofere o bază comună pentru cooperarea partidelor și altor formațiuni și personalități politice, indiferent de orientările în ceea ce privește organizarea internă, cu convingerea că salvarea națiunii nu se putea realiza decît prin forțele națiunii înseși care trebuiau mobilizate și organizate în cadrul unui front de largă reprezentare democratică care să acționeze în direcția răsturnării regimului antonescian, eliberării părții de nord-vest a României răpite de horthyști, a soasterii României de sub dominația Germaniei hitleriste și din războiul împotriva Națiunilor Unite și a întoarcerii armelor împotriva Reichului nazist.“

În aceeași sferă a informației inedite s-a înscris și comunicarea prezentată de Ștefan Hurmuzache intitulată: „Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944 oglindită în noi documente de arhivă“.

„Preocupările noastre de a îmbogăți investigația istorică cu noi date privind importanța istorică a Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944 — sublinia vorbitorul — ne-au oferit prilejul prin intermediul unor noi documente de a constata

încă o dată că actul României de la 23 august 1944, urmat de acțiunea ei militară imediată și susținută pînă la capitularea Germaniei reprezintă pe de o parte unul din cele mai importante aporturi pentru cauza Națiunilor Unite, iar pe de altă parte începutul celei mai importante revoluții sociale din istoria noastră națională“.

Informațiile documentare noi aduse în atenția auditorului au fost în mod fericit completate de datele expuse de Mihai Retegan în comunicarea „Actul istoric din august 1944, moment hotărîtor în grăbirea încheierii războiului antifascist“.

În încheierea simpozionului, Mitrescu Eleonora în comunicarea „23 August 1944 — început al unei noi ere de mari transformări revoluționare în dezvoltarea României“, a relevat ferma angajare a poporului nostru, sub conducerea partidului în amplul proces revoluționar de edificare a noul orînduirii sociale, punînd în evidență mărețele realizări obținute în cei 22 de ani care au trecut de la Congresul al IX-lea al P.C.R., ce poartă pecetea puternicei personalități și acțiuni revoluționare ale secretarului general al partidului, ctitorul României socialiste moderne, al cărui nume definește epoca cea mai glorioasă și mai bogată în împliniri în mult milenara istorie a țării.

Asemenea acestei manifestări științifice omagiale, filialele județene ale Arhivelor Statului au organizat în colaborare cu instituțiile de cultură județene simpozioane, mese rotunde, expuneri și conferințe în unități socialiste, cluburi muncitorești, case de cultură, cămine culturale, urmate de vizionări de filme documentare dedicate evenimentului aniversat.

La sediile filialelor județene au fost organizate expoziții foto-documentare. Astfel, prin intermediul documentelor de epocă, al fotografiilor, graficelor, al citatelor structurate tematic și prezentate într-o ținută grafică adecvată, s-au relevat bogatele tradiții de luptă ale Partidului Comunist Român, a îndelungatei și strălucitei activități revoluționare a tovarășului Nicolae Ceaușescu, rolul hotărîtor, determinant al secretarului general al partidului în elaborarea și înfăptuirea politicii științifice, clarvăzătoare, profund realistă a partidului și statului de dezvoltare armonioasă și multilaterală a patriei socialiste.

Toate aceste genuri de activități organizate și desfășurate de Arhivele Statului pe plan central sau județean sînt menite să contribuie la formarea omului nou cu o înaltă conștiință socialistă, căci pe bună dreptate releva tovarășul Nicolae Ceaușescu în cuvîntarea rostită la Congresul al III-lea al educației politice și culturii socialiste: „Întregul popor, tineretul trebuie să cunoască și să cinstească pe înaintași, pe aceia care au asigu-

rat dezvoltarea și formarea poporului și națiunii române, a limbii și literaturii române! Să cinstim pe toți aceia care de-a lungul celor două milenii, au pus întotdeauna mai presus interesele poporului, ale patriei, ale progresului economic, social și cultural al țării, au asigurat cu prețul vieții, existența poporului, a națiunii noastre independente“.

IOANA BURLACU

Practica în producție a studenților de la Facultatea de istorie-filozofie din București la Arhivele Statului

Arhivele Statului, păstrătoare ale tezaurului istoric și-au împlinit mîndria de a fi, cum spunea Vasile Alecsandri „o avere publică“¹, prin punerea imensului material informativ cuprins în documente, în slujba societății. Desigur acest important obiectiv presupune și atragerea tineretului studios spre cercetarea și valorificarea mărturiilor trecutului.²

Izvorită inițial din necesitatea formării cadrelor pentru propriile activități, colaborarea între instituția căreia i s-a încredințat spre păstrare tezaurul documentar național și învățămîntul superior s-a dezvoltat treptat pe măsura creșterii rolului Arhivelor Statului în ansamblul instituțiilor țării.

Mărturiile documentare consemnează preocupările existente, încă de la mijlocul veacului trecut, în ceea ce privește legarea învățămîntului superior cu cercetarea izvoarelor documentare păstrate în arhivele publice. În 1855, Theodor Codrescu, prețuitor al Arhivelor și viitor director al Arhivelor

Statului Principatului Moldovei a contribuit la constituirea „Societății de încurajare a jumimii române la învățătură“³, orientînd activitatea aceasta spre studiul istoriei, iar Nicolae Filimon, șef de secție la Arhiva Statului din Țara Românească îi sprijinea pe copiii studenți ai facultăților umaniste⁴, făcîndu-i să înțeleagă, pe baza cercetării izvoarelor documentare derularea evenimentelor istorice.

În 1852 Grigorie Manu, secretarul Direcției Generale a Arhivelor Statului, a redactat un proiect în vederea înființării unui Institut de paleografie națională.⁵

Este interesant că acest institut, la care se preconiza a se preda istoria universală și istoria românilor, diferite paleografii, sigilografii și epigrafie, limba slavă, arhivistica, teoria colecțiilor publice, numismatica, noțiuni de lingvistică, istoria artei și diplomația, urma să pregătească absolvenți care să poată „deveni propagatorii cei mai activi ai culturii publice, experți în scripte, profesori“, cărora să li se încredințeze sarcina de

¹ Arh. St. Iași, fond Ministerul de Justiție, Transport 1756, opis V, dosar 1001, f. 45.

² Vaganov, *Rolul social al Arhivelor de stat în lumea contemporană*, în „Buletin de informare științifică“, nr. 1 (31), 1986, p. 12.

³ Arh. St. Iași, colecția Manuscrise, nr. 1781, f. 1—16.

⁴ *Figuri de arhiviști*, DGAS, București, 1971, p. 99.

⁵ Arh. St. București, fond DGAS, dosar 226/1862, f. 116.

a ține „conferințe publice” sau „de a face inspecțiuni școlare”, ori să efectueze cercetări „istorice și arheologice”.

Apreciind această propunere Grigorie Bengescu II, directorul general al Arhivelor a cuprins în legea de organizare a Arhivelor Statului din 1862 o prevedere specială în sensul creării unei „școale de paleografie”.⁶

Dincolo de Carpați, un alt slujitor al Arhivelor, Frantz Zimmermann, arhivarul orașului Sibiu, preocupat de pregătirea unor cercetători în domeniul istoriei, ține anual începând cu 1876, un curs de paleografie și diplomatică cu durata de trei luni la care participau absolvenți ai unor facultăți istorice, filologice sau juridice.⁷

Conștient de importanța formării unor astfel de cadre pentru valorificarea patrimoniului cultural, Zimmermann a atras deseori atenția asupra faptului că aceasta este o problemă de interes național.

La sfârșitul secolului trecut și în primele decenii ale secolului nostru, titularii catedrelor de istoria României din București (printre care îi menționăm pe Bogdan Petriceicu Hașdeu, Dimitrie Onciul și Nicolae Iorga)⁸ își țineau seminariile la sediul Arhivelor Statului. Eficiența acestor activități o putem constata din mărturiile lui Constantin Moisil, martor ocular, care consemna... „în mijlocul bogatului material arhivistic rămas de la strămoși, contactul cu documentele vechi, cu pecetile frumoase și cu minunate miniaturi dădea fiori de mândrie națională tineretului și îl apropia tot mai mult de profesorul care le făcea cunoscute aceste prețioase monumente ale trecutului”.⁹

⁶ Ibidem, fond DGAS, dosar 1/1862, f. 37. Propunerea aceasta era în concordanță cu preocupările din celelalte state europene. Succesiunea înființării învățământului arhivistic în diferite țări din Europa este următoarea: 1821 — Paris, Ecole des Chartes; 1854 — Viena; 1855 Venetia; 1857 Madrid; 1877 Petersburg; 1880 Vatican; 1893 Magdeburg (Germania); 1909 Liverpool (Anglia).

⁷ Figuri de arhiviști, D.G.A.S., București, 1971, p. 247.

⁸ N. Edroiu, *Arhivele și pregătirea studenților de istorie*, în „Revista Arhivelor”, nr. 2, 1970, p. 656—658.

⁹ C. Moisil, *Dimitrie Onciul*, în „Lui D. Marmeliuc”, 20 octombrie 1936, Cernăuți, p. 50.

Treptat se fac pași în ceea ce privește interpătrunderea procesului de învățământ cu activitatea arhivistică. Paralel cu aceasta se impulsionează cercetările, se aprofundează investigarea izvoarelor și se comunică rezultatul studiilor de specialitate.

Obiectivul înscris în 1862 în legea de organizare a Arhivelor Statului a devenit o realitate abia în 1924¹⁰ când s-au deschis la București cursurile Școlii de Arhivistică, devenită ulterior (1941) Institut de arhivistică.¹¹ Programul complex de pregătire specific acestui institut, vizând transmiterea de cunoștințe generale asupra istoriei patriei și istoriei universale a normelor de bază ale disciplinelor speciale ale istoriei, de însușirea căroră depindea investigarea documentelor, a determinat formarea unor specialiști remarcabili care au contribuit la progresul științelor speciale și la impulsionearea activității arhivistice.¹²

Continuând să lărgască colaborarea cu învățământul universitar¹³, Direcția Generală a Arhivelor Statului s-a implicat și în acest an în organizarea practicii în producție a studenților de la facultățile de istorie-filozofie din țară¹⁴.

¹⁰ C. Moisil, *Din istoria școalei de arhivistică*, în „Hrisovul” I, 1945, p. 12.

¹¹ Ibidem.

¹² Centrul de perfecționare a cadrelor din sistemul Arhivelor Statului, compartiment creat în cadrul Direcției Generale a Arhivelor Statului în 1981, a preluat, desigur, la un nivel superior atribuțiile fostului Institut de arhivistică.

¹³ La unele aspecte privind această colaborare s-au referit Ion Mărcuș, *Arhivele Statului din regiunea Cluj în slujba științei și culturii*, în „Revista Arhivelor”, nr. 1/1961, p. 304—307; Mihai Fănescu, *Folosirea materialelor documentare în acțiuni culturale-educative*, în „Revista Arhivelor”, nr. 1/1964, p. 71—83; Virgil Teodorescu, *Muzeul Arhivelor, 50 de ani de activitate*, în „Revista Arhivelor”, nr. 1/1976, p. 364; Maria Dogaru, *Sprindințea procesului de învățământ de către Arhivele Statului*, în „Revista Arhivelor”, nr. 1/1971, p. 148—151.

¹⁴ De obicei se efectuează astfel de activități în toate centrele urbane unde funcționează instituții de învățământ superior cu caracter umanist.

Deosebit de complexă, această activitate a cunoscut în București două aspecte: 1) organizarea practicii de sfârșit de an; 2) desfășurarea lucrărilor cercului științific studentesc menit a cerceta izvoarele speciale.

1. În anul 1987 la practica de sfârșit de an, desfășurată între 16 iunie — 11 iulie, a participat o grupă de 17 studenți din anii I—III.

Conducerea DGAS a luat măsuri în vederea organizării acestei activități în conformitate cu exigențele actuale, ale cerințelor documentelor de partid, privind legarea învățămîntului de activitatea practică și cea de cercetare. Centrul de perfecționare a cadrelor, împreună cu cadre didactice de la facultate, lector Adina Berciu-Drăghicescu și lector dr. Gheorghe Iscru, au elaborat un program complex cuprinzând activități menite pe de o parte să asigure continuarea și aprofundarea activității de instruire, pe de altă parte să ofere participanților posibilitatea de a dobîndi unele deprinderi practice în domeniul investigării izvoarelor documentare.

Conceput astfel încît să asigure creșterea interesului studenților față de propria lor pregătire, programul a cuprins expuneri teoretice, dezbateri și activități practice.

Pregătirea teoretică a vizat în special transmiterea de cunoștințe în domeniul științelor speciale ale istoriei care se regăsesc cu un număr mai restrîns de ore în programele de învățămînt universitar: arhivistica, diplomatica, sigilografia, heraldica, numismatica, codicologia, vexilologia, medalistica etc.

Expunerile teoretice s-au remarcat atît prin subiectele abordate care s-au dovedit deosebit de importante și atractive, cît și prin faptul că au fost susținute de cadre didactice din învățămîntul universitar, cercetători de prestigiu ori cadre cu experiență din sistemul Arhivelor Statului.

Din punct de vedere al conținutului, expunerile s-au axat pe o tematică de larg interes pentru viitorii specialiști în domeniul istoriei: evoluția Arhivelor Statului și rolul lor în sistemul instituțional contemporan, importanța izvoarelor documentare pentru cunoașterea istoriei și civilizației. Scrisoarea lui Neacșu din Cîmpulung și începuturile scrisului în limba română, importanța acestui izvor pentru cultura românească; instituțiile juridice proprii evului mediu,

rolul numismaticii ca știință specială a istoriei; contribuția lui Nicolae Iorga la dezvoltarea științelor speciale ale istoriei; filozofia în sprijinul științei istorice; evoluția heraldicii și sigilografiei românești; izvoarele heraldice reflectînd ideea de independență etc.

Unele dezbateri prevăzute în program aveau menirea de a-i orienta pe studenți asupra operațiunilor de bază ale muncii arhivistice: legislația arhivistică actuală, inventarierea documentelor, selecționarea, evidența fondurilor și colecțiilor arhivistice, activitatea editorială a DGAS, sistemul informatic al Arhivelor Statului etc.

În cadrul orelor afectate exercițiilor practice propriu-zise au fost efectuate activități variate: descifrarea și transcrierea unor documente scrise în paleografia româno-chirilică; fișarea unor documente și clasarea fișelor după anumite criterii, analiza diplomatică internă și externă a unor izvoare originale. Studenții au participat cu interes sporit la efectuarea criticii diplomatice interne și externe asupra actelor emise în cancelaria domnitorului Matei Basarab în legătură cu scoaterea unor moșii din țară de sub administrarea instituțiilor eclesiastice de la Muntele Athos (1639¹⁵, 1640¹⁶). Unul dintre aceste hrisoave, scris pe pergament de mari dimensiuni, împodobit cu fine miniaturi și întărit cu mijloacele de validare proprii epocii (semnătura voievodului și a marelui logofăt, subscripția neautografă; lista martorilor) poartă ca expresie grija societății românești față de conținutul său, un sigiliu de mărime impresionantă (circa 700 gr.), confecționat din ceară roșie protejat de un căuș din ceară naturală amestecată cu rășină.

Toate aceste activități, pe lîngă faptul că au trezit interesul față de tezaurul documentar național au oferit posibilitatea tinerilor veniți din facultate să-și lărgască orizontul de cunoaștere, să-și îmbogățească cunoștințele de istorie.

Din dorința de a-i ajuta pe tineri să deprindă metodologia investigării surselor documentare, să păsească în ceea ce privește elaborarea unor studii de istorie, un spațiu larg a fost

¹⁵ Arh. St. București, Colecția Peceți, nr. 55.

¹⁶ *Ibidem*, nr. 57.

rezervat în cadrul programului, activităților la sala de studiu a DGAS.

Pe lângă faptul că aici li s-a prezentat regulamentul de funcționare al sălii de studiu și li s-au pus la îndemână instrumentele de informare asupra conținutului diferitelor fonduri și colecții arhivistice, studenții au fost îndrumați în ceea ce privește depistarea surselor documentare referitoare la o temă dată, consultarea instrumentelor de lucru necesare în astfel de activități, redactarea corectă a fișelor bibliografice, corelarea studiilor izvoarelor cu cercetările anterioare. În acest mod tinerii au fost sprijiniți în ceea ce privește pregătirea lucrărilor de diplomă ori a unor referate care urmează să fie susținute în cadrul cercurilor științifice studențești. La susținerea activităților s-au utilizat unele materiale didactice aflate în dotarea Centrului de perfecționare, deosebit de expresive și intuitive: mulaje de sigilii, facsimile de documente, fotografii etc. care au creat un cadru propice înțelegerii unor lucruri mai puțin accesibile ale științelor auxiliare respective.

Prezentarea expoziției DGAS ca și vizitarea unor depozite din sediul central i-a încântat pe participanți determinând formarea la viitorii dascăli și cercetători a sentimentului de grijă și prețuire față de tezaurul național documentar.

Practica în producție a grupei de studenți s-a încheiat printr-un colocviu — în cadrul căruia fiecare participant a făcut proba modului în care a înțeles să beneficieze de activitățile organizate.

Colocviul a prilejuit totodată analiza activităților desfășurate și formularea unor propuneri pentru viitor.

2. Desfășurarea la Arhivele Statului a lucrărilor cercului științific studențesc destinat cercetării izvoarelor speciale ale istoriei a constituit o altă formă prin care viitorii profesori, muzeografi ori cercetători au beneficiat de izvoarele documentare deținute de această instituție. Într-adevăr, laboratorul de științe speciale, ai cărui membri s-au reunit lunar (la sediul facultății ori la Arhivele Statului), au avut în atenție o problemă adecvată, specificului cercului: I. Evoluția vexilologiei românești, Istoria drapelului național, II. Formele sub care s-au păstrat actele de cancelarie, III. Legislația emisă de-a lungul anilor în legătură cu confecționarea, păstrarea

și utilizarea matricelor sigilare. IV. Heraldica reflectind ideea unității naționale. Pentru tratarea acestor teme s-au folosit metode variate. Astfel, în legătură cu prima temă, pe lângă expunerea teoretică pe marginea istoriei tricolorului s-au susținut două referate, au avut loc mai multe intervenții și s-au prezentat unele izvoare documentare ilustrative pentru subiectul abordat (tratatul de prietenie din 1511 încheiat de Vlăduț, domnul Țării Românești cu Brașovul și Țara Birsei¹⁷, validat cu mai multe sigilii, unul prins cu snur tricolor; actul emis în 1614 în cancelaria domnului Radu Mihnea împodobit cu fine miniaturi realizate într-o cromatică reunind roșu, galben și albastru¹⁸, steagul lui Tudor Vladimirescu, primul izvor care probează convingător semnificația națională a tricolorului.

Temă a doua, deosebit de instructivă, a avut drept scop cunoașterea de către studenții a multiplelor forme sub care actele de cancelarie au străbătut veacurile ajungând până la noi. S-au luat în discuție elementele care definesc originalele ca și diferitele tipuri de acte originale (unicate, multiple, duplicate, neoriginale), s-au lămurit unele noțiuni de bază pentru critica diplomatică (ciornă, concept, imbreviatură) și s-au analizat numeroasele forme de copii (autentificate, figurate, autografe, întărite etc.) insistându-se totodată asupra terminologiei legate de traduceri (surete, izvoare) și asupra semnificației pe care o au termenii transfix și vidimus.

Din numeroasele izvoare documentare referitoare la legislația privind confecționarea, păstrarea și folosirea matricelor sigilare, expresie a normelor juridice proprii fiecărei perioade, în cadrul laboratorului științelor speciale s-au analizat mai îndeaproape, actele privind așa-zisele „sigilii împărțite”, utilizate în veacul al XIX-lea de localitățile rurale în scopul prevenirii abuzurilor și falsificărilor de înscrisuri. S-a demonstrat cu acest prilej faptul, că aveau dreptul de sigiliu doar localitățile care deveneau entități aparte din punct de vedere financiar și administrativ.

¹⁷ Arh. St. Brașov, Colecția Privilegii.

¹⁸ Arh. St. București, fond Mănăstirea Dealul, XI/3(1614 iulie 10).

Bogatul material documentar atestând modul în care se reflectă ideea de unire în izvoarele speciale i-a încântat pe membrii cercului convingându-i de faptul că fenomenul heraldic românesc, amplu și profund, a înregistrat ceea ce a fost esențial și de durată în evoluția societății românești, evidențiind pregnant problemele fundamentale ale istoriei neamului: unitatea națională și lupta pentru neațirare.

Abordarea ultimei teme a prilejuit ample dezbateri asupra unor izvoare genealogice, ca și prezentarea unor referate demonstrând în ansamblu caracterul larg social al genealogiei, importanța studierii evoluției comunităților umane și a indivizilor ce le compun, pentru cunoașterea cauzei unor procese și fenomene.

Modul în care s-au desfășurat lucrările cercului, împletirea diferitelor forme de fixare a cunoștințelor cu expuneri și dezbateri, luarea sub observare a unor aspecte mai puțin cunoscute din derularea istoriei, compararea rezultatelor, preocuparea pentru a se încadra fiecare izvor în contextul evoluției firești au conferit activităților desfășurate un caracter științific, fiecare temă necesitând o adevărată investigație de laborator.

Este îmbucurător faptul că unele lucrări întocmite de membrii acestui cerc, au fost premiate la sesiunea cercurilor studențești pentru nivelul științific și originalitate (Mihai Rădulescu pentru o lucrare în care a probat reale calități de cercetător, *O genealogie necunoscută a familiei Cantacuzino*, Doina Tilvescu, *File din*

istoria tricolorului, Dinu Cristea, *Izvoare heraldice reflectând ideea unității naționale*).

Prilej de a-i face pe studenți să cunoască cât mai îndeaproape sistemul de organizare al Arhivelor și a înțelege importanța fondului național documentar, forma de legitimare a poporului român în fața propriei sale istorii, dovada contribuției sale la dezvoltarea civilizației mondiale, practica în producție a devenit una din formele principale de legătură între activitatea arhivistică și învățământul superior de specialitate. Constituind o importantă cale prin care viitorii profesori, cercetători sau muzeografi, sub îndrumarea dascălilor lor și a specialiștilor din Arhive, sînt îndemnați să descifreze documentele, să le organizeze după sisteme științifice, activitățile desfășurate în cadrul practicii în producție au făcut ca tinerii să facă pași însemnați în ceea ce privește metodologia investigării surselor documentare, să se deprindă cu cercetarea individuală, să opteze pentru alcătuirea unor lucrări inedite bazate pe surse documentare mai puțin cunoscute.

Practica în producție a constituit uneori pentru studenții care aveau înclinații spre cercetare, momentul crucial deoarece cu acest prilej au cunoscut pentru prima oară bucuria descoperirii unor date inedite și satisfacția cercetătorului preocupat de punerea lor în circuitul științific.

MARIA DOGARU

Consfătuirea șefilor de arhive ale capitalelor țărilor socialiste—Sofia. 14-18 septembrie 1987

În zilele de 14—18 septembrie 1987, sub auspiciile Direcției Generale a Arhivelor din R. P. Bulgaria, a avut loc la Sofia, Consfătuirea șefilor de arhive ale capitalelor țărilor socialiste, la lucrările căreia a participat și o delegație a Arhivelor Statului din România.

La consfătuire au fost prezenți delegați din Republica Cuba, R. S. Ceho-

slovacia, R. D. Germană, R. P. Kampuchea, R. P. Laos, R. P. Polonă, U.R.S.S., R. P. Ungară și R. P. Bulgaria, lucrările desfășurându-se conform programului elaborat de Direcția Generală a Arhivelor din țara gazdă și au constat din ședințe de lucru comune și vizite de documentare.

În ședințele de lucru s-au prezentat intervenții, care au abordat o gamă

largă de probleme specifice activității din arhive, dintre care menționăm: pregătirea documentelor create de instituții și persoane fizice în vederea preluării în depozitele arhivelor, conservarea și păstrarea fondurilor arhivistice, utilizarea informației în arhive, folosirea informațiilor documentare în publicații și activitatea cultural-educativă.

Delegația D.G.A.S. a prezentat intervenția intitulată „Responsabilitatea Filialei Arhivelor Statului din Municipiul București în coordonarea procesului de organizare, conservare și utilizare a documentelor contemporane — surse ale cercetărilor istorice viitoare”.

În cadrul discuțiilor, delegații la consfătuire au subliniat utilitatea schimbului de experiență prilejuit de această întâlnire și au făcut propuneri privind intensificarea colaborării între arhivele capitalelor prin: pregătirea în comun a unor ediții de documente și organizarea unor expoziții itinerante privind trecutul istoric al capitalelor, publicarea reciprocă de articole în revistele Arhivelor.

În acest sens, în ultima ședință de lucru a consfătuirii, au fost supuse dezbaterii o serie de recomandări care, în esență, vizează organizarea și desfășurarea unor activități comune de către Arhivele din capitalele țărilor socialiste, menite să contribuie la dezvoltarea colaborării și a schimbului de experiență pe tărîm arhivistic.

Concluziile consfătuirii au fost prezentate de prof. dr. Doino Doinov, director general al Arhivelor din R. P. Bulgaria, care a apreciat în mod deosebit probitatea și responsabilitatea profesională a participanților, dorința generală de perfecționare a activității arhivistice. Vorbitorul a subliniat utilitatea consfătuirii, care constituie o bază a colaborării viitoare, faptul că activitatea Arhivelor se subscrie năzuințelor fundamentale ale țărilor socialiste, de pace, progres colaborare și respect reciproc.

Partea teoretică a lucrărilor a fost completată cu un program de vizite de documentare. O primă activitate de acest gen a fost efectuată la Biroul de informare, activitate administrativă și de arhivă din cadrul Consiliului Popular al orașului Sofia, unde Vladimira Tancova, șefa biroului, a prezentat sistemul automat de evidență a corespondenței Consiliului Popular.

Sistemul controlează circulația fiecărui act, emis sau primit de instituție, de la înregistrare pînă la arhivare, furnizînd date operative asupra stadiului sau modului de rezolvare și oferă concomitent o serie de situații statistice referitoare la: lucrări nerezolvate în termen, problematica abordată în solicitările adresate Consiliului Popular ș.a.

S-a întreprins o vizită conform programului și la sediul Centrului internațional de informații privind izvoarele istoriei balcanice și mediteraneene — CIBAL, unde directorul secretariatului, M. Jivko Kabadiev a prezentat principalele activități, preocupările centrului în domeniul informării, documentării și editării, baza de informații de care dispune în prezent precum și mijloacele din dotare.

O altă vizită de documentare s-a efectuat la Arhivele orașului și regiunii Mihailovgrad, cu care prilej au fost vizitate laboratoarele de restaurare și reproducere, depozitele de arhivă.

Informarea a constituit totodată și bază de discuții, fapt care a permis desfășurarea unui util schimb de experiență în cursul căruia s-au abordat în principal aspecte privind păstrarea și conservarea fondurilor arhivistice, colaborarea cu creatorii de arhivă în scopul preluării documentelor de către Archive, valorificarea informațiilor documentare prin publicații specifice, manifestări științifice și acțiuni culturale-educative.

În ultima zi a consfătuirii, participanții au avut o întâlnire cu directorul și specialiștii Arhivelor centrale de stat ale R. P. Bulgaria, care păstrează documentele contemporane, în cadrul căreia directorul, Slavian Barutinski a prezentat structura organizatorică a instituției, preocupările pentru completarea și preluarea bazei documentare, microfilmarea și pregătirea fondului de asigurare.

Nu putem încheia fără a sublinia contribuția deosebită a gazdelor — Direcția Generală a Arhivelor din R. P. Bulgaria — la desfășurarea lucrărilor conferinței într-o atmosferă de lucru, înțelegere și colaborare rodnică. De altfel, pe parcursul întregii perioade, delegația română a fost întîmpinată cu încredere și deosebită amabilitate, fapt pentru care și pe această cale, aducem mulțumirile noastre organizatorilor consfătuirii.

ELEONORA MITRESCU

RECENZII ȘI PREZENTĂRI

Direcția Generală a Arhivelor Statului, *Universitatea „Al. I. Cuza” Iași. Rectoratul, 1860—1944. Inventar arhivistic, vol. I, 1860—1944* întocmit de Dumitru Ivănescu și Rodica Eugenia Anghel.

Direcția Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România precum și diferite filiale ale sale, între care și Arhivele Statului Iași, ne-au obișnuit cu valorificarea — sub o formă sau alta — a importante și bogate fonduri, documente interne și externe, fie sub formă integrală, fie sub formă de repertorii, inventare etc. Așadar, prezentul inventar continuă o preocupare permanentă, aceea de a pune la dispoziția cercetătorului o serie de documente sau de rezumate care să-i înlesnească munca.

Pe baza materialului avut la dispoziție (Introducerea și Inventarul arhivistic a 2 457 dosare), la care se adaugă ilustrațiile și indicele general, putem afirma că este vorba de chestiuni importante pentru cine cercetează istoria Universității ieșene în special, a orașului Iași și a culturii naționale, în general.

Introducerea întreprinde un istoric al învățămîntului în Moldova, cu o atenție specială — cum era și firesc — pentru perioada modernă și contemporană, pentru evoluția Universității ieșene de la înființare și pînă la sfîrșitul celui de al doilea război mondial. Sînt prezentate o serie de rezultate remarcabile obținute de universitari ieșeni în diferite ramuri ale științei fapt ce i-a sporit considerabil prestigiul pe plan intern și internațional, este evidențiată atitudinea patriotică, profund democratică și antifascistă a majorității profesorilor săi.

Volumul I al inventarului fondului arhivistic moștenit de la Universitatea „Al. I. Cuza” cuprinde Rectoratul, fiind partea cea mai bogată din punct de vedere cantitativ și nu numai cantitativ (la el se adaugă, pentru perioada precizată, fondurile : Facultatea de Litere, Facultatea de Drept și Facultatea de Științe). Acțiunea a fost oarecum ușurată, așa cum se precizează în *Introducere*, de păstrarea în bune condițiuni a arhivei Universității.

Conținutul dosarelor este extrem de divers, cuprinzînd corespondență cu ministerul de resort, procese-verbale ale ședințelor organelor de conducere ale Universității, corespondența privind situația școlilor din Moldova, probleme materiale legate de starea localurilor, a laboratoarelor, probleme studentești, numiri de profesori, alegeri de rectori etc. etc. Ne putem închipui cite lucrări importante și interesante se găsesc în cele 239 file ale dosarului 27/1863—1927 ; „Dosar cuprinzînd date referitoare la cadrele didactice ale Universității (pe facultăți) și personalul administrativ ; disciplinele predate. Informații bogate privind cariera didactică sînt, mai ales despre Titu Maiorescu, Iacob Negruzzi, V. Conta (...), Alexandru D. Xenopol, Ștefan Virgolic, V. Burlă (...), M. Ralea, I. Botez, D. Bădărău, Șt. Procopiu, Al. Myller, Radu Cernătescu, I. Borcea, P. Bogdan, N. Hortolomei, Jules Nițulescu, Gh. Năstase, C. I. Parhon, Paul Anghel, Traian Ionașcu (...)” (p. 9—10).

Universitatea ne apare ca o instituție cu caracter multiplu, cu o activitate complexă, în diferite direcții cultural-științifice și politice (participarea la diferite acțiuni integrate în lupta românilor de desăvîrșire a unității statale). Astfel, dosarul 121/1870—1871 cuprinde corespondență cu Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice, Biblioteca Universitară și școlile din Moldova referitoare la : începerea cursurilor, modul de funcționare a Bibliotecii Universitare ; aprovizionarea cu materiale a cabinetului de științe fizice de la Liceul din Botoșani, prelecțiunile Societății „Junimea” din Iași : serbarca de la Putna, un mesaj al Comitetului organizator semnat de Ioan Slavici ; activitatea Societății pentru învățătura poporului român, președinte dr. A. Fătu ; conferințele susținute de A. Naum ș.a. Ne putem face o imagine și asupra numărului studenților și profesorilor în diferite momente. Ast-

fel, în anul 1876—1877 (dosarul 311), Facultatea de Drept avea 100 studenți și 8 profesori, Facultatea de Științe, 44 studenți și 8 profesori; Facultatea de litere 27 studenți și 6 profesori.

Evoluția Universității în perioada 1918—1944 este oglindită în diferitele ei planuri, pornind de la consecințele pozitive directe ale Marii Uniri, în realizarea căreia înaltul for de cultură și-a adus o contribuție notabilă. Universitatea a fost, în continuare, o importantă instituție de știință și cultură, de învățămînt, tinerele generații fiind crescute în spiritul prețuirii și îmbogățirii tradițiilor înaintate ale neamului. Unii studenți și profesori, puțini la număr, s-au manifestat în direcția naționalistă, antisemită și, apoi, profascistă. Atît din Inventarul arhivistice de față cît și din consultarea directă a documentelor (făcută cu bună credință, discernămint și competență) rezultă că aceste manifestări au primit riposta hotărîtă a majorității zdrobitoare a profesorilor și studenților Universității, că această majoritate a acordat o atenție constantă, precumpănitoare, studiului și cerce-

tării științifice, fiind obținute, peste unele greutăți materiale, rezultate apreciate și astăzi ca remarcabile, în anumite domenii. Între alte probleme, Inventarul ne atrage atenția asupra activității desfășurate de profesori de prestigiu la o serie de reviste științifice (vezi, de ex. dosarul 1315/1930), precum și la numeroase manifestări internaționale (exemplu dosarele 1866/1938—1939, 1874/1938—1942, 1844/1939 ș.a.). Cercetarea istorică va trebui să insiste mai mult asupra acestui aspect, pentru a fixa, la adevărata-i valoare, contribuția Universității la dezvoltarea științei și culturii.

Nu ne-am propus — și credem că nu era cazul — să înfățișăm aici ampla și variată tematică cuprinsă în acest fond și reflectată de Inventarul alcătuit de Dumitru Ivănescu și Rodica Eugenia Anghel. Este un inventar deosebit de util, un instrument de lucru ce va fi solicitat de numeroși cercetători interesați nu numai în probleme de cultură ci și în alte multe aspecte ale istoriei noastre moderne și contemporane.

ION AGRIGOROAIEI

Direcția Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România, *Păstoritul mocanilor în teritoriul dintre Dunăre și Marea Neagră*, București, 1986, 123 p. + 8 p. ilustr.

Tudor Mateescu, cunoscut pentru cercetările sale privind trecutul Dobrogei, dă în această carte o interesantă prezentare a păstoritului mocanilor între Dunăre și Mare în perioada de pînă la 1877. Importanței subiectului i se adaugă calitatea și bogăția informației, în mare parte inedite. Sint multe știri noi culese cu mîgălă din depozitele Arhivelor Statului de la București, Iași, Slobozia, Brașov, Brăila. Autorul folosește cu pricepere aceste știri ca și memoria-listica și informația orală.

Transhumația mocanilor este o „transhumația amplă” determinată de nevoia de nutreț a unor turme foarte numeroase. Amploarea procesului a atras importante consecințe de ordin economic și demografic în primul rînd și chiar politic mai apoi. Este impresionantă mulțimea oierilor care participă la pendulara regulată a turmelor de la munte la Mare. Și tot atît de grăitor este faptul că apar aceleași nume, pe aceleași drumuri, ceea ce

atestă vechimea și continuitatea fenomenului. Dar acest proces, care are loc exclusiv în limitele spațiului carpato-danubiano-pontic, este încă un element de legătură naturală a întregului spațiu, este încă o dovadă a unității zonei geografice românești. Este, de asemenea, de remarcat contribuția acestor oieri la punerea în valoare a pămîntului dobrogean încă de pe cînd provincia se afla sub stăpînire otomană. Vechimea transhumației românilor transilvăneni în Dobrogea atestă și încadrarea în spațiul românesc a acestei provincii dincolo de orice stăpînire străină ce s-a infiltrat pe acest teritoriu.

Autorul consideră posibilă trecerea mocanilor peste Dunăre încă din primii ani ai secolului al XV-lea. Perioada „cea mai fertilă” pare a fi între 1830—1854. Din păcate, situații complete pe ani nu se pot stabili. Totuși, cu ceea ce a aflat din documentele Comitetului carantinelor, autorul reușește să ne prezinte sufi-

ciente date pentru a demonstra amploarea fenomenului. De pildă, numai în toamna anului 1832, și numai prin carantinele de la Brăila, Călărași și Piuța Petrii au trecut 406 926 oi, 5 122 capre, 4 320 cai, 1 780 bovine, 393 asini. Dar, în același timp, treceau turme și pe la alte puncte, astfel între 1—15 octombrie 1832 au trecut pe la Galați 88 păstori grupați în 18 tîrle. În octombrie 1845, după situația întocmită de Consulatul Austriei la Galați, în Dobrogea se găseau atunci 114 tîrle mocănești avînd 60 726 oi, 1 353 cai și 283 bovine. După lucrarea germanului F. H. Ungewitter din 1854, în toamna anului 1847 au venit 281 tîrle cu 473 353 oi, 4 454 capre și 2 095 cai. După I. Ionescu de la Brad numărul oilor care se aflau în Dobrogea în 1850 era de un milion. Cifrele sînt edificatoare și în ceea ce privește puterea economică a acestor oieri români din jurul Sibiului și al Brașovului. Tîrla săceleanului Radu Jălea cuprindea în 1853 un număr de 2 775 oi, a sălișteanului Gh. Gaiță 3 309 oi și 100 capre, în general oierii cu peste 2 000 oi nu sînt o raritate.

Importanța activității economice a oierilor români din Transilvania a determinat Imperiul austriac să încheie în 1855 o convenție specială cu Turcia și să înființeze consulate pe linia Dunării. Și în această perioadă interesul mocanilor pentru pășunile dobrogene se menține. Astfel, pe la Giurgiu, între 3—14 septembrie 1856 au trecut peste Dunăre la iernat 85 tîrle cu 148 188 oi, 734 capre, 1 149 cai. Dintre aceste tîrle, 23 aveau peste 2 000 vite, iar alte 8 peste 3 000 vite. Sălișteanul Ion Dordea Nicoleasa era proprietarul a 3 758 oi, Toma Ureche din aceeași comună 3 580 oi, iar Moise Dușa, tot din Săliște avea 3 324 oi. Dar după 1857, deși alte știri atestă continuarea trecerii mocanilor, nu mai posedăm

liste întocmite la trecerea spre sau venirea din Dobrogea. Totuși, este de remarcat că politica de colonizare cu tătari și cerchezi în Dobrogea practică de Imperiul otoman după războiul din Crimeea, a început să creeze greutatea păstorilor în arendarea pășunilor. În 1865 guvernul de la Constantinopol a refuzat prelungirea convenției. Și transhumanța a continuat în forme tot mai reduse. Pe de altă parte, în noile condiții, mai ales după 1878, mulți mocani au rămas în Dobrogea, continuîndu-și aci indelelnicirile lor ancestrale. Autorul consideră că „de la 1878 transhumanța mocanilor în Dobrogea, în trăsăturile ei clasice ia sfîrșit“.

Interesante sînt și considerațiile generale desprinse de autor din studiarea documentelor. Oierii veneau din Mărginimea Sibiului, Țara Birsei și Brețcu — Întorsura Buzăului. Urmau drumuri cunoscute lor „din vechime“ mai ales pe văile rîurilor pînă la Dunăre. Trecerea fluviului avea loc pe la Zimnicea, Giurgiu, Oltenița, Călărași, Piuța Petrii, Brăila, Galați. Trecerea se efectua pe „poduri umblătoare“. Locurile de pășune se aflau în districtele Măcin, Isaccea, Tulcea, Hirșova, Babadag, Constanța, Silistra, Bazargic, Balcic. Existența oierilor în Dobrogea nu era totuși la adăpost de unele riscuri, abuzuri ale autorităților locale, bande de tîlhari atacau stînele, războaie, epidemii, epizootii etc. Dar această activitate, re-luată an de an în ciuda vicisitudinilor de tot felul, reflectă în cele din urmă o mare realitate: unitatea acestui spațiu în care oierii se simt „acasă“ nu numai în Transilvania, ci și pe unde drumurile lor îi poartă prin Muntenia, Moldova și Dobrogea.

PAUL OPRESCU

ARCHIVUM vol. XXXI, 1986.

Cel de-al XXXI-lea volum al revistei internaționale de arhivă ARCHIVUM — publicată de Consiliul Internațional al Arhivelor — este consacrat în întregime construcțiilor moderne care adapostesc arhivele naționale din Botswana, R.D.G., Franța, Indonezia, Malaiezia, Olanda, Norvegia, Elveția, R. S. Cehoslovacă și Anglia.

Vom prezenta pe scurt cîteva din cele mai reprezentative construcții ale arhivelor din Franța și Indonezia.

Proiectul construcției unei Cetăți a arhivelor contemporane a luat naștere în Franța în cursul anilor '60. Localitatea destinată construcției a fost hotărîită la Fontainebleau. Era necesară păstrarea a 800 km lineari de arhivă, viitoarea construcție trebuînd să răs-

pundă următoarelor necesități urgente: primirea arhivei urmată de eventuala dezinfectie a pachetelor cu hirtii și a registrelor, verificarea borderourilor de trimitere și a cotei, așezarea pe rafturi, stabilirea stării de conservare și dotarea cu dispozitive climatice și tehnice moderne.

Au fost studiate trei soluții: a clădirilor îngropate, semîngropate și de suprafață. A fost preferată prima soluție, ea comportînd cinci nivele îngropate și un parter, fiecare nivel cu o înălțime de 2,25 m, depozitele ocupînd cele cinci niveluri ale subsolului unității iar încăperile destinate locului de muncă propriu-zis fiind reparate între parter și clădirea administrativă.

O nouă unitate a Cetății arhivelor contemporane a fost pusă în funcțiune la începutul lui 1978, cele două unități fiind legate între ele printr-un coridor acoperit. Diferențe mari nefiind de semnalat între construcțiile celor două unități, remarcăm doar prezența unei galerii de evacuare a apelor la al cincilea subsol, a unui aparat de micșorare a umidității, precum și o serie de îmbunătățiri în cadrul serviciului de microfilmare, al cărui laborator este independent de restul încăperilor pentru a evita apropierea vaporilor chimici.

Tot la Fontainebleau s-a construit și un centru de conservare a arhivelor pe suport magnetic.

Este interesant de reliefat faptul că și aici, ca de altfel pretutindeni în lume unde se păstrează arhivă, se acordă o mare importanță protecției împotriva incendiului. Protecția pasivă este obținută prin concepția însăși a clădirii: ziduri și planșee din

beton, rafturi metalice, instalații electrice legate cu pămîntul și îngropate în zidărie; de asemenea felul în care este folosit depozitul: prezența pe jos a hirtii este interzisă, documentele fiind legate în dosare.

În caz de calamitate se semnalează alarmă vizuală în sala de control central, alarmă sonoră în ansamblul de clădiri și la postul de pază al pompierilor din Fontainebleau și închiderea obloanelor de contra incendiu intrerupînd ventilarea depozitelor.

Arhivele Naționale din Republica Indonezia fiind instalate într-o veche clădire construită în 1770, era necesar un proiect pentru o nouă construcție. Noua clădire este situată la 15 km de centru Djakartei, într-un cartier în plină efervescență socială și urbană.

Ansamblul clădirii — de dimensiuni mai modeste față de cel din Franța — nu se deosebește ca alcătuire de acesta: construcții pentru birouri și administrație, deschise publicului, încăperi pentru selecționare și clasare, ateliere pentru legatorie, laborator de microfilmare.

Semnalăm prezența așa-numitelor „strong-rooms“, clădiri special amenajate pentru păstrarea arhivei și a instalațiilor de reglare a temperaturii și umidității specifice unui oraș tropical ca Djakarta.

Ca orice construcții și Cetățile contemporane ale Arhivelor Naționale sînt perfectibile. Monumente ale unei arhivistice înaintate, atrăgînd și în același timp inspirînd noi proiecte, ele trebuie să fie utile unei arhivistice imediate și unei practici eficiente.

MAGDALENA STOICESCU

LA GAZETTE DES ARCHIVES, nr. 133—135, 1986.

„Să apreciezi ceea ce este important cu privire la Istorie aparține generației care scrie istoria nu celei care o face“ este motto-ul cu care-și deschide „La Gazette des Archives“ nr. 133/1986, seria de articole consacrate celor mai importante probleme care preocupă arhivistica franceză contemporană.

În Franța presa se supără în mod constant pe distrugerile de arhivă reale sau pretinse care survin la schimbările de guvern. Întă subiectul articolului lui Perrine Canavaggio

„Păstrarea arhivelor prezidențiale în Statele Unite“. Timp de 180 de ani arhivele prezidențiale au fost considerate proprietate personală a președintelui Statelor Unite; întrucît era dificilă asigurarea conservării lor, în particular s-a creat fundația Roosevelt Library care avea să fie un depozit de arhivă și un muzeu dedicat memoriei sale.

Legea definește arhivele prezidențiale, diferențiîndu-le de cele personale, accesul la ele asigurîndu-se pe baza unor dispoziții precise. Prin

lege, în 1978 a fost consacrată formula de bibliotecă prezidențială, Arhivele prezidențiale conservate la Biblioteca Congresului fiind disponibile sub formă de microfilm în 30 de biblioteci americane.

Într-o prezentare a „Activităților culturale ale arhivelor municipale” — Paul Delsalle arhivist în orașul Tourcoing ne dezvăluie experiențele realizate în serviciul arhivelor din orașul său. Oraș industrial în plină efervescență culturală, Tourcoing își manifestă interesul pentru istoria locală și prin crearea unui serviciu al conservării și punerii în valoare a documentelor, a cărui primă activitate a fost publicarea unei reviste de istorie locală cu conținutul asigurat de membrii Societății istorice.

Amintim din numerele bianuale ale revistei: „Primăriile orașului de la 1790 în zilele noastre”, „A trăi și a muri în Tourcoing de odinioară — secolele XVI—XIX”.

Expozițiile cu teme originale constituie activitatea culturală cea mai răspândită a arhiviștilor municipali; cursurile de inițiere în descifrarea și studiul documentelor vechi precum și un buletin trimestrial citit și utilizat de arhivele din Tourcoing sînt reprezentative pentru rolul animator al serviciului arhivelor în viața orașului.

La rubrica „Note, informații, reflexii” Chantal de Tourtier-Bonazzi prezintă „Comisia pentru apărarea arhivelor contemporane particulare” creată în 1973 pe lângă Direcția Arhivelor din Franța, pentru apărarea și punerea în valoare a arhivelor particulare contemporane în interesul studiilor istorice. La aceeași rubrică, articolul lui Denise Fauvel-Rouif „Institutul francez de istorie socială” ne înfățișează orientarea acestui organism menit să cerceteze mișcările sociale din mai multe țări prin arhivele sale: manuscrise și imprimate.

O interesantă expunere cu privire la „Formarea permanentă a arhiviștilor” o susține Michel Chabin, care insistă pe necesitatea unor perioade (stagii) de perfecționare în diverse domenii necesare arhivelor: selecționare, microfilmare, informatică, montaje de expoziții, tehnică audio-vizuală etc.

O serie de cronici consacrate „Serviciului Arhivelor diplomatice”, „Serviciului istoric al marinei”, „Serviciului istoric al armatei aerului și pă-

mintului în 1985”, precum și rubrica de „Recenzii” încheie numărul 133/1986 al revistei.

Numerele 134—135/1986 ale revistei trimestriale a Asociației arhiviștilor francezi — La Gazette des Archives se deschide cu un articol întrebare: „Arhivele contemporane au ele un viitor?” Autorul articolului, Bertrand Joly consideră că o preocupare constantă și rodnică pentru arhivele contemporane este de dată relativ recentă întrucît multă vreme formația și gusturile arhiviștilor și publicului s-au oprit — în cel mai bun caz — la Revoluția franceză, considerîndu-se aproape inutile timpul și energia petrecute pentru evidența altor arhive decît acele vechi pergamente scăpate din negura vremurilor. Rezultatele unei astfel de conduite s-au relevat fără greutate: lipse serioase de documente pentru anumite serii din secolul al XIX-lea (1830—1880), se explică prin neobișnuita unităților creatoare de arhivă de a preda regulat arhiva. În prezent preluările de arhivă luînd o amploare aproape sufocantă, arhiviștii francezi își pun întrebarea dacă vor avea personalul, timpul și creditele necesare și suficiente pentru „tratarea” acestor avalanșe. O situație ideală s-ar crea prin eliminarea reziduurilor birocratice: hîrtii și fotocopii în dublu exemplar, documentație imprimpată inutilă. Totuși, adevărate documente interesante nu sînt decît foarte rar predate de administratori prudenți care ignoră legea, considerîndu-se proprietari ai arhivelor lor.

Un articol întrebare nu se poate încheia decît interogativ: „Reflectăm noi suficient asupra meseriei de arhiviști?” avînd în vedere necesitatea găsirii unui echilibru între multiplele misiuni ale profesiei noastre.

O dezbatere mai puțin obișnuită — în mijlocul facultăților pariziene în 1878 — îi prilejuiește lui Laurent Morelle apariția articolului „Ce sînt Arhivele?”

Desprindem concluzia interesantă a acestui articol: noțiunea de arhivă nefiînd un fapt dat pentru totdeauna ea este supusă variațiilor și este deci obiect de istorie.

Cu „Arhivele așezămintelor publice naționale” Isabelle Richefort pătrunde în miezul unei probleme arhivistice de dată „recentă”, de vreme ce cele mai vechi dintre ele au de abia un secol de existență. Autoarea articulu-

lui insistă asupra necesității extinderii unui control real al Arhivelor Naționale asupra așezămintelor pentru găsirea unor soluții rapide în evitarea depunerilor anarhice sau a absenței acestora.

În cadrul rubricii „Note, informații, reflexii” Florence Ott, director al CERARE (Centrul Rhenan al arhivelor și al cercetărilor economice) prezintă scopul acestuia de punere în valoare a patrimoniului arhivistice și documentar în domeniul economic și social precum și inițiativele lui CERARE în materie de păstrare și gestiune a arhivelor întreprinderilor.

La Paris a avut loc în 19 noiembrie 1985 forumul tehnic al asociației arhiviștilor francezi organizat în două secțiuni: prima fiind alcătuită dintr-o serie de demonstrații tehnice, a doua — o serie de comunicări urmate de o dezbatere completă asupra diverselor produse și realizări legate de arhivarea electronică și pe video-disc.

Maud Levillain a prezentat „Noi procedee de tratament și de stocaj a

imaginii” subliniind rolul laserului în domeniul noilor tehnologii și al video-discului — un disc de tip videografic pe care informația, citită la laser este restituită pe un ecran de televiziune.

În „anexele” revistei, ne este înfățișat pe scurt „Sistemul documentar al Inventarului general”. Inventarul general al monumentelor și bogățiilor artistice ale Franței a fost creat în 1954 de André Malraux, cu misiunea de a recenza, studia și face cunoscută orice operă situată pe teritoriul Franței, și care constituie un element al patrimoniului național prin caracterul său artistic, istoric sau arheologic.

Documentarea tuturor regiunilor poate fi consultată la Paris, la „Centrul Național de documentare al patrimoniului”, inaugurat în 1984.

O „Revistă a arhivelor străine” încheie seria 134—135/1986 a Gazetei Arhivelor franceze — utilă prin articolele interesante, de natură teoretică și practică, pe care le prezintă.

MAGDALENA STOIGESCU

INSTRUMENTE DE LUCRU

Lista documentelor publicate în vol. XLIX

Nr. crt.	Rezumatul documentului	Nr. rev.	pag.
1. (sec. I e.n.)	Extras din lucrarea „De materia medica”, aparținând medicului grec Dioscorides din Anazarba.	3	240
2. (sec. XII)	Fragment din „Legenda Sfintului Gerard” care relatează conflictul militar dintre voievodul ortodox Ahtum (succesor al voievodului Glad) și regele Ungariei — din care reies o serie de date privind realitățile economice și social-politice ale timpului.	3	242
3. 1202.	Fragment din scrisoarea papei Inocențiu al III-lea adresată lui Ioniță Asan, domnul românilor și al bulgarilor cu privire la trimiterea unui legat apostolic.	3	242
4. 1374 octombrie 13, Avignon.	Scrisoarea papei Grigore al XI-lea prin care cere arhiepiscopilor din Ungaria să cerceteze dacă românii care locuiesc în părțile dinspre țări sunt nemulțumiți de preoții unguri și dacă nu ar fi mai potrivit să fie numit ca episcop al românilor Artonie de Split (Spoleto) pentru că le cunoaște limba.	3	243
5. 1482 august.	Incunabul de la Ulm cu o reproducere după cosmografia lui Ptolemeios Claudios, reprezentând harta Daciei în secolul II e.n.	3	244
6. 1487 (6997) martie 6, Suceava.	Ștefan cel Mare voievod întărește lui Toader Tansea a șasea parte din hotarul Petreștilor, mai jos de Piriul Cornilor și din casa lui Lazor, cumpărată de la Toader, fiul lui Băloș, cu 60 de zloți tătarești, ca să-și întemeieze sat.	3	308
7. 1532.	Fragment din scrisoarea lui Francesco della Valle adresată cavalerului Matteo Dandolo în care sunt cuprinse informații referitoare la Țările Române.	3	246
8. 1595 iulie 15, București.	Mihai Viteazul scrie lui Jan Potocki staroste la Cămineni despre luptele sale cu turcii, dorința lui de a face din Țara Românească „un scut al întregii lumi creștine”.	3	246
9. (1634—1636), Șerpeni.	Până, fost paharnic și Adam căpitan judecă pricina dintre Constantin Popa armașul și Alifana pentru satul Șerpeni.	4	451
10. 1735.	Fragment din manuscrisul anonim intitulat „Noua scriere istorico-geografică și topografică a Daciei Mediteraneene, adică Transilvania veche”.	3	247
11. 1775 decembrie, Sibiu.	Extras din lucrarea lui Lichtensteiner intitulată „Descriere istorico-politică a Marelui Principat al Transilvaniei” relevând continuitatea populației daco-romane în Transilvania, inclusiv în timpul migrației popoarelor.	3	248
12. (1793 martie 28).	Kanun-Hâme („Carte de lege”) în care se fac precizări asupra statutului de autonomie al Țării Românești și Moldovei (fragment).	3	249

13. 1832 iulie 7, Buzău. Cererea lui Dionisie (Romano), profesorul Școlii din Buzău, adresată Eforiei Școlilor pentru obținerea unui local potrivit pentru școală. 2 209
14. 1834 mai 28, Slatina. Scrisoarea profesorului Gheorghe (Ardeleanu) din Slatina către Petrarhe Poenaru, directorul Școlilor Naționale din Țara Românească, în legătură cu materialul didactic al școlii și cu unele evenimente din oraș. 2 209
15. (1) 1834 decembrie 28, Roșiori de Vede. Raportul lui Alecsie Popovici, profesorul public din Roșiori de Vede către Eforia Școlilor Naționale prin care informează că a primit poruncă privitoare la modelul de guler pentru uniformă și propune să publice reguli de aplicare a metodei lancasteriene pentru toate școlile. 2 210
16. 1836 octombrie 10, Cerneți. Raportul lui Ioan Trifu Maiorescu, profesorul Școlii publice din Cerneți, adresat Eforiei Școlilor Naționale privind încheierea pregătirilor pentru deschiderea cursurilor cu rugămintea de a se face demersurile necesare pentru a-și primi leafa. 2 211
17. 1837 decembrie 30, Caracal. Raportul lui Ioan Truțescu, profesorul Școlii publice din Caracal, ca răspuns la circulara Eforiei Școlilor în care prezintă pe larg situația școlii. 2 212
18. 1837, Caracal. Cuvîntarea profesorului Ioan Truțescu ținută la Școala publică din Caracal cu prilejul examenului de încheiere a anului școlar. 2 212
19. 1838 februarie 4, Roșiori de Vede. Raportul lui Alecsie Popovici, profesorul public din Roșiori de Vede, către Eforia Școlilor în legătură cu faptul că autoritățile locale nu-l ajută pentru repararea stricăciunilor pricinuite de cutremur. 2 215
20. 1838 iunie 23, Caracal. Raportul lui Ioan Truțescu, profesorul Școlii publice din Caracal, către Eforia Școlilor Naționale privind organizarea învățămîntului în satele acestui județ. 2 216
21. 1838 noiembrie 16, Văleni de Munte. Raportul lui David Almășanu, profesorul Școlii normale din Vălenii de Munte, către Eforia Școlilor Naționale despre intervenția proprietăreii satului Babii Anii pentru schimbarea candidatului de învățător numit mai înainte. 2 217
22. 1839 ianuarie 5. Raportul lui Ioan Truțescu, profesorul Școlii normale din Caracal, către Eforia Școlilor Naționale prin care solicită aprobarea pentru deplasarea prin toate satele județului pentru a povăui pe locuitori să trimită copii la învățătură și să verifice felul în care candidații și revizorii își fac datoria. 2 217
23. 1839 mai 5, Focșani. Raportul lui Alexandru Fortunatu, profesorul Școlii normale din Focșani, către Eforia Școlilor Naționale privind constatările făcute cu prilejul inspecției școlilor satești, programînd ca pe viitor să nu se mai numească preoți, logofeți și chiar paraciseri fără a dovedi că au urmat cursurile Școlii normale. 2 218
24. 1840 februarie 12, Craiova. Raportul lui Ioan Maiorescu, inspector al Școlii Centrale adresat Eforiei Școlilor Naționale solicitînd sprijin pentru candidații din plasele Jiului și Dumbrăvii care sînt asupriți pentru că n-au plătit banii de clacă. 3 309
25. 1840 septembrie 29. Raportul lui Ioan Truțescu profesorul Școlii normale din Caracal adresat Eforiei Școalelor Naționale în care propune măsurile de plată a revizorilor numiți pentru inspecția școlilor comunale. 3 310
26. 1840 decembrie 6. Raportul lui I. Truțescu, profesorul Școlii normale din Caracal, adresat Eforiei Școalelor Naționale privind situația șco-

- lilor din comunele județului, precizînd că din 128 de școli existente doar 107 au început să funcționeze, pentru restul de 21 nu s-au găsit candidați. Propune măsuri de îmbunătățire a situației învățămîntului. 3 312
27. 1841 martie 28. Raportul lui Dionisie Romano, profesorul Școlii normale din Buzău adresat Eforiei Școalelor Naționale în legătură cu diferendul existent cu mănăstirea Banul pentru un teren pe care s-a început construcția școlii. 3 313
28. 1842 martie 11. Raportul lui Dionisie Romano, profesorul Școlii normale din Buzău, adresat Eforiei Școalelor Naționale în care propune, pentru bunul mers al școlilor satești, numirea unui revizor școlar permanent care să activeze și în timpul verii. 3 314
29. 1843 octombrie 15, București. Jurnalul Eforiei Școalelor Naționale privitor la numirea lui Zaharia Boerescu ca profesor la Școala normală din orașul Caracal, în locul lui Ioan Truțescu, transferat la Giurgiu. 3 315
30. 1844 aprilie 21, Craiova. Cererea lui Constantin Lecca, profesor de desen și caligrafie la Școala centrală din Craiova, adresată Eforiei Școalelor Naționale prin care solicită doi înlocuitori pentru perioada în care va efectua o călătorie de studii în Italia. 3 315
31. 1844 decembrie 10, Văleni de Munte. Raportul lui David Almășanu, profesorul Școlii normale din Văleni de Munte, adresat Eforiei Școalelor Naționale, în care arată că reclamația contra candidatului din satul Mărunțișu și Valea Ungureni este neadevărată. În rezoluția Eforiei se precizează atribuțiile Școlii normale după desființarea județului Saac. 3 316
32. 1845 august 25. Cererea lui Florian Aaron adresată Eforiei Școalelor Naționale în care propune tipărirea manuscrisului cursului de istorie generală după care ține prelegerile din colegiu. 3 318
33. 1845 septembrie 3, București. Jurnalul Eforiei Școalelor Naționale nr. 920 prin care se confirmă primirea manuscrisului profesorului Aaron și hotărăște tipărirea lui fără zăbavă. 3 318
34. 1846 iunie 2. Raportul lui Zaharia Boerescu, profesorul Școlii normale din Giurgiu, înaintat Eforiei Școalelor Naționale asupra modului în care a fost întîmpinat domnul țării de candidați în timpul vizitei acestuia la școala din Giurgiu. 3 319
35. 1846 august 21, Ploiești. Raportul lui Dimitrie Pizo, profesorul claselor 1 și 2 la Școala normală din Ploiești adresat Eforiei Școalelor Naționale, asupra vizitei domnitorului la școală. 3 319
36. 1846 septembrie 29, București. Raportul lui N. Simonidi, revizorul școlilor normale din județe, adresat Eforiei Școalelor Naționale cuprinzînd concluziile din inspecția ce a făcut-o la Școala normală din Ploiești. 3 321
37. 1846 decembrie 15, București. Raportul lui N. Simonidi, revizorul școlilor normale din județe, adresat Eforiei Școalelor Naționale cuprinzînd concluziile pe marginea inspecției efectuate la Școala normală din Văleni de Munte. 3 323
38. 1847 martie 29, București. Raportul lui N. Simonidi revizorul școlilor normale din județe, adresat Eforiei Școalelor Naționale asupra inspecției ce a făcut-o la Școala normală din Giurgiu. 3 324
39. 1848 ianuarie 2, Craiova. Raportul lui Ioan Maioreescu, revizorul școalelor din România Mică adresat Eforiei Școalelor Naționale cuprinzînd constatările făcute cu prilejul inspecției comunale, cu propuneri de reguli pentru toate școlile. 3 325

40. 1848 ianuarie 2. Proiect de regulament propus de Ioan Maiorescu, revizorul școlilor din Oltenia, pentru școlile elementare și comunale. 3 326
41. 1848 ianuarie. Raportul lui Florian Aaron, revizorul școlilor normale și comunale, adresat Eforiei Școalelor Naționale asupra constatărilor făcute cu prilejul inspecției în școlile din județele Teleorman, Olt și Argeș. 3 328
42. 1848 martie 2, Ploiești. Raportul lui Ioan Codrea, profesor de clasa a 2-a la școala din Ploiești adresat Eforiei Școalelor Naționale, în legătură cu scrierea numelor școlarilor în catalog. 3 328
43. 1848 martie 22/aprilie 3, Cluj. Fragment din raportul guvernatorului Transilvaniei, Teleki József către cancelarul aulic al Transilvaniei la Viena, Josika Samuel despre activitatea revoluționarilor români pentru unirea întregii națiuni și reconstituirea statului dac. 3 250
44. 1857 octombrie 9/21, București. Raport al consulului Belgiei, Jacques Poumay adresat Ministerului de Externe despre adoptarea de către divanele Valahiei și Moldovei a unei mițiuni cerind garantarea autonomiei, unirea Principatelor, guvern constituțional reprezentativ etc. 2 114
45. 1859 februarie 15/27 (București). Fragment din raportul lui R. G. Colquhoun către J. H. Malmesbury despre întvederea avută cu domnitorul Alexandru Ioan Cuza. 3 252
46. 1859 februarie 5/17, Berlin. Fragment din raportul trimisului extraordinar și ministru plenipotențiar al Belgiei la Berlin, baronul I. B. Nothomb, către ministrul afacerilor externe al Belgiei, baron Adolphe de Vrière, în legătură cu reacția provocată marilor puteri de dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza. 3 251
47. 1859 iunie 27, Bruxelles. Nota ministrului afacerilor externe al Belgiei, baronul de Vrière, adresată trimisului extraordinar și ministru plenipotențiar al Belgiei la Petersburg, viconte Jonghe d'Ardoie, în legătură cu atitudinea Marilor Puteri față de Al. I. Cuza și despre eventualitatea ca acesta să declare independența României. 2 115
48. 1862 februarie 8, Viena. Instrucțiunile ministrului de externe al Austriei, contele J. B. von Rechberg und Rothenlöwen trimise ambasadorului acestei țări la Paris, prințul R. von Metternich, în care îi cere să explice guvernului francez că Austria nu poate tolera denumirea de România, deoarece aceasta ar agita spiritele printre românii din imperiul habsburgic. 2 118
49. 1863 februarie 13, Galați. Fragment dintr-un raport statistic asupra Principatelor Unite ale Moldovei și Țării Românești adresat de vice-consulul S.U.A. la Galați, W. Thomas jr., secretarul de stat al S.U.A., în care este afirmată originea latină a limbii române. 3 252
50. 1863 decembrie 10, Petersburg. Raport al agentului diplomatic belgian la Petersburg, I. Greindl, către ministrul de externe al Belgiei, Rogier, despre acțiunile lui Cuza urmărind întărirea autonomiei Principatelor Unite. 2 119
51. 1866 aprilie 6, Constantinopol. Raportul lui Prokesch-Osten către Mensdorff-Pouilly despre Unirea Principatelor concepută de români ca o treaptă spre obținerea independenței scopul final fiind crearea statului național român. 2 121
52. 1869 decembrie 16, Paris. Raport al însărcinatului cu afaceri a.i. al Austro-Ungariei la Paris, L. Hoyos, către ministrul afacerilor externe al Austro-Ungariei F. Benst, despre consultările franco-engleze asupra intenției guvernului român de a consacra denumirea de „România”. 2 122

53. 1870 martie 3/15, *București*. Nota consulului Serbiei la București, C. Magazinovici, către ministrul de externe al României, prin care exprimă adeviziunea guvernului Serbiei la dorința guvernului român ca Principatele Unite să primească în relațiile externe, titulatura de România. 3 353
54. 1870 noiembrie 6/18, *București*. Raport al consulului belgian la București, Ch. Al. Moyard, prin care transmite un articol din ziarul „Pressa” care apărea la București referitor la soluționarea problemelor orientale, dînd ca unică variantă acordarea independenței României. 2 123
55. 1871 ianuarie 9, *Versailles*. Scrisoarea cancelarului Bismarck către Carol, exprimînd reacția previzibilă a Turciei, Angliei, Franței, Austro-Ungariei și Rusiei la propunerea lui Carol de schimbare a statutului României, imposibilitatea pentru Germania de a interveni eficient în situația din Orient din cauza războiului cu Franța. 2 126
56. 1876 noiembrie 22(1923 zi'l ka'de 5). Scrisoarea unui demnitar otoman adresată, probabil marelui vizir Mehmed Rüşdi pașa, cu privire la posibilitatea încheierii unei convenții militare secrete între Înalta Poartă și România. 2 129
57. 1877 aprilie 11, *Luxemburg*. Știri apărute în presa luxemburgheză referitoare la pregătirile armatei turcești în vederea bătăliei de la Vidin. 2 134
58. 1877 aprilie 15/27, *Viena*. Raport al ambasadorului plenipotențiar și extraordinar al Rusiei la Viena, E. Novikov, către cancelarul Rusiei pentru afaceri externe, Alexandr Gorceakov, referitor la politica externă a României în eventualitatea unor ostilități între ruși și turci. 2 135
59. 1877 aprilie 24, *Iasi*. Articol din ziarul „L'Indépendance Luxembourgeoise” referitor la proclamația ducelui Nicolae către români și un fragment din „Gazeta națională” dat publicității de același ziar luxemburghez care relatează detaliile convenției semnate de generalul Ion Ghica și prințul Gorceakov. 2 136
60. 1877 mai 4, *București*. Raport al consulului general belgian în România Frederic Hoorickx, către ministrul de externe belgian contele d'Aspremont-Lynden, referitor la atmosfera favorabilă proclamării independentei existente în România. 2 139
61. 1877 mai 6/18, *București*. Raport al agentului diplomatic al Serbiei la București, M. A. Petronievici, către ministrul de externe al Serbiei Iovan Ristici, despre nota-circulară adresată de Ministrul de Externe român reprezentanților săi diplomatici din străinătate, cu privire la întreruperea relațiilor cu Poarta, problema decernării de distincții sîrbești președintelui Societății de Cruce Roșie Dimitrie Ghica și vicepreședintelui Carol Davilla, în semn de recunoștință pentru ambulanța trimisă în Serbia. 2 140
62. 1877 mai 10/22, *București*. Înalt ordin de zi dat de Carol pentru mobilizarea armatei. 2 140
63. 1877 mai 28, *Zalău*. Ordinul prefecturii județului Sălaj către șefii oficiilor polițienești prin care li se cere să sprijine autoritățile civile în acțiunea de ajutorare a răniților din războiul ruso-româno-turc. 2 142
64. 1877 mai 28, *Sibiu*. Ordinul prefectului județului Sibiu către primarul orașului Sebeș pentru intensificarea măsurilor de supraveghere a populației românești și a străinilor care trec prin localitate, în legătură cu evenimentele din Balcani și din România. 2 142
65. 1877 iunie 12, *Berlin*. Telegrama lui A. Degré agentul diplomatic al României la Berlin către M. Kogălniceanu cu privire la poziția cercurilor diplomatice privind declararea independenței României. 2 143

66. 1877 *iunie 21/iulie 4*, *Telegramă a șefului Statului Major colonelul George Slănceanu către generalul George Lupu prin care dispune bombardarea Vidinului.* 2 144
67. 1877 *iunie 28/iulie 10, București*. Telegramă a agentului diplomatic al Serbiei la București, M. A. Petronievici către ministrul afacerilor externe al Serbiei, Iovan Ristici, despre trecerea armatei ruse, sub comanda marelui duce Nicolae, peste Dunăre. 2 144
68. 1877 *iulie 12, Aiud*. Ordinul Prefecturii județului Alba Inferioară adresat pretorului plasei Blaj, prin care-i comunică condițiile de ajutorare a răniților. 2 145
69. 1877 *iulie 28/august 9, Zimnicea*. Scrisoarea lui Carol I către I. C. Brătianu cu privire la colaborarea cu Rusia. 2 145
70. 1877 *august 18/30, Verbița*. Raportul generalului Cernat asupra atacului din dimineața zilei de 28 august și aprecierile făcute de împăratul Rusiei la adresa soldaților români. 2 146
71. 1877 *august 31/septembrie 12*. Raportul generalului Cernat despre vitejia armatei române. 2 146
72. 1877 *septembrie 7, Craiova*. Apel al Prefecturii județului Dolj privind strângerea fondurilor necesare pentru cumpărarea de arme. 2 147
73. 1878 *ianuarie 21/februarie 2, Nadir Mahala*. Raport al generalului Alexandru Cernat, ministrul de război referitor la eroismul armatei române în lupta dată pentru cucerirea Smîrdanului și Vidinului. 2 147
74. 1878 *februarie 4, București*. Raport al consulului general german la București, Fr. Joh. Alvensleben, către ministrul de stat B. E. von Bülow despre participarea României la tratativele de armistițiu cu turcii; situația de la Vidin și la Ruscuc. 2 149
75. 1879 *februarie 15, București*. Raportul agentului consular al Statelor Unite la București, Adolph Stern, către secretarul de stat adjunct al Statelor Unite, F. W. Seward, în legătură cu schimbările survenite în situația României ca urmare a războiului din 1877. 2 150
76. 1879 *martie 1/13, București*. Scrisoarea prințului Carol adresată regelui Danemarcei, Christian IX prin care îi comunică recunoașterea independenței României de către marile puteri. 2 152
77. 1879 *septembrie 20/octombrie 10, București*. Memoriul coloniei bulgare din România către principele României, Carol I, prin care se evocă sprijinul acordat de români, luptei pentru unitate a bulgarilor și se exprimă recunoștința față de România care i-a acordat ospitalitate și sprijin. 2 153
78. 1880 *octombrie 17/29, București*. Raport dintr-un raport comercial anual al consulului general al S.U.A. la București, Eugene Schuyle, cuprinzând date referitoare la teritoriul României, preponderența populației române în toate provinciile istorice românești, originea neamului și a limbii române. 3 254
79. 1906 *spre sfîrșitul anului*. Jalba țăranilor din comuna Cuza-Vodă, cătunul Scheia, comuna Heleștieni, cătunele Fărcășeni și Caracaș, comuna Brătulești și comuna Râchiteni din județul Roman către proprietăreasa Ema Lissosky, în care se plîng de asupririle la care sînt supuși de arendașul moșiei. 1 9
80. 1907 *ianuarie 20*. Raportul Prefecturii județului Olt către primul ministru, privind cauzele neînțelegerii dintre sătenii din comuna Șerbănești și arendaș. 1 10
81. 1907 *ianuarie 20, București*. Ordin telegrafic al primului ministru, G. Gr. Cantacuzino, adresat Prefecturii județului Olt referitor la nedijmuirea sătenilor din comuna Șerbănești. 1 11

82. 1907 februarie 7, *Dorohoi*. Raport al Prefecturii județului Dorohoi către Ministerul de Interne asupra răscoalei țărănilor din unele comune ale județului. 1 17
83. 1907 februarie 13, *București*. Adresa Ministerului de Interne către Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice prin care solicită luarea de măsuri împotriva învățătorilor participanți la răscoală. 1 12
84. 1907 martie 7, *Brînceni*. Raport al administratorului moșiei Brînceni, Ștefan Razis, în care îl informează pe proprietarul Gogu Gh. Vorvoreanu în legătură cu starea de spirit a locuitorilor de pe moșiile Brînceni, Găuriciu și Smîrdioasa. Extras. 1 13
85. 1907 martie 9, *Brînceni*. Telegramă a lui Ștefan Razis în care comunică începutul răscoalei în Alexandria. 1 13
86. 1907 martie 10, *Alexandria*. Telegrama administratorului moșiilor Brînceni, Găuriciu și Smîrdioasa, Ștefan Razis, prin care comunică lui Gogu Vorvoreanu izbucnirea răscoalei. 1 14
87. 1907 martie 11, *Alexandria*. Raportul administratorului Ștefan Razis către G. Vorvoreanu referitor la desfășurarea răscoalei și măsurile luate pentru limitarea pagubelor. 1 14
88. 1907 martie 11, *Ploștina și Leurda*. Memoriul locuitorilor din comunele Ploștina și Leurda din județul Mehedinți către ministrul de Interne și președintele Consiliului de Miniștri cu privire la hotărîrea lor de a avea și apăra pămîntul comunelor lor de acapararea moșierilor vecini și de a scăpa de arendași și mizeriile îndurate din lipsă de pămînt. 1 14
89. 1907 martie 12. Raport al Prefecturii către Ministerul de Interne despre izbucnirea răscoalei în comuna Crimpoia. 1 16
90. 1907 martie 14, *Alexandria*. Raport al administratorului Gh. N. Banu către proprietarul G. Vorvoreanu referitor la încetarea răscoalei la Brînceni, Găuriciu și Smîrdioasa și recuperarea bunurilor luate de țărani de la conace. 1 17
91. 1907 martie 17, *(Huși)*. Proces verbal al substitutului de procuror al județului Fălciu privind constatările ce le-a făcut în timpul vizitei în satele răscolate. 1 17
92. 1907 martie 18, *Urși*. Raportul lui C. Pastia inspector comunal al plasei Urși, către Prefectura județului Olt, în care relatează modul de înăbușire a răscoalei în nordul județului. 1 18
93. 1907 martie 21, *București*. Telegrama plenipotențiarului german Kinderlen despre răscoala din Moldova. 1 19
94. 1907 martie 22, *Iasi*. Telegrama consulului Austro-Ungariei la București von Gryzbowski, despre desfășurarea răscoalei țărănești în Moldova. 1 19
95. 1907 martie 23, *București*. Raportul plenipotențiarului german Kiderlen către cancelarul von Bülow despre amploarea răscoalei țărănilor din Moldova. 1 19
96. 1907 martie 23, *București*. Ordin al Ministerului de Interne adresat Prefecturii județului Olt pentru încetarea samavolnicilor pe care le fac proprietarii și arendașii din comunele răscolate. 1 20
97. 1907 martie 24, *Radomirești*. Marin Cotoi, martor ocular al răscoalelor țărănești din 1907, descrie modul de izbucnire, desfășurare și înăbușire sălbatică a răscoalei în comuna Radomirești. 1 20
98. 1907 martie 25, *Milano*. Ziarul milanez „Il secolo” publică articolul „România. Revoluția agrară” în care se relatează măsurile luate

- contra răsculaților de comandantul trupelor din Moldova, generalul Tell, despre agitația muncitorilor din Galați și despre ciocnirile care au avut loc între răsculați și armată, la Galați și Turnu Măgurele (fragmente). 1 21
99. 1907 martie 26, Craiova. Telegrama procurorului general D. Gârleşteanu adresată ministrului justiției, cu privire la răscoala țăranilor din Dolj, Mehedinți și Olt. 1 22
100. 1907 martie 27, Milano. Articolul „Revolta agrară în România” publicat de ziarul milanez „Il secolo” în care sînt prezentate pe scurt soarta țăranului în România și începutul răscoalei pe moșia Flămînzii (fragmente). 1 23
101. 1907 martie 29—30, Torino. Fragmente din articolul „Toată România în stare de asediu” publicat de ziarul „La stampa” în care este prezentată desfășurarea răscoalei în Oltenia, precum și situația din jurul Bucureștilor. 1 24
102. 1907 aprilie 2, Craiova. Telegrama procurorului general D. Gârleşteanu, adresată ministrului justiției prin care se comunică arestarea a 400 de capi ai răscoalelor din județul Dolj și se solicită încă doi judecători de instrucție. 1 25
103. 1907 aprilie 28. Depoziția lui Stan Dragomir din comuna Voievoda, în care arată felul în care a izbucnit răscoala în localitate. 1 25
104. 1907 iunie 4, Iași. Raportul judecătorului de instrucție al Tribunalului Iași către procurorul general privind cauzele și desfășurarea răscoalei în județele Botoșani și Iași. 1 26
105. 1907 iunie 4, București. Act de acuzare împotriva participanților la răscoală în județul Argeș. 1 29
106. 1907 iunie 14, Olteni. Raportul Primăriei comunei Olteni către Tribunalul județului Teleorman referitor la actele de învoielii agricole distruse de răsculați. 1 30
107. 1907 iulie 10. Raportul judecătorului de instrucție delegat al Tribunalului Vlașca, adresat Ministerului Justiției în care sînt expuse cauzele răscoalei țăranilor din județul Vlașca (fragment). 1 30
108. 1907 august 13, Tia Mare. Plîngerea adresată de 35 de locuitori din comuna Tia Mare, Ministerului Agriculturii și Domeniilor prin care protestează contra învoielii agricole. 1 31
109. 1907 septembrie 22, Bârca. Răspuns al școlii din comuna Bârca, județul Dolj la chestionarul trimis de Revizorul școlar al județului Dolj, în legătură cu răscoala. 1 32
110. 1907. Memoriile ing. Gh. Onea despre participarea învățătorului Stan M. Crudu la răscoala din 1907. 1 33
111. 1907, (Stănești). Însemnările țăranului Nedea C. Roșu despre desfășurarea răscoalei în comuna Stănești, județul Giurgiu. 1 34
112. 1918 aprilie (11)24, Washington. Notă adresată de Woodrow Wilson, președintele S.U.A., lui Robert Lansing, secretar de stat al S.U.A., cuprinzînd un mesaj de răspuns la o scrisoare a coloniei române de la Paris, în care președintele american își manifestă adeziunea la aspirațiile naționale ale românilor. 3 255
113. 1918. Fragment dintr-un raport al lui Charles Seymour, consilier al Comisiei americane pentru negocierile de pace, în care sînt prezentate date istorice atestînd existența populației românești în Transilvania în secolul XII. 3 256
114. 1918. Fragment dintr-un raport privind problema balcanică, întocmit de John F. Carter de la ambasada americană din București în care se face o prezentare istorică și geopolitică a României cu sublinierea latinității și continuității poporului român. 3 256

INHALT

СОДЕРЖАНИЕ

V. MOISE — Die Nicolae Ceaușescu Ära
— die Epoche der grossen Leistungen des
rumänischen Volkes 359

40 JAHRE SEIT DER AUSRUFUNG DER REPUBLIK

I. CĂRȚANA, C. MOCANU — Der 30.
Dezember 1947 — ein Willensakt des
ganzen Rumänischen Volkes 363

GH. SOCOL — 30. Dezember 1947 — 30.
Dezember 1987 — Jahre grosser Errun-
genschaften 276

STUDIEN UND MITTEILUNGEN

I. DUMITRIU-SNAGOV — Neue Auskünfte
zur Geschichte der Entnationalisierungs-
strategie der Rumänen (II) 384

R. CONSTANTINESCU — Konstanten der
rumänischen Einheit. Wechselseitige Pola-
risierungen in der Wirtschaft und Demo-
graphie des Karpathen — Donau —
Beckens (14.-15. Jh) (I) 396

GH. UNTARU — Die Jahrmärkte in den
südlichen Bezirken der Moldau in der
Zeit 1800 bis 1864 404

I. COJOCARU — Archivdokumente über
archäologische Ausgrabungen 426

ARCHIVTHEORIE UND — PRAXIS

Rundtischgespräch: Vervollkommungsver-
fahren der Nachweise von Archivbeständen
und — sammlungen 431

EL. MITRESCU — Einige Schlussfolgerun-
gen anlässlich der Instruierung von
Verantwortlichen mit der Archivarbeit bei
sozialistischen Organisationen aus der
Hauptstadt 445

DOKUMENTE

S. IORDACHE — Eine unbekannte Urkunde
aus dem 16. Jh 447

CHRONIK DES WISSENSCHAFTLICHEN
LEBENS 454

BUCHBESPRECHUNGEN UND — VOR-
FÜHRUNGEN 462

ARBEITSINSTRUMENTE

F. PINTILIE — Verzeichnis der im XLIX.
Band veröffentlichten Dokumente 468

B. MOISE — Эпоха Николае Чаушеску — эпоха
великих достижений румынского народа . . . 359

40 — АЯ ГОЛОВИШНА ПРОВОЗГЛАШЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ

И. КЫРЦЫНЭ, К. МОКАНУ — 30 декабря
1947 года — акт воли всего румынского народа 363

Г. СОКОЛ — 30 декабря 1947 года — 30 декабря
1987 года — годы великих свершений 376

ОЧЕРКИ И СООБЩЕНИЯ

И. ДУМИТРУ — СНАГОВ — Новые страницы
из истории стратегии денационализации
румын. (II). 384

Р. КОНСТАНТИНЕСКУ — Постоянство ру-
мынского единства. Альтернативная поляриза-
ция в карпато-дунайской экономике и демогра-
фии / XIX—XX вв./ 396

Г. УНИТАРУ — Ярмарки в южных областях
Молдовы в период 1800—1864 гг. 404

И. КОЖОКАРУ — Отмеченные в архивах ар-
хеологические раскопки 426

АРХИВНАЯ ИНТЕОРИ ПРАКТИКА

Круглый стол: Способы совершенствования
учета архивных фондов и коллекций 431

ЕЛ. МИТРЕСКУ — Некоторые выводы, выте-
кающие из подготовки работников архивов
социалистических организаций Столицы 445

ДОКУМЕНТЫ

С. ИОРДАКЕ — Неопубликованный документ
XVI века 447

ХРОНИКА НАУЧНОЙ ЖИЗНИ 45

РЕЦЕНЗИИ И ПРЕДСТАВЛЕНИЯ 46

СПИСОК ДОКУМЕНТОВ, ОПУБЛИКОВАННЫХ
В XLIX ТОМЕ 48

SOMMAIRE

CONTENTS

L'Époque Nicolae Ceaușescu — l'époque des
grands accomplissements du peuple
roumain 359

V. MOISE — Nicolae Ceaușescu Epoch —
A period of great achievements Romanian
People's 359

40 ANNÉES DE LA PROCLAMATION DE LA RÉPUBLIQUE

I. CĂRȚANĂ, C. MOCANU — 30 Décembre
1947 — expression de la volonté de tout
le peuple roumain 363

GH. SOCOL — 30 Décembre 1947 — 30
Décembre 1987 — des années de grandes
accomplissements 376

40 YEARS SINCE PROCLAMATION OF THE REPUBLIC

I. CĂRȚANĂ, C. MOCANU — 30 December
1947 — a volitional act of the entire Ro-
manian People 363

GH. SOCOL — 30 December 1947 — 30 De-
cember 1987 — a period of magnificent
accomplishments 376

ÉTUDES ET COMMUNICATIONS

I. DUMITRIU-SNAGOV — Nouvelles pages
de l'histoire concernant la stratégie de la
dénationalization des Roumains (II) . . . 384

R. CONSTANTINESCU — Constantes de
l'unité roumaine. Polarisation alternatives
dans l'économie et la démographie carpa-
to-danubienne (les siècles XIV—XV) . . . 396

GH. UNTARU — Les foires du sud de la
Moldavie à partir de 1800 à 1864 . . . 404

I. COJOCARU — Fouilles archéologiques
consignées du point de vue archivistique 426

STUDIES AND PAPERS

I. DUMITRIU-SNAGOV — New data in the
history of denationalization strategy upon
Romanians (II) 384

R. CONSTANTINESCU — Constants of the
Romanian unity. Alternative polarizations
in the Carpathian-Danubian economy and
demography (the 14-th — 15-th centuries) 396

GH. UNTARU — Fairs in the Southern
regions of Moldavia from 1800 to 1864 . . 404

I. COJOCARU — Archaeological excavations
archivally recorded 426

THÉORIE ET PRATIQUE ARCHIVISTIQUE

Table ronde : Modalités de perfectionne-
ment des fonds et des collections archi-
vistiques 431

EL. MITRESCU — Quelques conclusions qui
se détachent de la formation des respon-
sables des archives dans les organisations
socialistes de la Capitale 445

ARCHIVAL THEORY AND PRACTICE

Round Table : Means of improving the
system of registering the fonds and
collections 431

E. MITRESCU — Some conclusions on the
archives managers' training in the fonds
and collections 445

DOCUMENTS

S. IORDACHE — Un document inédit
du seizième siècle 447

RECORDS

S. IORDACHE — An unpublished record
from the 16-th century 447

CHRONIQUE DE LA VIE SCIENTIFIQUE . . . 454

CHRONICLE OF SCIENTIFIC LIFE 454

COMPTE-RENDUS ET PRÉSENTATIONS . . . 462

BOOKS-REVIEWS AND PRESENTATIONS . 462

INSTRUMENTS DE TRAVAIL

FINDING AIDS

F. PINTILIE — La liste des documents
publiés dans le volume XLIX 468

F. PINTILIE — List of records published
in vol. XLIX 468

REVISTA ARHIVELOR

Abonamentele se fac la oficiile și agențiile P.T.T.R. din toată țara și la filialele județene ale Arhivelor Statului.

Prețul abonamentului este 25 lei pe număr și 100 lei pe un an.

Revista poate fi cumpărată de la sediile Direcției Generale și ale filialelor județene ale Arhivelor Statului, precum și de la librării.

Revista Arhivelor publică studii și comunicări de teorie și practică arhivistică, de paleografie, diplomatică, sigilografie, heraldică, miniaturistică, izvoare, instituții și alte științe speciale ale istoriei, studii și articole de istorie bazate pe documente noi de arhivă, prezentări de fonduri și colecții arhivistice, recenzii și prezentări de reviste și cărți de specialitate, cronici, note și informări bibliografice.

Autorii sînt rugați să trimită materialele în două exemplare dactilografiate la două rînduri, cu trimiteri infrapaginale numerotate în continuare și cu un scurt rezumat. Documentele trimise spre publicare trebuie să fie însoțite de reproduceri (fotocopii, xerox etc.).

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Articolele nepublicate nu se restituie.

ABONNEMENTS

ROMPRESFILATELIA

Sectorul export-import, presă, P.O. Box. 12—201,
telex — 10376, prsfir București, Calea Griviței
nr. 64—66, telefon 17.60.10

R.M. ISSN 0034 — 7043

Articles appearing in this journal are abstracted
and indexed in HISTORICAL ABSTRACT and
AMERICA HISTORY AND LIFE

DIN CUPRINS

Lei 25

**40 DE ANI DE LA PROCLAMAREA
REPUBLICII**

STUDII ȘI COMUNICĂRI

TEORIE ȘI PRACTICA ARHIVISTICĂ

Modalități de perfecționare a evidenței
fondurilor și colecțiilor

CRONICA VIEȚII ȘTIINȚIFICE

RECENZII ȘI PREZENTĂRI

DIN PUBLICAȚIILE ARHIVELOR STATULUI

- Izvoare de demografie istorică, vol. I. Secolul al XVII-lea, Transilvania, București, 1986 ; vol. II, Secolul al XIX-lea – 1914, Transilvania, București, 1987.
- Poporul român și lupta de eliberare a popoarelor din Balcani. (Ediție de documente), București, 1986.
- Documente economice. Din arhiva Casei comerciale. Ioan St. Stamu (1714–1876), vol. I, București, 1983, vol. II, București, 1987.
- Din tezaurul arhivistic vasluian. Catalog de documente (1399–1877), București, 1987.
- Comisia Europeană a Dunării (1856–1949). Inventar arhivistic, București, 1987.

REVISTA
ARHIVELOR